

Nauka o języku i ortografia. Podręcznik

REFORMA
2017

SŁOWA

Z

Oznaczono
zmiany
i wykreślenia
E-book
na eduranga.pl
**PODSTAWA
2024**

Język polski

UŚMIE

CHEM

5

szkoła podstawowa

Drogi WSiP,

Nigdy bym nie publikowała publicznie książek wydawnictw, które działają na uczciwych zasadach.

Wasza firma jednak promuje masowy dodruk, całkowicie niepotrzebnych książek, które mogłyby być zastąpione wersjami elektronicznymi!

Co prawda e-booki są dostępne na waszej stronie, jednak:

- W przeciwieństwie do fizycznej książki, licencja na e-book kończy się po roku. Oznacza to, że jeżeli moja córka chciałaby powtórzyć sobie całą wiedzę do matury, musiałabym jej kupić wszystkie wasze książki od nowa.
- Waszych e-booków nie da się pobrać! Wymagają one dostęp do internetu, co uniemożliwia ich użycie na naszej wsi, gdzie zasięg jest ograniczony.
- Wasze e-booki nie działają na telefonach komórkowych!
- Wasze e-booki sprzedawane są po tej samej (albo wyższej) cenie co regulame książki. Cena e-booka powinna być niższa, gdyż e-booki wymagają elektronicznego czytnika (tabletu)!

Czas rozpocząć nową erę, w której papier nie jest beczelnie marnowany dla pieniędzy.

Przedstawiam e-book, który spełnia wszystkie oczekiwania uczniów.

Dbajmy o środowisko, zróbmy to dla młodych pokoleń.

Spis treści

Jak korzystać z podręcznika • 5

Litery i głoski

Powtórzenie wiadomości o głoskach • 8

Spółgłoski miękkie i twarde • 11

Spółgłoski dźwięczne i bezdźwięczne • 15

Sylaba i dzielenie wyrazów • 20

To już znamy, powtarzamy

Orkiestra głosek • 24

Pół żartem, pół serio

Z wizytą w ptasim gaju • 26

Wiem, umiem, rozumiem

Wierszyki łamiące języki – sprawdzian • 30

Części mowy

Czasownik – powtórzenie wiadomości • 34

Trudne formy czasu przeszłego • 38

Czasowniki dokonane i niedokonane • 41

Strona czynna i bierna czasowników • 44

Przysłówki w związkach wyrazowych • 48

Powtórzenie wiadomości o rzeczowniku • 52

Przypadki rzeczownika • 55

Temat i końcówka rzeczownika • 59

Oboczności w temacie rzeczownika • 65

Przymyki i wyrażenia przymikowe • 68

Związek rzeczownika z przymiotnikiem • 72

Odmiana przymiotnika • 77

Liczebnik i jego znaczenia • 82

Liczebniki główne i porządkowe • 85

To już znamy, powtarzamy

Cztery pory roku • 90

Pół żartem, pół serio

Części mowy na start! • 92

Wiem, umiem, rozumiem

Opowiedzieć o sobie i świecie –
sprawdzian • 95

Składnia

Powtórzenie wiadomości

o wypowiedzeniach • 100

Podmiot i orzeczenie • 104

Przydawka • 108

Dopełnienie • 112

Okoliczniki • 115

Analiza zdania pojedynczego • 119

Typy związków wyrazowych • 123

Zdania pojedyncze i złożone • 129

Zdania złożone współrzędnie • 133

To już znamy, powtarzamy

W cztery strony składni • 138

Pół żartem, pół serio

Poszukiwanie zaginionego miasta Inków • 140

Wiem, umiem, rozumiem

Legenda o poznańskich koziołkach (fragment) –
sprawdzian • 143

Wyrazy i związki wyrazowe

- Słowniki języka polskiego i wyrazów obcych ● 148
- Frazeologizmy ● 153
- Słownik frazeologiczny ● 158
- Odmiany polszczyzny ● 162
- To już znamy, powtarzamy
- Rajd wyrazowy ● 166
- Pół żartem, pół serio
- Pogaduszki w bibliotece ● 168
- Wiem, umiem, rozumiem
- Kolekcjonerzy słów – sprawdzian ● 170

Piszę poprawnie – część 1

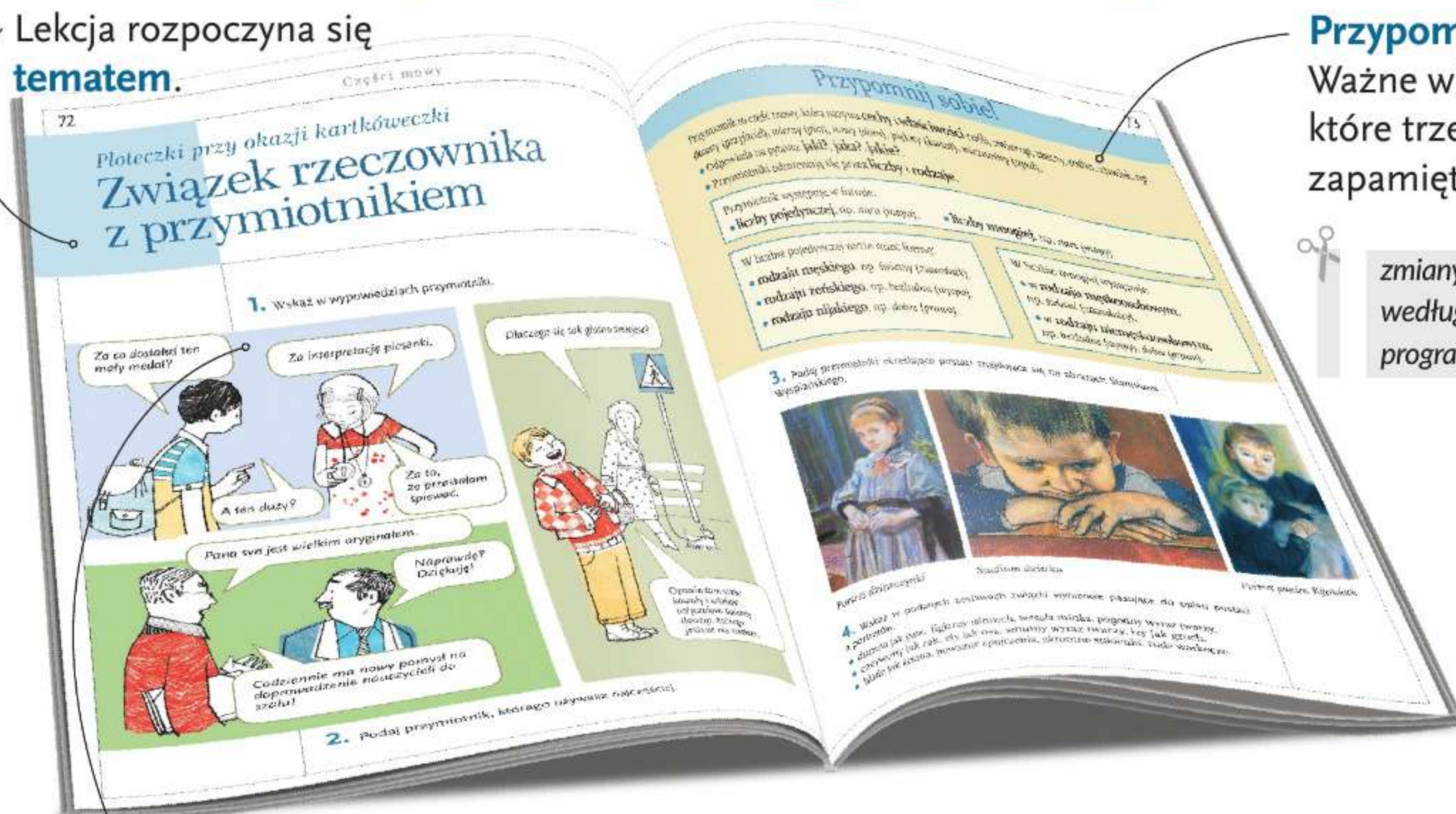
- Pisownia wyrazów z **rz** i **ż** ● 174
- Pisownia wyrazów z **ó** i **u** ● 178
- Pisownia wyrazów z **ch** i **h** ● 182
- Pisownia wyrazów wielką i małą literą ● 187
- Pisownia przyimków i wyrażen przyimkowych ● 193
- Pisownia **nie** z różnymi częściami mowy ● 196
- To już znamy, powtarzamy
- W parku ortograficznym ● 200
- Pół żartem, pół serio
- Rekonstrukcja bitwy ortograficznej ● 203
- Wiem, umiem, rozumiem
- Takie cuda w naszym mieście... – sprawdzian ● 206

Piszę poprawnie – część 2

- Powtórzenie pisowni wyrazów z **rz**, **ż**, **ó**, **u**, **h**, **ch**, **nie** oraz wielką i małą literą ● 210
- Oznaczanie głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych ● 216
- Oznaczanie spółgłosek miękkich ● 219
- Pisownia zakończeń **-i**, **-ii**, **-ji** ● 222
- Pisownia końcówek **-ę**, **-em**, **-ą**, **-om** (w rzeczownikach, przymiotnikach, czasownikach) ● 226
- Zasady użycia znaków interpunkcyjnych ● 231
- To już znamy, powtarzamy
- Podróże małe i duże ● 236
- Pół żartem, pół serio
- W średniowiecznym zamku ● 241
- Wiem, umiem, rozumiem
- Wszystkie drogi prowadzą do... – sprawdzian ● 244
- Indeks terminów językowych ● 249

Jak korzystać z podręcznika

Lekcja rozpoczyna się
tematem.

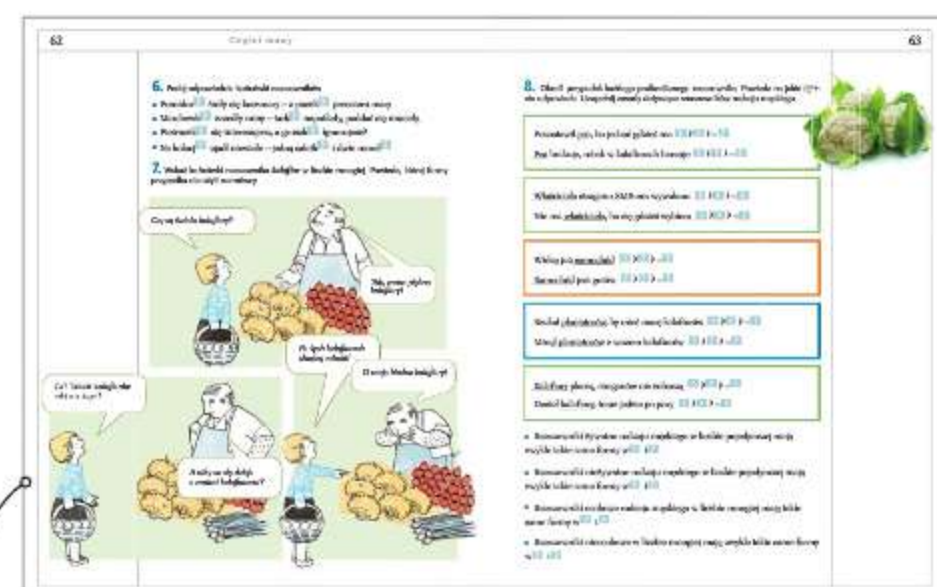
Przypomnij sobie!
Ważne wiadomości,
które trzeba
zapamiętać.

zmiany i wykreślenia
według podstawy
programowej 2024

Ćwiczenia wstępne, które pozwolą ci
lepiej zrozumieć zagadnienia językowe.

Wiem, umiem, rozumiem
Test sprawdzający wiedzę i umiejętności.

W zadaniach, których treść wymaga
uzupełnień, znajdziesz pola ze znakami
zapytania. Pamiętaj, by odpowiedzi
pisemnych udzielać w zeszycie.

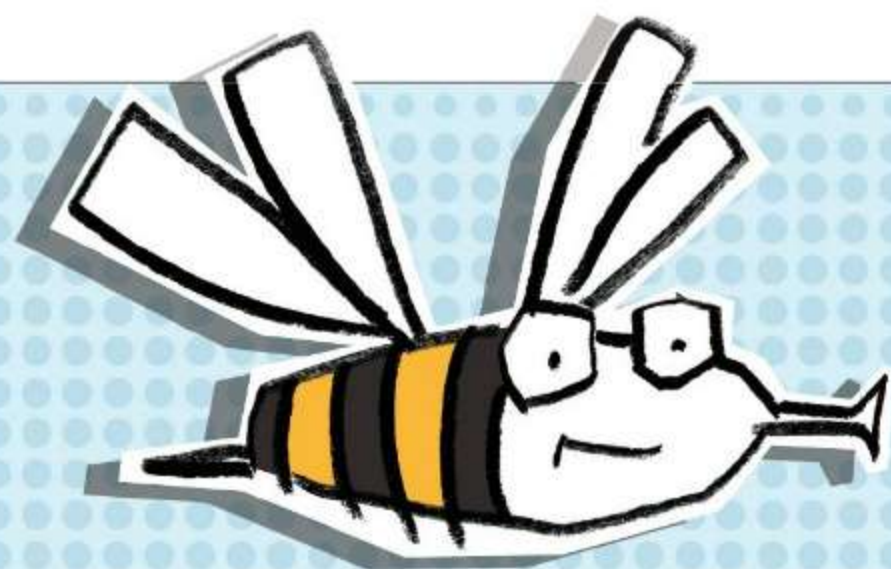

Pół żartem, pół serio
Gry i zabawy powtórzeniowe.

To już znamy, powtarzamy
Podsumowanie w formie graficznej.

Litery i głoski

ćwir
ćwir
ćwir

bzzzz!

kum
kum

Dowiesz się:

- jak odróżniać spółgłoski miękkie od twardych,
- jak rozpoznawać głoski dźwięczne i bezdźwięczne,
- jakie są zasady dzielenia wyrazów przy przenoszeniu.

Nauczysz się:

- poprawnie zapisywać wyrazy ze spółgłoskami miękkimi,
- odpowiednio wymawiać spółgłoski dźwięczne i bezdźwięczne,
- dzielić wyrazy przy przenoszeniu.

Zacznij dzień od uśmiechu

Powtórzenie wiadomości o głoskach

- przebieraniec
- klaun
- komik
- błazen
- dowcipniś

1. Dopasuj słowa z ramki do postaci na zdjęciach. Wymień je w kolejności alfabetycznej.

2. Wskaż w wierszu Joanny Papuzińskiej wyrazy, w których głoski są zapisane dwuznakami.

Joanna Papuzińska *Rozwesołek*

Rozwesołek jest niewielki:
oczy ma jak dwie kropelki,
a czuprynę w kształcie szczotki,
ale jest naprawdę słodki
i powiedzieć można z dumą,
że ma zawsze dobry humor.

Tym, co wstali lewą nogą,
Rozwesołki dopomogą.
I pocieszą, i rozśmieszą,
i umyją, i uczeszą [...]

3. Wśród podanych słów wskaż te, które zawierają: a) jedną samogłoskę, b) dwie samogłoski, c) trzy samogłoski, d) cztery samogłoski.

gra

radość

dokazywać

zabawa

żart

humor

igraszki

imprezować

4. Zmień podkreślone spółgłoski tak, by powstały inne wyrazy.

- kwiat • szata • noc • oset • muszka • tren • orzeł • dar • kod

Przypomnij sobie!

Alfabet to zbiór wszystkich liter ułożonych według ustalonej kolejności: *a, q, b, c, ć, d, e, ę, f, g, h, i, j, k, l, ł, m, n, ń, o, ó, p, q*, r, s, ś, t, u, v*, w, x*, y, z, ź, ż.*

W języku polskim stosuje się też dwuznaki: *ch, cz, dz, dź, dż, rz, sz.*

* *q, v, x* – litery używane w wyrazach obcego pochodzenia.

• **Głoska** to najmniejszy dźwięk mowy, który możemy wyodrębnić w wyrazie.

• **Litera** to zapisany znak głoski.

Niektóre głoski zapisujemy za pomocą dwóch liter, np. *sz-e-ś-ć.*

Głoski dzielimy na:

samogłoski: *a, q, e, ę, i, o, u (ó)*, y;*

spółgłoski, np. *b, c, ć, cz.*

* Głoska *u* może być zapisywana literą *u* lub *ó*.

5. Uporządkuj w kolejności alfabetycznej związki z wyrazem *żart*.

- dla żartu – dla zabawy, na niby.
- żarty się skończyły – sytuacja stała się poważna, skończyło się pobażanie czemuś.
- żarty się kogoś trzymają – ktoś jest skory do żartów, figli.
- żarty mu w głowie – myśli tylko o żartach.
- robić sobie żarty z kogoś – ośmieszać kogoś.
- pół żartem – trochę żartując.
- nie poznał się na żarcie – nie miał poczucia humoru.
- bez żartów – na serio.
- nie ma z nim żartów – trzeba go traktować poważnie.

6. U szereguj podane wyrazy i związki wyrazowe bliskoznaczne do *śmiać się*, zaczynając od tego, który zawiera najmniej głosek.

rżeć, pośmiać się, pękać ze śmiechu, tarzać się ze śmiechu, chichotać, dowcipkować, naśmiewać się, rechotać, obśmiać się, zaśmiewać się

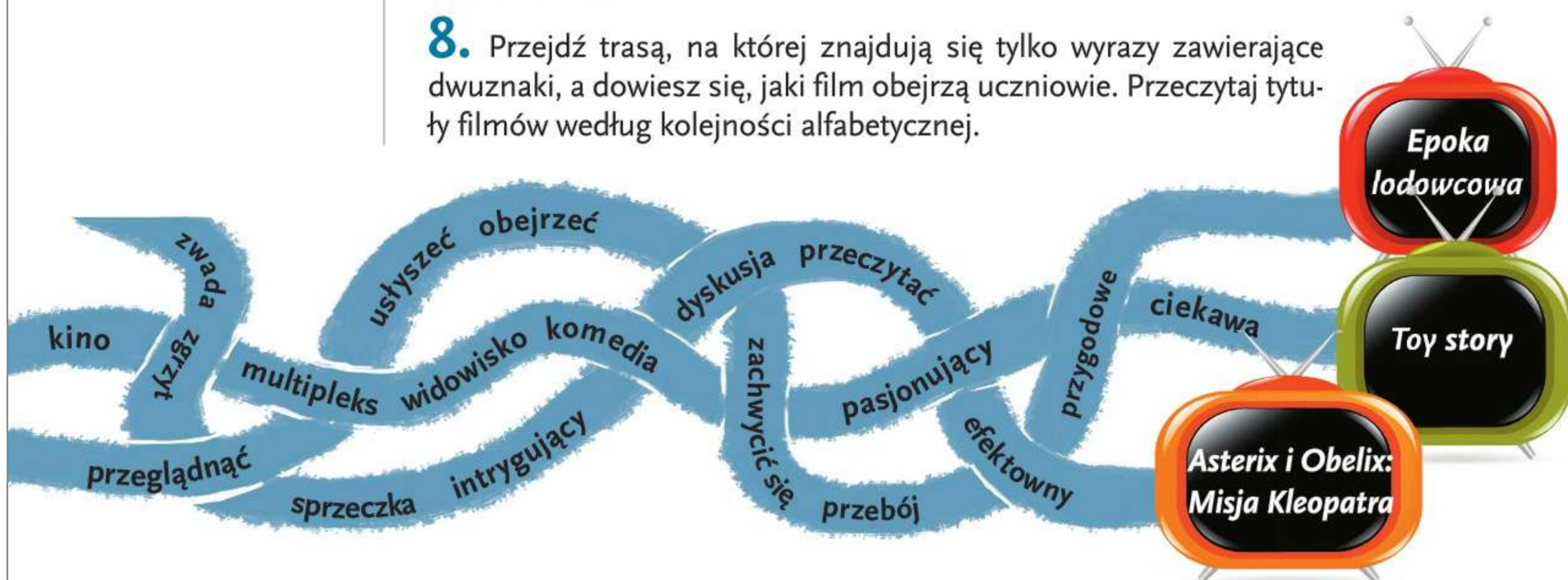
7. Znajdź w wierszyku przykładowe wyrazy zawierające kolejne samogłoski w alfabecie. Jakiej samogłoski zabrakło? Wskaż wyrazy, w których głosek jest mniej niż liter.

Kalina Jerzykowska
Dziupla wyszczupła

Pouczała wiewiórka przepiórki
że ci, co mieszkają w dziupli
są zazwyczaj nadzwyczaj szczupli,
bo przeciskanie przez drzwi-dziurki
krągłych brzuszków i pulchnych ud
to prawdziwa dieta cud.

przykład: a – dziupła

8. Przejdź trasą, na której znajdują się tylko wyrazy zawierające dwuznaki, a dowiesz się, jaki film obejrzą uczniowie. Przeczytaj tytuły filmów według kolejności alfabetycznej.

9. Ułóż wyrazy o podanych znaczeniach, korzystając ze spółgłosek w ramce.

• d • g • g • k • k • k • k • m • m • m • m

? O ? E ? I A

◀ Utwórz o szczęśliwym zakończeniu, ukazujący w zabawny sposób postacie lub sytuację, najczęściej wzięte z życia codziennego.

? A ?

◀ Zaskakujący pomysł wywołujący śmiech, wykorzystywany w filmie, np. śmieszny upadek, obrzucanie się tortami itp.

? I ? I ? A

◀ Wyrażanie emocji, przeżyć za pomocą wyrazu twarzy; jeden ze środków gry aktorskiej.

? O ? I ?

◀ Aktor grający rolę komediową.

Tylko się nie nudź!... czyli jak ciekawie spędzić popołudnie

Spółgłoski miękkie i twarde

1. Rozwiąż rebus i powiedz, jaką funkcję pełni *i* w otrzymanym wyrazie.

e = i

drugie e = a ~~nt~~

2. Wskaż w wierszu wyrazy, w których *i* jest tylko znakiem miękości, oraz słowa, w których *i* jest znakiem miękości i jednocześnie oznacza samogłoskę. Znajdź wyrazy, w których są dwie litery *i* pełniące różne funkcje.

Agnieszka Frączek Ciuckowo

Gdy w Ciuckowie ciut się ściemni,
ciuckowanie (i ci rdzenni,
i ci ociupinkę nowsi)
ciurkiem galopują po wsi. [...]

Mknie truchcikiem ciocia z kicią,
za nią Wacia z dzidzią tycią,
babcia z dziadkiem, dzieci z Ciapkiem...
Wszyscy grają w ciuciubabkę! [...]

Przypomnij sobie!

Litera *i* pełni różne funkcje.

- Może oznaczać **samogłoskę**, np. w wyrazie *idol*.
- Może być tylko **znakiem miękości spółgłoski**, np. w wyrazie *marzenia*.
- Może oznaczać **samogłoskę** i jednocześnie być **znakiem miękości** poprzedzającej ją spółgłoski, np. w wyrazie *nisko*.

Słowniczek

znaki diakrytyczne

– znaki graficzne (kreski, kropki i ogonki) umieszczane nad literą lub pod nią, tworzące nową literę.

3. Połącz w pary słowa różniące się w wymowie tylko jedną spółgłoską. Jak oznaczona jest ta różnica? Wykonaj to polecenie ustnie.

siennik	słone	ciało	nic	zięby	lina
zęby	nić	sennik	linia	cało	słonie

4. Znajdź w poniższych rymowankach cztery pary wyrazów różniących się tylko znakiem diakrytycznym i przeczytaj je głośno. Zwróć uwagę na różnicę w położeniu języka względem podniebienia podczas wypowiadania tych słów.

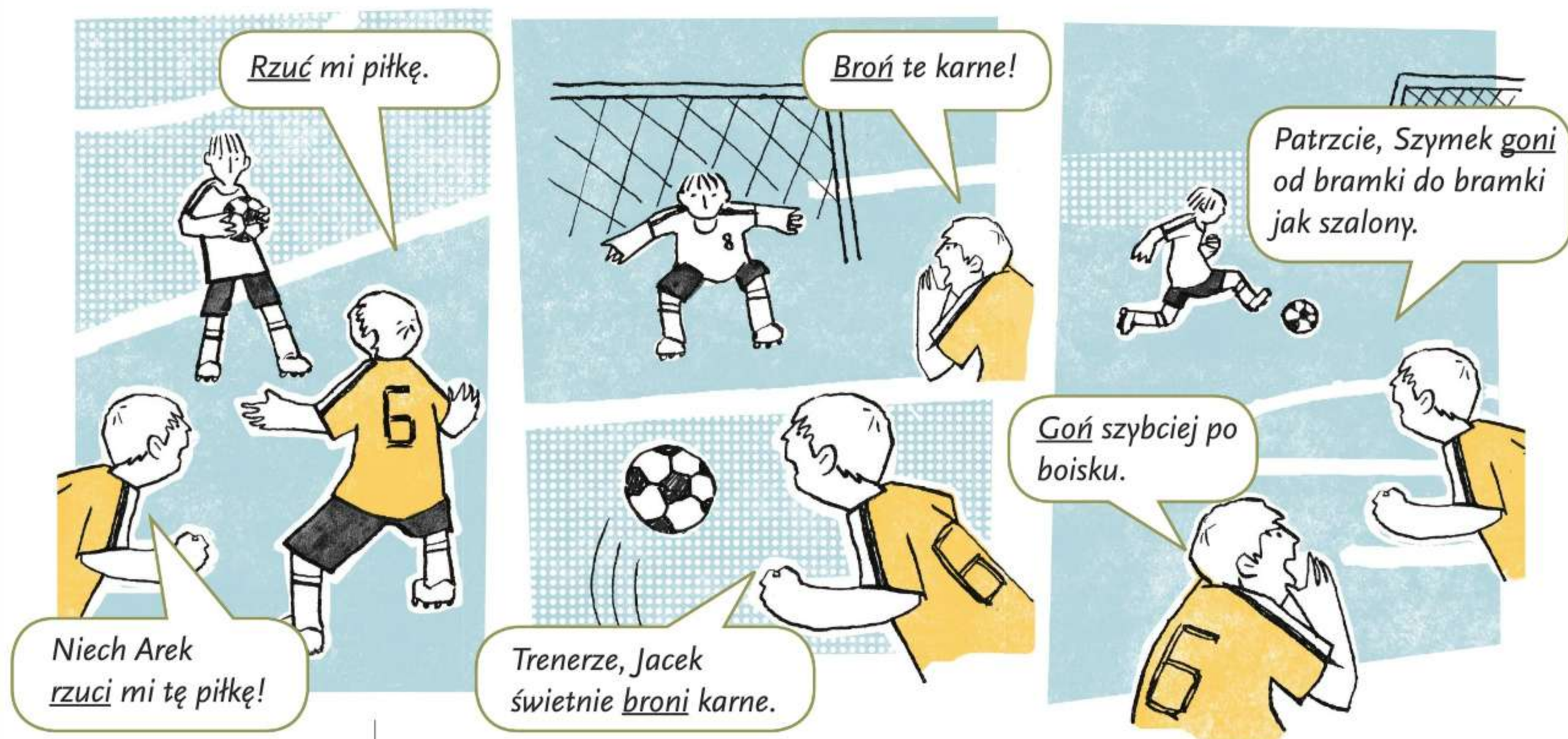
- Dziś od rana śpiewa kos, a ty prędko trawę koś.
- Ty gęś paś, ty zaoraj ziemi pas.
- Dumnie głowę w górze noś, okulary włoż na nos.
- Sprytny leń posiał len.

5. Przepisz do zeszytu podane pary wyrazów. Pokoloruj na czerwono litery oznaczające samogłoski, a na niebiesko – spółgłoski występujące po literach wyróżnionych pogrubioną czcionką. Dopisz podobne przykłady.

Wzór: **Wiesia** – **Wieśka**

Jadzia – **Jadźka**, **Izunia** – **Izuńka**, **Zosia** – **Zośka**, **Zuzia** – **Zuźka**, **Miecia** – **Miećka**

6. Policz sylaby w podkreślonych słowach. Wskaż te wyrazy, w których *i* oznacza samogłoskę i jednocześnie jest znakiem miękkości poprzedzającej ją spółgłoski.

Zapamiętaj!

Wśród spółgłosek wyróżniamy:

spółgłoski miękkie,

np. *ci, ć, dzi, dź, ni, ń, si, ś, zi, ź.*

Podczas ich wymawiania środkowa część języka unosi się i zbliża do podniebienia.

spółgłoski twarde,

np. *c, d, n, s, z.*

Podczas ich wymawiania środkowa część języka się nie podnosi.

Miękkość spółgłosek oznaczamy w piśmie:

literą *i*,

- gdy spółgłoska miękka znajduje się przed samogłoską, np. *ciasny, dziecko, niedawno, siódmy, ziola;*
- gdy litera *i* nie tylko jest zmiękczeniem spółgłoski, lecz także oznacza samogłoskę, np. *cisza, dzisiaj, nikt, siny, wozi;*

znakiem diakrytycznym,

- gdy spółgłoska miękka znajduje się na końcu wyrazu, np. *płóć, łabędź, broń, struś, maź;*
- gdy spółgłoska miękka znajduje się przed inną spółgłoską, np. *ćwikła, chodźmy, bańka, myśl, mroźny.*

7. Powiedz, w których teatrach są wystawiane podane niżej sztuki.

- Czarnoksiężnik z Oz • Kopciuszek • Śpiąca królewna • Braciszek i siostrzyczka

8. Porównaj imiona i nazwy dźwięków dochodzących z różnych sal w domu kultury. Połącz wyrazy zawierające te same spółgłoski miękkie zapisane w różny sposób, a dowiesz się, kto w jakich zajęciach uczestniczy. Wykonaj to polecenie ustnie.

Wzór:

Krysia	Renia	Bodzio	Kasia	Julcia	Józio
świergot ptaków	skoki ćwiczących	szum taśmy	stukanie rzeźbiarzy	dźwięki skrzypiec	kroki tańca
Kółko przyrodnicze	Kółko gimnastyczne	Kółko filmowe	Kółko plastyczne	Kółko muzyczne	Kółko taneczne

Klucz do odpowiedzi

W teatrze **Banialuka** są wystawiane sztuki, które w tytułach mają tylko jedną spółgłoskę miękką.

W teatrze **Baśnioteka** można obejrzeć przedstawienia mające w tytułach dwie spółgłoski miękkie.

9. Odgadnij hasła. Odpowiedziami są wyrazy zawierające spółgłoski miękkie. Ułóż zdanie z wybranym wyrazem.

Objaśnienia haseł

- A. Owad grający za kominem.
- B. Chroniony gryzoń tatrzański wydający charakterystyczny świst.
- C. Czerwononogi smakosz żab.
- D. Drapieżny ssak o brunatnym futrze zapadający w sen zimowy.
- E. Zwierzę dosiadane przez dżokeja.
- F. Motyl nocny.

10. Przeczytaj kartę dań, które warto przygotować na podwieczorek. Wskaż wyrazy ze spółgłoskami miękkimi i zapisz je w zeszycie według podanych kategorii.

Podwieczorek jak marzenie

- 👉 Budyń „Śmietankowa przyjemność”
- 👉 Galaretka „Spotkanie w sadzie”
- 👉 Jogurt „Poziomkowe orzeźwienie”
- 👉 Kanapka „Zielone szaleństwo”
- 👉 Kanapka „Serowy uśmiech”
- 👉 Kanapka „Siedem smaków”
- 👉 Kanapka „Złociste plastry”

**Miękkość spółgłosek
oznaczona za pomocą
liter y i**

**Miękkość spółgłosek
oznaczona za pomocą znaku
diakrytycznego**

**Miękkość spółgłosek
oznaczona na dwa różne
sposoby w jednym wyrazie**

11. Na podstawie podanych informacji odgadnij, kto jakie kwiaty posadził na swoim balkonie.

- Ania ani Madzia nie posadziły goździków.
- Basia ani Ania nie posadziły aksamitek.
- Jedna z osób posadziła pelargonie i begonie.
- Basia nie posadziła niezapominajek, a Madzia – piwonii.

Basia posadziła ? i ?.

Madzia posadziła ? i ?.

Ania posadziła ? i ?.

Odgłosy, rozmowa – dźwięków pełna głowa

Spółgłoski dźwięczne i bezdźwięczne

1. Pogrupuj podane wyrazy na „ciche” i „głośne”. Wskaż głoski, które decydują o głośności słów.

2. Podaj głoski, które utworzą pary wyrazów różniących się jedną spółgłoską.

Wzór: **?**om – **d**om **t**om

• ? aza	? aza	• ? łos	? łos	• ra ? a	ra ? a
• ? ąk	? ąk	• ? ało	? ało	• ko ? a	ko ? a
• ? yć	? yć	• ? al	? al	• bu ? y	bu ? y

3. Przeczytaj głośno wierszyki. Wskaż wyrazy, w których spółgłoski wymawiamy inaczej niż zapisujemy.

Marcin Brykczyński
Jak się nie bać ortografii

Na gałęzi kruk siadł sobie,
świeży twaróg trzyma w dziobie.
Kruk twarogi je do skutku;
bez twarogów żyje w smutku.

Dziwny traf,
idzie paw;
rozpościera ogon pawi,
inne pawie w trawie bawi.

Niedaleko Buska
rosła mała brzoźka. [...]
Patrzą ludzie wiosną –
wielkie brzozy rosną.

Dzisiaj mam na jabłka chrapkę,
a do tego miodu kapkę.
Wyznam też, że nie unikam,
oprócz jabłek, jabłecznika.

Zapamiętaj!

Głoski dzielimy na:

dźwięczne

bezdźwięczne

W języku polskim **wszystkie samogłoski są dźwięczne**.

Przykłady par **spółgłosek różniących się dźwięcznością**:

dźwięczne	b	d	dz	dź	dż	g	w	z	ż	ż/rz
bezdźwięczne	p	t	c	ć	cz	k	f	s	ś	sz

Niektóre spółgłoski, np. *j, l, ł, m, n, r*, nie mają odpowiedników bezdźwięcznych.

We współczesnej polszczyźnie spółgłoska *ch*, niezależnie od tego, jak jest zapisywana (*ch, h*), zwykle nie ma odpowiednika dźwięcznego. Tylko we wschodnich regionach Polski *h* jest wymawiane dźwięcznie.

- Niekiedy spółgłoski dźwięczne wymawiamy bezdźwięcznie: na końcu wyrazu, np. *głód* [g-ł-ó-t] lub w sąsiedztwie spółgłosek bezdźwięcznych, np. *ławka* [ł-a-f-k-a].
- Czasem spółgłoski bezdźwięczne w sąsiedztwie spółgłosek dźwięcznych wymawiamy dźwięcznie, np. *także* [t-a-g-ż-e].

4. Uzupełnij słowa jednego wierszyka spółgłoskami bezdźwięcznymi, a drugiego – spółgłoskami dźwięcznymi.

Kalina Jerzykowska

ele t

Najbardziej na wiecie ele ci
je enny pi tre ci.
Bo – po pierw e – je enne wier e,
po drugie je enny de
a po trzecie
we tchnienia, że to już po le e.

Kalina Jerzykowska

ęba

ębła ęba na gałę sie ąc,
trzęsie się biedna i dr y,
bo najomi nic o tym nie wie ą,
ciepłych ółek nie apa y nikt
i o drowie nikt nie apyta –
tylko się i ębami g ytać. [...]

5. Odgadnij, które samogłoski są wymawiane przez dzieci na zdjęciach. Wymów wyrazy zawierające tę głoskę na początku, na końcu i w środku wyrazu.

6. Wyszukaj w diagramie wyrazy, które różnią się dźwięcznością spółgłosek. Zapisz je w zeszycie.

Wzór: kot – kod

Ż	U	Z	D	A	M	K	Ę	P
B	S	Z	P	I	K	O	D	Ó
I	T	C	A	E	Ń	T	M	L
K	A	B	E	D	A	N	I	E
B	N	U	Ń	P	K	B	E	M
Ó	I	D	O	A	Ł	U	D	I
L	E	Y	B	A	O	T	Ż	E
T	O	G	Ł	O	S	Y	S	Ć

7. Wskaż w wierszach Małgorzaty Strzałkowskiej spółgłoski, które nie mają bezdźwięcznych odpowiedników.

Królik

Kurkiem kranu kręci kruk,
kroplą tranu brudząc bruk,
a przy kranie,
robiąc pranie,
królik gra na fortepianie.

Aktor i traktor

Rudy aktor ukradł traktor
i traktorem orał rolę.
– Brawo! Brawo! Ale rola –
darł się tłum spod parasola.

8. Podaj inną formę wyrazu lub wyraz pokrewny, który potwierdzi poprawność zapisu spółgłoski dźwięcznej. Zapisz wszystkie pary wyrazów w zeszycie.

ryż, bo ryżowy

łyżka, bo łyżek

staw, bo ?

dziób, bo ?

dąb, bo ?

książka, bo ?

gwóźdz, bo ?

śnieg, bo ?

9. Uzupełnij rymowanki odpowiednimi literami oznaczającymi głoski dźwięczne lub bezdźwięczne.

Nie ma róży bez kolców

Wpadł łamaga w krzewy ró?,
Chce z nich wyleźć... Ani ru?!

Dobra rada

Jak cię goni niski dra?,
to na murek ty się dra?.

Przestroga

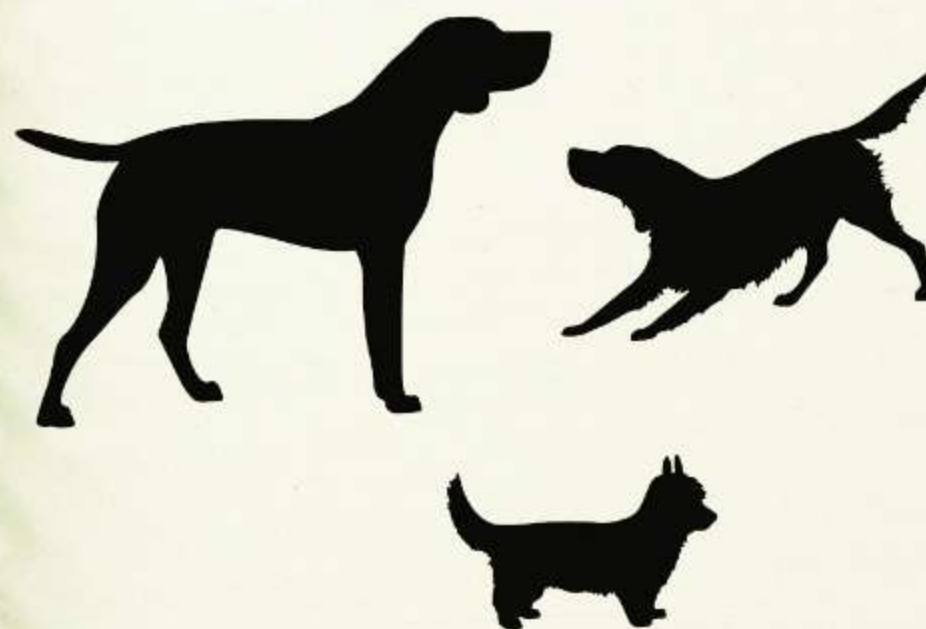
Kto do banku chodzi ra?,
ma na głowie mnóstwo ra?.

Reklamacja

Rozpruł się w tym płaszczu sze?!,
Proszę czekać, przyjdzie sze?.

Odkrycie

Do schroniska wszedłem ra?,
a tam pieski wszystkich ra?.

To co się da, podziel na dwa...

Sylaba i dzielenie wyrazów

1. Uzupełnij treść wiersza odpowiednim liczebnikiem. Podaj przykłady wyrazów składających się z podanej liczby sylab.

Wyrazy:

- jednosylabowy
- dwusylabowy
- trzysylabowy
- czterosylabowy
- pięciosylabowy
- ośmiosylabowy

Joanna Papuzińska

Konstantynopolitańczykowiec

W mieście (poza Europą)
co się zwie Konstantynopol,
żył raz konstantynopolitańczyk
co od powijków niańczył
uwielbianą swą córeczkę
Konstantynopolitańczykowiec.
Każdej prośbie córki uległ,
nie wymagał nic w ogóle,
wskutek czego ta córeczka
Konstantynopolitańczykowiec,
uważała się za bóstwo
i kaprysów miała mnóstwo.
A gdy przyszedł czas wyjść za mąż,
oświadczyła:
– Tato, mamo,
tylko ten me względy zyska,
kto ma imię równie długie,
jak jest moje.
A po drugie...
Rzecz matka: zaraz, chwila!
Przecież to ? sylab.

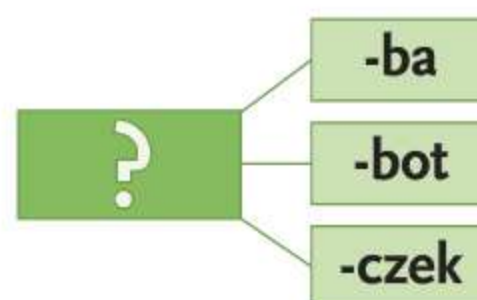
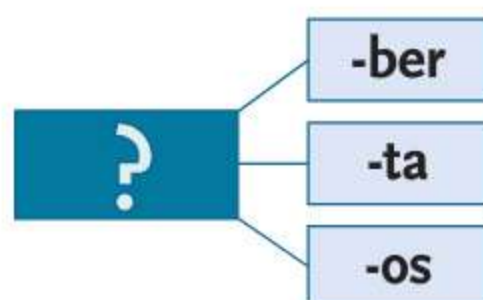
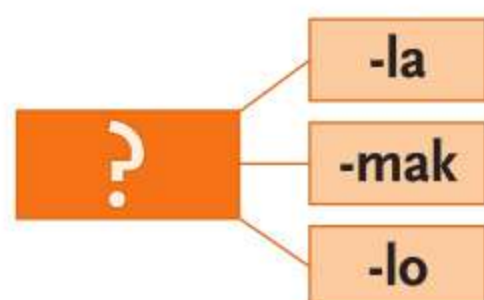
Wymyśl:

- imię młodzieńca, który mógłby poślubić Konstantynopolitańczykowiec.
- zdrobnienie imienia Konstantynopolitańczykowiec (najwyżej czterosylabowe).

Przypomnij sobie!

Sylaba to częśćka wyrazu wymawiana podczas jednego wydechu. Jej ośrodkiem jest samogłoska, np. wyraz *rymowanka* ma cztery sylaby: *ry-mo-wan-ka*, a wyraz *wiersz* ma tylko jedną sylabę.

2. Dodaj do każdego zestawu odpowiednią sylabę, aby utworzyć trzy różne wyrazy.

3. Odszukaj w podanych słowach wyrazy dwusylabowe. Zapisz je w zeszycie, rozdzielając sylaby.

Wzór: **dziewięćsił** – **dziewięć** – **dzie-więć**

- podziemia • pierścienie • codziennie • sześciuset • odróżnianie
- wyśmiewać • wielebny • dzielenie

4. Ułóż z podanych sylab wyrazy zawierające dwuznaki.

5. Wyszukaj w ciągu liter wyrazy jednosylabowe. W zeszycie zapisz kolejno ich pierwsze litery, które utworzą hasło – inną nazwę sylaby.

złyhumorgolżadentukksiążkaochpięknysentapczankraarzdjęcie

6. Poprzestawiaj sylaby tak, aby powstały słowa.

- kilek • nywon • nydzien
- nyran • lawil • solas
- kośćlek • kimięk • nywin

7. Dopasuj do wierszyków tytuły w formie rymowanek. Zapisz w zeszycie wyrazy, które zostały podzielone.

A. Czas już, byście to wiedzieli,
jak spółgłosek grupę dzielić.

B. Takie same dwie spółgłoski
dzielę bez zbytecznej troski.

W pewnej wil-
li ma ktoś wan-
nę;
sypie lek-
ko do niej man-
nę.

Wyglądała cukru **garst-**
ka spod **napars-**
tka. Z taką **garst-**
ka pewnie **war-**
to śmiechem **pars-**
kać. Bo ta **garst-**
ka w jednej **war-**
stwie, jak to **garst-**
ka, nie wysta-
je prawie **wca-**
le spod **na-**
pars-
tka.

Zapamiętaj!

Przenosząc **wyraz** do następnej linii, **dzielimy** go **zgodnie z podziałem na sylaby**.

Zasady szczegółowe:

- grupę spółgłosek można dzielić na kilka sposobów, np. *li-stwa*, *lis-twa*;
- należy rozdzielić dwie jednakowe spółgłoski, np. *lek-ki*, *pan-na*.

Nie dzielimy:

- wyrazów jednosylabowych, np. *wśród*, *pól*, *wrzos*;
- dwuznaków (*cz*, *dz*, *dź*, *dż*, *sz*, *ch*, *rz*), np. *o-rzeł*, *ka-szel*, *droż-dże*, *py-cha*;
- ciągu liter oznaczających kolejno: spółgłoskę, samogłoskę i w funkcji zmiękczej, samogłoskę, np. *cio-cia*, *zie-mia*.

8. Obejrzyj i przeczytaj fragment komiksu *Kajko i Kokosz* Janusza Christy. Zapisz w zeszycie wyrazy z dymków, które zostały podzielone. Sprawdź, czy zgodnie z zasadami można je przenieść w inny sposób.

Wzór:
wy-skoczył,
wysko-czył

Słowniczek

konformista –
człowiek, który
bezkrytycznie poddaje
się obowiązującym
w grupie normom,
poglądom.

Orkiestra głosów

- Przyporządkuj wybranym głoskom dźwięki muzyczne. Zapisz za pomocą liter znaną ci melodię i ją zagraj.

Głoska – najmniejszy dźwięk mowy.

Alfabet – zbiór wszystkich liter ułożonych według ustalonej kolejności.

Litera – znak graficzny głoski.

Litera i może:

- oznaczać samogłoskę,
- oznaczać samogłoskę i jednocześnie być znakiem miękkości spółgłoski,
- być znakiem miękkości spółgłoski.

Głoski dzielimy na samogłoski i spółgłoski.

- **Samogłoska** jest ośrodkiem sylaby.

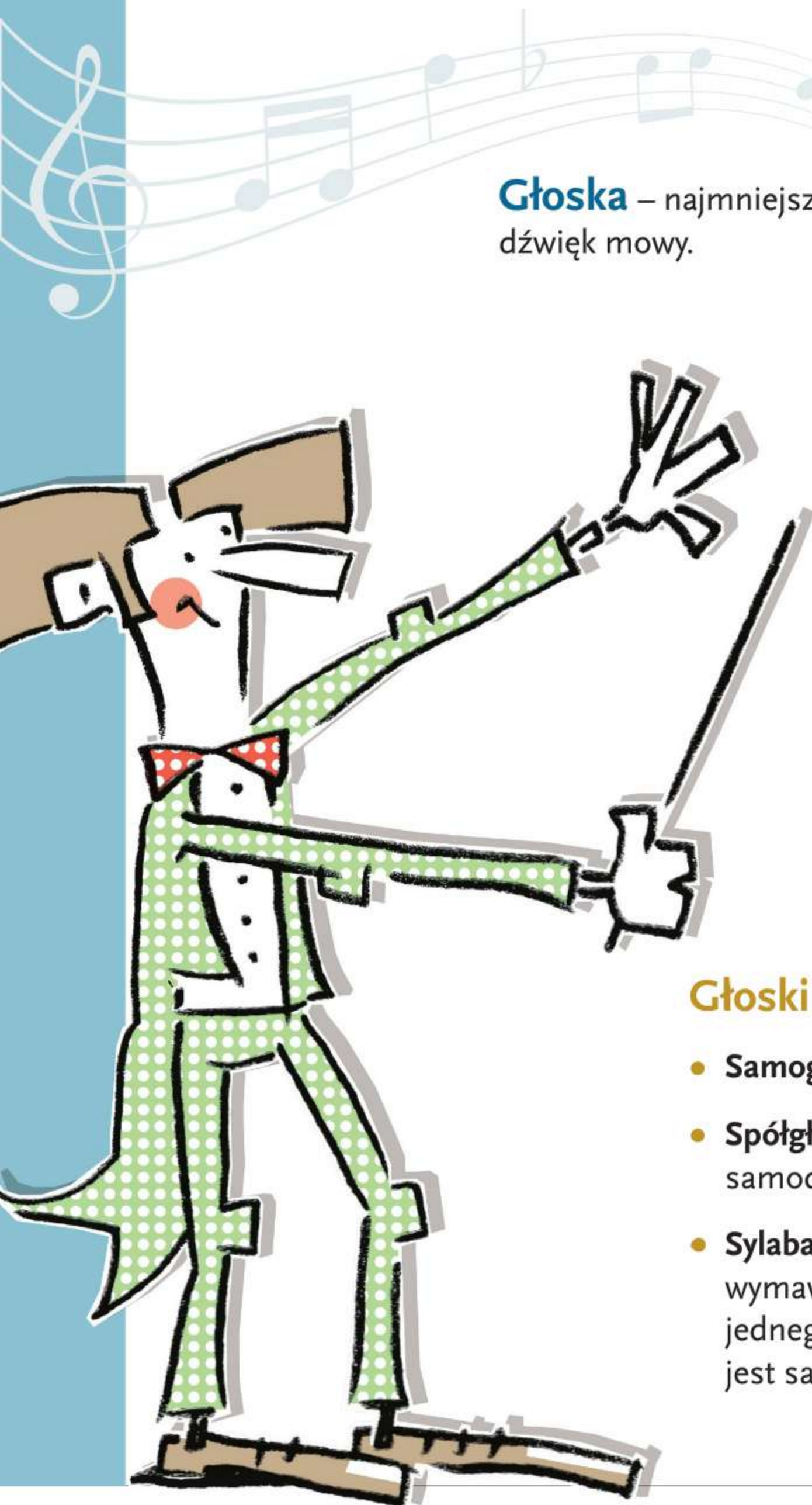
bum-ta-ra-ra

- **Spółgłoski** nie tworzą samodzielnie sylab.

tss... pss... trr...

- **Sylaba** – część wyrazu wymawiana podczas jednego wydechu. Jej ośrodkiem jest samogłoska.

Do-re-mi-fa-sol-la-si-do

dźwięczne

...b, d, g, z, ż, r, ł,
m, n...

bezdźwięczne

...p, t, k, s, sz, ch (h)...

WYRÓŻNIAMY
SPÓŁGŁOSKI:

twarde

...b, c, cz, d, dż, f, g,
l, ł, m, n, r, s, t,
w, z, ż...

miękkie

...ć, dż, ń, ś, ź,
mⁱ, kⁱ, wⁱ...

Wszystkie samogłoski
są dźwięczne.

a

ą

ó

u

ę

o

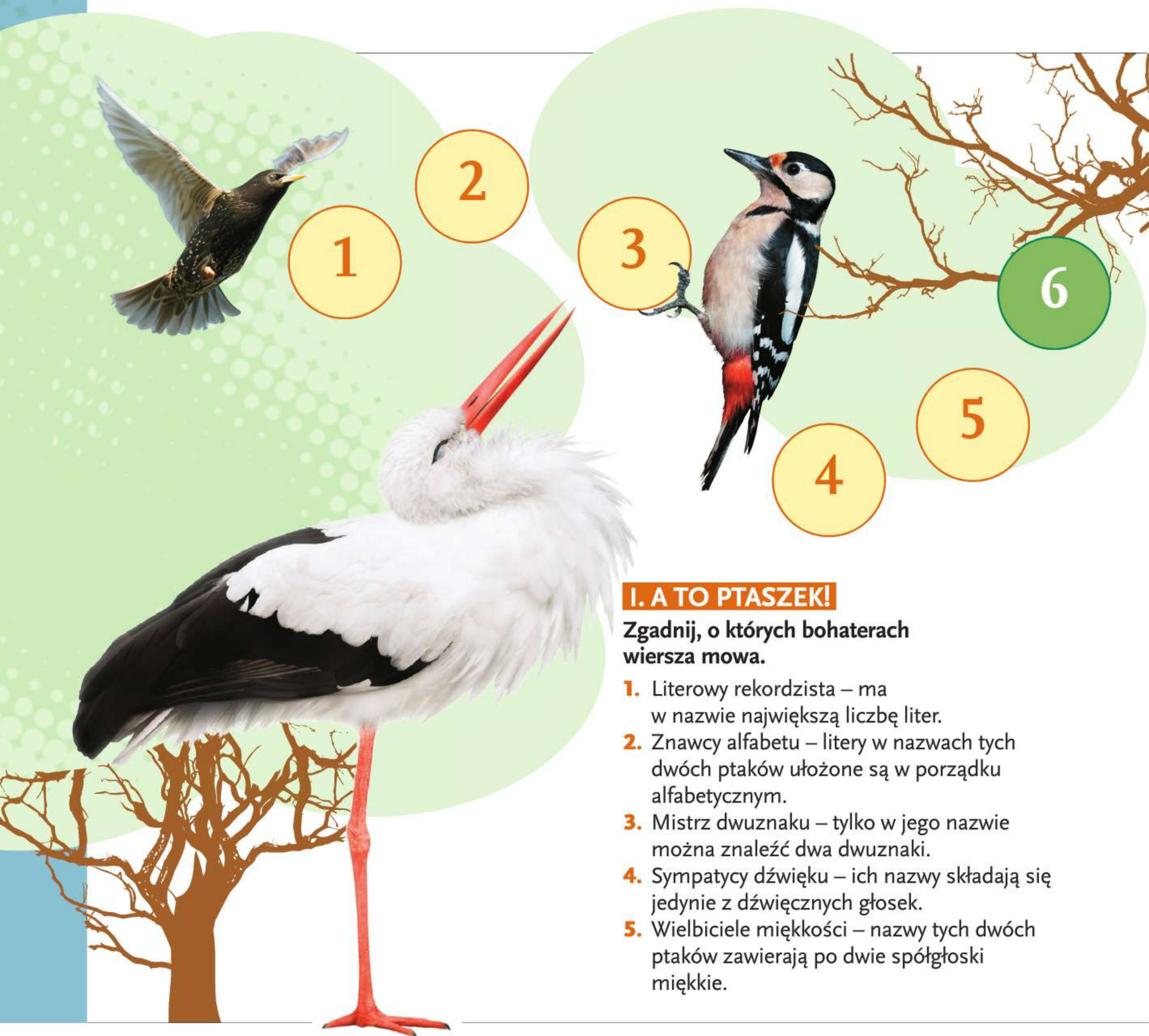
i

y

e

Z wizytą w ptasim gaju

Oto zestaw pytań umożliwiających spacer po ptasim gaju. Zagraj z koleżankami i kolegami. Musisz podać dobrą odpowiedź lub poprawnie wykonać zadanie, aby przejść na kolejne pole. Błędna odpowiedź powoduje utratę kolejki.

I. A TO PTASZEK!

Zgadnij, o których bohaterach wiersza mowa.

1. Literowy rekordzista – ma w nazwie największą liczbę liter.
2. Znaczący alfabetu – litery w nazwach tych dwóch ptaków ułożone są w porządku alfabetycznym.
3. Mistrz dwuznaku – tylko w jego nazwie można znaleźć dwa dwuznaki.
4. Sympatyczny dźwięku – ich nazwy składają się jedynie z dźwięcznych głosek.
5. Wielbiciel miękkości – nazwy tych dwóch ptaków zawierają po dwie spółgłoski miękkie.

Julian Tuwim *Ptasie radio* (fragmenty)

Halo, halo! Tutaj ptasie radio
w brzozowym gaju,
Nadajemy audycję z ptasiego kraju.
Proszę, niech każdy nastawi aparat,
Bo sfrunęły się ptaszki dla odbycia
narađ [...]
Będa ćwierkać, świstać, kwilić,
Pitpilitać i pimpilić
Ptaszki następujące:

Słowik, wróbel, kos, jaskółka,
Kogut, dzięcioł, gil, kukułka,
Szczygieł, sowa, kruk, czubatka,
Drozd, sikora i dzierlatka,
Kaczka, gaska, jemiołuszka,
Dudek, trznadel, pośmiecuszka,
Wilga, zięba, bocian, szpak
Oraz każdy inny ptak.

7

8

9

10

11

12

13

Pierwszy – słowik
Zaczął tak:

„Halo! O, halo lo lo lo lo!
Tu tu tu tu tu tu tu
Radio, radijo, dijo, ijo, ijo,
Tijo, trijo, tru lu lu lu lu
Pio pio pijo lo lo lo lo lo
Plo plo plo plo halo!”
Na to wróbel zaterlikał:
„Cóż to znowu za muzyka?
Muszę zajrzeć do słownika,
By zrozumieć śpiew słowika.
Ćwir ćwir świrk!
Świr świr ćwirk!
Tu nie teatr
Ani cyrk!
Patrzcie go! Nastroszył piórka!
I wydiera się jak kurka!

II. PTASIA PIRAMIDA

Wskaż nazwy ptaków z wiersza,
zawierające podaną liczbę głosek.

6.	3 głoski	
7.	4 głoski	
8.	5 głosek	
9.	6 głosek	
10.	7 głosek	
11.	8 głosek	
12.	9 głosek	
13.	10 głosek	

III. HOTEL DLA PTAKA

- 14.** Ustal, które ptaki przybyły na naradę mogą zamieszkać w pokojach pokazanych na poniższej ilustracji. Wybraną dziuplę może wynająć ptak, w którego nazwie występuje oznaczona trudność ortograficzna.

14

u

u

u

u

u

u

u

ó

ó

rz

Dość tych arii, dość tych liryk!
Ćwir ćwir czyrik,
Czyr czyr ćwirik!”

I tak zaczął ćwirzyć, ćwikać,
Ćwierkać, czyrkać, czykczyrikać,
Że aż kogut na patyku
Zapał gniewnie: „Kukuryku!”

Jak usłyszy to kukułka,
Wrzaśnie: „A to co za spółka?
Kuku-ryku? Kuku-ryku?
Nie pozwalam, rozbójniku!
Bierz, co chcesz, bo ja nie skąpię,

15

16

17

IV. PTASIA STOŁÓWKA

- 15.** Znajdź spółgłoski miękkie w poniższych zestawach dań obiadowych, a dowiesz się, co zamówił każdy ptak.

Klucz do odpowiedzi

szczygieł – spółgłoski miękkie oznaczone tylko za pomocą *i*;

dudek – spółgłoski miękkie oznaczone tylko za pomocą znaków diakrytycznych;

kos – spółgłoski miękkie oznaczone za pomocą *i* oraz znaków diakrytycznych.

Zestaw I

- Jeden ślimak
- Dwie dżdżownice
- Ośiem czereśni
- Pięć owoców cisu

Zestaw II

- Jeden turkuć podjadek
- Sześć chrabąszczy

Zestaw III

- Jedna gąsienica
- Siedem koszyczków ostu
- Trzy ziarenka jęczmienia

Ale kuku nie ustąpię.
Ryku – choć do jutra skrzecz!
Ale kuku – moja rzecz!” [...]

I od razu wszystkie ptaki
W szczebiot, w świegot, w zgiełk – o taki:
„Daj tu! Rzuć tu! Co masz? Wiórek?
Piórko? Ziarnko? Korek? Sznurek? [...]
Nie dasz mi? Takiś ty? Wstydz się, wstydz się!”
I wszystkie ptaki zaczęły bić się.

Przyfrunęła ptasia milicja
I tak się skończyła ta leśna audycja.

18

19

20

V. DŹWIĘKI Z BRZOSOWEGO ZAGAJNIKA

- 16.** Którego ptaka dotyczy notatka badacza ptasiej mowy?
- 17.** Wskaż w poniższych słowach spółgłoski dźwięczne, które wymawiamy bezdźwięcznie.
• świrk • kwilić • śpiew
- 18.** Zapisz w zeszycie fragment *Ptasiego słownika*. Ułóż słowicze trele w porządku alfabetycznym.
- 19.** Wymień sylaby, o które pokłóciła się kukułka z kogutem.
- 20.** Odszyfruj ptasie odgłosy według klucza sylabowego podanego w tabeli.

Specjalizuje się
w używaniu
samogłosek i oraz y.
Preferuje miękkie spółgłoski.

○	♥	♣	★	♦	☾	●	▲
ćwir	czyr	świr	czyk	świst	ćwik	wirz	tri

♥	♥	♣	♦	○
---	---	---	---	---

☾	●	☾	●	★
---	---	---	---	---

▲	▲	♣	♣	○
---	---	---	---	---

p-t

- pijo
- _____
- _____
- radijo
- _____
- _____
- trijo
- _____
- tu

Wierszyki łamiące języki

Małgorzata Strzałkowska
Zagadka

Pewien Anglik, bawiąc w Polsce,
wszedł do Przemszy dla ochłody
i wśród ciszy nagle słyszy,
jak mu szumią Przemszy wody:

„W Kietrze żuczek
wszedł na buczek,
zszedł z leszczyny
wąż spod Pszczyny,
do Raciąża
pszczoła zdąża,
a dzik dzika
nie unika.

W Szczepieszynie
chrząszcz drży w trzinie,
trzódka leszczy
w Biebrzy wrzeszczy
w stronę Zgierza
zwierzę zmierza,
jeż się jeżyć
nie zamierza”.

Anglik słucha, słucha, słucha...

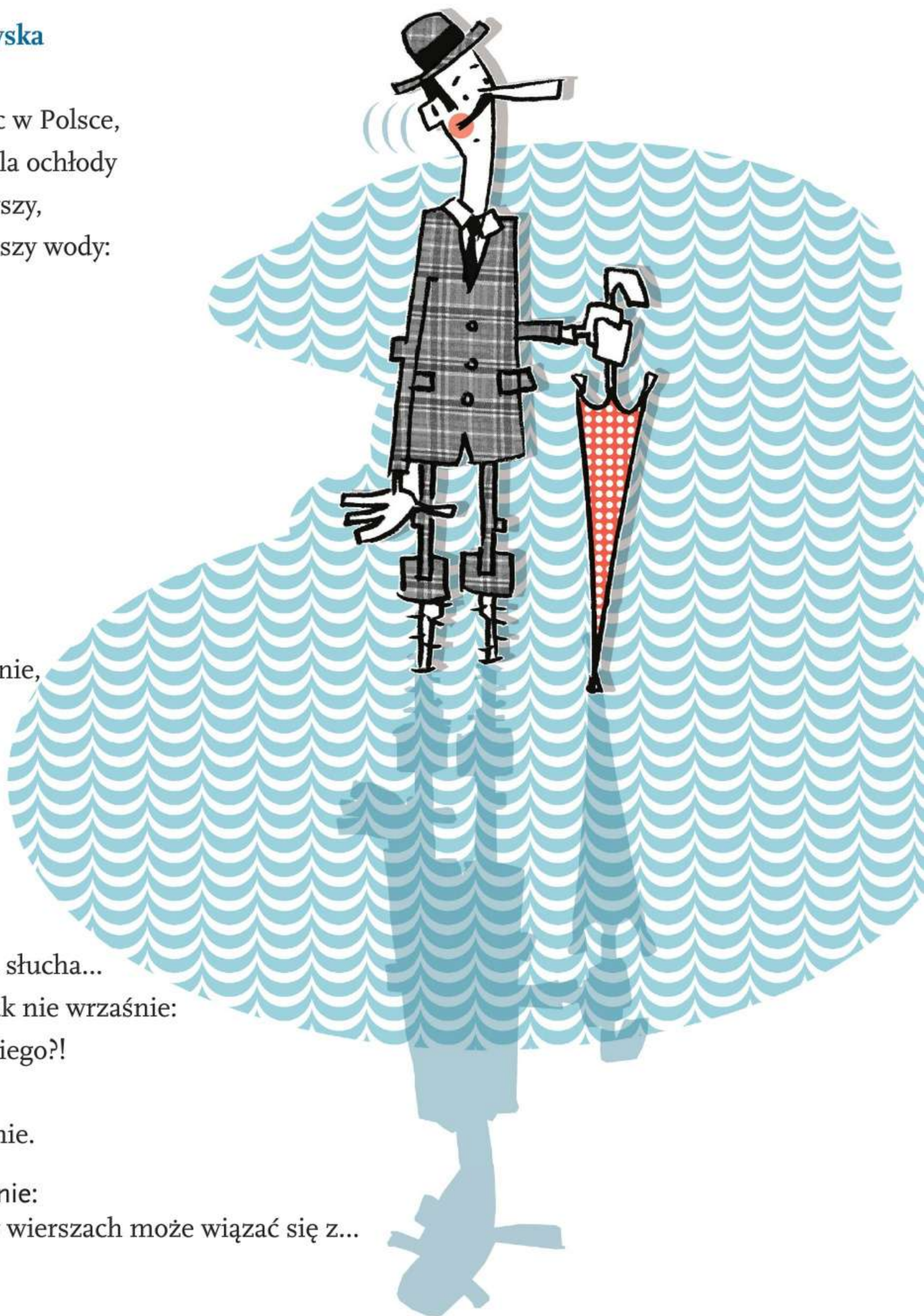
Raptem z Przemszy jak nie wrzaśnie:

– Kto wymyślił coś takiego?!

A to polski język właśnie.

• Dokończ ustnie zdanie:

Zmiana liczby sylab w wierszach może wiązać się z...

1. Podaj w kolejności alfabetycznej rzeczowniki własne wymienione w wierszu.

2. Ustal, czy poniższe zdania są prawdziwe, czy fałszywe.

- W tytule wiersza jest więcej spółgłosek niż samogłosek.
- W katalogu bibliotecznym karta z informacją o utworach autorki wiersza znajdowałaby się przed kartą Dagny Ślepowrońskiej, a po karcie Ewy Szelburg-Zarembiny.

**Ewa
Szelburg-Zarembina**

**Małgorzata
Strzałkowska**

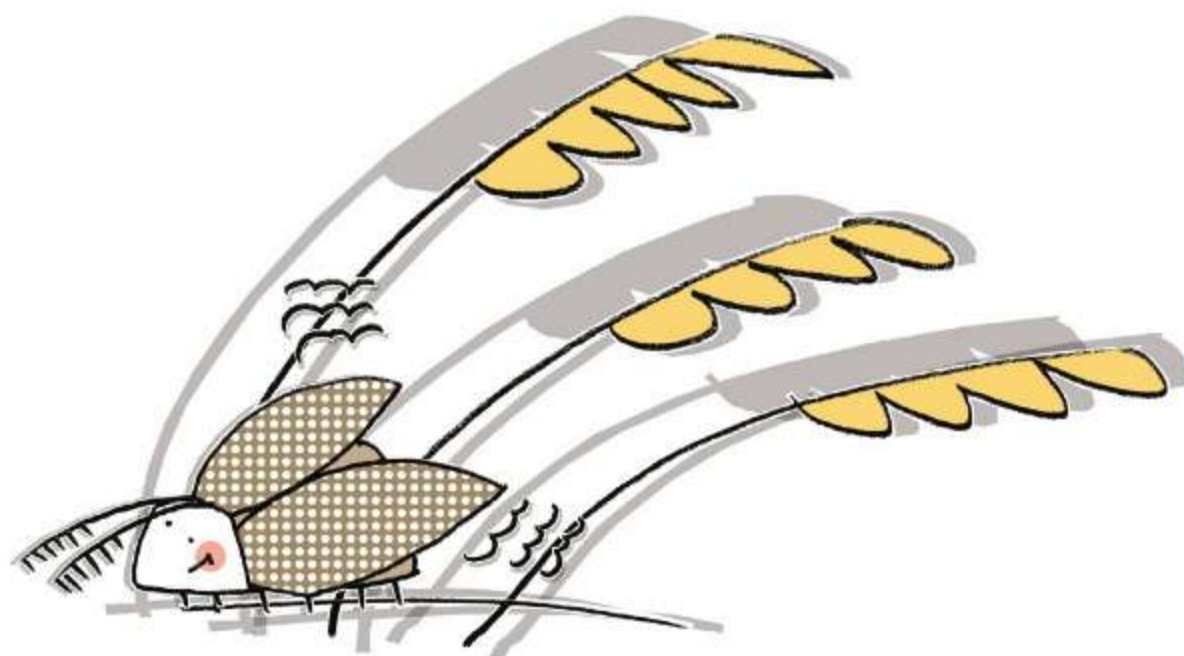
**Dagna
Ślepowrońska**

- W imieniu poetki jest więcej samogłosek niż w jej nazwisku.
- Zarówno w imieniu, jak i w nazwisku autorki występują dwuznaki.

3. Wskaż w wierszu trzy wyrazy dźwiękonaśladowcze. Wymień spółgłoski, które zawierają.

4. Znajdź wyraz, który ma najwięcej spółgłosek.

5. Wymień nazwy wszystkich zwierząt, o których szumiały wody Przemszy. Wskaż te słowa, w których spółgłoski dźwięczne wymawiamy bezdźwięcznie.

6. Podaj inne formy wyrazów, które uzasadnią pisownię wskazanych liter.

- wśród • trzódka

7. Wskaż w wierszu wyraz, który zawiera dwie spółgłoski miękkie.

8. Wskaż w utworze trzy wyrazy ilustrujące różne funkcje głoski *i*.

- *i* tworzące sylabę
- *i* tylko zmiękczone spółgłoskę
- *i* jednocześnie tworzące sylabę i zmiękczone spółgłoskę

9. Wymyśl rym do wyrazu **wody**, którym można byłoby zastąpić wyrażenie **dla ochłody** znajdujące się w wierszu.

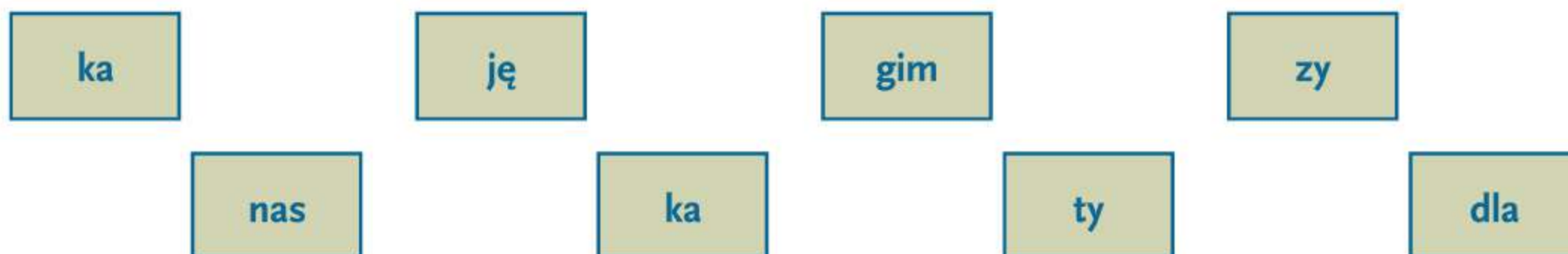
10. Policz sylaby w kolejnych ośmiu wersach. Wyjaśnij, dlaczego zmieniła się ich liczba.

11. Wskaż miejsca, w których można podzielić podane wyrazy.

- polski
- zmierza
- Anglik

12. Podaj przykłady trzech wyrazów z tekstu, których nie można podzielić.

13. Ułóż z podanych sylab trzywyrazowe określenie związane z funkcją wiersza *Zagadka*.

14. Podaj przykłady rymowanek łamiących języki nie tylko cudzoziemcom.

Części mowy

but, butem, o bucie

buty!
z butami

Dowiesz się:

- czym się różnią czasowniki dokonane od niedokonanych,
- o czym informuje strona czynna, a o czym – strona bierna czasowników,
- przez jakie przypadki odmienia się rzeczownik,
- jakie funkcje pełnią wyrażenia przymkowe,
- co nazywają liczebniki.

Nauczysz się:

- łączyć części mowy w odpowiednie związki wyrazowe,
- poprawnie stosować trudne formy czasowników,
- odmieniać rzeczowniki i przymiotniki przez przypadki,
- odróżniać liczebniki główne od porządkowych.

Od beana do magistra*

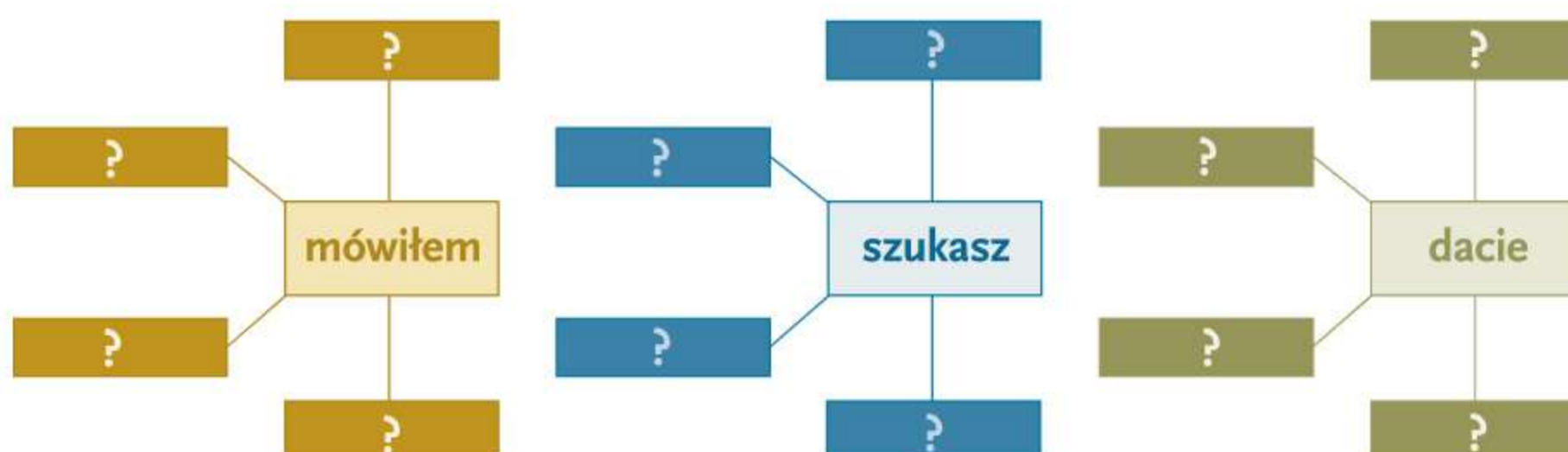
Czasownik – powtórzenie wiadomości

* **bean** – dawniej:
rozpoczynający studia;
nowicjusz.

1. Przyjrzyj się ilustracji i powiedz, co w dawnych czasach uczniowie robili w szkole.

2. Do podanych wyrazów dodaj cząstki, dzięki którym powstaną nowe czasowniki. Określ ich osobę, liczbę, rodzaj i czas.

Przypomnij sobie!

Czasownik to część mowy, która nazywa czynności (np. czyta) i stany (np. myśli). Występuje w formie **bezokolicznika** (np. pisać) i w **formie osobowej** (np. pisali). Odmienia się przez osoby, liczby, czasy, a niektóre formy także przez rodzaje.

Odmiana przez osoby

- **1. osoba** (ja, my), np. *uczę się, uczymy się*
- **2. osoba** (ty, wy), np. *uczysz się, uczycie się*
- **3. osoba** (on, ona, ono, oni, one), np. *uczy się, uczą się*

Odmiana przez liczby

- **pojedyncza**, np. *patrzę*
- **mnoga**, np. *patrzemy*

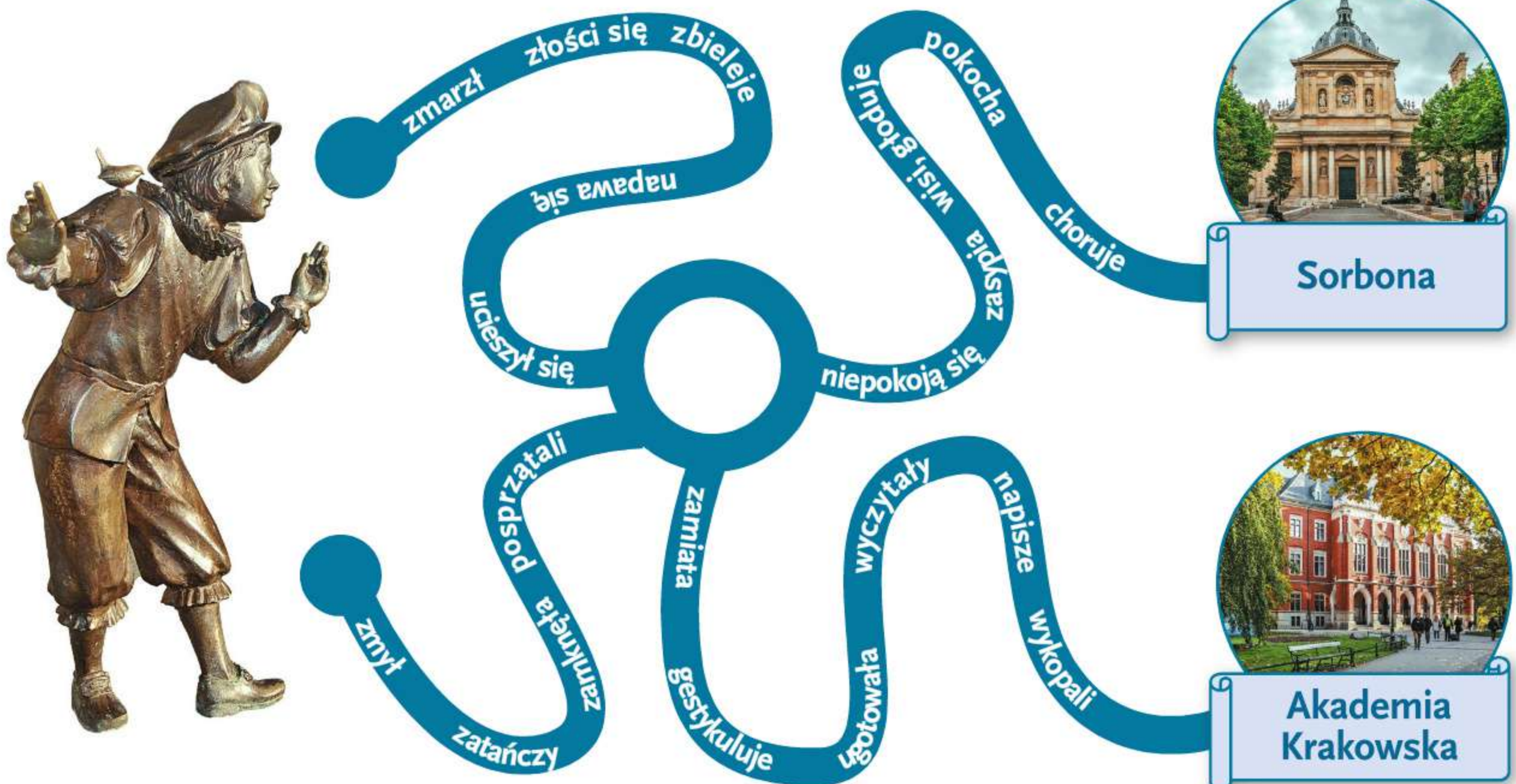
Odmiana przez czasy

- **przeszły**, np. *pisaliśmy*
- **teraźniejszy**, np. *piszecie*
- **przyszły prosty**, np. *napiszemy*
- **przyszły złożony**, np. *będziemy pisać*

Odmiana przez rodzaje w czasie przeszłym i czasie przyszłym

- w liczbie pojedynczej: **męski**, np. *widział*; **żeński**, np. *widziała*; **nijaki**, np. *widziało*
- w liczbie mnogiej: **męskoosobowy**, np. *widzieli*, i **niemęskoosobowy**, np. *widzieli*

3. Sprawdź, do którego uniwersytetu prowadzą czasowniki nazywające czynności, a do którego te, które nazywają stany.

* **rajca** – w dawnej Polsce członek rady miejskiej.

4. Utwórz od podanych bezokoliczników wskazane formy czasu teraźniejszego. Odszyfruj hasła (cyfra oznacza kolejną literę w wyrazie) – nazwy trzech podstawowych przedmiotów, których uczono w dawnych szkołach.

- A. gratulować – 3. os. lp
- B. uspokajać – 3. os. lp
- C. orać – 1. os. lm
- D. milczeć – 3. os. lp
- E. dyktować – 1. os. lp
- F. karać – 1. os. lp
- G. tankować – 3. os. lm
- H. skakać – 3. os. lm

A-1 A-2 G-2 D-1 A-3 A-4 E-2 G-4 F-2

W średniowieczu była to przede wszystkim biegłość w łacinie.

E-1 D-2 H-3 A-6 C-4 F-1 E-4 C-6 E-3 B-6

Podczas tych zajęć uczono reguł rozumowania, precyzyjnego formułowania myśli.

C-2 A-9 G-1 B-4 F-3 D-6 H-2 B-8

Była to sztuka układania mów i umiejętność przekonywania słuchaczy.

5. Uzupełnij tekst kolejnymi czasownikami z ramki w odpowiedniej formie czasu przeszłego.

• **panować** • **trwać** • **dyskutować** • **mieszkać** • **ograniczać** • **musieć** • **nosić**
 • **rozmawiać** • **móc** • **pochodzić** • **brakować** • **chodzić** • **zakazać** • **częstować**

Życie dawnych żaków nie było łatwe. W akademii ? surowe obyczaje. Nauka ? od świtu aż do zmierzchu. Podstawową formą uczenia był wykład. Prowadzono również ćwiczenia, podczas których studenci ? o problemach związanych z tematem wykładu.

Żacy ? w bursach zarządzanych przez władze uczelni, które bardzo ? swobodę młodych. Studenci ? przestrzegać surowych regulaminów. ? jednolite stroje, a w określonych godzinach ? tylko w języku łacińskim.

Nie każdy ? sobie pozwolić na naukę. Jeżeli student ? z ubogiej rodziny i ? mu pieniędzy na opłacenie szkoły, ? po prośbie od drzwi do drzwi. Chociaż rajcy* miejscy ? żebrania, mieszkańcy łaskawym okiem patrzyli na żaków i ? ich gorącym posiłkiem. Stąd wywodzi się tradycja pucheroków – obyczaj do dziś kultywowany w podkrakowskich wsiach. W Niedzielę Palmową poprzebierani młodzi ludzie odwiedzają okoliczne domy, śpiewają specjalnie przygotowane piosenki i życzą dobrych świąt, a w zamian otrzymują jedzenie i drobne datki.

6. Policz, ile jest w tekście form czasu przyszłego czasowników, a dowiesz się, jaka zasada nauczania obowiązywała dawnych studentów.

Za pierwszą polską studentkę uznaje się dziewczynę o imieniu Nawojka. Żyła ona w XV wieku, czyli w czasie, kiedy dziewczęta nie mogły jeszcze studiować. Nawojka ucieka się do podstępów. Układa plan: przebierze się za żaka i pojedzie do Krakowa. Nie będzie miała problemów z kursem wstępnym, bo wymagane umiejętności zdobyła w szkole parafialnej u swojego ojca. Jeżeli wszystko potoczy się gładko, za trzy lata złoży egzaminy i otrzyma upragniony tytuł bakałarza.

Niestety, dziewczyna zostaje zdemaskowana. Dowiaduje się, że uniknie kary, jeżeli wstąpi do klasztoru i będzie uczyć zakonnic.

Po kilku wiekach imieniem Nawojki, czyli tej, która się nie poddaje, będzie nazwany pierwszy żeński akademik Uniwersytetu Jagiellońskiego.

7. Napisz notatki na temat kulturalnego i niesforne go żaka. Użyj form 3. osoby liczby pojedynczej czasu teraźniejszego. Tam, gdzie to konieczne, dodaj do czasownika cząstkę **nie** i odpowiednio zmień formy pozostałych wyrazów.

(Myć) ręce, (zajmować) właściwe miejsce. (Odmawiać) modlitwę przed posiłkiem, (jeść) dużo, (maczać) nadgryzionego chleba we wspólnej misie, (wrzucać) tam obgryzionych kości, (sapać), (mlaskać) przy jedzeniu, (krytykować) potraw i (usypiać) przy stole.

8. Wskaż w zdaniach czasowniki w rodzaju męskoosobowym, a dowiesz się, kto ze sławnych ludzi studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim. W wypowiedziach tych osób są po dwie takie formy.

Pracowałem na dworze króla Zygmunta Augusta. Po ślubie z Dorotą osiedliśmy w Czarnolesie. Szczęściem nie cieszyliśmy się długo. Zmarły nam dwie córeczki.

Jan Kochanowski – poeta

Do rozprawy z Krzyżakami przygotowywałem się długo. Rycerze zakonnicy uderzyli w 1409. Prawie rok później moje wojska zwyciężyły ich w bitwie pod Grunwaldem.

król Władysław Jagiełło

Z królem Stanisławem Augustem Poniatowskim spotykaliśmy się podczas obiadów. Odbываły się one co czwartek na Zamku Królewskim, a latem – w Łazienkach.

Ignacy Krasicki – bajkopisarz

Turcy nazywali mnie Lwem Lechistanu. Pokonałem ich pod Wiedniem w 1683 roku. Radośnie świętowaliśmy zwycięstwo.

król Jan III Sobieski

Klucz do odpowiedzi

Student żebrak, ale pan. – 6 form prostych, 3 formy złożone.

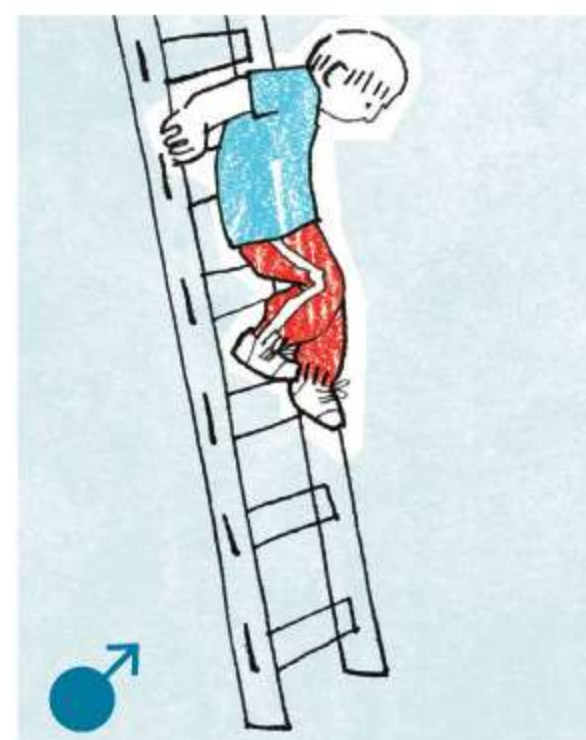
Powtarzanie jest matką wiedzy. – 7 form prostych, 3 formy złożone.

Pełny brzuch niechętnie studiuje. – 7 form prostych, 2 formy złożone.

Poszedł po rozum do głowy...

Trudne formy czasu przeszłego

1. Powiedz, jakie czynności wykonały osoby przedstawione na rysunku. Użyj odpowiednich form czasu przeszłego czasowników: **podejść, wejść, zejść**.

Zapamiętaj!

Poprawne **formy czasu przeszłego** czasownika **iść** to:

w liczbie pojedynczej rodzaju męskiego:
(ja) **szedłem**, (ty) **szedłeś**, (on) **szedł**.

w liczbie pojedynczej rodzaju żeńskiego:
(ja) **szłam**, (ty) **szłaś**, (ona) **szła**.

Czasowniki oznaczające ruch typu *pójść, wejść, dojść, obejść* itp. odmieniają się w podobny sposób.

2. Przekształć poniższy tekst tak, jakby osobą wypowiadającą się był chłopiec.

Szłam powoli. Rozglądałam się dookoła. Po chwili doszła moja koleżanka. Obeszłam z nią cały skwer. Niczego podejrzanego nie zauważyłam. Poszłam więc dalej.

3. Uzupełnij stałe zwroty wyrazowe czasownikami w czasie przeszłym w odpowiednim rodzaju.

- Projekt do skutku.
- Nauczycielka nie do porozumienia z uczniami.
- On na pewno na swoje.
- Dobrze, Kasiu, że z tego cało.

4. Uzupełnij zdania odpowiednimi formami czasowników **nadejść**, **przejsć** i **przyjść** w czasie przeszłym.

długo oczekiwany dzień – wybory szkolne. Wniosek, aby głosowanie odbyło się podczas lekcji, jednogłośnie. Do auli dyrektor, też pani pedagog. Urna z głosami została uroczyście otwarta, a głosy publicznie przeliczono. Jedną kartkę wywiało przez okno, ale Rada Samorządu nad tym do porządku dziennego.

5. Zapisz w zeszycie podkreślone czasowniki w formie bezokolicznika, a następnie przeczytaj głośno obie formy. Zwróć uwagę na różnice między wymową a zapisem tych słów.

Zaczęła się jesienna nerwówka. Nauczyciele rozpoczęli sprawdzanie naszej wiedzy. Dzisiaj matematyk wyjął testy, a pani od przyrody napomknęła o kartkówce. Historyk zamknął jeden dział, więc można się spodziewać wszystkiego. Mój kolega machnął na to ręką, ale ja bardzo się przejąłem. Chyba będę chory... Wziąłem gorącą kąpiel i zniknąłem w pościeli.

Zapamiętaj!

Czasowniki zakończone w bezokoliczniku na **-ąć** w czasie przeszłym zapisujemy inaczej, niż wymawiamy.

Pisownia	Wymowa
zaczął	[zaczoł]
zaczęła	[zaczeła]
zaczęli	[zaczeli]
zaczęły	[zaczeły]

6. Utwórz od podanych bezokoliczników wskazane formy czasu przeszłego.

- zagiąć – 1. os. lm r. męskoosobowego
- wypocząć – 3. os. lp r. żeńskiego
- zamknąć – 2. os. lm r. niemęskoosobowego
- ćwierknąć – 3. os. lp r. męskiego

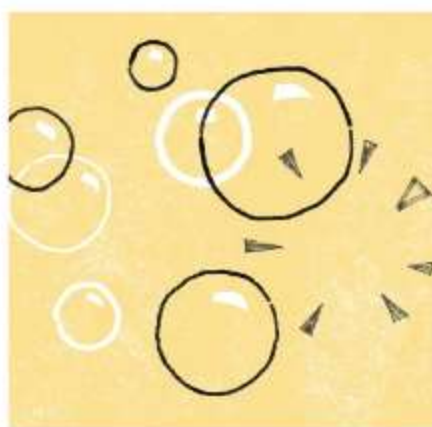
7. Podaj do podkreślonych wyrazów zwroty o podobnym znaczeniu wybrane spośród podanych w ramce. Użyj odpowiedniej formy czasu przeszłego.

- zniknąć jak kamfora • przysiąc fałdów • prysnąć jak bańka mydlana
- ciągnąć kogoś za język • chwycić byka za rogi • dojść do celu

Wzór: Przyjęcie było idealnie przygotowane, pan domu dopilnował wszystkiego.
Dopiął wszystko na ostatni guzik.

Po szkolnej wywiadówce z biurka Jacka zniknęła bez śladu płytka z grą komputerową.

Jego marzenia o tytule mistrza gry nagle się rozwiały.

Wypytywał mamę, co się stało.

Powiedziała, że musi bardziej popracować nad gramatyką.

Zabrał się więc ostro do pracy.

Osiągnął to, co zamierzał. Poprawił stopnie z polskiego i wyniki w grze.

8. Sprawdź, który uczeń mówi poprawnie. Skorzystaj ze słownika poprawnej polszczyzny i oceń. Popraw błędne wypowiedzi.

Zawsze lubiałem historię. Mam dużo filmów kostiumowych. Włączam je co tydzień.

Nigdy nie lubiłem historii. Na filmach kostiumowych zawsze się nudziłem. Nigdy nie włączam telewizora, kiedy są w programie.

Gdy się skończy nawet prac, to poleniuchować czas

Czasowniki dokonane i niedokonane

1. Dopasuj do każdej postaci czasowniki ze związków wyrazowych w ramce, które pozwolą odpowiedzieć na pytania dzieci.

- poćwiczyć na siłowni • ćwiczyć na świeżym powietrzu
- czytać komiksy lub gazety • przeczytać ostatni tom sagi o Wiedźminie
- spotykać się ze znajomymi • spotkać się z koleżanką z przedszkola

Co zrobić?

Co robić?

2. Wskaż w obu wypowiedziach czasowniki. Powiedz, które wyrazy informują o tym, że czynność została ukończona lub zakończy się w przyszłości.

Przez miesiąc przygotowywałam swoją imprezę urodzinową. Z koleżankami ustalałyśmy program. Z mamą wybierałam menu. Babcia będzie piekła tort. Będziemy śpiewać. Planuję urządzenie imprezy z karaoke. Będziemy się świetnie bawić.

Przygotowałam wszystko na swoją imprezę urodzinową. Zaprosiłam kilkoro znajomych. Powiedzieli, że przyjdą. Przygotowałam sałatki. Mama upiekła tort. Urządzimy karaoke. Wybawimy się za wszystkie czasy.

Zapamiętaj!

Czasowniki dzielimy na **niedokonane** i **dokonane**.

Czasowniki niedokonane informują o czynnościach lub stanach, które nie zostały zakończone i nie wiemy, czy zakończą się w przyszłości,

np. *projektować, cieszyć się*.

Mają formy wszystkich trzech czasów, np. *cieszyli się, cieszą się, będą się cieszyć*.

W czasie przyszłym występują tylko w formie złożonej, np. *będą projektować*.

Czasowniki dokonane informują o czynnościach lub stanach, które zostały zakończone lub o których wiemy, że na pewno się zakończą, np. *zaprojektować, ucieszyć się*.

Mają formy tylko dwóch czasów: przeszłego i przyszłego,

np. *ucieszyli się, ucieszą się*.

W czasie przyszłym występują tylko w formie prostej, np. *zaprojektują*.

3. Dodaj do podkreślonych czasowników niedokonanych czasowniki dokonane. Wskaż części, które utworzyły nowe wyrazy.

Aby się nie nudzić, można:

- spacerować po parku i karmić wiewiórki
- patrzeć w niebo i liczyć chmury
- jechać na ryby albo grać w karty
- uczyć się chodzić tyłem

4. Uzupełnij związki wyrazowe różnymi czasownikami dokonanymi należącymi do rodziny wyrazów słowa **grać**.

- ? film
- ? w otwarte karty
- ? program
- ? w tenisa
- ? partię szachów
- ? los na loterii
- ? sprawę
- ? rolę

5. Przyporządkuj bezokoliczniki do odpowiednich form osobowych czasownika.

kupować

opierać się

dawać

widzieć

kupić

dać

skoczyć

oprzeć się

zobaczyć

skakać

6. Wskaż poprawne odpowiedzi na zadane pytania. Obok poprawnych odpowiedzi zapisano czasowniki niedokonane.

- Kto wymyślił fajerwerki? **a.** Grecy (huknąć) **b.** Chińczycy (huczeć)
- Kiedy po raz pierwszy uroczyste obchodzono sylwestra? **a.** w 999 r. (stroić się) **b.** w 1899 r. (wystroić się)
- Ile lat mają najstarsze łyżwy? **a.** ok. 5000 lat (zakładać) **b.** ok. 700 lat (założyć)
- Kiedy przypada Dzień Pozytywnego Myślenia? **a.** 2 lutego (myśleć) **b.** 29 lutego (przemyśleć)

7. Utwórz pary czasowników: dokonany – niedokonany. Wskaż czasowniki niedokonane i dokonane. Kto pozostał bez pary?

						
odśpiewam	odśpiewywał	wyśpiewali	pośpiewasz	wyśpiewują	śpiewasz	podśpiewuję

8. Uzupełnij rozmowę organizatora dyskoteki z jej niezadowolonym uczestnikiem. Dokończ wypowiedzi. Użyj odpowiednich czasowników.

Organizator używa czasowników niedokonanych.	Uczestnik używa czasowników dokonanych.
<u>Przygotowywałem</u> tę imprezę od miesiąca.	Ale nie <u>przygotowałeś</u> wszystkiego.
Sprzątałem salę.	Ale nie ? dokładnie.
Przez dwa dni ? napoje i ciastka.	Ale zamówiłeś niesmaczne.
Długo wybierałem muzykę.	Ale ? nieodpowiednią.
Starannie ? gry i zabawy.	Ale zaplanowałeś źle.
Następnym razem sam będziesz organizować imprezę.	Oczywiście, na pewno ? ją lepiej.

9. Napisz o swoich planach na najbliższe wolne dni. Zaznacz czasowniki niedokonane oraz dokonane.

Pomysł przyszedł nam natchniony, zestaw ćwiczeń jest zrobiony

Strona czynna i bierna czasowników

- pyta
- czyta
- odpowiada
- zastanawia się
- zgłasza się
- jest wyświetlany
- jest wynoszony
- są otwarte
- jest włączony
- są zapalone

1. Przyporządkuj wyrazy z ramki do wskazanych elementów znajdujących się na rysunku. Polecenie wykonaj ustnie.

2. Uzupełnij każdą odpowiedź uczestników teleturnieju orzeczeniem z pytania. W utworzonych zdaniach wskaż podmioty. Określ, czy są nimi wykonawcy czynności, czy obiekty podlegające czynności.

Pytanie	Odpowiedź w formie zdania
Kto wyrzeźbił <i>Pietę</i> ?	Michał Anioł <i>Pietę</i> .
Gdzie jest eksponowana ta rzeźba?	Rzeźba w Bazylice św. Piotra w Rzymie.
Kto skomponował <i>Halkę</i> ?	Stanisław Moniuszko <i>Halkę</i> .
Kiedy ta opera po raz pierwszy została wystawiona na scenie?	Opera po raz pierwszy na scenie w 1848 roku.
Kto napisał <i>Pana Tadeusza</i> ?	Adam Mickiewicz <i>Pana Tadeusza</i> .
Gdzie po raz pierwszy został wydany ten utwór?	Utwór ten po raz pierwszy w Paryżu.

3. Wskaż w poniższym zestawie sformułowania, które mówią o podleganiu czynności. Pierwsze litery pozostałych wyrazów utworzą imię i nazwisko twórcy obrazu *Dama z gronostajem*.

- liczył • został policzony • emitowali • odbędzie się
- będzie zrealizowany • zostanie nastawiona • nastawi • atakowali
- byli atakowani • realizuje • jest realizowana • drukowali • były drukowane
- opisze • jest opisany • dzielili • są dzielone • argumentowała • iskrzyło
- namówił • został namówiony • czytał • był czytany • imitowała

?? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ?

4. Wyszukaj czasowniki nazywające czynności, które można tylko wykonywać, a którym nie można podlegać. Wskaż ci drogę do miejsca, gdzie znajduje się słynny obraz włoskiego artysty.

Państwowe Zbiory
Sztuki na Wawelu

Galeria Sztuki Polskiej
XIX wieku w Krakowie
(Sukiennice)

Muzeum Książąt
Czartoryskich
w Krakowie

Zapamiętaj!

Czasowniki mogą występować w stronie czynnej i biernej.

Czasownik w **stronie czynnej** informuje, że podmiot w zdaniu jest wykonawcą czynności,

np. *Dziennikarz zadawał pytania.*

↓ ↓
podmiot = wykonawca obiekt czynności

Zapamiętaj!

Czasownik w **stronie biernej** informuje, że podmiot w zdaniu nazywa nie wykonawcę, ale obiekt czynności, np. *Pytania były zadawane przez dziennikarza.*

↓
podmiot = obiekt czynności

↓
wykonawca

Wyróżniamy czasowniki:

przechodnie,
które mają formy strony czynnej
i biernej, np. *wybrać, przeczytać.*

nieprzechodnie,
które nie mają strony biernej,
np. *pójść, myśleć.*

5. Utwórz stronę bierną podanych czasowników. Przy czasownikach niedokonanych użyj bezokolicznika **być** w 3. osobie liczby pojedynczej rodzaju męskiego czasu przeszłego, a przy dokonanych – **zostać** w 3. osobie liczby mnogiej rodzaju niemęskoosobowego czasu przeszłego.

- wystawiać • wystawić • oglądać • podziwiać • opisać
- zakupić • sprezentować

6. Utwórz stronę czynną od podanych czasowników w stronie biernej. Dodaj do czasowników odpowiednie rzeczowniki, wzorując się na podanym przykładzie.

Rzeczownik w funkcji podmiotu	Strona bierna czasownika	Rzeczownik nazywający wykonawcę
Wawel	jest odwiedzany	przez turystów.
?	był śpiewany	?
?	został wyreżyserowany	?
?	zostały wyrzeźbione	?
?	zostały zapisane	?
?	będzie wydana	?

Rzeczownik w funkcji podmiotu	Strona czynna czasownika	Rzeczownik nazywający obiekt czynności
Turyści	odwiedzają	Wawel.
?	?	?
?	?	?
?	?	?
?	?	?
?	?	?

7. Przeczytaj wiersz. Znajdź czasowniki nieprzechodnie oraz przechodnie. Wskaż formę niepoprawną i spróbuj wyjaśnić, w jakim celu autor ją wprowadził.

Paweł Beręsewicz

Skąd pan bierze pomysły do swoich książek

Skąd swe pomysły pisarz bierze?
Czy ktoś w prezencie daje mu je?
Otóż odpowiem całkiem szczerze.
Ja nie dostaję, ja poluję.

Wychodzę chyłkiem przed drzwi domu,
ukradkiem zbiegam w dół po schodkach
i łypię okiem po kryjomu,
czy gdzieś pomysłu tam nie spotkam.

Po chwili patrzę: Są! No w końcu!
Trzy całkiem małe, jeden duży!
Duży wygrzewa się przy słońcu,
małe hasają przy kałuży.

8. Przekształć wybrane zdania w konstrukcje ze stroną czynną, tak aby uniknąć niepotrzebnych powtórzeń. Przepisz poprawiony tekst do zeszytu.

Twórca powyższego wiersza często bywał zapraszany na spotkania autorskie, podczas których był zasypywany różnymi pytaniami. Dzieci były zainteresowane wszystkim. Pytania, które były zadawane, mogły niejednego wprawić w osłupienie. Poeta nie był jednak zaskoczony i została stworzona książka, w której zostały zawarte poetyckie odpowiedzi na trudne pytania, np. „Czy pisarzom burczy w brzuchu?”.

9. Opisz zdjęcie. Zwróć uwagę na to, co robią aktorzy i co się dzieje z rekwizytami.

Kicają dziarsko hyc, hyc, hyc!
I coraz dalej są od matki,
a ja jak gdyby nigdy nic
piosenkę gwizdzę, wącham kwiatki...

Jeszcze dwa kroczi, jeszcze krocze,
czekam, aż mózg mi sygnał wyśle.
Już pręzę mięśnie, zaraz skoczę...
Hop! I „A mam cię, ty pomysle!”

Wspaniały pomysł! Piękna sztuka!
Nadzwyczaj rzadka na dodatek,
Włączam komputer no i stukam:
Jak zakochałem Kaśkę Kwiatek?

Zdjęcie ze spektaklu
Wehikuł czasu, Puławy 2005

Odegrał rolę brawurowo, zagrał po prostu koncertowo

Przysłówek w związkach wyrazowych

1. Przeczytaj fraszki Jana Sztaudyngera i wskaż w nich przysłówki. Powiedz, o czym informują te słowa.

*Rekompensata**

Nikt tak w swój talent nie wierzy święcie,
Jak zupełne beztalencie.

* **rekompensata** – wyrównanie braku, zrównoważenie strat.

Wielki aktor

Wielkim aktorem
Słusznie go nazwali.
Gdy gra, lud wstaje
I... wychodzi z sali.

2. Odczytaj informacje z ulotki reklamowej. Odpowiedz na pytania, używając przysłówek.

Noc Teatrów – już wkrótce!

Młodzieży proponujemy nową, tajemniczo zatytułowaną sztukę

????

Aktorzy będą mówić po polsku i po chińsku.

Bardzo serdecznie zapraszamy.
Organizatorzy festiwalu

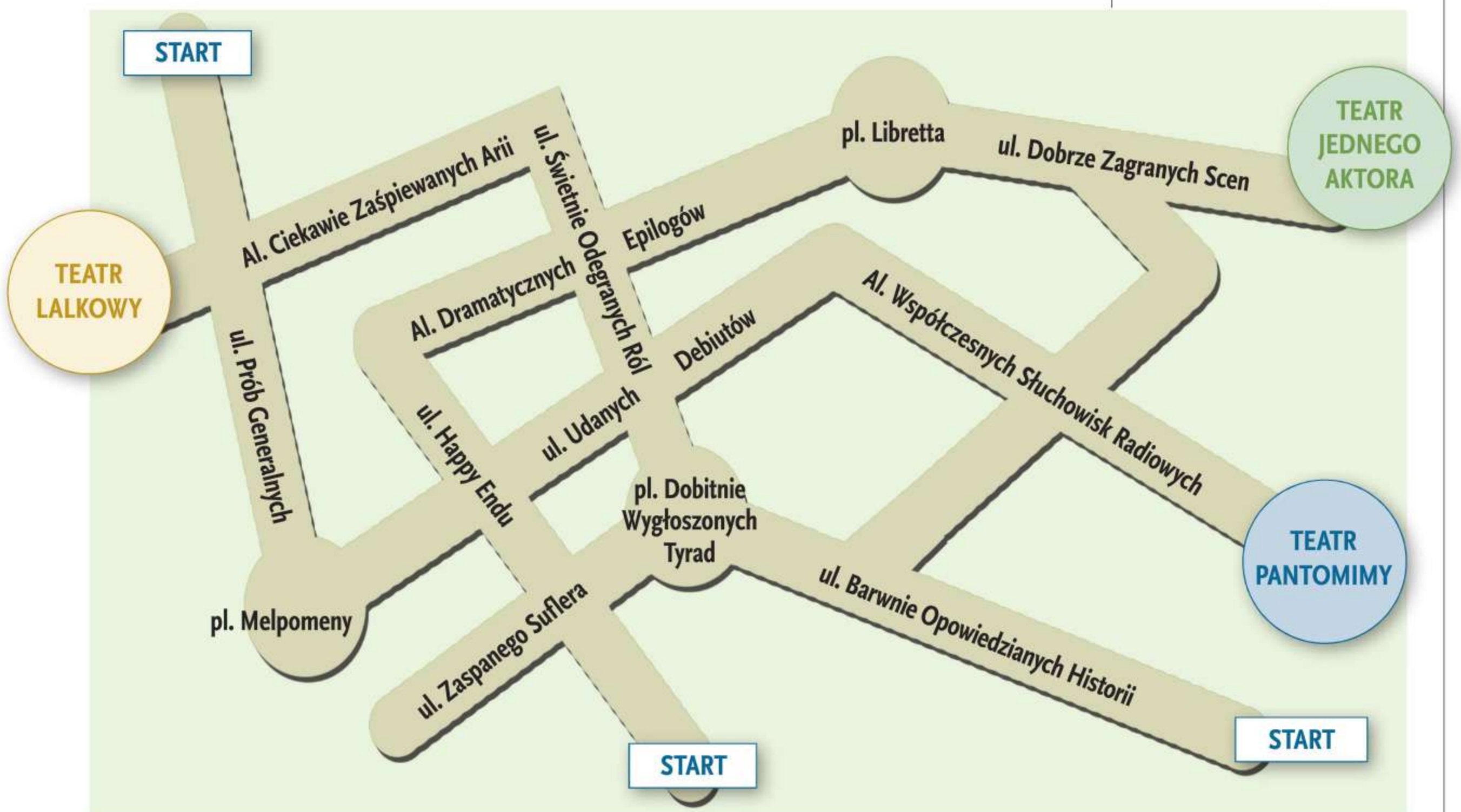
Dojazd do teatru – wygodny. Stacja metra – blisko.
Warto przyjść wcześniej i zająć miejsca w pierwszych rzędach.
Dodatkowych informacji udzielamy telefonicznie: 222333444.

- Kiedy odbędzie się Noc Teatrów?
- Kiedy warto przyjść na spektakl?
- Jak zatytułowana jest sztuka?
- W jaki sposób aktorzy będą przekazywać tekst?
- Gdzie znajduje się stacja metra?
- Jak można uzyskać dodatkowe informacje?

Przypomnij sobie!

- **Przysłówek** to **nieodmienna część mowy**, która określa **okoliczności i sposoby** wykonywania czynności, cechy stanów, np. gra *świetnie*, czuje się *wspaniale*.
- Przysłówek odpowiada na pytania: **jak?**, **gdzie?**, **kiedy?**, np. *dobrze*, *daleko*, *czasami*.
- Przysłówki najczęściej są tworzone od przymiotników.

3. Dowiedz się, do którego teatru wybrała się dwójka teatromanów. Przejdź drogę, wybierając uliczki mające w nazwach przysłówki.

4. Pogrupuj podane przysłówki na te, które zostały utworzone od przymiotnika, oraz te, które są utworzone od innych części mowy. Z pierwszych liter przysłówek odprzymiotnikowych utwórz słowo o podanym znaczeniu.

- błogo • dotychczas • energicznie • niezwykle • ekonomicznie • fajnie • galopem
- indywidualnie • klusem • na bosaka • na oślep • po ciemku • swawolnie

- Uroczyste przedstawienie lub koncert z okazji jubileuszu artysty.

Tadeusz Ajdukiewicz, *Portret Heleny Modrzejewskiej*, 1880, Muzeum Narodowe, Kraków

- niebywale
- uderzająco
- niewiarygodnie
- niedużo
- odrobinę
- ogromnie
- nad wyraz
- mocno
- niezwykle
- zdumiewająco
- nad podziw

5. Wskaż wyrazy, które są określane przez wyróżnione przysłówki. Powiedz, jakie to części mowy.

Helena Modrzejewska, polska aktorka z XIX wieku, wyruszyła do Stanów Zjednoczonych w poszukiwaniu sławy i pieniędzy. Była **niezwykle** inteligentna i wrażliwa, **wszechstronnie** utalentowana, **nieźle** rysowała, a jej styl pisania zachwyił nawet wielkiego poetę, który **przypadkiem** przeczytał jej list. Była również jedną z najpiękniejszych kobiet swojej epoki. Miała **nieskazitelnie** regularne rysy, **bardzo** duże, wyraziste oczy. Smukła, wiotka, **długo** zachowała sprawność fizyczną. **Dobrze** pływała, **często** jeździła konno.

Za oceanem zarabiała **więcej** niż **najlepiej dziś** opłacane aktorki świata.

Kiedyś na przyjęciu **usilnie** proszono ją, aby zadeklamowała coś **po polsku**.

– **Bardzo** chętnie – odpowiedziała **nadzwyczaj** czarownym głosem.

W trakcie recytacji zebrani goście **ledwie** powstrzymywali łzy, chociaż nie rozumieli ani słowa. Po występie jeden ze słuchaczy zapytał:

– Czy zechciałaby pani powiedzieć, co było treścią utworu?

– Oczywiście, liczyłam od jeden do stu.

Uzupełnij wniosek i zapisz go w zeszycie.

- Przysłówki najczęściej określają **?**, rzadziej **?** i **?**.

6. Dobierz do przysłówek z ramki wyrazy bliskoznaczne zapisane na marginesie. Wykorzystaj je do uzupełnienia podanych związków wyrazowych.

• **bardzo** • **niestychanie** • **mało** • **nadzwyczaj** • **zadziwiająco** • **wyjątkowo**

? czysto **?** inteligentnie **?** pięknie **?** interesująco

7. Dobierz do podanych przysłówek przymiotniki z ramki. Ułóż z wybranymi związkami dwa zdania.

• **bogaty** • **chory** • **chudy** • **cierpliwy** • **przystojny** • **uzdolniony**

• niezwykle	• bajecznie	• ciężko
• wybitnie	• nadzwyczaj	• przeraźliwie

Zapamiętaj!

Przysłówki najczęściej **łączą się z czasownikiem**, ale mogą też być określeniem przymiotnika lub innego przysłówka. Wtedy zwykle określają natężenie cech.

8. Przeczytaj tekst i odszukaj w nim przysłówki. Wskaż wyrazy, które są przez nie określane. Zaproponuj, jakie przysłówki można byłoby dodać do zaznaczonych kolorem słów.

– Odwagi! – **szeptala** babcia Joasia, wchodząc z Kubą i Bubą do teatru.
– Odwagi! – słów tych nie kierowała jednak do bliźniaków, lecz do samej siebie. Bo też dobrze wiedziała, że z jej drogimi wnuczętami nigdy nic nie wiadomo – raz zachowują się tak, że lepiej nie można, a kiedy indziej tak, że lepiej..., lepiej nie mówić.

Jak dzisiaj, na przykład.

– Szybciej! – poganiała Kubę i Bubę. Bo się spóźnimy.
– Oj-tam, najwyżej pięć minut! – Buba machnęła lekceważąco ręką.
– Do teatru **nie wypada** się spóźniać! [...]
– Tam są nasze miejsca! – krzyknął Kuba i zaczął **przepychać się** w stronę trzech wolnych siedzeń.
– Kuba!... – **jękneła** babcia. – Czego cię uczyłam?

Kuba przystanął w połowie rzędu i popatrzył na nią w zamyśleniu.

– Aaa, no tak! – krzyknął nagle. Gdy się idzie na swoje miejsce w teatrze, kinie czy gdzieś tam, to należy iść przodem do ludzi siedzących w naszym rzędzie, a nie tyłem! [...]

A dlaczego nie przywitałaś się z nami? – zapytał niespodziewanie Kuba. [...]

– W tej książce od ciebie – **wyjaśnił** Kuba – wyczytałem, że zajmując miejsce w teatrze czy filharmonii, wypada **skinąć** głową sąsiadom. Nie zrobiłaś tego!

– Przecież przyszliśmy tu razem! – babcia czuła, że za chwilę eksploduje. Rozlegające się wokół syknięcia dały jej do zrozumienia, że powinna być cicho. Nagle, w zapadającej ciemności, usłyszała cichy świdrujący dźwięk.

– **Włączyłam** alarm w zegarku! – wyjaśniła teatralnym szeptem Buba. – Żeby ci przypomnieć, babciu, że musisz wyłączyć komórkę! Wyłączyłaś?

Grzegorz Kasdepke, *Bon czy ton... savoir-vivre dla dzieci*

9. Wejdź w rolę reżysera spektaklu opartego na motywach jednego ze znanych ci mitów i daj aktorom rady, jak mają zagrać role bogów i herosów.

10. Zapisz w zeszycie podane przysłówki z cząstką **nie** zgodnie z zasadami pisowni.

• bardzo • ciekawie • jasno • mądrze • ostrożnie • wczoraj

Gry i zabawy – nauki podstawy

Powtórzenie wiadomości o rzeczowniku

- 1.** Przyjrzyj się obu rysunkom. Wymień różnice i – jeśli są – podobieństwa między nimi. Weź pod uwagę: osoby, zwierzęta, rzeczy, rośliny, zjawiska, uczucia.

- 2.** Przygotuj kolaż, który będzie ci się kojarzył z rzeczownikiem.

Przypomnij sobie!

Rzeczownik to część mowy, która nazywa **osoby, zwierzęta, rzeczy, rośliny**, a także **zjawiska, uczucia**, np. *przyjaciół, pies, dom, kwiat, upał, nadzieja*.

Odpowiada na pytania: **kto?, co?**.

Każdy rzeczownik ma przypisany rodzaj.
Tradycyjnie wyróżniamy:

rodzaj męski, np. *zawodnik*,

rodzaj żeński, np. *wyspa*,

rodzaj nijaki, np. *prawo*.

Rzeczowniki odmieniają się
przez liczby.

Występują w formie:

liczby pojedynczej, np. *mapa*,

liczby mnogiej, np. *mapy*.

Przypomnij sobie!

Rzeczowniki dzielą się na własne i pospolite.

Rzeczowniki **własne** są nazwami konkretnych osób, zwierząt, obiektów itd. (np. *Sienkiewicz, Saba, Kanał Sueski*).
Piszemy je wielką literą.

Rzeczowniki **pospolite** są nazwami bliżej nieokreślonych osób, zwierząt, obiektów itd. (np. *pisarz, pies, kanał*).
Piszemy je małą literą.

3. Wskaż rzeczowniki w podanych związkach wyrazowych. Wyodrębnij rzeczowniki w liczbie pojedynczej oraz w liczbie mnogiej.

- ciarki chodzą po plecach • cios poniżej pasa • na pół gwizdka
- wziąć kogoś na języki • mieć coś na końcu języka • gnać na złamanie karku
- wstać lewą nogą • mieć klapki na oczach • wetknąć kij w mrowisko
- przełamać pierwsze lody • ronić krokodyle łzy • wyjść na ludzi
- mieć czegoś po dziurki w nosie

4. Określ rodzaj podanych rzeczowników.

jabłko

pióro

imię

niespodzianka

zabawa

kule

makijaż

rzeczy

mysz

peruka

śmiech

cyrk

artysta

balonik

motyl

figiel

tort

występ

ciastko

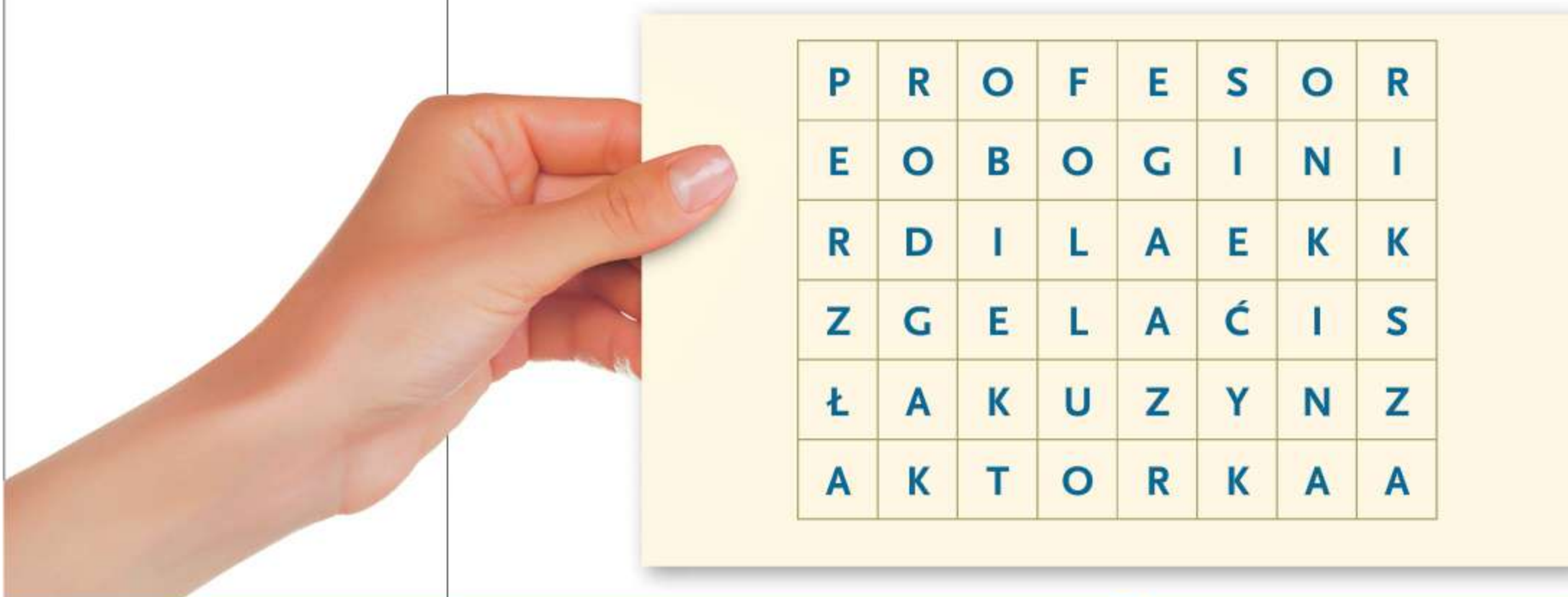
pytanie

5. Nadaj nazwy fotografiom, używając rzeczowników pospolitych. Wymyśl także ich imiona własne.

kot
Mruczysław
z Dachoty
Górnej

6. Odszukaj rzeczowniki ukryte w diagramie. Zwróć uwagę na wyrazy zapisane poziomo oraz pionowo. Powiedz, czym się one różnią.

Zapamiętaj!

Rzeczowniki ze względu na znaczenie dzielimy na żywotne i nieżywotne.

- Rzeczowniki **żywotne** są nazwami istot żyjących, czyli ludzi i zwierząt, a także postaci fantastycznych, np. *gracz*, *ptak*.

- Rzeczowniki **nieżywotne** są nazwami tego, co nieożywione, czyli rzeczy, roślin, pojęć itd., np. *plansza*, *drzewo*, *zasada*.

Wśród rzeczowników żywotnych wyróżniamy z kolei **rzeczowniki osobowe** i **nieosobowe**.

- Rzeczowniki **osobowe** nazywają osoby rzeczywiste i fikcyjne, np. *rywal*, *kosmita*.

- Rzeczowniki **nieosobowe** nazywają zwierzęta, np. *gęś*.

Podział ten wiąże się z różnymi sposobami odmiany rzeczownika.

- Rzeczowniki osobowe rodzaju męskiego w liczbie mnogiej łączą się z czasownikami i przymiotnikami rodzaju męskoosobowego. Możemy więc mówić o odmianie męskoosobowej rzeczownika.
- Pozostałe rzeczowniki w liczbie mnogiej łączą się z czasownikami i przymiotnikami w rodzaju niemęskoosobowym. Możemy więc mówić o odmianie niemęskoosobowej rzeczownika.

7. Wskaż rzeczowniki nieżywotne oraz żywotne – osobowe i nieosobowe.

- bohater • czas • kot • deszcz • mysz • nietoperz • len • paż • piłkarz • słoń
- owad • stół • stróż • ślimak • tygrys • uśmiech • wąż • pies • ryba • ssak

Tydzień dzieci miał siedmioro...

Przypadki rzeczownika

1. Przeczytaj uważnie wiersz. Znajdź wyrazy z pytajnikiem. Wskaż czasowniki, które wraz z nimi tworzą pytania, oraz rzeczowniki, które są odpowiedziami.

Małgorzata Strzałkowska

Wacuś Stokrotka, czyli przypadki przodka

Pewien młodzieniec, Wacuś Stokrotka,
spędzał wakacje u swego przodka.

A był to przodek niezwykle rzadki,
odmieniał bowiem się przez przypadki.

Rankiem, gdy lekki dokuczał chłodek,
otulał Wacka kołdrą – kto? – przodek.

Potem szedł przodek nakarmić kotka,
Wacek nie widział więc – kogo? – przodka.

Nie tracąc czasu, śniadanko robił,
by móc je zanieść – komu? – przodkowi.

Gdy wreszcie przodka Stokrotka spotkał,
w czołko całował cmok! – kogo? – przodka.

Wiódł Wacuś z przodkiem życie dość słodkie,
lecz coś się nagle stało – z kim? – z przodkiem.

Został po przodku kawior na spodku
i słuch zaginął – o kim? – o przodku.

Stanął więc smutny Wacuś przy płotku,
wołając tęsknie: – O! Przodku! Przodku!

Niestety – przodek, choć fakt to rzadki,
znikł, gdy odmienił się przez przypadki.

2. Uzupełnij zdania rzeczownikiem **noga**. Wskaż w każdym zdaniu słowo, z którym ten rzeczownik się łączy, np. **Zwichnął nogę w prawej kostce. Azor, do nogi!**

- Poniedziałek usłyszał od Niedzieli, że jest jej kulą u . Postanowił więc iść w świat, gdzie go poniosą.
- Wtorek wstał lewą . Bronił się rękami i przed wyjściem do szkoły.
- Środa z uwagą przyglądała się swojej . Wydawało jej się, że lewa jest dwa milimetry krótsza od prawej.
- Czwartek był na od godziny czwartej rano. Wieczorem po prostu padał z .
- Piątek założył się z Czwartkiem, że ustoi pół dnia na jednej . Wygrał, ale przez weekend powinien dać odpocząć swoim .
- Sobota założyła nogę na . Do każdej z nich przemawiała czule: „Jakaś ty piękna, moja !”.
- Niedziela popatrzyła na swego brata Poniedziałka i, nie wiedzieć czemu, zerwała się na równe . Krzyczała z przerażenia: „ moje! Gdzie wy mnie niesiecie?!”

Zapamiętaj!

Rzeczownik zmienia swoją formę w zależności od tego, z jakim wyrazem się łączy.

Mówimy, że **odmienia się przez przypadki**.

Nazwa przypadku	Pytania, na które odpowiada	Przykłady odmiany w liczbie pojedynczej	Przykłady odmiany w liczbie mnogiej
Mianownik (M.)	kto? co?	<i>syn, córka, dziecko, dom</i>	<i>synowie, córki, dzieci, domy</i>
Dopełniacz (D.)	kogo? czego?	<i>syna, córki, dziecka, domu</i>	<i>synów, córek, dzieci, domów</i>
Celownik (C.)	komu? czemu?	<i>synowi, córce, dziecku, domowi</i>	<i>synom, córkom, dzieciom, domom</i>
Biernik (B.)	kogo? co?	<i>syna, córkę, dziecko, dom</i>	<i>synów, córki, dzieci, domy</i>
Narzędnik (N.)	kim? czym?	<i>synem, córką, dzieckiem, domem</i>	<i>synami, córkami, dziećmi, domami</i>
Miejscownik (Ms.)	(o) kim? (o) czym?	<i>(o) synu, córce, dziecku, domu</i>	<i>(o) synach, córkach, dzieciach, domach</i>
Wołacz (W.)	(zwrot do kogoś, czegoś) o!	<i>synu!, córko!, dziecko!, domie!</i>	<i>synowie!, córki!, dzieci!, domy!</i>

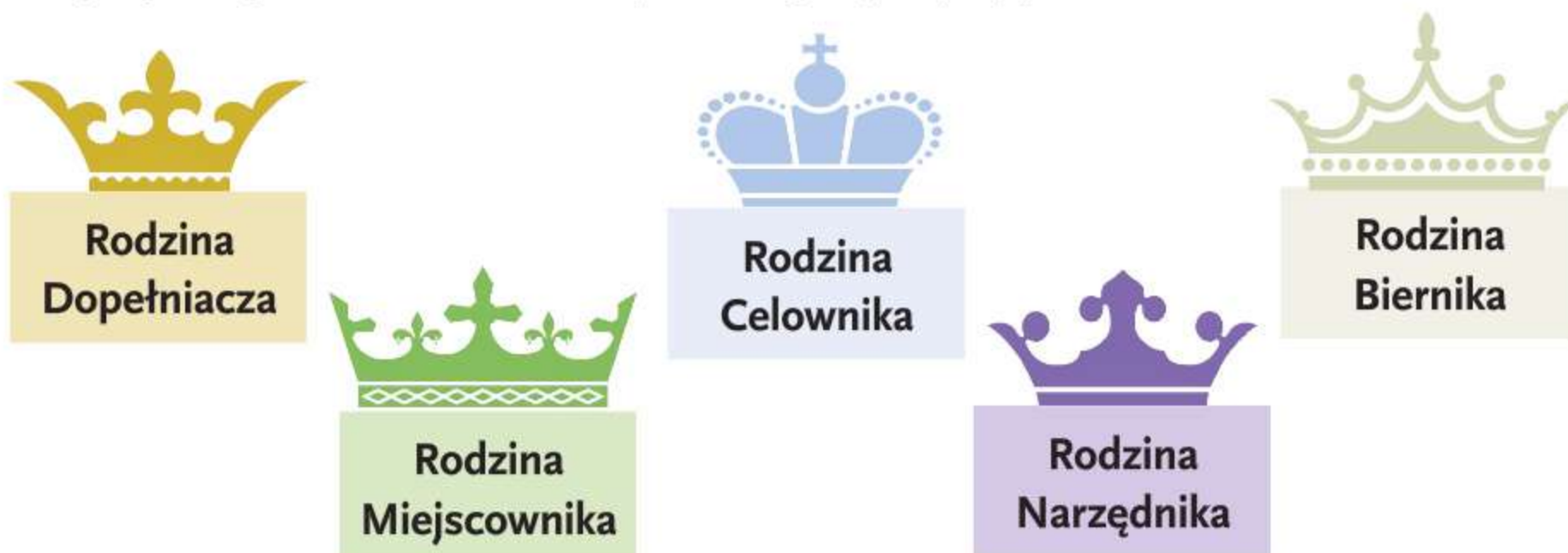
3. Podaj dowolne rzeczowniki odpowiadające na poniższe pytania.

4. Dokończ zdania dowolnymi rzeczownikami w liczbie pojedynczej lub mnogiej. Określ, w jakim są przypadku.

- Kochana mamo! Kochany tato! Kochani rodzice! – **wołacz**
- To jest... ?
- To są... ?
- Nie ma... ?
- Przyglądam się... ?
- Mam... ?
- Interesuję się... ?
- Myślę o... ?

5. Dodaj do każdego czasownika z ramki rzeczowniki w trzech różnych rodzajach. Określ, w jakich są przypadkach. Następnie wypisz w oddzielnych grupach czasowniki łączące się z rzeczownikami w poszczególnych przypadkach.

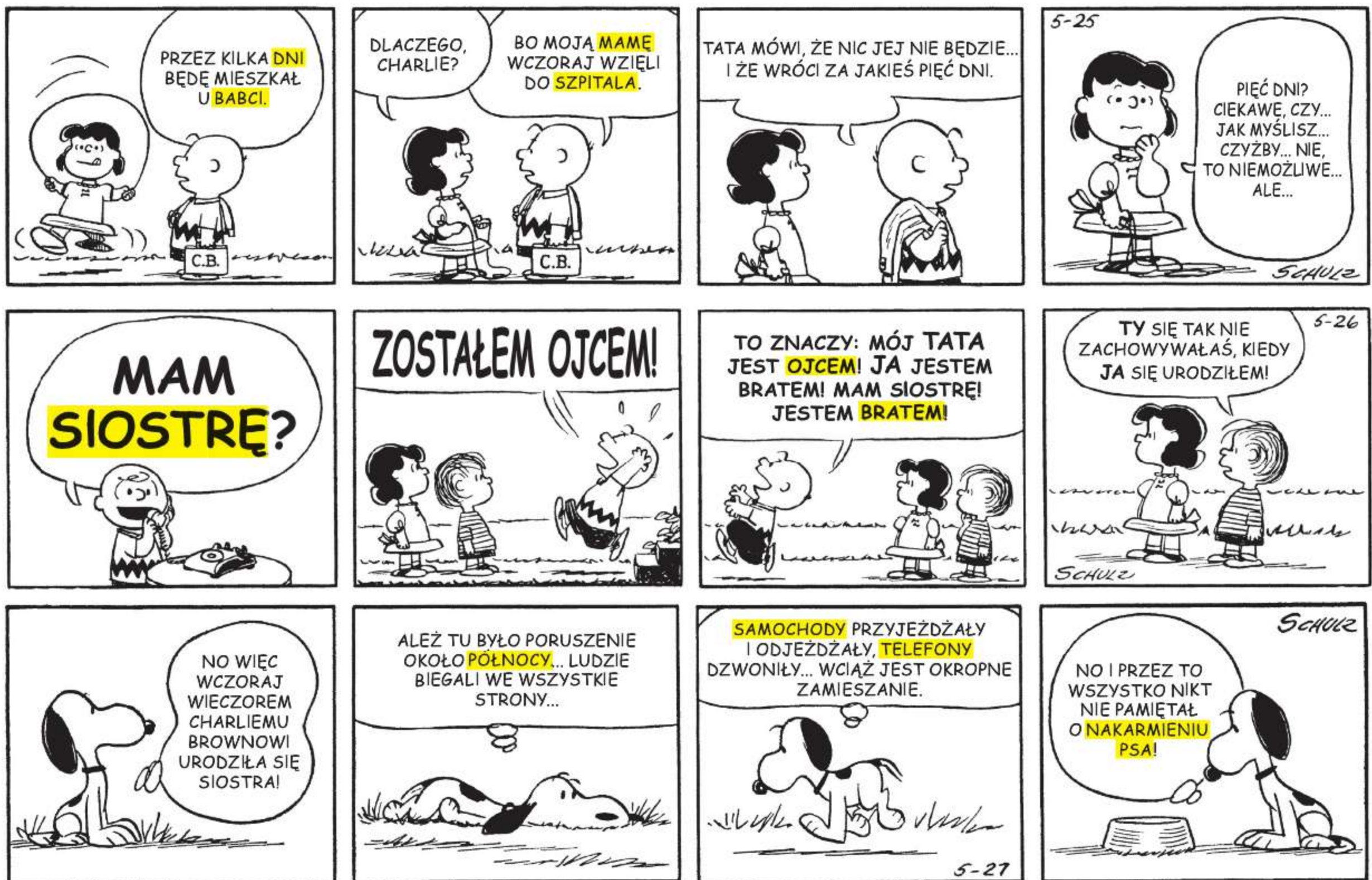
6. Uzupełnij związki wyrazowe rzeczownikami z ramki w odpowiedniej formie. Podaj nazwę przypadku.

- cebula • dziesiątka • grosz • kamień • ludzie • puls
- przyjemność • ręka • rozsądek • oczy

• być bez ? – ?	• mieć coś pod ? – ?
• mieć serce z ? – ?	• bywać między ? – ?
• postąpić wbrew ? – ?	• trzymać rękę na ? – ?
• ubrać się na ? – ?	• grać dla ? – ?
• trafić w ? – ?	• stracić kogoś z ? – ?

- bać się
- bawić się + z
- czytać
- grać + na
- lubić
- opiekować się
- pomóc
- pracować + w
- przyjrzeć się
- sprzedawać
- szukać
- uczyć się
- wspominać + o
- wyróżniać się
- zaufać

7. Określ przypadek, liczbę i rodzaj rzeczowników wyróżnionych w komiksie.

PEANUTS © 1959 Peanuts Worldwide LLC. Dist. By ANDREWS MCMEEL SYNDICATION. Reprinted with permission. All rights reserved.

8. Utwórz wskazane formy podanych rzeczowników. W razie wątpliwości sięgnij do słownika.

- wnuk** – mianownik, liczba mnoga.
- przyjacieli** – dopełniacz, liczba mnoga.
- brat** – celownik, liczba pojedyncza.
- lalka** – biernik, liczba pojedyncza.
- dentysta** – narzędnik, liczba pojedyncza.
- dobro** – miejscownik, liczba pojedyncza.
- Kasia** – wołacz, liczba pojedyncza.

9. Ułóż siedem zdań, w których użyjesz tego samego rzeczownika, ale w różnych przypadkach.

Temat i końcówka rzeczownika

-

- The diagram illustrates the structure of the Polish sentence "Gospodarzom rolnikami na łąkach ze świerszczami deszczom zbożom z trawami o korzyściach świerszczom w sadach lasami w ogrodach ogrodniczkom chmurami". The words are arranged in four rows, each enclosed in a box:

 - Row 1: gospodarzom, rolnikami, na łąkach, ze świerszczami
 - Row 2: deszczom, zbożom, z trawami
 - Row 3: o korzyściach, świerszczom, w sadach
 - Row 4: lasami, w ogrodach, ogrodniczkom, chmurami

Zapamiętaj!

Rzeczownik w zdaniu przybiera różne formy.

Temat rzeczownika to część wyrazu, która informuje o znaczeniu i nie zmienia się podczas odmiany przez przypadki.

Końcówka to końcowa część wyrazu, która zmienia się podczas odmiany i zależy od określonego przypadku.

Nazwa przypadku	Liczba pojedyncza		Liczba mnoga	
	Temat-końcówka	Temat-końcówka	Temat-końcówka	Temat-końcówka
Mianownik	owoc-∅*	róż-a	owoc-e	róż-e
Dopełniacz	owoc-u	róż-y	owoc-ów	róż-∅
Celownik	owoc-owi	róż-y	owoc-om	róż-om
Biernik	owoc-∅	róż-ę	owoc-e	róż-e
Narzędnik	owoc-em	róż-ą	owoc-ami	róż-ami
Miejscownik	owoc-u	róż-y	owoc-ach	róż-ach
Wołacz	owoc-u!	róż-o!	owoc-e!	róż-e!

*∅ – brak końcówki

Niekiedy te same końcówki występują w kilku przypadkach. Określanie formy rzeczownika musi uwzględniać kontekst zdania.

3. Uzupełnij poniższe zdania. Wskaż temat i końcówkę we wstawionych wyrazach.

• ni z , ni z

• nie zasypiać w popiele

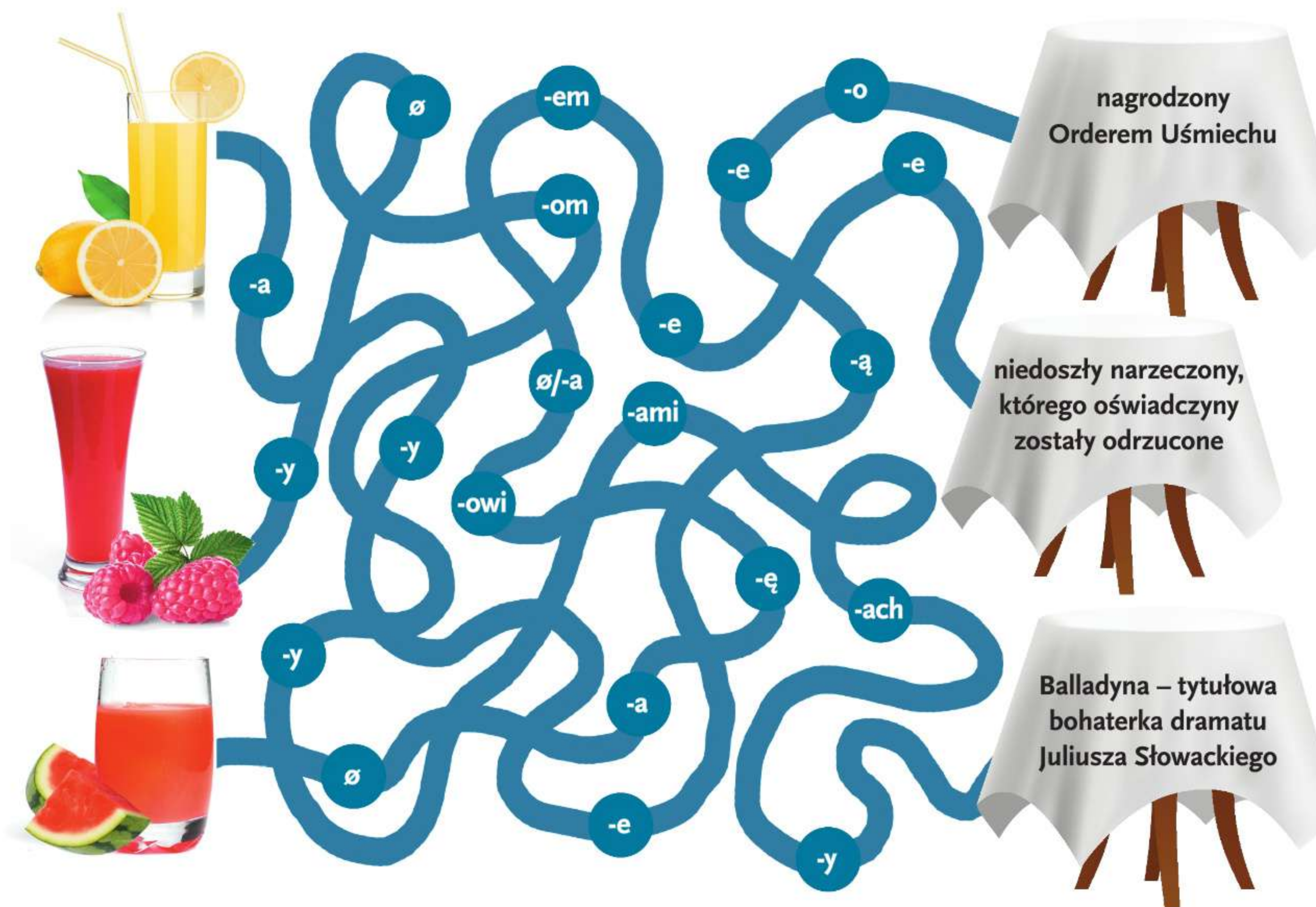
• z , z pasternakiem

• wpuszczać kogoś w

• wyciągać za kogoś z

• wydać

4. Sprawdź, jaki koktajl zamówił każdy z gości. Przejdź do stolików drogą wyznaczoną przez końcówki rzeczowników: arbuzy, cytryna, maliny.

5. Uporządkuj rzeczowniki z ramki. Podaj wyrazy w określonych poniżej przypadkach. Wskaż temat oraz końcówkę w każdym rzeczowniku.

- ceną • handlarzom • jakością • klientom • pietruszkę
- rzodkiewkę • sałatę • sprzedawcom • świeżością

Stoisko biernika
rodzaju żeńskiego
liczby pojedynczej

Posiadamy

Stoisko narzędnika
rodzaju żeńskiego
liczby pojedynczej

Interesujemy się

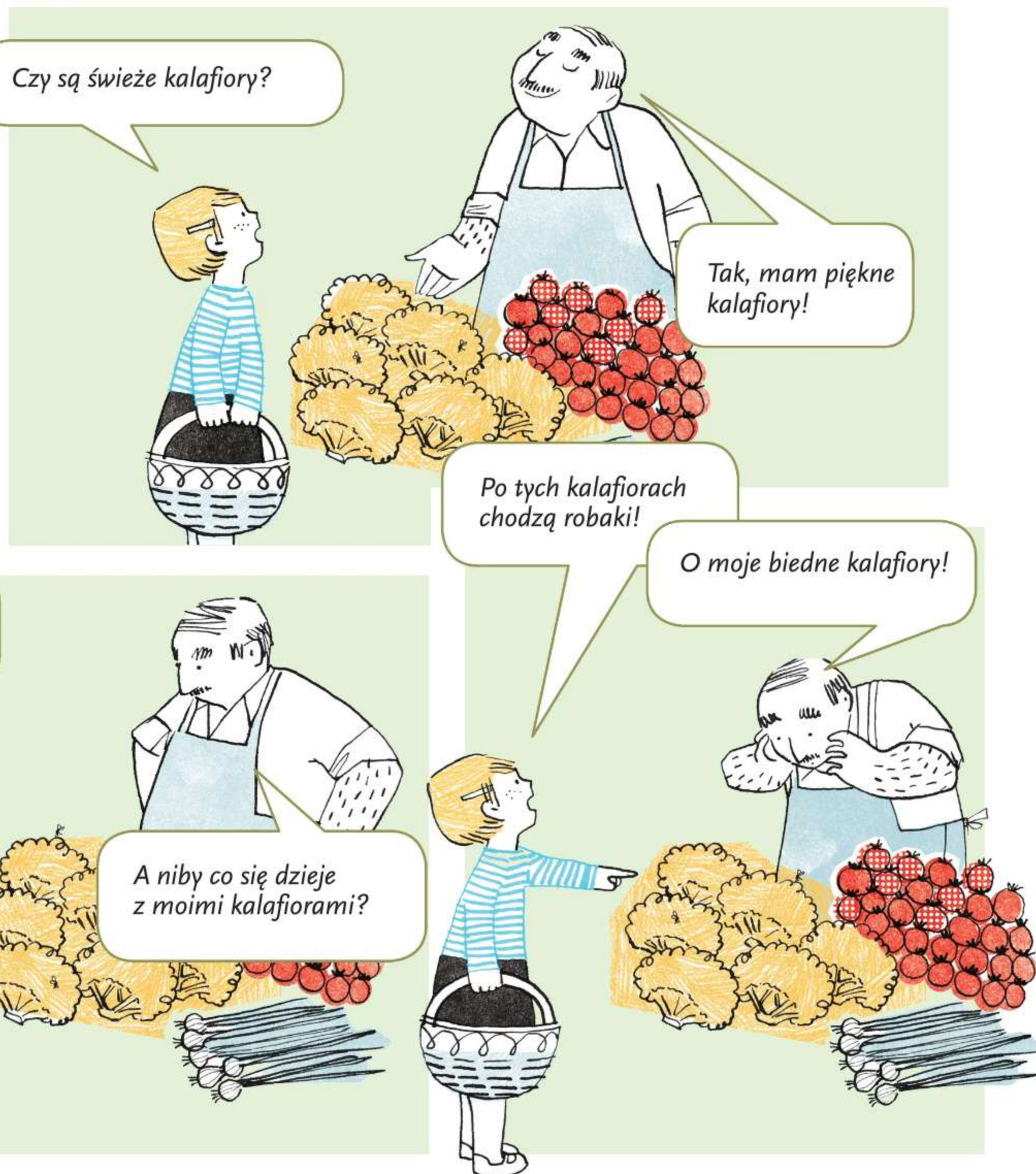
Stoisko celownika
liczby mnogiej

Przyglądamy się

6. Podaj odpowiednie końcówki rzeczowników.

- Pomidor śniły się koszmary – z puszk przecieru mary.
- Marchewk zrzędył miny – tark napotkały, poddać się musiały.
- Pietruszk się interesujesz, a gruszk ignorujesz?
- Na kolacj zjadł niewiele – jedną sałatk i dwie morel .

7. Wskaż końcówki rzeczownika **kalafior** w liczbie mnogiej. Powiedz, której formy przypadku nie użyli rozmówcy.

8. Określ przypadek każdego podkreślonego rzeczownika. Powiedz, na jakie nia odpowiada. Uzupełnij zasady dotyczące rzeczowników rodzaju męskiego.

Pozostawił psa, bo jechać gdzieś ma. –

Psa brakuje, robak w kalafiorach harcuje. –

Właściciela straganu SMS-em wywołano. –

Nie ma właściciela, bo się gdzieś wybiera. –

Widzę już samochód. –

Samochód jest gotów. –

Szukał plantatorów, by mieć masę kalafiorów. –

Minał plantatorów z wozem kalafiorów. –

Kalafiory płaczą, straganów nie zobaczą. –

Dostał kalafiory, teraz jedzie po pory. –

- Rzeczowniki żywotne rodzaju męskiego w liczbie pojedynczej mają zwykle takie same formy w i .
- Rzeczowniki nieżywotne rodzaju męskiego w liczbie pojedynczej mają zwykle takie same formy w i .
- Rzeczowniki osobowe rodzaju męskiego w liczbie mnogiej mają takie same formy w i .
- Rzeczowniki nieosobowe w liczbie mnogiej mają zwykle takie same formy w i .

9. Przeczytaj wiersz Agnieszki Frączek i wykonaj polecenia.

- a.** W pierwszych dwóch zwrotkach wskaż rzeczowniki, wyodrębnij tematy i końcówki, podaj nazwy przypadków. Wskaż wyrazy, z którymi łączą się rzeczowniki.
- b.** Uzupełnij drugą część wiersza rzeczownikami podanymi w nawiasie w odpowiedzi – kreśl ich przypadek.

Agnieszka Frączek *Stonoga i jeź*

– Hej, stonogo! Dokąd zmierzasz?

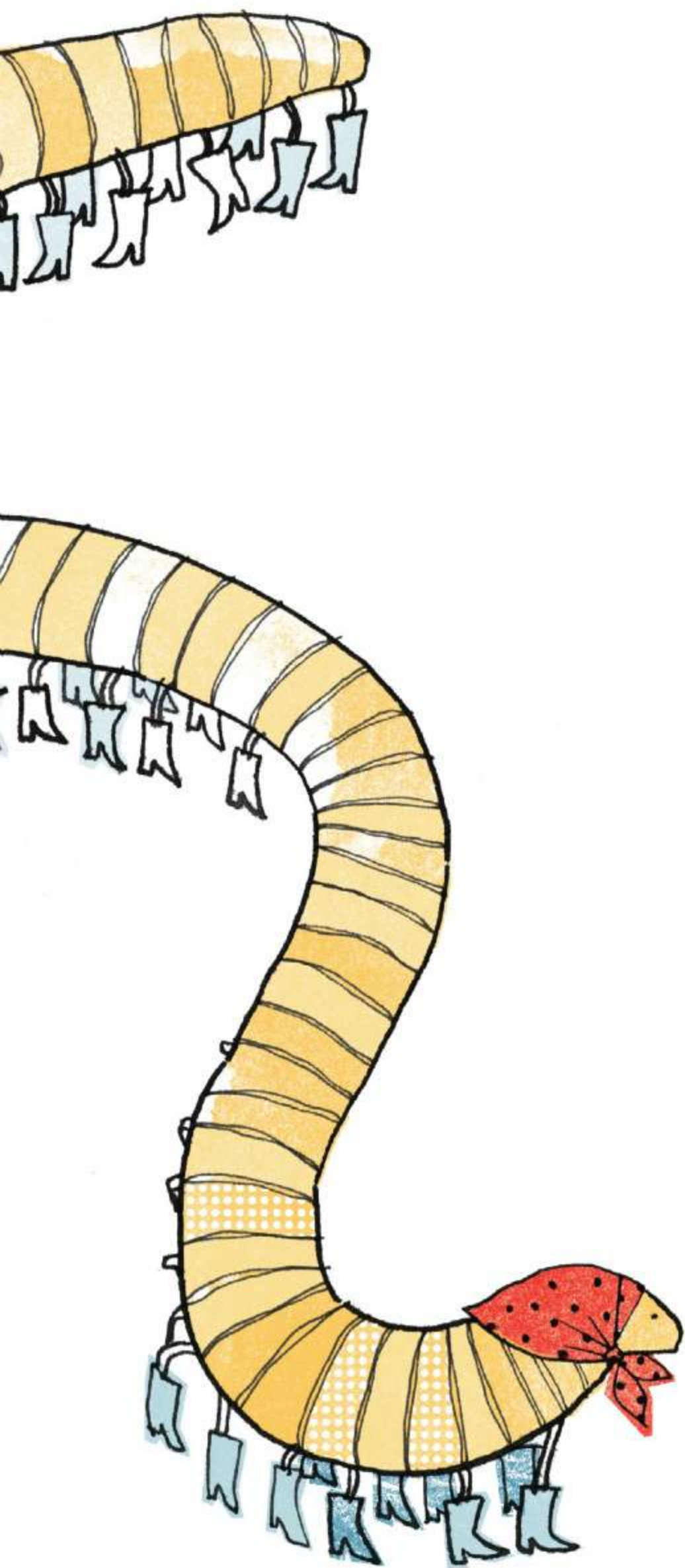
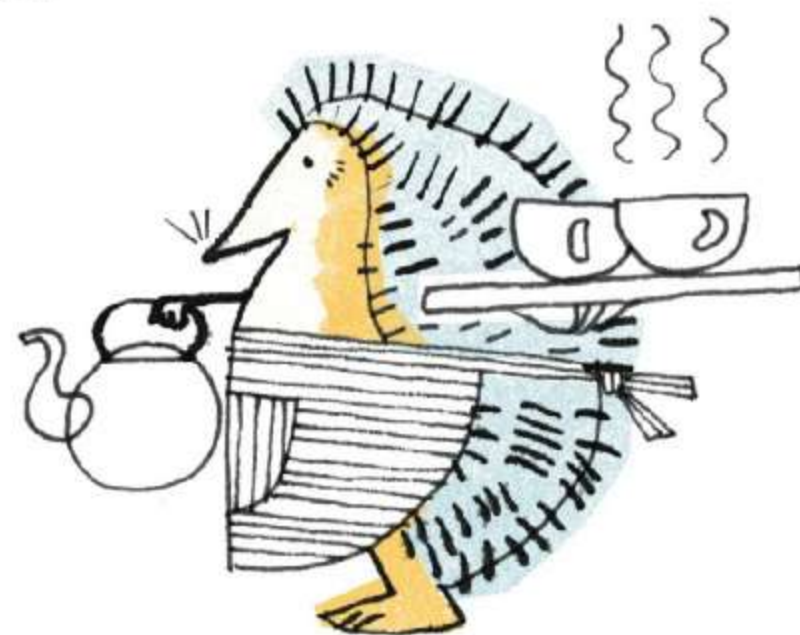
– W gości gnam do pana jeża,
na krakersy i herbatkę.

Jeż już czekał na sąsiadkę –
krawat związał tuż pod brodą,
na gaz wstawił czajnik z wodą,
skroił grzybki na sałatkę
i ozdobił stół kwiatkiem.

– Spóźnia się (minutka) parę –
Mruknął, patrząc na (zegarek).
– A w dodatku przyjdzie mokra,
bo (deszcz) słyszę, stuka w (okno)
I na (but) (błoto) tony
wniesie mi tu, na (salon)!

Mija (kwadrans), pół (godzina),
jeż się zżyma: – To są (kpina)!
Pewnie zechce się tłumaczyć,
będzie mnie (bajka) raczyć!
Ale kto by jej tam słuchał?
Wszak stonoga to (kłamczucha).

Ona zaś pod (drzwi) stała
i sto (but) wycierała.

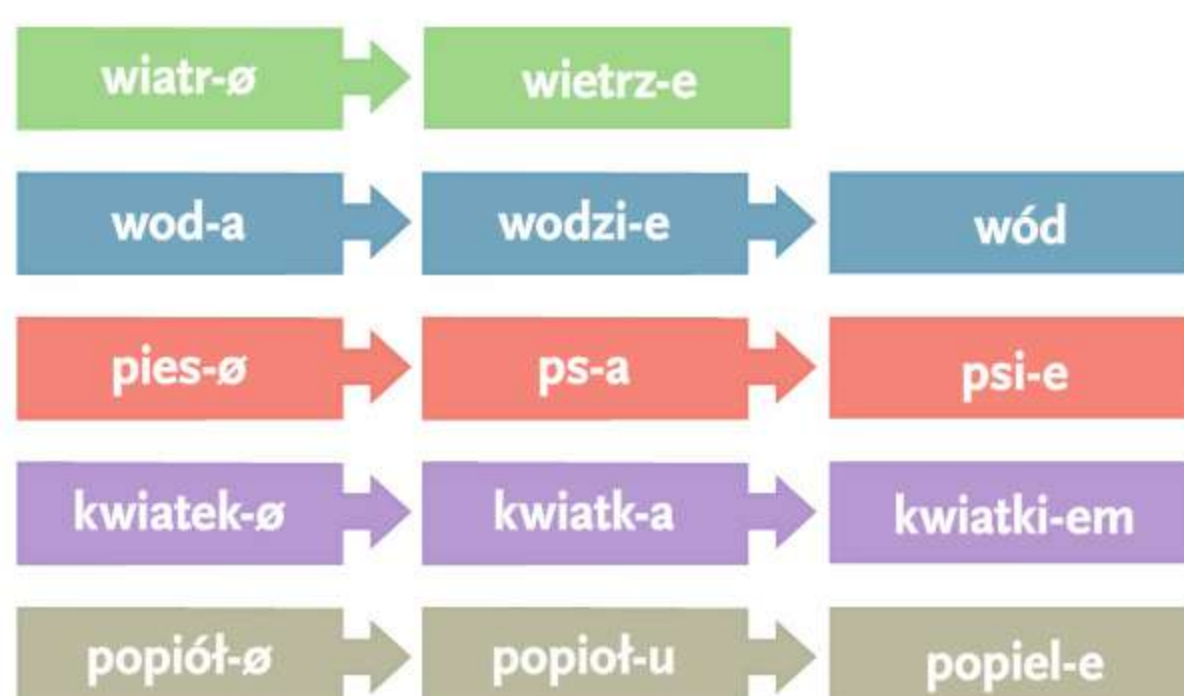

Kto zna zmiany, ten wygrany

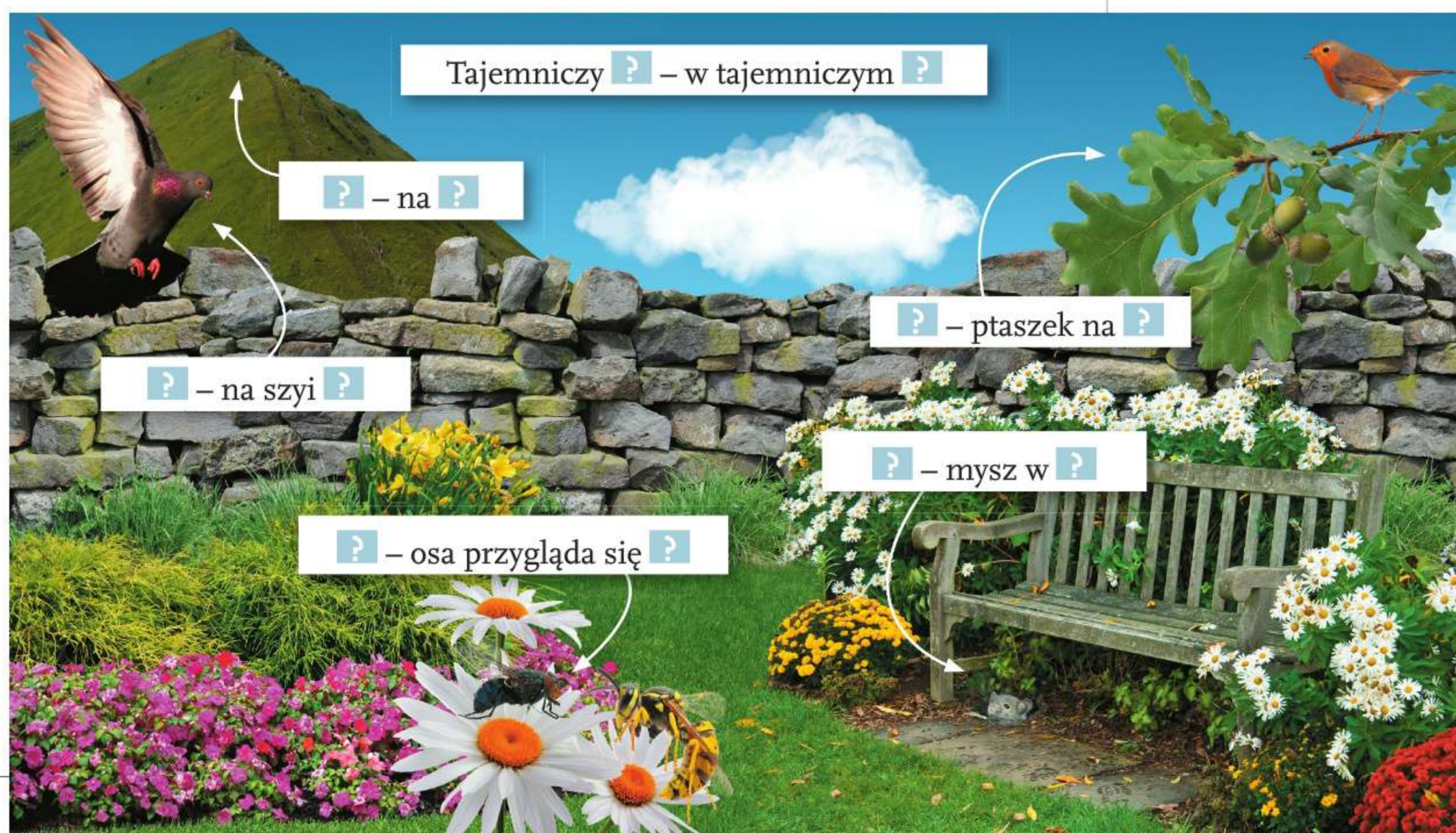
Oboczności w temacie rzeczownika

1. Powiedz, jakie zmiany zaszły w tematach podanych rzeczowników.

Wzór: **miód, miodem, miodzie** – **ó : o, d : dzi**

2. Podaj nazwy elementów wskazanych na zdjęciu. Dodaj do nich takie formy rzeczowników, w których następują wymiany głosek: **r : rz, ch : sz, o : ó, q : ę**.

Zapamiętaj!

W wielu rzeczownikach podczas odmiany przez przypadki następuje **wymiana głosek w temacie**:

r wymienia się na *rz* (np. *mur* – *murze*),
ó wymienia się na *o* (np. *łód* – *lodem*),
ch wymienia się na *sz* (np. *mucha* – *musze*),
q wymienia się na *ę* (np. *zqb* – *zęby*),

k wymienia się na *c* (np. *ręka* – *ręce*),
st wymienia się na *ść* (np. *most* – *moście*),
e wymienia się na *ø* (np. *lew* – *lwu*),
ø wymienia się na *e* (np. *matka* – *matek*).

Takie wymiany nazywamy **obocznościami**.

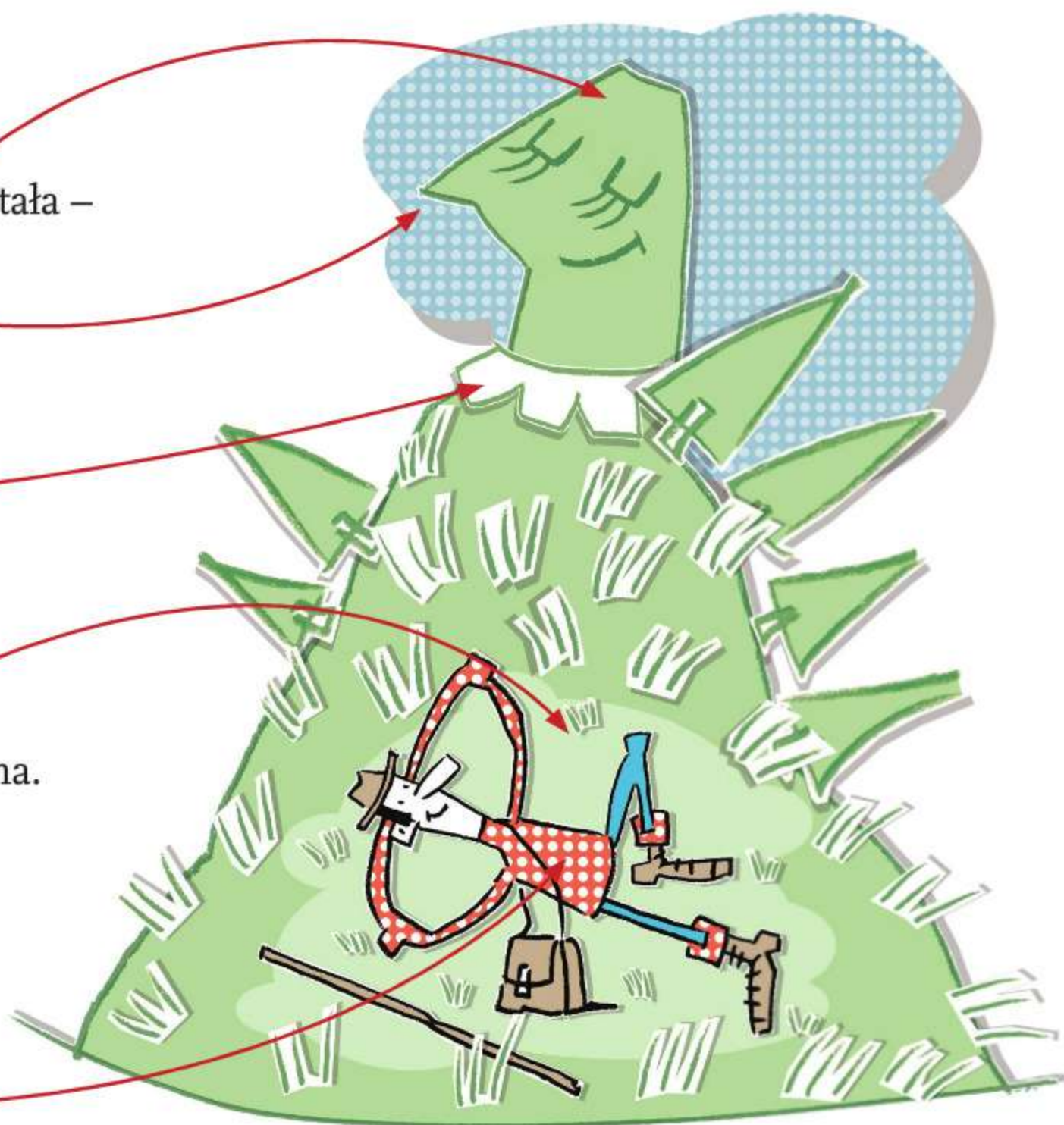
Tematy, w których następuje wymiana głosek, nazywamy **tematami obocznymi**,

np. rzeczownik *droga* ma aż cztery tematy oboczne: *drog-*, *drogⁱ-*, *drodz-*, *dróg*.

3. Uzupełnij tekst wiersza. Podaj rzeczowniki w odpowiednim przypadku nazywające wskazane elementy ilustracji. Wymień tematy oboczne tych wyrazów.

Dorota Gellner
Góra zakochana

Raz przed lustrem ? stała –
skalny ?
upudrowała,
przymierzyła
? z trawy
las naszyła na rękawy...
Powiedziała jej ? :
– Chyba jesteś zakochana.
Góra na to:
– Oczywiście!
Zakochałam się
w ? !

4. Uzupełnij zdania o postaciach mitologicznych właściwymi formami rzeczowników z nawiasów. Wymień tematy oboczne tych wyrazów.

- Akteon za podglądanie Artemidy został zamieniony w jelenia i rozszarpany przez (pies) ?.

W podróż za jeden uśmiech

Przyimki i wyrażenia przyimkowe

- plecak
- okulary
- aparat fotograficzny
- lornetka
- buty narciarskie
- latarka
- tablet
- mapa

1. Powiedz, gdzie na rysunku ukryły się przedmioty wymienione w ramce.

2. Przeczytaj fragment wiersza Natalii Usenko. Określ przypadek rzeczowników w wyróżnionych związkach wyrazowych.

Natalia Usenko
Czarodziejska szafa

W wielkiej starej szafie,
która ma sto lat,
za stosami ubrań
drzemie inny świat.
Czas za rupieciami
w kącie szafy śpi.
Starczy wejść do środka,
przymknąć cicho drzwi.

3. Zrób notatki o wyjazdach czterech osób. Przyporządkuj informacje z ramki do odpowiednich miejsc tabeli.

- do Mediolanu • na Saharę • nad Śniardwy • do Nowego Jorku
- przed zimą • między kwietniem a majem • w środku lata • po Nowym Roku
- dla relaksu • po skarby faraonów • na koncert • w interesach

	archeolog	melomanka	biznesmen	pracoholik
dokąd?	?	?	?	?
kiedy?	?	?	?	?
po co?	?	?	?	?

Zapamiętaj!

Przyimek to nieodmienna część mowy.

Nie występuje samodzielnie, ale zawsze łączy się z innym wyrazem, najczęściej z rzeczownikiem, z którym tworzy **wyrażenie przyimkowe**, np. *dla turystów*, *pod wodą*.

Wyrażenia przyimkowe wskazują **relacje przestrzenne i czasowe** oraz **inne zależności**, np. *na Wawelu*, *po północy*, *z miłości*.

W wypowiedzeniu określają **czasownik** lub **rzeczownik**, np. *myśleć o wakacjach*, *zamki z piasku*.

Przyimki **wymagają** użycia **odpowiedniego przypadku rzeczownika**, np. *na wyprawę*, *z wyprawy*, *dzięki wyprawie*.

Ze względu na budowę przyimki dzielimy na:

proste, np. *pod*, *za*, *nad*;

złożone, np. *znad* (*z* + *nad*).

4. Znajdź przyimki proste, które ukryły się w podanych wyrazach. Dobierz do nich dowolne rzeczowniki, z którymi utworzą wyrażenia przyimkowe.

Wzór: **dom – do; do kraju.**

• epoka • przycisk • kozak • nadąsany • międzyplanetarny • sprzedany

5. Utwórz przyimki złożone z przyimków prostych i innych podanych wyrazów. Zapisz je łącznie w zeszycie.

z	+	nad	=	znad	
po	+	przez			o + koło
po	+	nad			pod + czas
po	+	między			po + za

6. Wskaż wyrażenia przyimkowe w zapiskach, dotyczących przygotowań do wyjazdu. Wymyśl, z kim, dokąd, kiedy i po co wybiorą się w podróż autorzy tych notatek.

*spotkanie u Bartka dzień po Bożym Narodzeniu
przygotować maskę karnawałową z masy papierowej
zamówić hotel w Wenecji*

*zadzwonić do siostry
kupić dwa parasole przeciwsłoneczne
z nieprzemakalnego materiału
i kremy z filtrem
pamiętać o imieninach Ani 26 lipca*

*wizyta mamy u lekarza
sprawdzić połączenia do Kudowy-Zdroju
pożyczyć kijki do marszu
wyszukać w sieci prognozę pogody na maj*

7. Uzupełnij zdania odpowiednimi przyimkami.

Poszedł klubu. Założył się 20 tysięcy funtów szterlingów, że osiemdziesiąt dni objedzie cały świat. Wcześniej nie myślał wyprawie. Spakował się ciągu jednego dnia i wyruszył drogę.

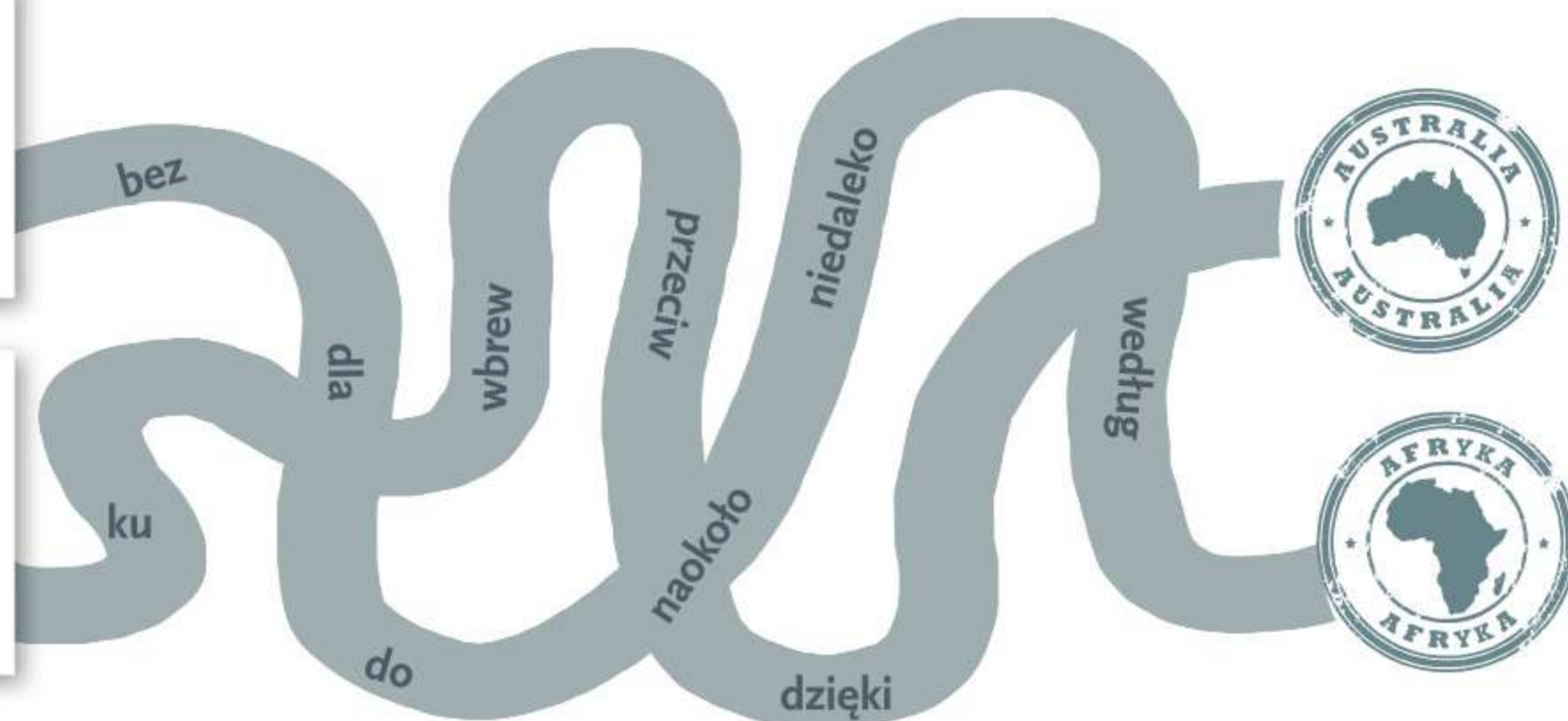
8. Sprawdź, jakie kontynenty odwiedzą wymienieni bohaterowie literaccy. Przejdź trasą wskazaną na rysunkach i dobierz do przyimków rzeczowniki w żądanym przypadku.

Staś Tarkowski:
trasa przyimków
łączących się
z rzeczownikiem
w dopełniaczu

Tomek Wilmowski:
trasa przyimków
łączących się
z rzeczownikiem
w celowniku

9. Wskaż przyimki w podanych zwrotach. Określ przypadki rzeczowników w wyrażeniach przyimkowych. Ułóż dwa zdania z wybranymi związkami wyrazowymi dotyczące podróży.

- pójść po rozum do głowy • uśmiechać się od ucha do ucha • wyruszyć na koniec świata • mieć się na baczności • włożyć coś między bajki
- porywać się z motyką na słońce • zapomnieć o bożym świecie
- nie widzieć świata poza czymś, kimś

10. Powiedz, dokąd pojechali, gdzie byli, o czym opowiadali nadawcy kartek. Skorzystaj z podpowiedzi podanych w kluczu.

Klucz do odpowiedzi

Maroko – 1 przyimek.
Sri Lanka – 3 przyimki.
Japonia – 2 przyimki.
Peru – 5 przyimków.

*Chodziłam
w kimonie. Jadłam
sushi. Niestety,
nie smakowała mi
ta potrawa.
Była bez smaku.*

Z zachwytu nie mogłam oderwać oczu od herbacianych tarasów na zboczach wzgórz. Codziennie pita kilka filiżanek herbaty.

Nigdy jeszcze nie byłem na takim bazarze. Mnóstwo sklepików, niesamowite zapachy, zaklinacze węży, potykacze ognia, cudeńka...

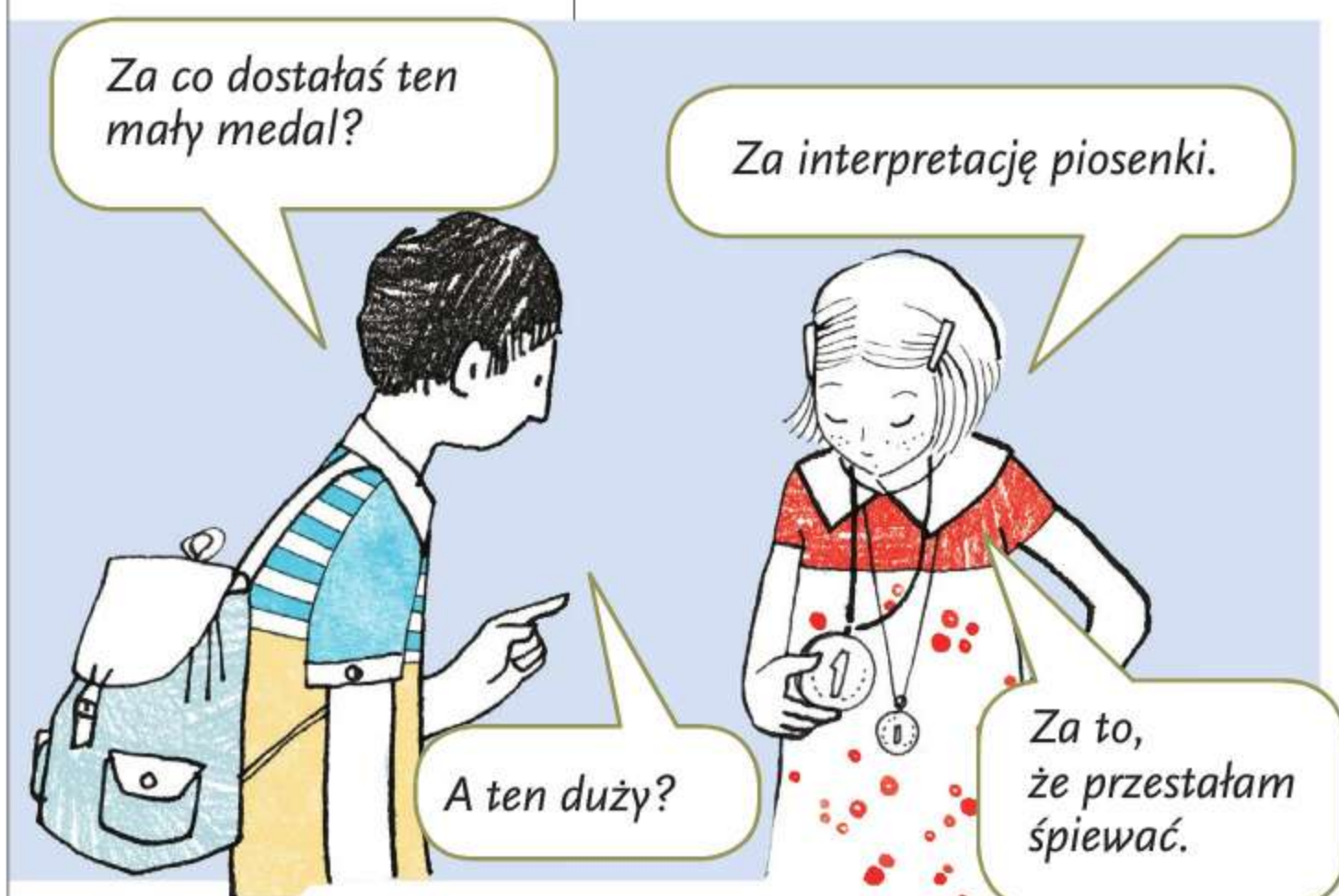

Byłem w stolicy Inków. Miasto-twierdza zbudowane z jasnego granitu. Wspiąłem się na wysokość ponad trzech tysięcy metrów nad poziomem morza.

Ploteczki przy okazji kartkóweczki

Związek rzeczownika z przymiotnikiem

1. Wskaż w wypowiedziach przymiotniki.

2. Podaj przymiotnik, którego używasz najczęściej.

Przypomnij sobie!

Przymiotnik to część mowy, która nazywa **cechy i właściwości** osób, zwierząt, rzeczy, roślin, zjawisk, np. dawny (przyjaciół), wierny (pies), nowy (dom), piękny (kwiat), nieznosny (upał).

- Odpowiada na pytania: **jaki?, jaka?, jakie?**.
- Przymiotniki odmieniają się przez **liczby i rodzaje**.

Przymiotnik występuje w formie:

- **liczby pojedynczej**, np. stara (mapa),
- **liczby mnogiej**, np. stare (mapy).

W liczbie pojedynczej może mieć formę:

- **rodzaju męskiego**, np. świetny (zawodnik),
- **rodzaju żeńskiego**, np. bezludna (wyspa),
- **rodzaju nijakiego**, np. dobre (prawo).

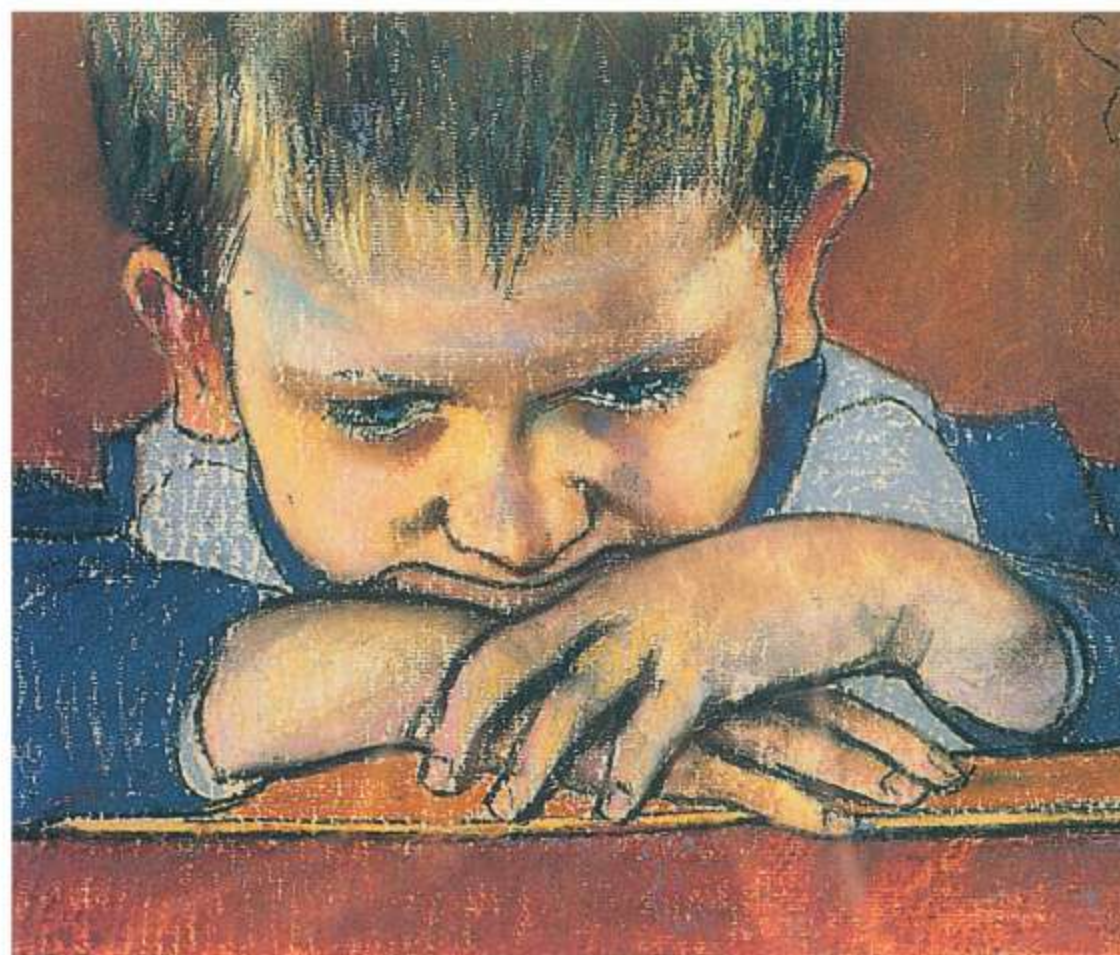
W liczbie mnogiej występuje:

- w **rodzaju męskoosobowym**, np. świetni (zawodnicy),
- w **rodzaju niemęskoosobowym**, np. bezludne (wyspy), dobre (prawa).

3. Podaj przymiotniki określające postaci znajdujące się na obrazach Stanisława Wyspiańskiego.

Portret dziewczynki

Studium dziecka

Portret panien Kijeńskich

4. Wskaż w podanych zestawach związki wyrazowe pasujące do opisu postaci z portretów.

- dumna jak paw, figlarny uśmiech, wesół minka, pogodny wyraz twarzy,
- czerwony jak rak, zły jak osa, smutny wyraz twarzy, łzy jak groch,
- blade jak ściana, poważne spojrzenia, skromne sukienki, rude warkocze.

Więcej przymiotników
jest w wierszu Juliana
Tuwima.

5. Przeczytaj wiersze. Znajdź rzeczowniki i przymiotniki. Następnie, korzystając z klucza do odpowiedzi, podaj nazwiska autorów.

„Proszę pana, proszę pana,
Zaszła u nas wielka zmiana:
Moja starsza siostra Bronka
Zamieniła się w skowronka,
Siedzi cały dzień na buku
I powtarza: kuku, kuku!”

„Pomyśl tylko, co ty pleciesz!
To zwyczajne kłamstwa przecież.”

„Proszę pana, proszę pana,
Rzecz się stała niesłychana:
Zamiast deszczu u sąsiada
Dziś padała oranżada,
I w dodatku całkiem sucha.”

„Fe, nieładnie! Fe, kłamczucha!” [...]

Położył się Dyzio na łące,
Przygląda się niebu błękitnemu
I marzy:
„Jaka szkoda, że te obłoczki płynące
Nie są z waniliowego kremu...
A te różowe –
Że to nie lody malinowe...
A te złociste, pierzaste –
Że to nie stosy ciastek...
I szkoda, że całe niebo
Nie jest z tortu czekoladowego...
Jaki piękny byłby wtedy świat!
Leżałbym sobie, jak leżę,
Na tej murawie świeżej,
Wyciągnąłbym tylko rękę
I jadł... i jadł... i jadł...”.

6. Wypisz z wierszy do zeszytu kilka związków rzeczownika z przymiotnikiem. Określ rodzaj i liczbę każdego wyrazu.

Kłamczucha	
przymiotnik	rzeczownik
wielka – lp, r.ż.	zmiana – lp, r.ż.
?	?
?	?
?	?
?	?
?	?

[illegible]

Zapamiętaj!

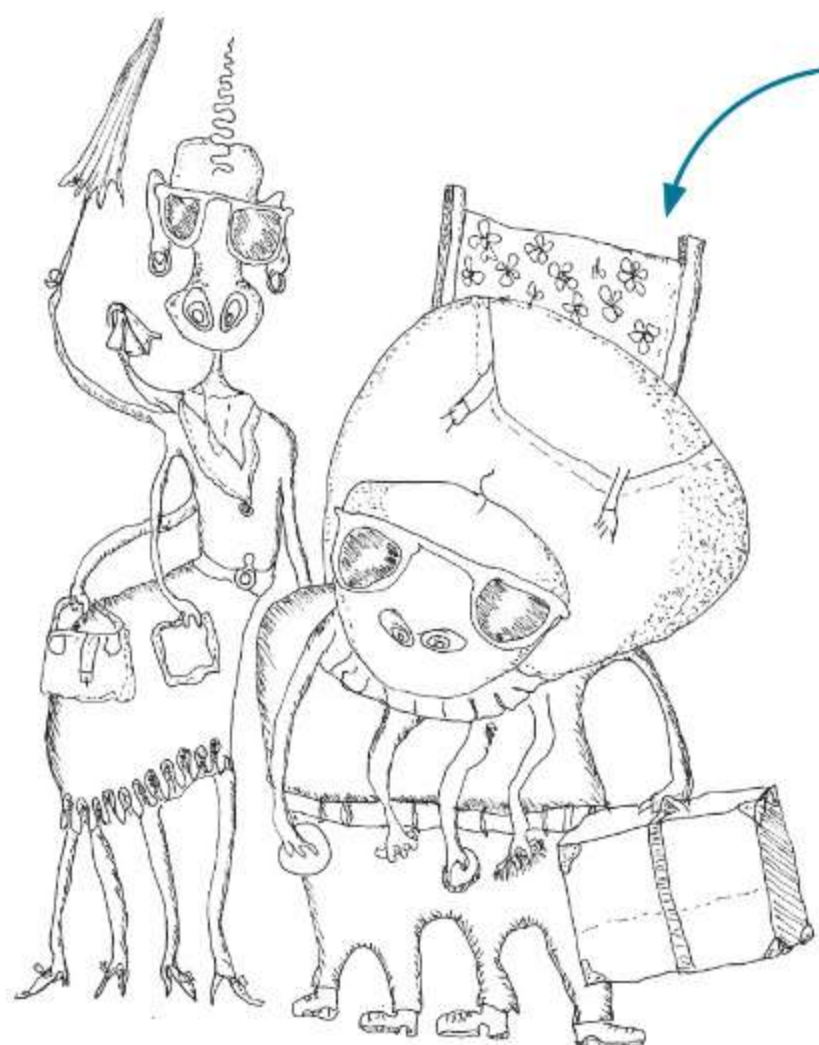
Przymiotnik jest najczęściej **określeniem rzeczownika** i dostosowuje do niego swoją formę, np. *silny charakter, silnym charakterem, zdolna dziewczyna, o zdolnej dziewczynie*.

7. Dopasuj przymiotniki i rzeczowniki z ramki do podanych związków wyrazowych tak, aby wyjaśniały ich znaczenie.

- bliski • ślamazara • lekkomyślny • nieudolny • przyjaciel • geniusz
- zaradny • wszechwiedzący • majsterkowicz • lekkoduch

- chodząca encyklopedia • ciepłe kluchy • bratnia dusza • złota rączka
- niebieski ptak

8. Opisz każdą z postaci kilkoma przymiotnikami lub rzeczownikami z przymiotnikami.

„Wszystkie Fumy uważają, że głównym ich zajęciem jest wypoczywanie, w związku z czym usiłują wypoczywać z całych sił i bardzo je to męczy...”.

„Jako poeta, Fikander poświęca więcej czasu na sprawy, które są mniej ważne dla innych”.

Maciej Wojtyszko, *Bromba i inni*
(fragment)

9. Do podkreślonych rzeczowników dodaj przymiotniki o podobnym znaczeniu.

Wzór: lenistwo – leniwy.

- Wspaniałomyślność jest istotą przyjaźni.
- Szczęście to jedyna rzecz, która się mnoży, gdy się ją dzieli.
- Jeśli uwierzysz w czyjąś dobroć, stanie się on lepszy.
- Są ludzie, których uprzejmość jest gorsza od bezczelności.
- Nieszczęścia chodzą parami.

Fotos z filmu
Panna z mokrą głową,
reż. Kazimierz Tarnas,
1994

10. Uzupełnij tekst kolejnymi przymiotnikami z ramki w odpowiedniej formie.

- zwyczajny • rozmaity • wyjątkowy • mądry • dowcipny • przekorny
- pomyłony • czarnooki • zbrodniczy • mądry

Zrozumiano wreszcie, że ta dziewczyna nie jest [?] dzieckiem, lecz opinia ta podzielona była na dwa bardzo [?] głosy. Jeden obóz, złożony z matki i ciotek, oświadczył, że to jest dziecko [?], niepospolicie [?], [?], i odrobinę [?]. Obóz drugi: niańka, służący i obcy, którzy widzieli i słyszeli to niemowlę starające się zagłuszyć lokomotywę [...] mówili po cichu, że jest to niemowlę [?], [?] diabeł, [?] berbeć, przedziwnie [?], co swoim zachowaniem wstyd przynosi płci niewieściej.

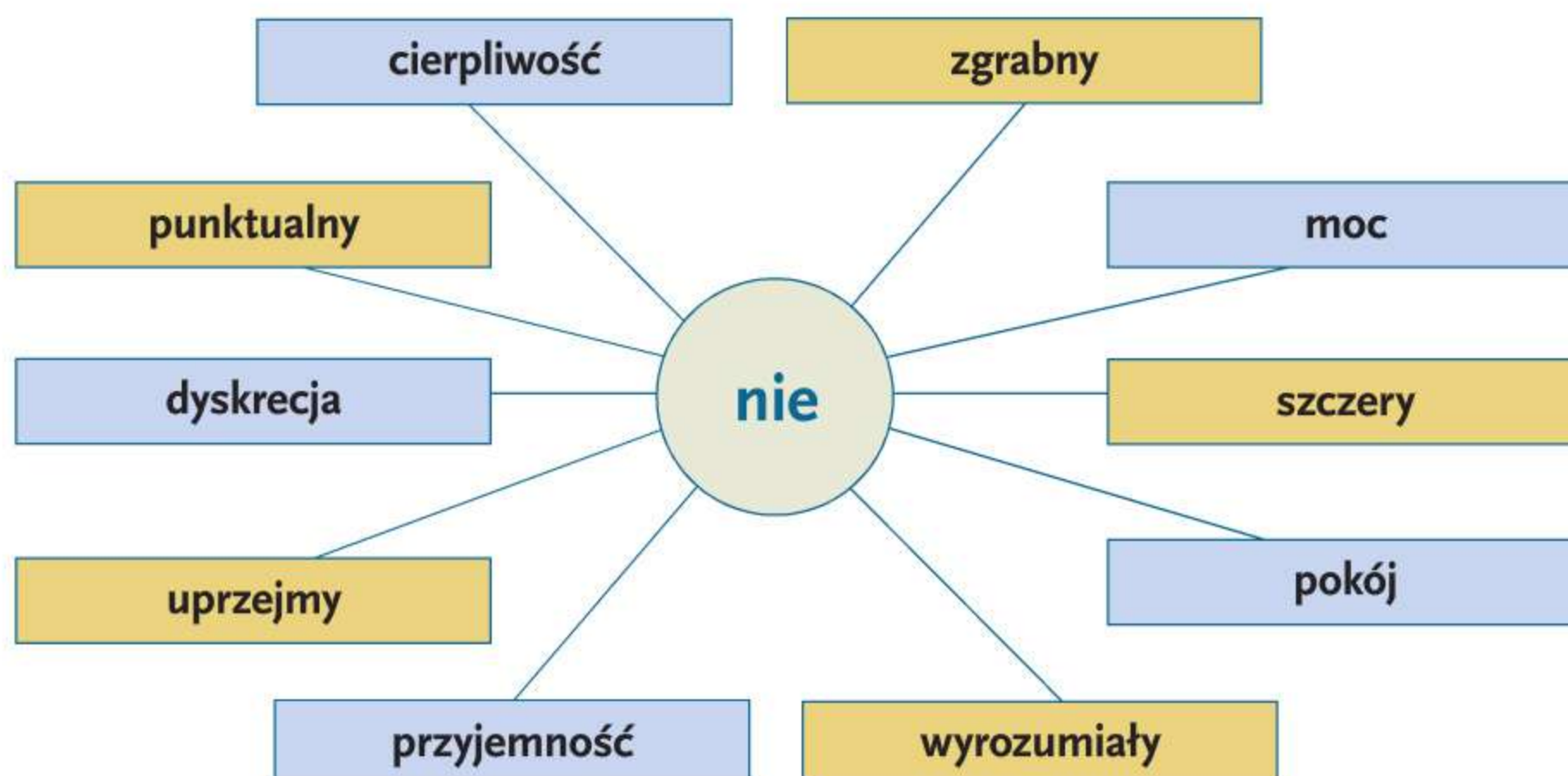
Kornel Makuszyński, *Panna z mokrą głową* (fragment)

11. Uzupełnij tekst rzeczownikami podanymi w nawiasach. Pamiętaj o nadaniu im odpowiedniej formy. Określ przypadek rzeczowników zakończonych na *ę* i *ą*.

Miał on zasłużoną (sława) najbystrzejszego chłopca w całej szkole. [...] Ze spokojną (cierpliwość) obserwował wszystko i wszystkich. Sklejał z przedziwną (zręczność) niedopowiedziane słowo, ułamki zdarzeń, okruchy i szczątki, i umiał sklecić z tego znikomego materiału prawdopodobną całość. Posiadał (wyobraźnia) żywą, lotną.

Kornel Makuszyński, *Szatan z siódmej klasy* (fragment)

12. Zapisz w zeszycie podane rzeczowniki i przymiotniki z częstką *nie*.

Kolorowy zawrót głowy

Odmiana przymiotnika

1. Uzupełnij zdania przymiotnikiem *kolorowy*. Dopasuj jego formę do rzeczownika, z którym tworzy związek wyrazowy.

Ach, miałam dzisiaj taki ? sen. To pewnie dzięki tym ? obrazkom na ścianie. Szkoda, że nie mam ? lamp z ? światłami.

Ech, ciągle marzysz o ? życiu, pełnym przygód. Takie jest tylko w ? filmach. Słyszałem, że ? ludzie wcale nie mają łatwo.

2. Uzupełnij podane związki wyrazowe właściwymi przymiotnikami. Podaj przykład, liczbę i rodzaj określanych przez nie rzeczowników.

myśleć o ? migdałach

być ? koniem

nie mieć ? pojęcia

dostać ? gorączki

być ? myszką

patrzeć przez ? okulary

Zapamiętaj!

Przymiotnik odmienia się przez **przypadki, liczby i rodzaje**.

Dostosowuje swoją formę do rzeczownika, którego jest określeniem.

Przypadek i jego pytania	Przykłady odmiany w liczbie pojedynczej			Przykłady odmiany w liczbie mnogiej	
	rodzaj męski	rodzaj żeński	rodzaj nijaki	rodzaj męskoosobowy	rodzaj niemęskoosobowy
Mianownik kto? co?	<i>siwy</i> (pan)	<i>siwa</i> (kobieta)	<i>siwe</i> (żrebię)	<i>siwi</i> (panowie)	<i>siwe</i> (kobiety, żrebięta)
Dopełniacz kogo? czego?	<i>siwego</i> (pana)	<i>siwej</i> (kobiety)	<i>siwego</i> (żrebięcia)	<i>siwych</i> (panów)	<i>siwych</i> (kobiet, żrebiąt)
Celownik komu? czemu?	<i>siwemu</i> (panu)	<i>siwej</i> (kobiecie)	<i>siwemu</i> (żrebięciu)	<i>siwym</i> (panom)	<i>siwym</i> (kobietom, żrebiętom)
Biernik kogo? co?	<i>siwego</i> (pana)	<i>siwą</i> (kobietę)	<i>siwe</i> (żrebię)	<i>siwych</i> (panów)	<i>siwe</i> (kobiety, żrebięta)
Narzędnik kim? czym?	<i>siwym</i> (panem)	<i>siwą</i> (kobietą)	<i>siwym</i> (żrebięciem)	<i>siwymi</i> (panami)	<i>siwymi</i> (kobietami, żrebiętami)
Miejscownik (o) kim? (o) czym?	<i>siwym</i> (panu)	<i>siwej</i> (kobiecie)	<i>siwym</i> (żrebięciu)	<i>siwych</i> (panach)	<i>siwych</i> (kobietach, żrebiętach)
Wołacz (o!)	<i>siwy</i> (panie)!	<i>siwa</i> (kobieto)!	<i>siwe</i> (żrebię)!	<i>siwi</i> (panowie)!	<i>siwe</i> (kobiety, żrebięta)!

rodzaj męski

rodzaj żeński

rodzaj
niemęskoosobowy

rodzaj
męskoosobowy

rodzaj nijaki

3. Wskaż przymiotniki w zdaniach i przyporządkuj je do podanych rodzajów, a dowiesz się, co mówią o człowieku kolory, które najczęściej wybiera.

- Kobiety, które wybierają ten kolor, są niezwykle emocjonalne. Szczęśliwe czują się tylko wtedy, gdy są potrzebne innym.
- Ten kolor oznacza człowieka twórczego, wrażliwego, spostrzegawczego. Osoba taka potrafi zanalizować sytuację i zastosować wiedzę w praktyce.
- Upodobanie do tego koloru sugeruje, że dziecko jest pogodne i uczuciowe. Umie współczuć innym.
- Dziewczyna, która lubi nosić ubrania w tym kolorze, jest osobą energiczną i ambitną. Dąży do perfekcji we wszystkim, czym się zajmuje.
- Mężczyźni, którzy wybierają ten kolor, są zazwyczaj ostrożni, nieufni wobec ludzi. Chętnie przyjmują rolę obserwatora.

4. Zmień podpisy pod zdjęciami na formy liczby mnogiej.

• cichy mężczyzna

• ciemnowłosa dziewczyna

• mądry uczeń

• rude szczenię

• uparty człowiek

• ubogi krewny

5. Połącz przymiotnik z rzeczownikiem w odpowiednim przypadku, a dowiesz się, jakie kamienie szlachetne pokazane są na zdjęciach.

• ametystowej • rubinowym • szafirową • szmaragdowego • topazowemu

dzięki ? pierścionkowi

bez ? kolczyka

o ? broszce

z ? kłamarą

z ? pudełkiem

6. Wskaż w zdaniach związki przymiotnika i rzeczownika. Określ w jakim są przypadku. Od rzeczowników utwórz przymiotniki.

Wzór: ► Wypił ciepłą herbatę. – biernik; herbaciany

- Najbardziej smakuje mi gorzka czekolada.
- Do zrobienia lemoniady potrzebuję dużej cytryny.
- Ciasto ozdobiła lukrowanymi wiśniami.
- Nikt nie oparł się soczystym brzoskwiniom.
- Marzyli o leśnych fiołkach.
- Zerwała świeżą miętę.

7. Wypisz z wiersza do zeszytu przymiotniki według podanych kategorii. Jakie są twoje wrażenia po przeczytaniu utworu? Podaj kilka przymiotników oceniających ten wiersz.

Joanna Kulmowa
Maria Wanna

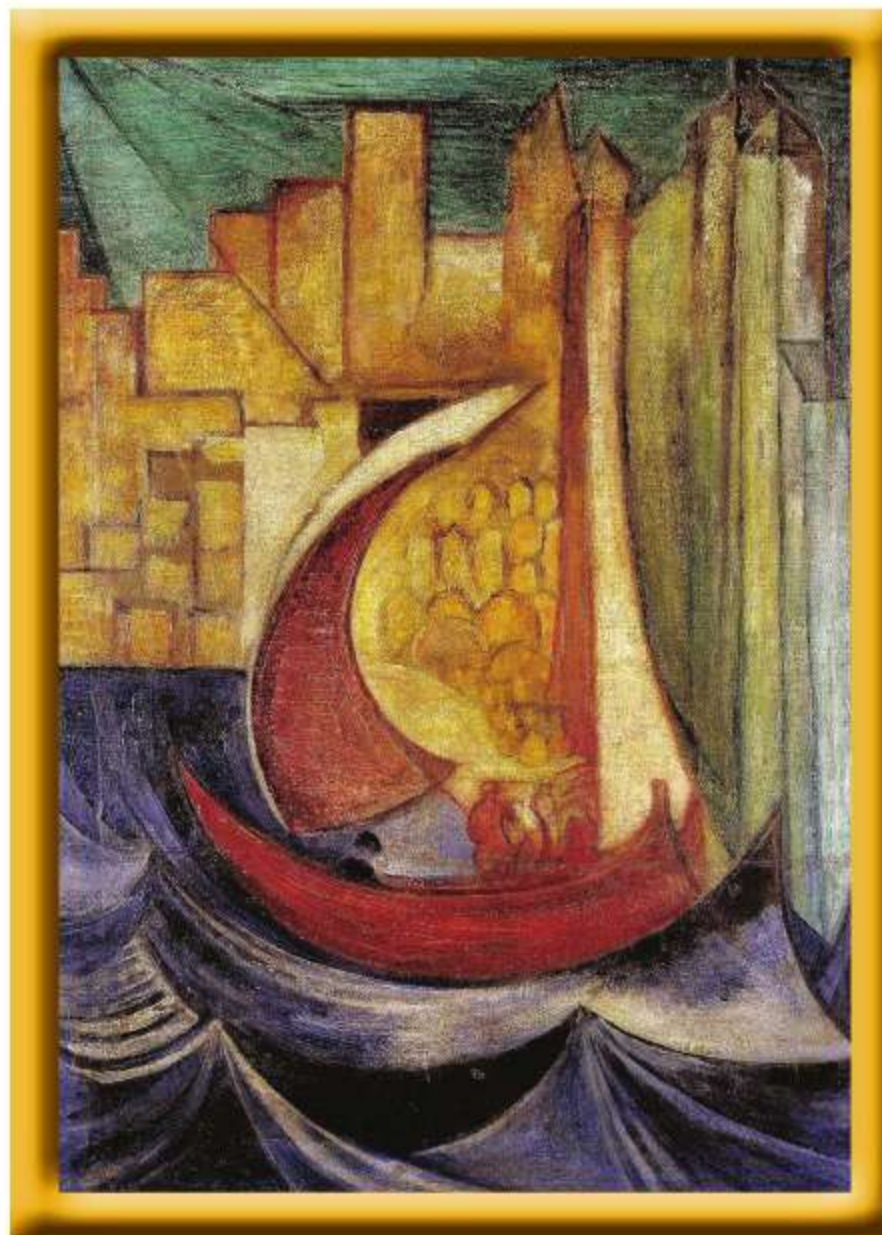
Maria Wanna
piękna córka pirata
błyszcząca i bardzo leniwa
wyciągnęła się na kolorowych matach.
W piątek
świątek
niedzielę
bierze ciepłe kąpiele
i wsłuchuje się w muzykę wody,
która przez nią przepływa.

Maria Wanna lubi słodkie pachnidła
pianę lubi
gęstą jak śmietana
i nie myśli o dalekich oceanach
kiedy senna i wykąpana
puszcza bańki z toaletowego mydła.

- M., lp, r.ż. • Ms., lm, r.nmos.
- B., lm, r.nmos. • B., lp, r.ż.
- D., lp, r.n.

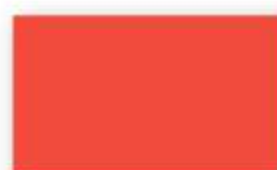
8. Opisz wybrane elementy obrazu. Użyj związków wyrazowych przymiotnika z rzeczownikiem.

Leon Chwistek, *Łódź*,
około 1919,
Muzeum Narodowe,
Kraków

- zielono-biało-żółty
- różowo-fioletowy
- biało-czerwony
- ciemnoniebieski
- jasnoczerwony
- bladozielony

9. Nazwij kolory flag przymiotnikami wybranymi z ramki.

10. W tekście Wandy Chotomskiej wskaż wszystkie przymiotniki. Określ charakter każdej części utworu. Możesz skorzystać z podpowiedzi w ramce.

- baśniowy • informacyjny • instruktażowy • liryczny • poetycki
- tajemniczy • zagadkowy

Powiedz, jakim głosem najlepiej zinterpretować poszczególne fragmenty. Wybierz określenia spośród przymiotników z ramki.

- czuły • donośny • głęboki • melodyjny • miły • naturalny • niski
- podniesiony • wysoki

Wanda Chotomska
Kran

Jeden kurek jest czerwony, a drugi niebieski.
Z tego czerwonego płynie gorąca woda,
a z tego niebieskiego
– zimna. A kiedy się te dwie wody ze sobą
połączą, to robi się jedna – letnia.
I oczywiście te wszystkie trzy wody mają
zawsze jeden kolor – przezroczysty.
Ale dopiero wtedy, kiedy zaczną z kranów
ciurkać.

Bo tam w środku, głęboko, bardzo głęboko
w tunelu metalowej rurki, woda z czerwonego
kurka jest czerwona, a z niebieskiego –
niebieska. Taka czerwona jak sok malinowy,
albo nawet jeszcze czerwiejsza, i taka
niebieska jak sok z niebieskich migdałów,
albo nawet jeszcze bardziej niebieska.

A kiedy się odkręci oba kurki naraz, to wtedy
te dwa kolory spotykają się w środku ze sobą
i robi się z nich jeden
– liliowy. Liliowy jak bez, liliowy
jak wrzos, liliowy jak śliwki.
Bzowo-wrzosowo-śliwkowy. Wrzosowo-
-śliwkowo-bzowy. Śliwkowo-bzowo-
-wrzosowy. Tak przynajmniej mówi kran.

Nie musisz być orłem z matematyki, żeby znać dobrze...

Liczebnik i jego znaczenia

1. Wskaż w wierszu wyrazy, które informują o liczbie lub kolejności kaczek.

Julian Tuwim
Trudny rachunek

Szły raz drogą trzy kaczuszki,
Grzeczne, że aż miło:
Pierwsza biała, druga czarna,
A trzeciej nie było.

Na spotkanie tym kaczuszkom
Dwie znajome wyszły:
Pierwsza z krzaków, druga z sieni,
Trzecia prosto z Wisły. [...]

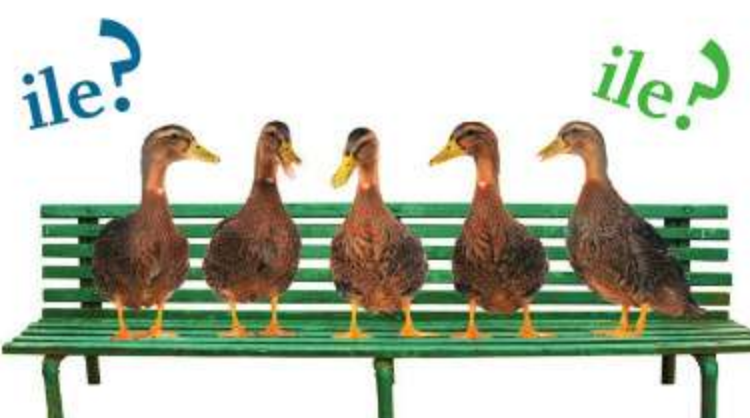
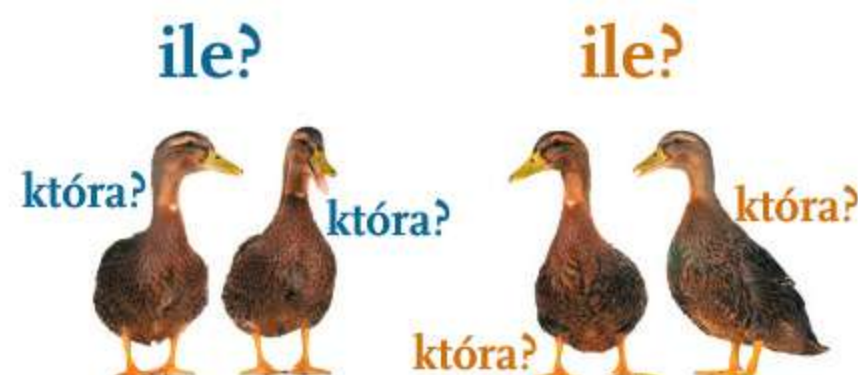
Siadły wszystkie na ławeczce,
Wtem dziewiąta krzyczy:
„Pięc nas było, a jest osiem!
Kto nas wreszcie zliczy?”

Na to mówi jej ta trzecia:
„Sprawa bardzo trudna!
Wyszłam pierwsza, przyszłam szósta,
Teraz jestem siódma!”

I nie mogły się doliczyć,
Nic nie wyszło z tego,
Więc do domu, choć to kaczki,
Wróciły gęsiego.

Którą z kolei kaczką jestem?

2. Przepisz do zeszytu związki wyrazowe. Cyfry zapisz słowami. Zanotuj pytania, na które odpowiadają. Zaznacz strzałką wyrazy, z którymi łączą się w związki wyrazowe.

postawić wszystko na **1** kartę

z **2** ręki

być **5** kotem u wozu

wyglądać jak **7** nieszczęść

kuty na **4** nogi

nie umieć do **3** zliczyć

Zapamiętaj!

Liczebnik to część mowy, która nazywa:

liczbę osób, zwierząt, roślin, rzeczy, zjawisk, np. *jeden* (zawodnik), *dwa* (koty), *trzy* (drzewa), *cztery* (tomy), *pięć* (dni);

kolejność (miejsce w szeregu), np. *pierwszy* (zawodnik), *drugi* (kot), *trzecie* (drzewo), *czwarty* (tom), *piąty* (dzień).

- Liczebniki odpowiadają na pytania: **ile?**, np. *dziesięć*, *sto*; **który** (która, które) **z kolei?** np. *dziesiąty*, *setny*.
- Liczebnik jest najczęściej określeniem rzeczownika i dopasowuje do niego swoją formę, np. *trzem* (koleżankom), *piątego* (dnia).

3. Wskaż w zdaniach liczebniki.

- Jednorożec z dumą nosi jeden róg, dwutygodnik wydawany jest co dwa tygodnie, trio składa się z trzech osób, czworobok ma cztery boki, a piątoklasista chodzi do klasy piątej.
- Dziewiątka jako ostatnia z szeregu cyfr reprezentuje koniec i początek. Uznawana jest też za liczbę szczęśliwą. Nazwa rośliny dziewięciśń wywodzi się z ludowych wierzeń, mówiących, że posiada ona dziewięć tajemnych mocy wzmacniających jej lecznicze działanie.
- Liczba trzynaście jest od wieków uznawana za pechową. Wiąże się to ze starożytnym systemem liczbowym opartym na wielokrotności liczby 12, która była symbolem doskonałości. Trzynastka jako pierwsza wykraczała poza całość i przypisywano jej powodowanie różnych nieszczęśliwych wydarzeń.

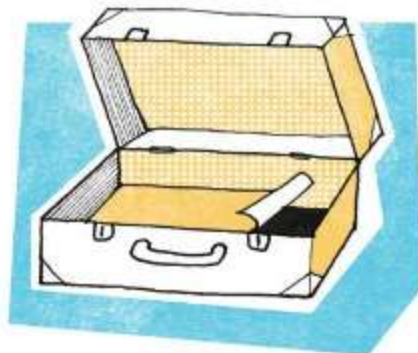
4. Zadaj pytania o elementy, których brakuje w tytułach książek. Uzupełnij luki kolejnymi liczebnikami, zaczynając od 1. Wykonaj to polecenie ustnie.

Adam Bahdaj	Kornel Makuszyński	Aleksander Dumas	Bracia Grimmowie	Katarzyna Majgier
Podróż za ? uśmiech	O ? takich, co ukradli księżyc	? muskietierowie	? muzykanci z Bremy	Przebój na ?

5. Zadaj pytania o elementy, których brakuje w powiedzeniach. Uzupełnij luki odpowiednimi liczebnikami. Wykonaj to polecenie ustnie.

- Ciekawość to (? ?) ? stopień do piekła.
- Gdzie (? ?) ? się bije, tam (? ?) ? korzysta.
- (? ?) ? grudnia jaki, cały miesiąc taki.
- Brak mu (? ?) ? klepki.
- Mieć (? ?) ? zmysł.

6. Zatytułuj rysunki powiedzeniami o podanym znaczeniu. Wskaż w nich liczebniki.

odkryć inne, ukryte
znaczenie

wyjscie cało
z niebezpiecznej sytuacji

przez chwilę być
w centrum uwagi

7. Odpowiedz na pytania. Podpowiedzi znajdziesz na marginesie.

- W którym niebie ludzie czują się szczęśliwi?
- Ile pieczeni trzeba upiec przy jednym ogniu, aby zrobić dobry interes?
- Na ile spustów trzeba się zamknąć, aby się odizolować od innych?

8. Sprawdź w dostępnych źródłach, ile sztuk zawiera:

- a.** tuzin, **b.** mendel, **c.** kopa, **d.** gros.

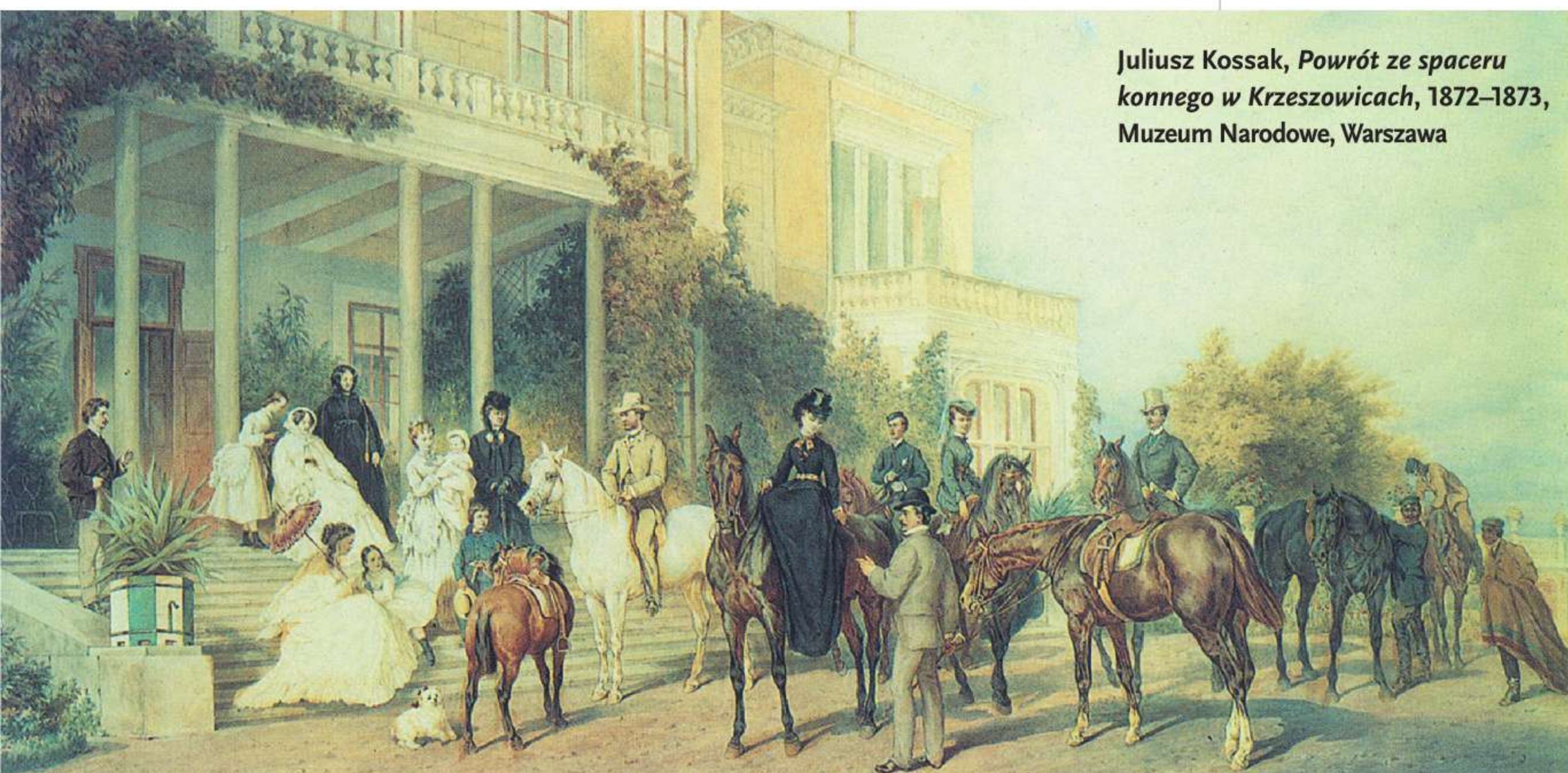

- cztery
- dwie
- siódmym

Ile to było? Kiedy się działo? Porządkuj liczby i rób to śmiało!

Liczebniki główne i porządkowe

1. Zapisz słownie w zeszycie odpowiedzi na pytania znajdujące się pod obrazem.

Juliusz Kossak, *Powrót ze spaceru konnego w Krzeszowicach, 1872-1873*, Muzeum Narodowe, Warszawa

- Ilu panów stoi na schodach?
- Ile pań osłania się parasolem?
- Ile małych dzieci znajduje się na obrazie?
- Ile jest roślin doniczkowych?
- Ile jest psów?
- Ile jest koni bez jeźdźców?
- Ilu mężczyzn siedzi na koniach?
- Ilu panów ma kapelusz na głowie?
- Ile jest pań na obrazie?
- Ile kobiet założyło ciemną suknię?
- Przy którym koniu, licząc od lewej strony, stoi mężczyzna w kapeluszu?
- Który koń, licząc od lewej strony, jest białej maści?
- Przy której kolumnie, licząc od prawej strony, widać mężczyznę?
- Na którym koniu, licząc od prawej strony, siedzi kobieta w popielatej sukni?

2. Uzupełnij zdania liczebnikami w odpowiedniej formie. Podaj przypadek rzeczowników określanych przez liczebniki.

Juliusz (1824–1899) był 1. sławnym malarzem z rodu Kossaków.

Wkrótce po ślubie wyjechał do Paryża, gdzie przez 5 lat

samodzielnie studiował sztukę. W Paryżu przyszli na świat

3 jego synowie najstarszy – Wojciech – dorównywał sławą

ojcu. To on był współautorem *Panoramy Racławickiej*. Wojciech miał

1 syna i 2 córki – Marię i Magdalenę.

Obie zajmowały się literaturą.

1. córka , Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, była poetką.

Utwory 2. pani to przede wszystkim powieści satyryczne

pisane pod pseudonimem Samozwaniec. Ich brat Jerzy został malarzem,

ale żył w cieniu sławnego ojca i równie znanego dziadka.

3. Ułóż zdania z rozsypanych wyrazów. Określ przypadek i rodzaj rzeczowników w funkcji podmiotu oraz liczbę i rodzaj czasowników będących orzeczeniami.

Dwóch

malarzy

nad pejzażem.

pracowało

Dwaj

nad portretem.

malarze

pracowali

nad martwą naturą.

pracowały

Dwie

malarki

Pięć

malarek

w plenerze.

pracowało

Zapamiętaj!

Wśród liczebników wyróżniamy liczebniki główne i porządkowe.

Liczebniki główne:

- określają **liczbę** osób, zwierząt, roślin itd., np. *pięciu* (artystów), *pięć* (psów);
- odpowiadają na pytania **ilu?**, **ile?**;
- odmieniają się przez **przypadki i rodzaje**, np. *dwaj* (panowie) – mianownik w rodzaju męskoosobowym, *dwa* (psy, okna), *dwie* (panie) – mianownik w rodzaju niemęskoosobowym.

Liczebniki porządkowe:

- określają **kolejność** (wskazują miejsce kogoś, czegoś w szeregu), np. *piąty* (artysta);
- odpowiadają na pytanie **który** (która, które) **z kolei?**;
- odmieniają się tak **jak przymiotniki**, np. *piąty* (artysta), *piątego* (artysty), *piąta* (artystka), *piątej* (artystki).

Liczebniki główne można zapisać cyframi arabskimi, po których nie stawiamy kropki, np. *W pomieszczeniu były 3 biurka.*

Liczebniki porządkowe możemy zapisywać cyframi rzymskimi, np. *król Ryszard III*, lub cyframi arabskimi, po których zwykle stawiamy kropkę, np. *Zajął 3. miejsce.*

4. Podziel wyrazy w ramce na liczebniki główne i porządkowe. Uzupełnij nimi podane wyrażenia.

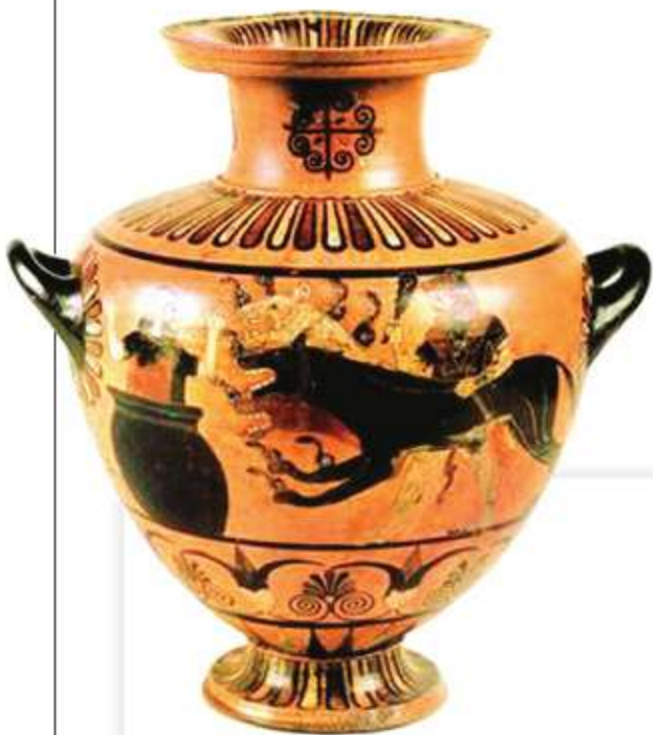
• 1 • 70. • I • II • V • Cztery • druga • ósmy • Trzech

- Święto Króli
- maja
- papież Jan Paweł
- polski król Zygmunt Stary
- koncert Vivaldiego, pory roku
- Symfonia Beethovena
- Międzynarodowy Festiwal Filmowy w Cannes
- powiedzenia: cud świata, strona medalu

5. Uzupełnij tabelkę odpowiednimi formami liczebników – według wzoru. Polece nie wykonaj ustnie.

Liczebniki główne	Liczebniki porządkowe
Na to są potrzebne <u>trzy</u> godziny nauki.	Właśnie mija <u>trzecia</u> godzina nauki.
Dostał (3) tomy powieści.	(3.) tom był najciekawszy.
Zwiedziła (4) muzea.	Zwiedziła (4.) muzeum.
Wystarczyło (10) dni.	Potrzebny jest (10.) dzień.
Kupił (2) posiadłości.	Kupił (2.) posiadłość.
Zaprojektował (7) budynków.	Zaprojektował (7.) budynek.
Obserwował (6) motyli.	(6.) motyl usiadł na róży.
Zaprosił (8) kolegów.	Zaprosił (8.) kolegę.

6. Uzupełnij zdania liczebnikami we właściwej formie.

◀ Według mitologii greckiej podziemnego królestwa zmarłych strzegł pies o ? głowach.

▶ Mojżesz otrzymał tablicę z ? przykazaniami.

◀ Podczas zwiedzania Rzymu można przyjrzeć się ? wzgórzom, na których miasto zostało zbudowane.

▶ Róża wiatrów pokazuje nie tylko ? główne strony świata.

◀ Herb Gdańska to podtrzymywana przez ? lwy tarcza z ? koroną i ? krzyżami.

7. Odpowiedz na pytania, używając liczebnika z rzeczownikiem. Określ przypadek rzeczownika.

- Która rocznica bitwy pod Grunwaldem wypadła w 1510 roku?
- Którą rocznicę będziemy obchodzić w 2410 roku?
- Któremu Zygmuntowi udało się przenieść stolicę z Krakowa do Warszawy?
- Którego listopada obchodzimy rocznicę odzyskania niepodległości?

8. Uzupełnij zdania odpowiednimi formami czasowników podanych w nawiasach. Zastosuj czas przeszły.

- Dwaj muzycy (skomponować) bardzo podobne utwory.
- Dwóch piosenkarzy (zaśpiewać) tę samą piosenkę.
- Trzej aktorzy (wystąpić) w jednej scenie.
- Trzech aktorów (wygłosić) swoje monologi.

9. Opisz obraz. Precyzyjnie określ liczbę elementów i ich usytuowanie na obrazie.

Tadeusz Makowski,
Kapela dziecięca, 1922,
Muzeum Narodowe,
Warszawa

10. Odszyfruj i zapisz w zeszycie nazwy liczebników (od 1 do 9), wiedząc, że niektórym literom przyporządkowano znaki podane na marginesie.

- [?] [?] [●] [?] [?] – kompozytorów
- [?] [?] [♣] [?] [?] – trasa koncertowa
- [?] [☾] [?] [?] [?] [?] – płyta
- [?] [?] [▼] [?] [?] [♣] – piosenkarzy
- [●] [?] [?] [?] – miejsce na liście przebojów
- [?] [?] [?] [?] [?] [?] [♥] [?] [?] – występ na żywo

ó – [●]
rz – [☾]
u – [♣]
ą – [♥]
ę – [▼]

Cztery pory roku

► Ułóż zdanie, w którym znajdą się informacje przekazywane przez wszystkie omówione części mowy.

Rzeczownik

nazywa osoby, zwierzęta, rośliny, rzeczy, zjawiska, uczucia.

kto? co?

Przymiotniki

nazywają cechy rzeczownika.

jaki? jaka? jakie?

Przymiotnik odmienia się przez **przypadki, liczby, rodzaje**.

Wyróżniamy trzy rodzaje rzeczownika: **męski, żeński i nijaki**.

Wyróżniamy rzeczowniki:

- **żywotne i nieżywotne;**
- **osobowe i nieosobowe.**

Rzeczownik odmienia się przez **przypadki i liczby**.

Liczebniki

- **główne** określają liczbę osób, zwierząt, roślin, rzeczy itd.;
- **porządkowe** – kolejność kogoś lub czegoś.

*ile?
który z kolei?*

Przypadki

- **Mianownik** kto? co?
- **Dopełniacz** kogo? czego?
- **Celownik** komu? czemu?
- **Biernik** kogo? co?
- **Narzędnik** kim? czym?
- **Miejscownik** (o) kim? (o) czym?
- **Wołacz** (o!)

- Liczebnik **główny** odmienia się przez **przypadki i rodzaje**.
- Liczebnik **porządkowy** odmienia się **jak przymiotnik**.

Nieodmienne części mowy

Czasownik

nazywa czynności i stany.

Przysłówek i przyimek

*co robi?
co się z nim dzieje?*

żółknie

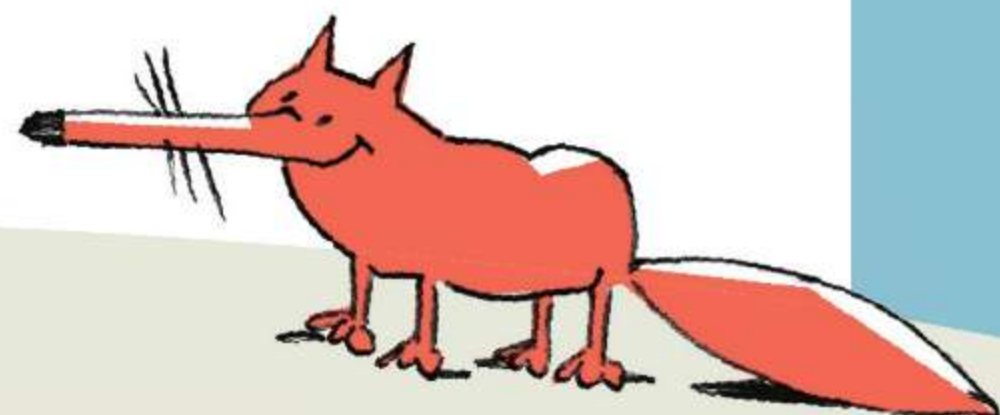
spada

- **Przysłówek** opisuje sposoby i okoliczności wykonywania czynności, a także cechy stanów, które nazywa czasownik, np. *szybko, zimno, mokro, dużo*.

- **Przyimek** jest nieodmienny i niesamodzielny. Wraz z rzeczownikiem tworzy **wyrażenie przyimkowe**. Wskazuje relacje czasowe, przestrzenne i inne zależności, np. *w zimie, podczas mrozów*.

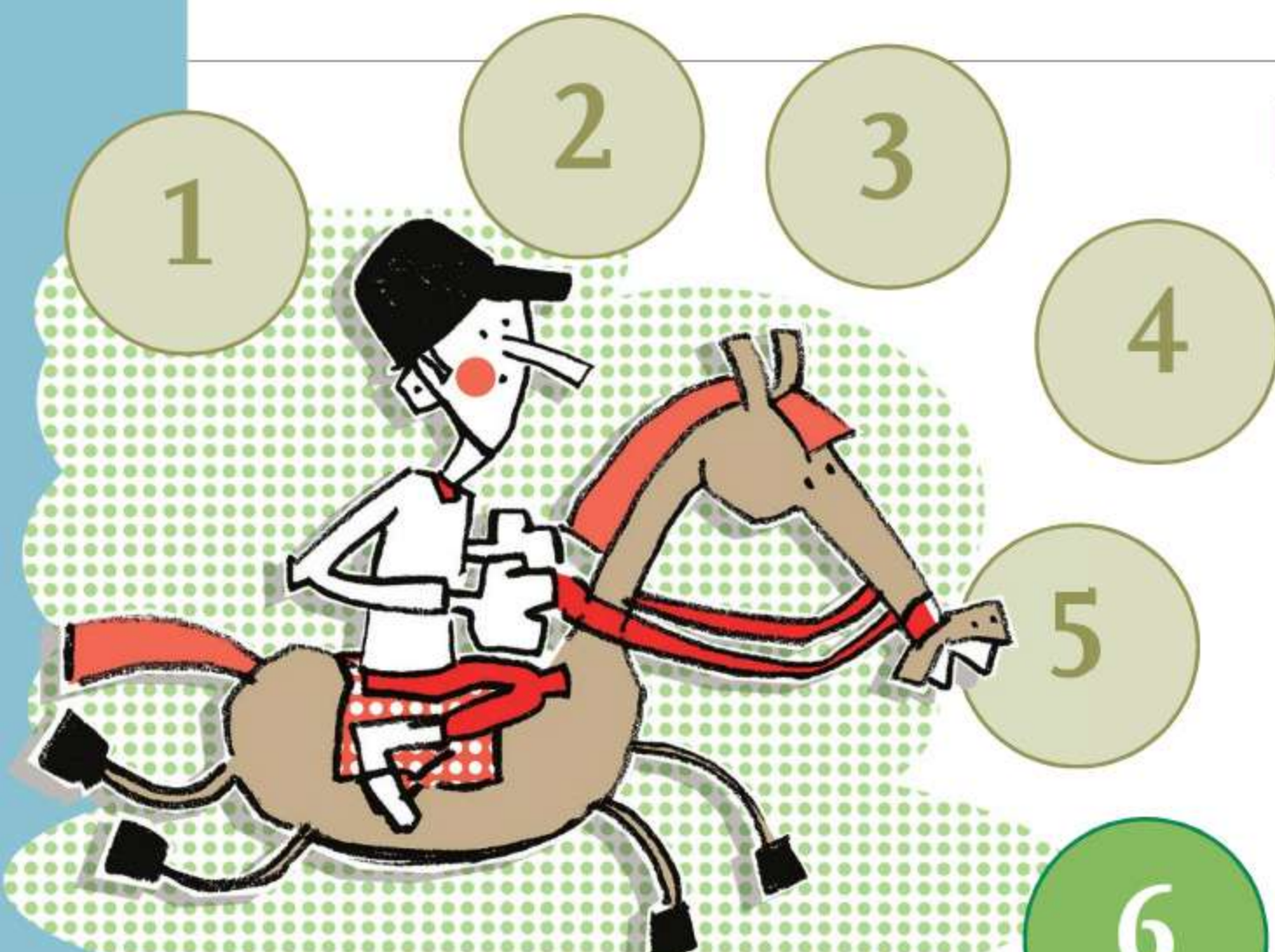
- Czasowniki mogą być **przechodnie**, np. *zerwać*, i **nieprzechodnie**, np. *rosnąć*.
- Wśród czasowników wyróżniamy: **niedokonane**, np. *zbierać*, i **dokonane**, np. *zebrać*.

- Czasowniki odmieniają się przez: **osoby, liczby, czasy, rodzaje, strony**.
- Czasowniki mogą występować w **stronie czynnej i biernej**.

Części mowy na start!

Oto zestaw pytań umożliwiających start w sześcioboju gramatycznym. Zagraj z koleżankami i kolegami. Musisz podać dobrą odpowiedź lub poprawnie wykonać zadanie, aby przejść na kolejne pole. Błędna odpowiedź powoduje utratę kolejki.

I. POJEJŹDZIMY KONNO

- Wybierz poprawne dokończenie zdania.
Czasowniki niedokonane informują
a. o czynnościach lub stanach, które nie zostały zakończone i o których nie wiemy, czy zakończą się w przyszłości.
b. o czynnościach wynikających wyłącznie z lenistwa.
- Wybierz poprawne dokończenie zdania.
Czasowniki przechodnie
a. mają formę strony czynnej i biernej.
b. informują o właściwym zachowaniu się pieszych na drodze.
- Odmień przez osoby czasownik **iść** w czasie przeszłym w rodzaju żeńskim i męskim.
- Czasownik **galopować** nie występuje w stronie biernej. Czy to prawda, czy fałsz?
- Wymień po trzy czynności wykonywane przez jeźdźca i konia podczas zawodów sportowych.

II. PCHNIĘCIE KULĄ, RZUT OSZCZEPEM

- Wybierz poprawne dokończenie definicji.
Rzeczowniki żywotne
a. są nazwami przedmiotów o długim okresie użytkowania.
b. są nazwami istot żyjących, czyli ludzi i zwierząt, a także postaci fantastycznych.
- Wybierz poprawne dokończenie definicji.
Rzeczowniki osobowe
a. nazywają osoby rzeczywiste i fikcyjne.
b. nazywają pojazdy służące do przewozu sprzętu sportowego.
- Określ przypadki rzeczowników wyróżnionych w zdaniu.
Lekkoatleta ustawił się w kole i rozpoczął obrót.

- W rzeczowniku **rzut** końcówka nie zmienia się podczas odmiany. Czy to prawda, czy fałsz?
- Jak nazywają się lekkoatleci używający przyrządów pokazanych na ilustracjach? Dopasuj do rysunków rzeczowniki: **dyskobol, kulomiot, młociarz, oszczepnik.**

III. HOP, DO WODY!

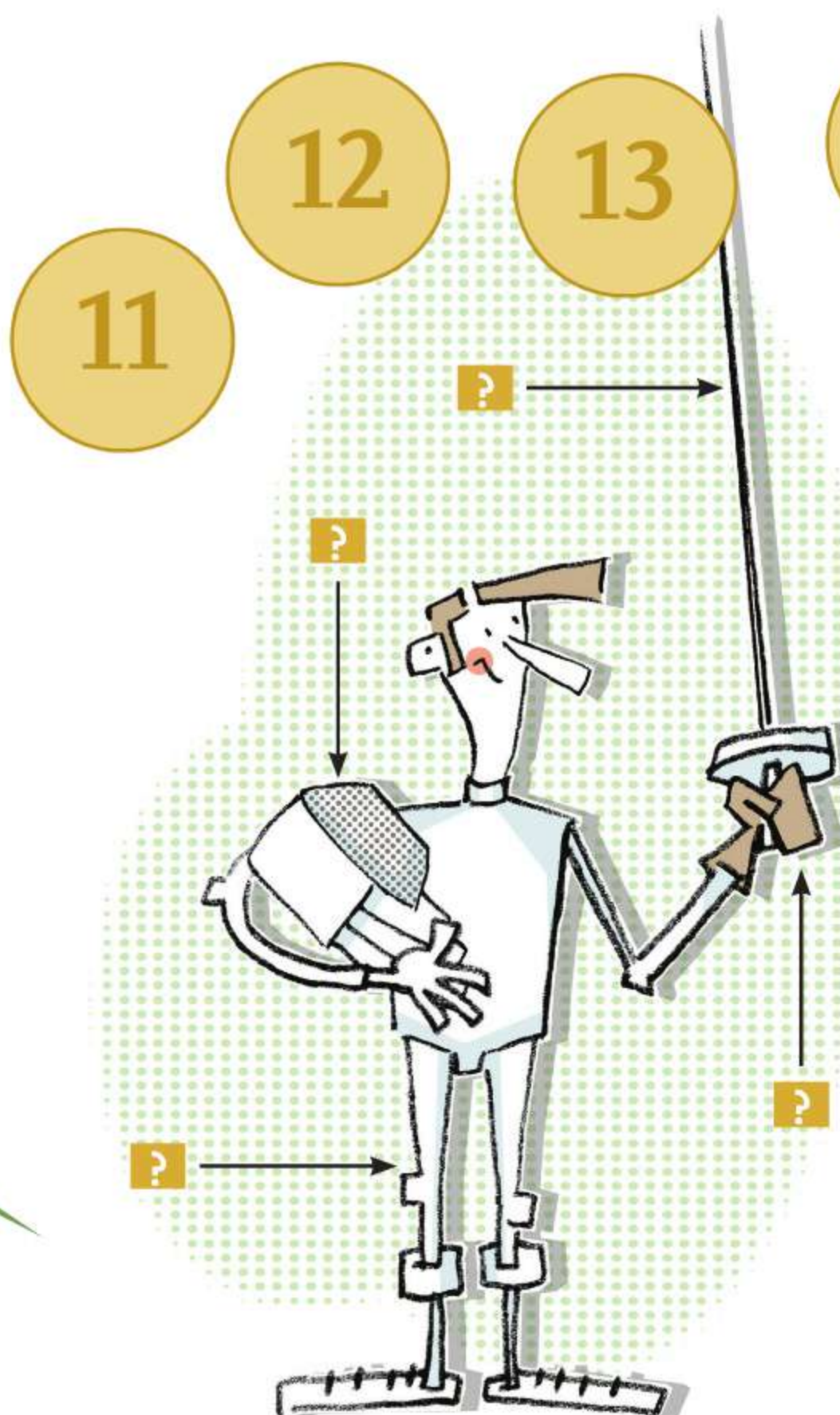
11. Wybierz poprawne dokończenie definicji.
Przyimek to
a. nieodmienna i niesamodzielna część mowy.
b. rodzaj przydomka nadawanego wybitnym sportowcom.
12. Wybierz poprawne dokończenie definicji.
Wyrażenia przyimkowe to
a. okrzyki zachęcające zawodników do większego wysiłku na treningu.
b. połączenie przyimka z inną częścią mowy, najczęściej z rzeczownikiem.
13. Przyimek **spod** jest przyimkiem złożonym. Czy to prawda, czy fałsz?
14. Uzupełnij zdanie odpowiednimi przyimkami.
Czuł się ? pływalni jak ryba ? wodzie.
15. Uzupełnij podpisy do ilustracji odpowiednimi przyimkami.

Skoczyć ? wody.

Płynąć ? plecach.

Płynąć ? płetwach.

Pływać ? wodą.

IV. CZAS NA... BIAŁĄ BRON

16. Wybierz poprawne dokończenie zdania.
Przymiotniki odmieniają się przez
a. liczby, rodzaje i przypadki.
b. przypadki życiowe – sukcesy i porażki.
17. Wybierz poprawne dokończenie zdania.
Przymiotnik dostosowuje swoją formę
a. do stanu wytrenowania osoby, która go wypowiada.
b. do określanego rzeczownika.
18. Przymiotnik jest najczęściej określeniem rzeczownika. Czy to prawda, czy fałsz?
19. Dopasuj przymiotniki **ogromny** i **wielki** do podanych rzeczowników: mistrz, sukces.
20. Dobierz podane przymiotniki do elementów stroju i wyposażenia szermierza: **stalowa**, **krótkie**, **ostra**, **skórzana**.

17

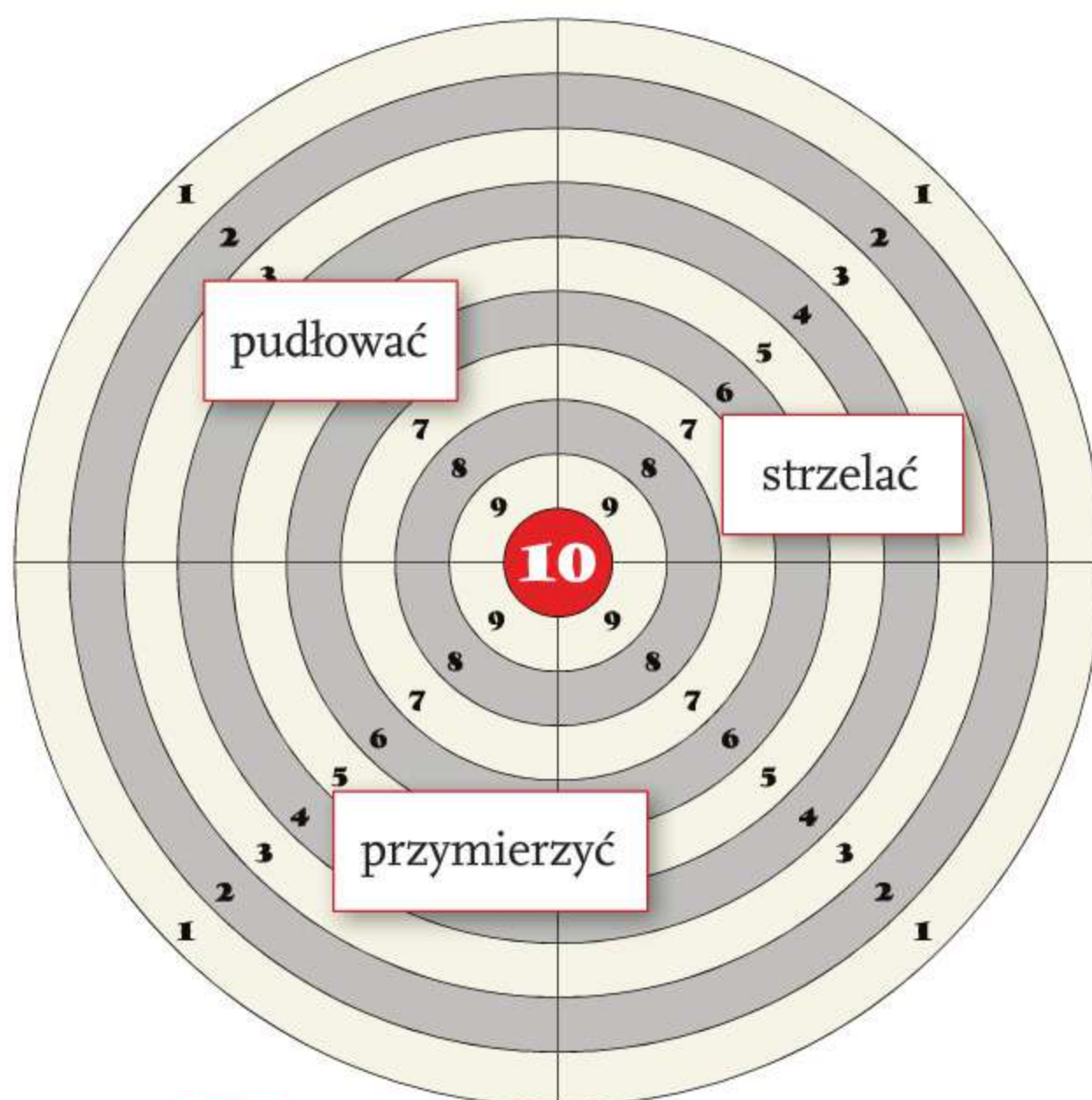
18

19

20

V. STRZELAJ CELNIE

- 21.** Wybierz poprawne dokończenie zdania.
Przysłówek jest
a. mniej znaczącą odmianą przysłowia ludowego.
b. częścią mowy, która określa okoliczności i sposoby wykonywania czynności.
- 22.** Wybierz poprawne dokończenie zdania.
Przysłówek odpowiada
a. na pytania: jak?, gdzie?, kiedy?
b. na pytania zadawane przez wścibskich sąsiadów.
- 23.** W zdaniu: **Człowiek strzela, Pan Bóg kule nosi** nie ma przysłówka.
Czy to prawda, czy fałsz?
- 24.** Zastąp związek wyrazowy w zdaniu jednym przysłówkiem.
Strzelnica jest o dwa kroki stąd.
- 25.** Dopasuj do czasowników zapisanych na tarczy odpowiednie przysłówki: **rzadko, celnie, szybko.**

26

27

28

29

30

21

22

23

24

25

VI. WRZUCAM PIĄTY BIEG

- 26.** Wybierz poprawne dokończenie zdania.
Liczebniki główne określają
a. datę igrzysk olimpijskich.
b. liczbę osób, zwierząt, roślin itd.
- 27.** Wybierz poprawne dokończenie zdania.
Liczebniki porządkowe określają
a. kolejność kogoś lub czegoś w szeregu.
b. miejsce na podium, które powinni zająć polscy zawodnicy.
- 28.** Po liczebnikach porządkowych zapisywanych cyframi arabskimi zwykle stawiamy kropkę.
Czy to prawda, czy fałsz?
- 29.** Uzupełnij zdanie liczebnikiem 3 lub 5 albo 10.
Niespodziewanie wygrał wyścig i ma swoje
? minut sławy.
- 30.** Przyjrzyj się ilustracji finiszu z fotokomórki i podaj kolejność zawodników na mecie.
Użyj liczebników porządkowych.

Opowiedzieć o sobie i świecie

1. Przeczytaj wiersz Joanny Kulmowej *Jaka jestem?* i uzupełnij zdania w ramkach liczebnikami oraz przymiotnikami charakteryzującymi osobę mówiącą w wierszu. Możesz skorzystać z podpowiedzi w ramce pod wierszem.

Joanna Kulmowa
Jaka jestem?

Czasami wysoka, wysoka
obłoki szarpię rosochatą* głową
porastam igłami
korą sosnową.

Czasem
drobna drobinka
biedronka
pod krzewinkami borówek się błąkam
i myślę, że są całym lasem.

Czasem
jestem płomieniem o gorącym jęzorze
śpiewam
pachnę ogniskiem.

Czasem jestem
zielonkawym morzem.
W oczach wyspy dalekie i bliskie.

A czasem jeszcze –
najchętniej najczęściej –
jestem jak niebo szerokie
najszerokie
co obejmuje wszystko i jest wszędzie.

* **rosochaty** – rozgałęziony.

Wiersz ma zwrotek.

W zwrotce osoba mówiąca prezentuje się jako ktoś , wyrastający ponad przeciętność.

W zwrotce przedstawia się jako osoba zdająca sobie sprawę z ogromu otaczającego ją świata.

zwrotka podkreśla jej uczucia i energię .

zwrotka mówi o stanach wyciszenia, zamyślenia, o i marzeniach.

zwrotka przedstawia otwartość na świat i ludzi.

piąta • małych • pięć • niepozorna • pierwszej • ogromną • drugiej
• wielki • wielkich • trzecia • życiową • czwarta

2. Wskaż w kolejnych zwrotkach podane elementy.

- dwa związki wyrazowe, które podkreślają więź osoby mówiącej z przyrodą
- przymiotnik i utworzony od niego rzeczownik uwydatniający kruchość człowieka wobec wszechświata
- czasownik akcentujący radość osoby mówiącej
- rzeczownik w narzędniku akcentujący związek z jednym z żywiołów natury
- dwa przysłówki określające ulubiony stan bohaterki wiersza

3. Uzupełnij związki wyrazowe rzeczownikami **radość**, **smutek** w odpowiednich formach. Rozpoznaj użyte przypadki i podaj ich skróty.

- ogarnia mnie radość – M.
- przeżywać chwile ?
- powitać kogoś z ?
- okazywać swoją ?
- dzielić się ?

- ze ? w oczach
- położyć kres ?
- pogrążony w ?
- odczuwać ?
- ogarnia mnie ?

4. Dodaj czasowniki pasujące do podanych wyrażen przyimkowych.

w góry

przez las

przed siebie

na spotkanie

do przyjaciół

nad projektem

z kolegami

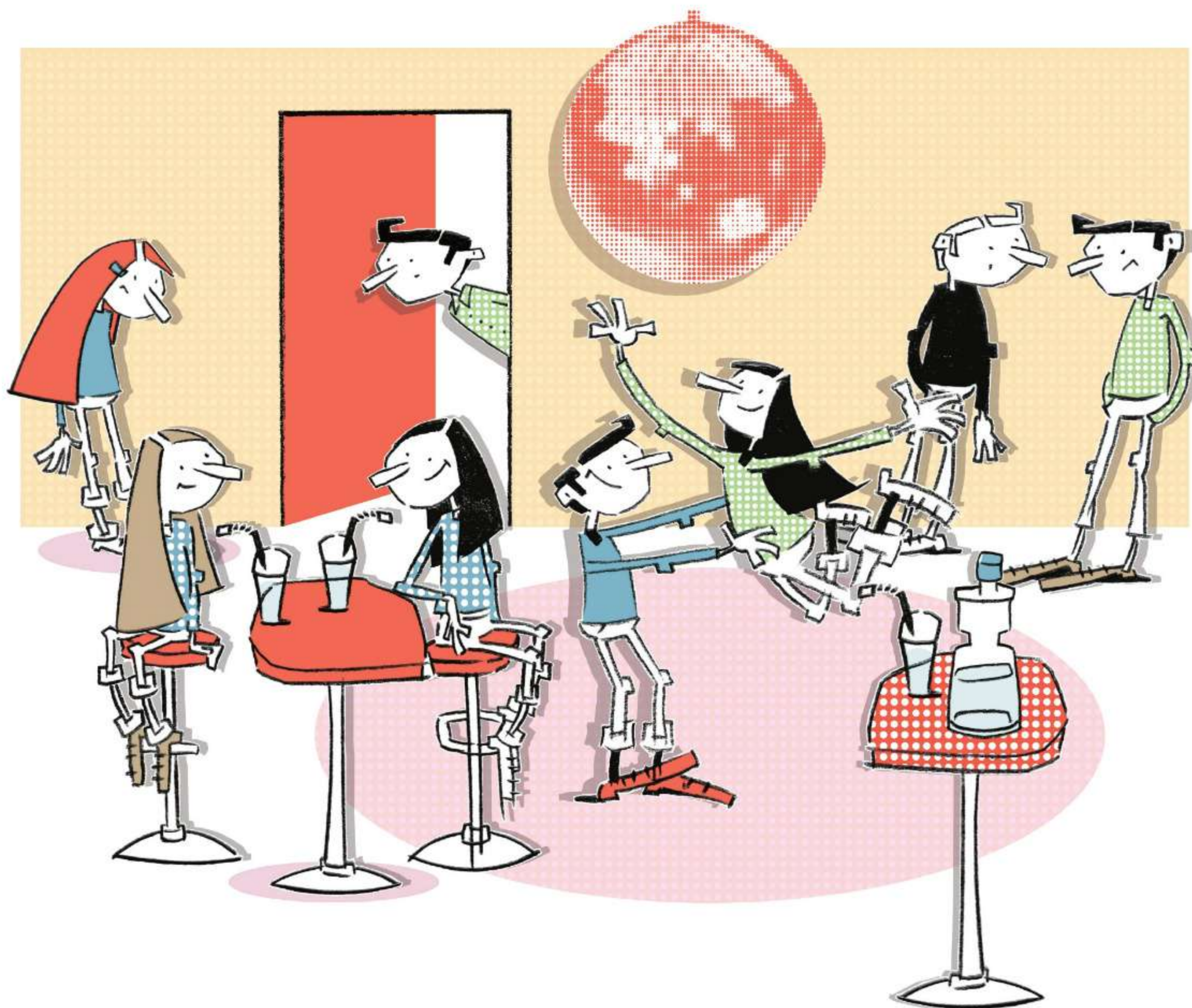
po nocach

dla pieniędzy

w biurze

5. Powiedz, co dzieje się na rysunku. Użyj określeń z ramki w odpowiednich formach. Wskaż czasowniki nieprzechodnie.

- tańczyć rock and rolla • tańczyć z werwą • tańczyć z koleżanką • bawić kogoś rozmową
- plotkować z koleżanką • podpierać ściany • obserwować tańczących • zajrzeć do środka

6. Zamień podkreślone liczebniki na rzeczowniki, a wyrażenia przyimkowe – na przysłówki. Dostosuj do zmian formy pozostałych wyrazów.

- Trzy osoby bawią się doskonale, ale dwie są niezbyt zadowolone.
- Chłopcy z chęcią by zatańczyli, ale koleżanki patrzą na nich z lekceważeniem.

7. Przekształć w poniższych zdaniach stronę bierną czasowników na stronę czynną.

- Dziadkowie zostali zaproszeni przez wnuczkę na wesele.
- Do kościoła zostali przywiezieni przez ojca pana młodego.
- W restauracji miejsca zostały przydzielone gościom przez kelnerów.

8. Zapisz w zeszycie, używając czasowników niedokonanych, nazwy tych czynności, które szczególnie lubisz wykonywać, i tych, za którymi wyjątkowo nie przepadasz.

9. Napisz w zeszycie, używając czasowników dokonanych, co wyjątkowego ostatnio zrobiłeś/zrobiłaś.

10. Uzupełnij brakujące końcówki w tekście poetyckiego horoskopu. Pamiętaj o zasadach pisowni.

Horoskop dla osób spod znaku Pegaza

Gwiazdy wróż ci wspaniały przyszłość, ale przyglądaj się częściej chmur i ptak . Przysłuchuj się głos łąk, pól i lasów. Poznaj smak deszczu i zapach wiatru. Dotknij bos stop nieba w kałuży. Żyj w zgodzie ze światem i ze sobą, a spełni się twoje wszystkie marzenia.

Składnia

Dowiesz się:

- czym są przydawka, dopełnienie i okolicznik,
- jakiego typu związki tworzą wyrazy,
- czym się różni zdanie pojedyncze od zdania złożonego,
- co to jest zdanie złożone współrzędnie,
- kiedy postawić przecinek w zdaniu złożonym.

Nauczysz się:

- budować wypowiedzenia odpowiednie do sytuacji,
- formułować poprawnie zbudowane zdania,
- analizować związki logiczne w zdaniu,
- tworzyć wypowiedzi tak, aby jak najlepiej oddawały intencje mówiącego.

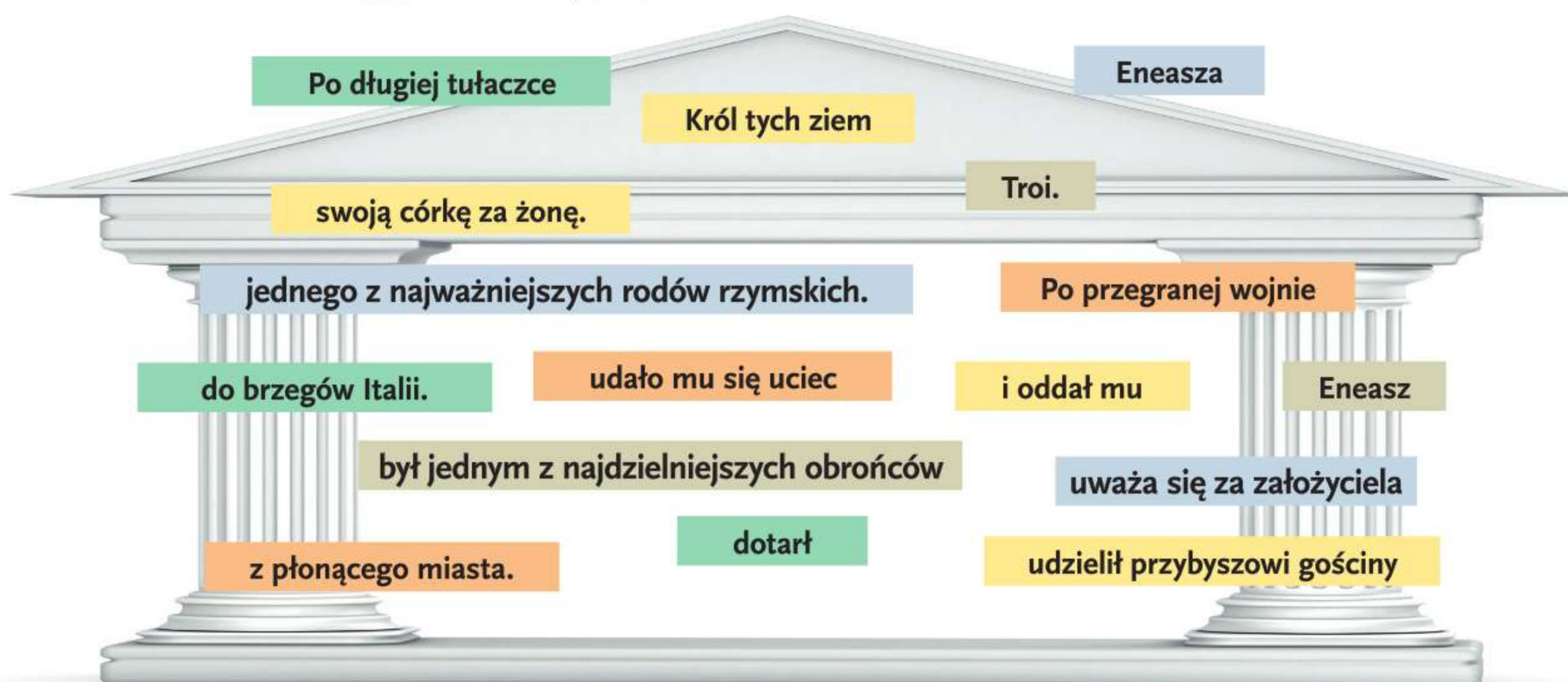
Wiedzieli już Rzymianie, co to jest zdanie

Powtórzenie wiadomości o wypowiedzeniach

1. Wskaż wypowiedzi logiczne i poprawne językowo. Popraw błędne.

- Najwcześniejsze mity Rzymian związane były z codziennymi sprawami i najbliższym otoczeniem ludzi.
- Rzymianin znać bogini Febris od gorączka, stawiać kaplica bogini od kaszel, czcić bóstwo opiekuńcze dom, obchodzić nawet święto mól i mysz.
- Mówiono, że niż człowieka w kraju tym spotkać boga łatwiej.
- Przed podjęciem każdej ważnej decyzji badano wolę bogów.
- Często wróżono z lotu ptaków.

2. Ułóż z rozsypanych elementów historię Eneasza.

Słowniczek

protoplasta

– założyciel rodu.

3. Powiedz, które wypowiedzenia są informacją, które – pytaniem, a które – rozkazem.

Dlaczego wilczyca stała się symbolem Rzymu?

Podobno uratowała dwóch braci: Romusa i Romulusa. Byli synami kapłanki Westy wywodzącej się z rodu Eneasza. Jej brat przejął władzę.

Swoim żołnierzom wydał okrutne rozkazy.

– Siostrę zakopcie żywcem w ziemi. Jej dzieci utopcie w rzece.

Płacz bliźniąt usłyszała wilczyca. Nakarmiła je własnym mlekiem.

Potem chłopcami zaopiekował się pasterz. Gdy dorośli i odkryli swoje pochodzenie, pokonali tyrana. Następnie udali się w miejsce, gdzie wyrzuciły ich fale rzeki Tybr. Jeden z nich założył nowe miasto.

4. Wskaż wypowiedzi, które odczytujesz jako bardzo emocjonalne. Powiedz, jaki znak interpunkcyjny należy postawić na końcu tych wypowiedzeń.

Który z braci zbudował Rzym?

Udało się to Romulusowi.

A co się stało z Remusem?

Ach. Nie pytaj nawet. Został zabity przez brata.

Dlaczego?

Przeczytaj sam.

5. Wskaż, które z łacińskich sentencji są zdaniami, a które wypowiedzeniami bez osobowej formy czasownika. Sprawdź w dostępnych źródłach znaczenie powiedzeń, których nie rozumiesz, i ułóż z jednym z nich krótką wypowiedź.

- O gustach się nie dyskutuje.
- Błądzić jest rzeczą ludzką.
- Wyjątek potwierdza regułę.
- Spiesz się powoli.
- Człowiek człowiekowi wilkiem.
- Tam zwycięstwo, gdzie zgoda.
- Prawda leży pośrodku.
- O wilku mowa, a wilk tuż.
- Koniec wieńczy dzieło.
- Ręka rękę myje.
- Historia nauczycielką życia.
- Przyzwyczajenie to druga natura człowieka.

Słowniczek

łacina – język starożytnych Rzymian.

Przypomnij sobie!

Wypowiedzenie to zrozumiały ciąg wyrazów, logicznie uporządkowanych, powiązanych znaczeniowo i gramatycznie,
np. *Jowisz to najważniejszy bóg Rzymian. Był utożsamiany z greckim Zeusem.*

W zależności od intencji możemy utworzyć trzy typy wypowiedzeń:

- **oznajmujące**, np. *Flora była boginią kwiatów.*
- **pytające**, np. *Czym opiekowała się Ceres?*
- **rozkazujące**, np. *Oddajcie cześć Junonie.*

Każde z tych wypowiedzeń może być wykrzyknikowe, jeżeli wyraża silne emocje.

Ze względu na budowę wypowiedzenia wyróżniamy:

- **zdania** – zawierają osobową formę czasownika, np. *Pomona była nimfą sadów;*
- **wypowiedzenia bez osobowej formy czasownika**,
m.in. równoważniki zdania, np. *Saturn bogiem zasiewów.*

Wiem więcej

Juliusz Cezar

(100 r. p.n.e. – 44 r. p.n.e.)
– rzymski wódz i polityk. Podbił dla Rzymu dużą część ziem zachodniej Europy. Po wieloletnich walkach przejął władzę w państwie. Został zamordowany przez grupę senatorów pod przywództwem Marka Brutusa. Po śmierci ogłoszono go bogiem.

6. Ułóż z podanych w ramce słów dwa zdania, których autorstwo przypisuje się Juliuszowi Cezarowi.

• Kości • Przybyłem, • rzucone. • zobaczyłem, • zwyciężyłem. • zostali

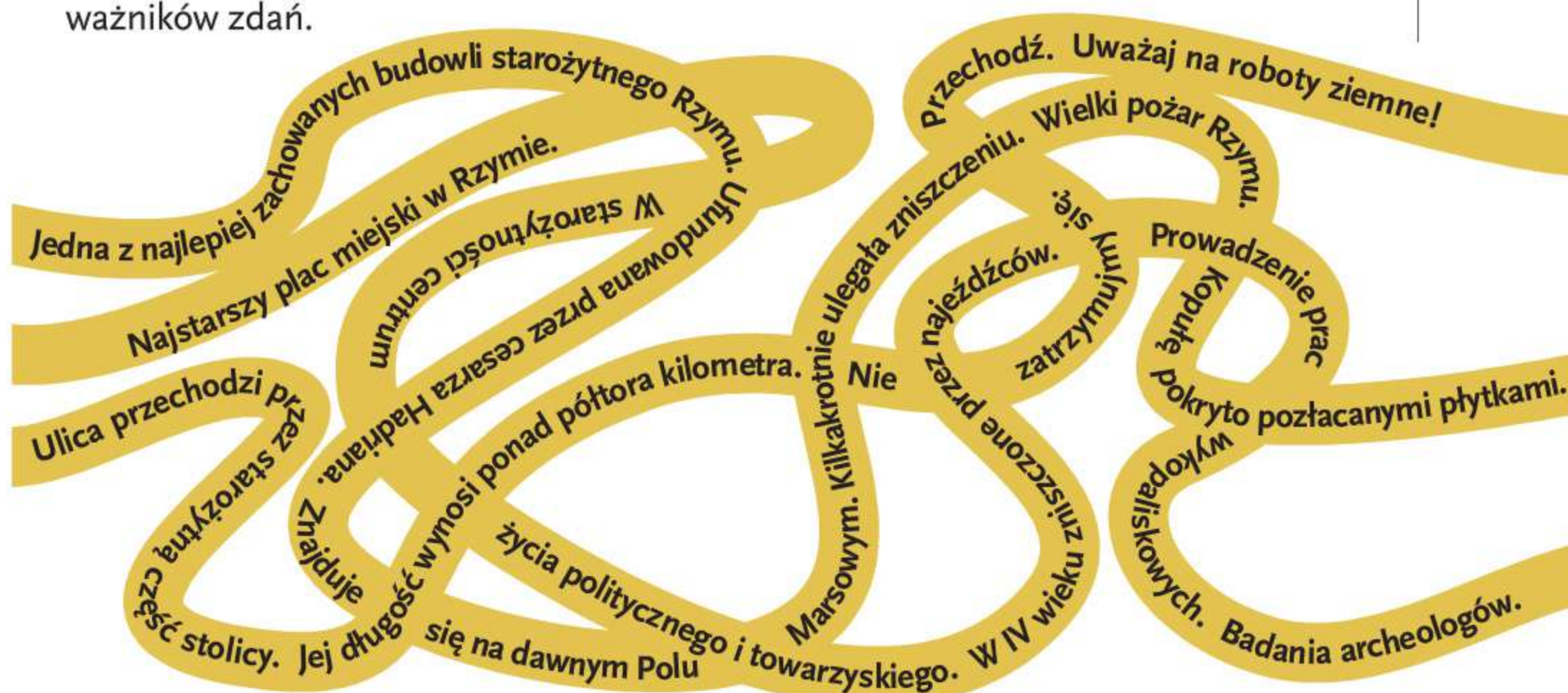
7. Podaj imiona bogów, których wypowiedzi są umieszczone w dymkach. Skorzystaj z klucza do odpowiedzi.

Klucz do odpowiedzi

Wenus – zdanie pytające. **Merkury** – zdanie oznajmujące. **Mars** – zdanie rozkazujące. **Minerwa** – dwa zdania oznajmujące.

8. Wskaż drogę prowadzącą do Forum Romanum. Składa się ona tylko z równoważników zdań.

9. Rozwiń poniższe wypowiedzi bogów tak, aby przekształcić je w zdania.

- Neptun – grecki Posejdon: „Rozwinąć żagle”.
- Diana – rzymska Artemida: „Polowanie rozpoczęte”.
- Pluton – grecki Hades: „W królestwie zmarłych”.
- Wulkan – grecki Hefajstos: „Zbroja wykuta”.

10. Przeczytaj historię o porwaniu Sabine. Zapisz plan wydarzeń w formie wypowiedzi bez osobowej formy czasownika.

Gdy założono Rzym, przybyło do niego wielu uchodźców. Romulus martwił się jednak, ponieważ wśród ludu było niewiele kobiet. Aby rozwiązać problem, król wysłał do sąsiednich krain posłów, którzy zaproponowali tamtejszym dziewczętom przeprowadzkę i małżeństwo z rzymskimi mężczyznami. Niestety, żadna z nich nie przyjęła zaproszenia. Założyciel Rzymu postanowił więc zdobyć kobiety podstępem. Z okazji święta Neptuna zorganizował wielkie igrzyska, na które zaprosił sąsiadów z okolicznych wiosek. Gdy wszyscy przybyli – w tym także Sabinowie, którzy zabrali ze sobą swoje piękne córki – rozpoczął się spektakl. W ustalonym momencie, najbardziej zajmującym uwagę widzów, młodzi Rzymianie porwali dziewczęta i zmusili je do małżeństwa. Konsekwencje były dramatyczne – oburzeni sąsiedzi zaatakowali gospodarzy, aby odbić swoje córki. Te jednak zdążyły się już zakochać... Poprosiły więc swoich mężów i ojców, aby zaprzestali walki. Zaskoczeni mężczyźni ustąpili i zawarli pokój łączący oba narody, a Romulus – wspólnie z królem Sabinów, Tacjuszem – został władcą nowego państwa.

11. Wymyśl i zapisz rozmowę trzech rzymskich bóstw: Młodości (Juventas), Wesołości (Hilaritas) i Zgody (Konkordii). Użyj różnych rodzajów wypowiedzi.

Czynów wielkich dokonali i w mitach się zapisali

Podmiot i orzeczenie

1. Wskaż podmioty w poniższych zdaniach. Powiedz, w jaki sposób orzeczenia przekazują również informację o wykonawcach czynności.

- Tezeusz pokonał byka w labiryncie.

- Ariadna pomogła Tezeuszowi wydostać się z labiryntu.

- Wojownicy zbudowali gigantycznego konia.

- Syreny zagrażały żeglarzom.

- Uprowadził
- Przepędził
- Schwytał
- Walczył
- Wyprowadził
- Zdobył

2. Dobierz odpowiednie orzeczenia z ramki, aby uzupełnić podpisy muzealnych eksponatów, na których przedstawiono niektóre z prac greckiego herosa Heraklesa.

? z hydrą lernejską.

? jabłka strzeżone przez Hesperydę.

? łanię kerynejską.

? trzodę Geriona.

? Cerbera z Hadesu.

? ptaki ze Stymfalos.

Wiem więcej

Koń trojański – ogromna figura konia, którą Trojanie wprowadzili do miasta, nie wiedząc, że w niej ukryli się Grecy. Dzięki temu podstępowi Grecy zdobyli Troję i wygrali wojnę. Koń trojański stał się symbolem zdobyczy przynoszącej zgubę. Od niego wzięta się m.in. nazwa złośliwego oprogramowania – trojan.

3. Wskaż zdania, które zawierają informacje niezgodne z mitem o Perseuszu. Są to wypowiedzi bez rozbudowanej grupy podmiotu. Popraw je, zastępując określenia orzeczenia wyrazami z ramki.

• i Hermesa • tarczę i miecz • wzrokiem

- Meduza czarami zamieniała wszystko w kamień.
- Dzielny Perseusz pokonał potwora.
- Dokonał tego dzięki pomocy Ateny i Aresa.
- Boski posłaniec ofiarował śmiałkowi czapkę niewidkę i skrzydlate sandały.
- Atena dała mu gałązkę oliwną.
- Lśniąca tarcza ochroniła śmiałka.
- Groźna meduza skamieniała.

Przypomnij sobie!

- Podmiot i orzeczenie to **główne części zdania**.

Czasowniki pełniące funkcję orzeczenia dostosowują swoją formę gramatyczną (liczbę i rodzaj) do formy rzeczowników występujących w roli podmiotu.

- **Podmiot** informuje o wykonawcy czynności. Odpowiada na pytania: **kto?**, **co?** (np. *Bohater wygrał*).
- Podmiot i określenia podmiotu tworzą **grupę podmiotu** (np. *Bohater mitu wygrał*).

- **Orzeczenie** informuje o czynności lub stanie. Odpowiada na pytania: **co robi?**, **co się z kimś (z czymś) dzieje?** (np. *Potwór przegrał*).
- Orzeczenie i określenia orzeczenia tworzą **grupę orzeczenia** (np. *Potwór przegrał walkę*).

- Wyrazy w zdaniu łączą się ze sobą w **związki wyrazowe**. Podmiot i orzeczenie tworzą **związek główny**. Pozostałe związki wyrazów to **związki poboczne**.

4. Wskaż rzeczowniki, które dają odpowiedź na pytania: **kto?**, **co?**. Nazwij przypadek, w którym występują.

Bogini niezgody Eris podczas uczyty rzuciła jabłko z napisem: „Dla najpiękniejszej kobiety”. Na Olimpie zaczęły się waśnie i spory. Hera, Atena i Afrodyta chciały otrzymać ten tytuł. Spór miał rozstrzygnąć Parys. Boginie próbowały go przekupić. Królewicz trojański wybrał Afrodytę.

- można wykorzystać
- trzeba znać
- warto przeczytać

5. Uzupełnij zdania wyrazami z ramki.
- historie o mitycznych bohaterach.
 - najważniejsze mitologiczne postacie.
 - Znajomość mitów na przykład przy rozwiązywaniu krzyżówek.
6. Rozwiąż rebusy, a dowiesz się, kto dokonał opisanych czynów.

~~ska~~

~~matyńczyk~~

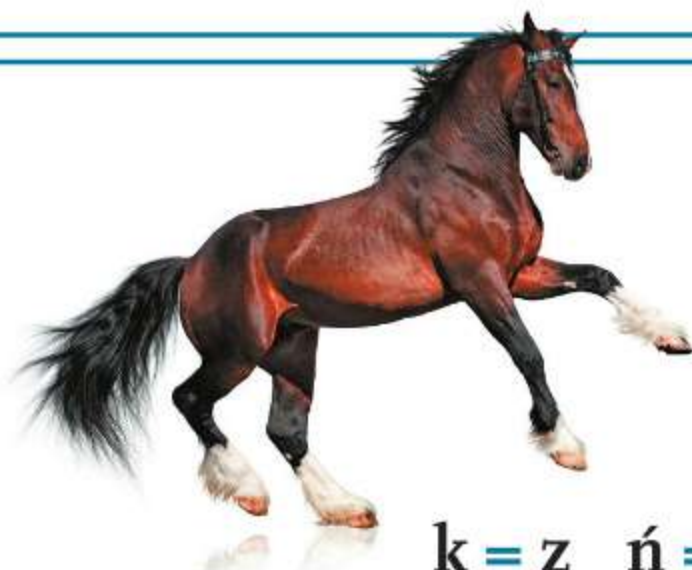
wraz z Ikarem

wznieśli się w powietrze
na skrzydłach z ptasich
piór sklejonych pszczelim
woskiem.

~~błko~~

k = z ń = n

wraz
z Argonautami

zdobył złote runo
w dalekiej Kolchidzie.

Zapamiętaj!

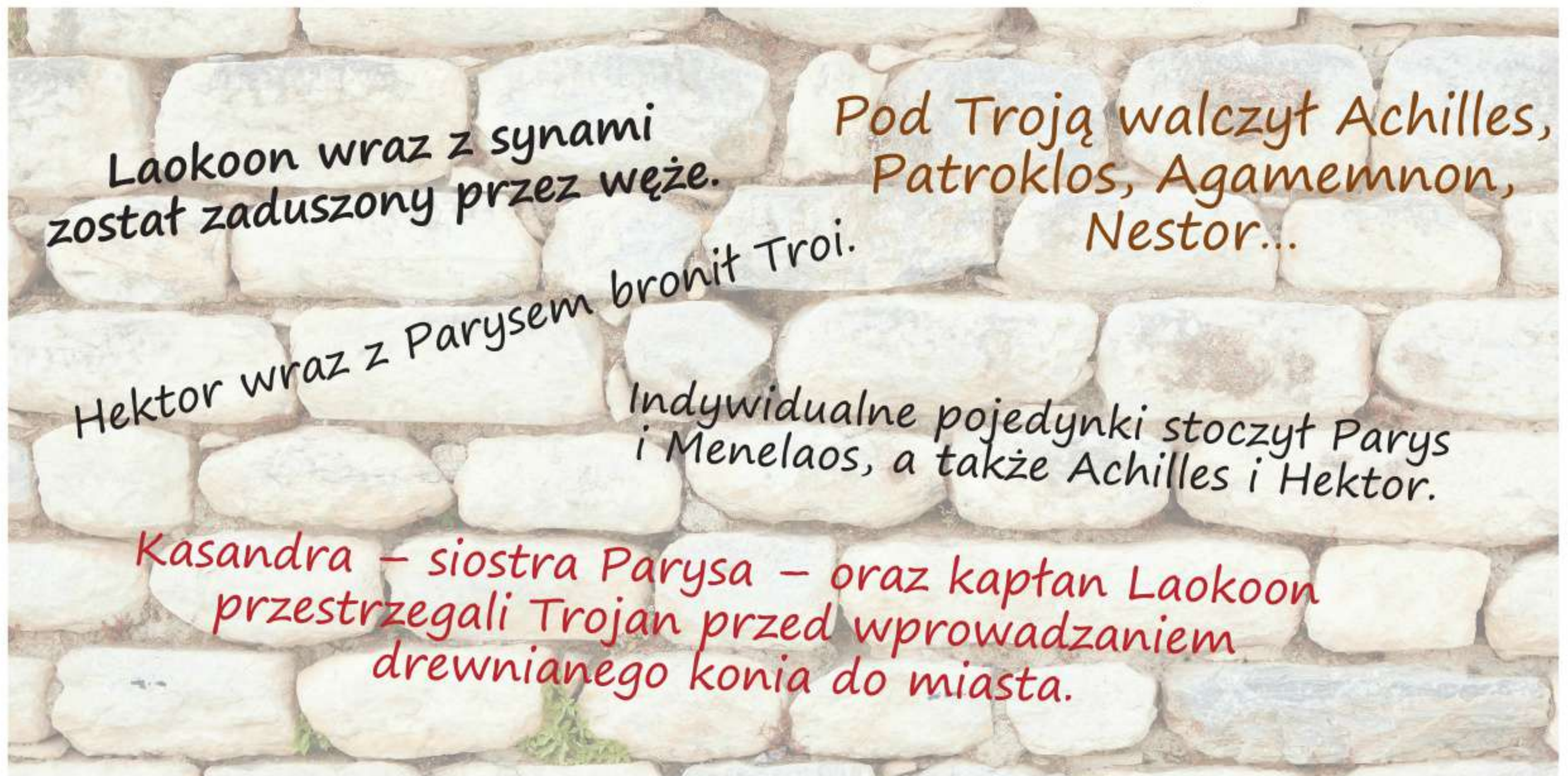
- Funkcję podmiotu w zdaniu pełni najczęściej rzeczownik w mianowniku, np. *Odys chciał powrócić do Itaki*. Taki podmiot nazywamy **podmiotem gramatycznym**.
- Niekiedy w funkcji podmiotu występuje kilka rzeczowników, np. *Bogowie i boginie ucztowali na Olimpie*. Taki podmiot nazywamy **podmiotem szeregowym**.
- Funkcję podmiotu może również pełnić rzeczownik z wyrażeniem przyimkowym, np. *Syzyf wraz z żoną oszukał bogów* lub *Odys z towarzyszami wyruszyli spod Troi*. Taki podmiot nazywamy **podmiotem towarzyszącym**.
- Funkcję orzeczenia w zdaniu pełni najczęściej czasownik w formie osobowej. Takie orzeczenie nazywamy **orzeczeniem czasownikowym**.
- Czasem funkcję orzeczenia pełnią wyrazy typu *trzeba*, *można*, *należy*, *warto* z towarzyszącymi im najczęściej bezokolicznikami, np. *Warto znać mity greckie*.

7. Uzupełnij zdania podmiotami z ramki. Określ liczbę i rodzaj czasowników pełniących funkcję orzeczenia.

- Apollo i Artemida • Artemida wraz z bożkiem Panem • Bojaźń, Strach, Niezgoda, Mord • Herakles i Dionizos • Koza Amaltea wraz z nimfami

- [?] wychowywała małego Zeusa.
- [?] byli prześladowani przez zazdrosną Herę.
- [?] okrutnie zemścili się na Niobe.
- [?] królowali w lasach.
- [?] prowadziły rydwan Aresa.

8. Wskaż zdania niepoprawne pod względem językowym. Ustnie popraw w nich błędy.

9. Powiedz, z czego zasłynęli bohaterowie mitów. Dodaj orzeczenia wraz z określeniami.

- Prometeusz • Odyseusz • Syzyf • Marsjasz

10. Przygotuj projekt strony ze spisem treści do książki o wyczynach współczesnych bohaterów filmowych lub literackich. Użyj różnych podmiotów i dopasuj do nich orzeczenia.

Jacy? Którzy? Czyi? Kto rąbka tajemnicy uchyli?

Przydawka

- cztery
- drugiej
- kilku
- księżycy
- nocne
- ogniste
- słońca
- swoim
- ze srebra
- złocistym

1. Przeczytaj opisy znajdujące się obok reprodukcji. Dodaj brakujące informacje. Wybierz je spośród słów podanych w ramce.

- Helios (Sol) – bóg (czego?).
Codziennie o świcie wyjeżdżał (jakim?) rydwanem zaprzężonym w (ile?) (jakie?) rumaki. O zachodzie zanurzał się w falach rzeki po (której?) stronie widnokręgu.

- Selene (Luna) – bogini (czego?).
Przemierzała (jakie?) niebo (czym?) rydwanem (z czego?).
Po (ilu?) godzinach znikwała za widnokręgiem.

2. Podaj przymiotniki lub wyrażenia przyminkowe określające wygląd lub właściwości przedmiotów przedstawionych na ilustracjach.

egida Ateny

trójząb Posejdona

kaduceusz Hermesa

Zapamiętaj!

• **Przydawka** to część zdania, która informuje o **właściwościach, cechach** kogoś lub czegoś, np. *ogromny, złoty tron*. Określa rzeczowniki.

• Może być wyrażona przymiotnikiem, rzeczownikiem, liczebnikiem, wyrażeniem przyimkowym, np. *piękna bogini, bogini pól, pierwsza bogini, bogini z Olimpu*.

• Najczęściej odpowiada na pytania:

jaki?, np. *nieśmiertelny bóg*,

czyj?, np. *łuk Artemidy*,

który?, np. *ostatni pojedynek*,

z czego?, np. *łuk z drewna*,

ile?, np. *kilka atrybutów*.

3. Wskaż rzeczowniki, które są określane przez wyróżnione przydawki. Postaw pytania, na które odpowiadają te określenia.

Hory to boginki **pór roku**. Przedstawiano je jako **szczęśliwe, młode** dziewczęta. Niosły **kolorowe** kwiaty, **wonne** zioła, **soczyste** owoce lub winorośl. Stały u **złocistych** bram Olimpu. Strzegły ładu **między ludźmi a naturą**.

Charyty były symbolem **wdzięku, radości i urody**. Urządzały biesiady **bogów**. Upiększały życie **człowieka**. Na ich cześć organizowano obchody z **muzycznymi** popisami i **nocnymi** tańcami, po których rozdawano **pszeniczne** ciastka **z miodem**. W Rzymie nazywano je Gracjami.

Mojry były boginiami **przeznaczenia**. Przędły nici **życia**. Wyznaczały losy **ludzi i bogów**. **Dzisiejsi** Grecy opowiadają, że Mojry to **stare, pomarszczone** kobiety, **w czarnych** ubraniach. W **trzecią** noc po urodzeniu się dziecka stają nad kołyską i określają **jego** przeznaczenie.

4. Odgadnij imiona bóstw. W tym celu policz przydawki w poniższych notkach i skorzystaj z klucza do odpowiedzi.

- Bogini zwycięstwa; czarnowłosa kobieta, u ramion ma wielkie skrzydła; lecąc nad ziemią, obwieszcza szczęśliwe zakończenie wojny, głosi triumf bohaterów.
- Bogini losu; dzięki niej sprawy przybierały pomyślny lub niepomyślny obrót; przedstawiano ją zwykle z kołem od steru i rogiem obfitości.
- Bogini pokoju; opisywano ją jako dojrzałą kobietę, która trzyma na ręku roześmiane dziecko; szczególnie czczona w Rzymie.

Klucz do odpowiedzi

Nike (rzymska Wiktoria)
– 6 przydawek.

Tyche (rzymska Fortuna) – 5 przydawek.

Eirene (rzymska Pax)
– 3 przydawki.

5. Wskaż przydawki w związkach wyrazowych umieszczonych w labiryncie. Przejdź trasy wyznaczone przez podane przydawki, a dowiesz się, gdzie miały swoje kryjówki mitologiczne stwory.

SCYLLA I CHARYBDA
przydawki wyrażone przymiotnikami

SATYROWIE
przydawki wyrażone rzeczownikami

CYKLOPI
przydawki wyrażone liczebnikami

ERYNIE
przydawki będące wyrażeniami przyimkowymi

pracowali w kuźni Hefajstosa

bawili się w kniejach i puszczach

czyhały na nieszczęśników u wybrzeży Sycylii

w otchłaniach Tartaru nękały potępione dusze

skalista wysępka
piękna dziewczyna
pięć potworów
przez dziesięć stuleci
trzysta jaskiń
zwykły rybak
trzecia wersja
śmiertelny uczestnik zabawy
światła
świat ludzi
potwór morski
wyobrażenie diabła
czarodziejski napój
lód
pochód Dionizosa
jedno oko
bracia nimf
pierwsze pokolenie
ciężka z krwi
włosy z węzów
męki za karę
żal po zbrodni
wygląd kozła
przemoc wobec słabszych
bicie z ciekami

6. Przekształć przydawki w formie wyrażenia przyimkowego w przydawki wyrażone przymiotnikiem, a przydawki przymiotnikowe – w przydawki w formie wyrażenia przyimkowego.

• hełm z miedzi	• kwiaty z ogrodu	• wełniany płaszcz
• mury z kamienia	• świat pod wodą	• owoce leśne
• tunika z jedwabiu	• spiżowa tarcza	• wiklinowy kosz
• ryby z morza	• drewniany most	• podziemne królestwo

7. W podanych zdaniach wskaż przydawki i określ, jaką częścią mowy są wyrażone.

8. Opisz jedną z muz. Użyj różnorodnych przydawek.

Rafaël Santi, *Parnas*, 1509–1510, Watykan

Nie udawaj Greka

Dopełnienie

1. Powiedz, na jakie pytania odpowiadają wyróżnione elementy zdań. Wskaż wyrazy, które są określane przez te słowa i wyrażenia.

Jeden dzień z życia Sykstusa

Syktusa obudził śpiew niewolnicy. Dziewczyna pomogła **chłopcu przy ubieraniu**. Szybko zjadł **śniadanie**. Składało się **z chleba, sera i oliwek**. Wspólnie z siostrą odmówił **modlitwę**. Prosilili **Atenę** o szczęśliwy **powrót** brata z wojny. Dziś w szkole będą rozmawiać **o wojownikach**. Zapisze wszystko ostrym **rylcem** na tabliczce powleczonej woskiem.

2. Wskaż rzeczowniki, które uzupełniają treść czasowników w podanych zdaniach. Powiedz, w jakim są przypadku.

- Syktus codziennie uprawia sport. Ćwiczy biegi, walkę na pięści i zapasy.

- Interesuje się też literaturą. Ostatnio zachwycił się wierszami niewolnika.

- Rozmawiał z nim o historii. Dyskutował o muzyce.

- Nie znosi jednak debat politycznych. Nie lubi spotkań ze znajomymi ojca.

Zapamiętaj!

- **Dopełnienie** to część zdania, która informuje o **obiekcie** czynności, np. *przeczytać utwór*. Określa czasownik i należy do grupy orzeczenia.

- Dopełnienie najczęściej jest wyrażone rzeczownikiem lub wyrażeniem przyimkowym, np. *zapamiętać informację*, *opowiedzieć o zwyczajach*.

- Odpowiada na pytania przypadków, oprócz mianownika i wołacza:

kogo?, **czego?**, np. *nie widział miasta*,

komu?, **czemu?**, np. *przyglądał się krajobrazom*,

kogo?, **co?**, np. *witał zwycięzcę*,

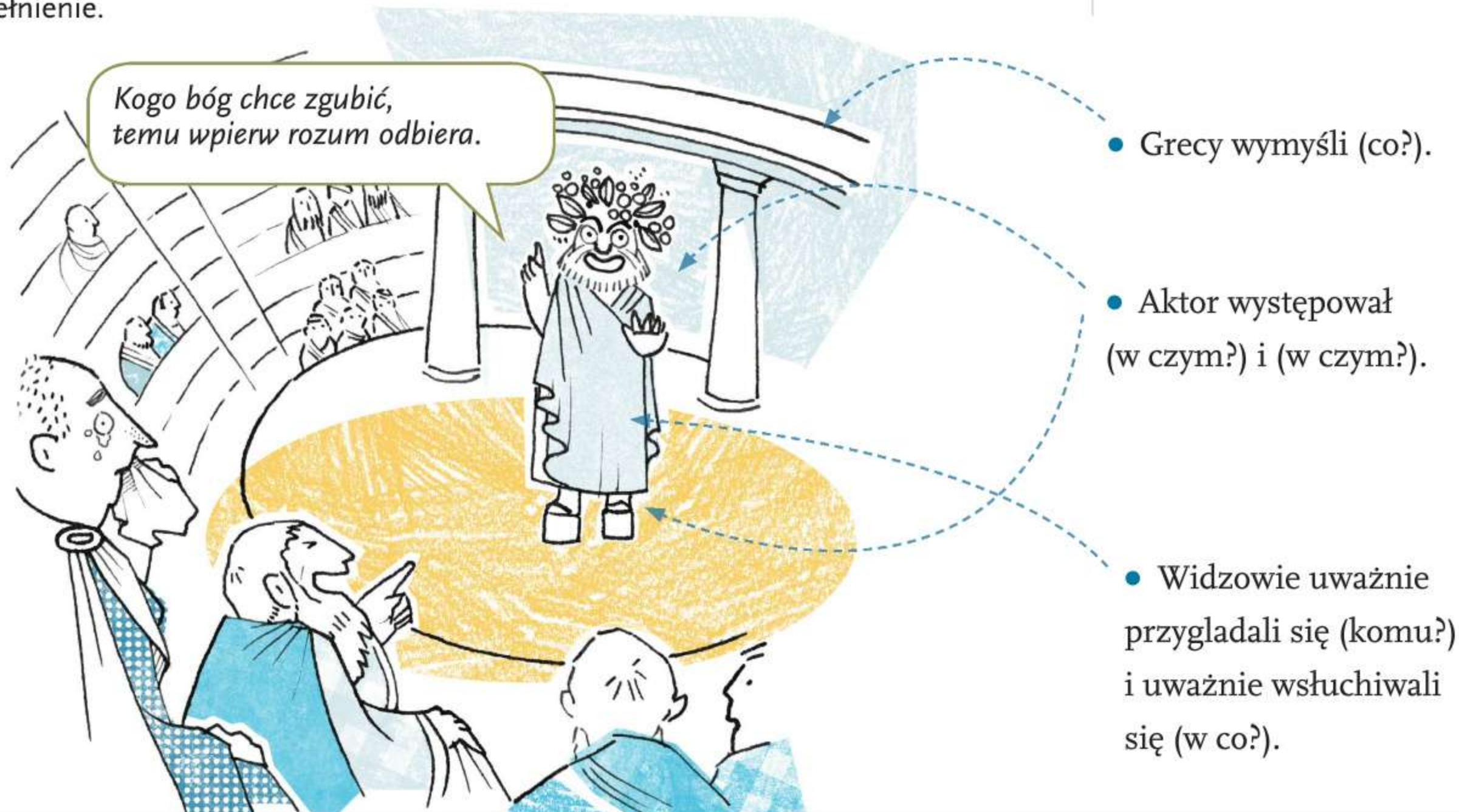
kim?, **czym?**, np. *interesował się wróżbami*,

(o) kim?, **(o) czym?**, np. *rozmawiał o sporcie*.

3. Wskaż dopełnienia oraz czasowniki przez nie określane.

Współczesna cywilizacja wiele zawdzięcza Grekom. To oni zapoczątkowali demokrację, stworzyli podstawy filozofii, matematyki, fizyki, astronomii... Niejeden artysta inspirował się dziełami Homera. Nie zapomnijmy też o Hipokratesie, słynnym medyku. Wiele jego zasad obowiązuje współczesnych lekarzy.

4. Dokończ ustnie zdania. Powiedz, w jakim przypadku gramatycznym występuje dopełnienie.

5. Wskaż dopełnienia w podanych związkach wyrazowych. Wyodrębnij takie zwroty, które zawierają tylko rzeczowniki, oraz te z wyrażeniami przyimkowymi.

- wystąpić przed publicznością • marzyć o aktorstwie
- odwołać się od decyzji • pomóc sędziom
- porozmawiać z sąsiadem
- zapytać o autora • wystawić sztukę
- interesować się teatrem • budzić podziw

6. Uzupełnij zdania dopełnieniami wyrażonymi rzeczownikami podanymi w nawiasach. Rzeczownikom nadaj odpowiednią formę przypadka.

Muzyka towarzyszyła zarówno codziennym, jak i świątecznym (zajęcia) Greków. Taniec łączył (mieszkańcy) Grecji, wyrażał ich (przeżycia) duchowe. Był obecny podczas obrządków religijnych. Aby oddać cześć (Atena), ludzie tańczyli w rytm uderzeń w tarcze bojowe. Szalone tańce przy dźwiękach perkusji były poświęcone (Dionizos). Nawet surowi Spartanie nie odrzucali (muzyka). Wykonywali taniec w zbroi, który naśladował (walka). (Taniec) opiekowała się muza Terpsychora.

7. Wskaż w każdej parze zdań nazwę instrumentu, która pełni funkcję dopełnienia, a dowiesz się, jak nazywają się przedmioty pokazane poniżej.

- Pasterze dmuchali w piszczałki fletni.
- Malowidła w grocie przedstawiały aulos.

- Apollo grał na kitarze.
- Marsjasz zerwał struny liry.

* **sirtaki** – popularny grecki taniec.

8. Wskaż w podanych zdaniach podmiot i dopełnienie. Przekształć zdania tak, aby usunąć dwuznaczności.

- Grecy tańczą chętnie sirtaki*.
- Popularny grecki taniec rozsławił film.
- Taniec zdobył światowy rozgłos.

Skarby gramatyki

Okoliczniki

1. Obejrzyj fotosy filmowe. Odczytaj z nich jak najwięcej informacji. Powiedz, gdzie toczy się akcja, jak zachowują się bohaterowie. Wymyśl, kiedy mogłyby się rozgrywać te wydarzenia.

2. Przeczytaj o planach trojga podróżników. Postaw pytania, na które odpowiadają wyróżnione wyrazy. Wskaż słowa, które są określane przez te wyrazy.

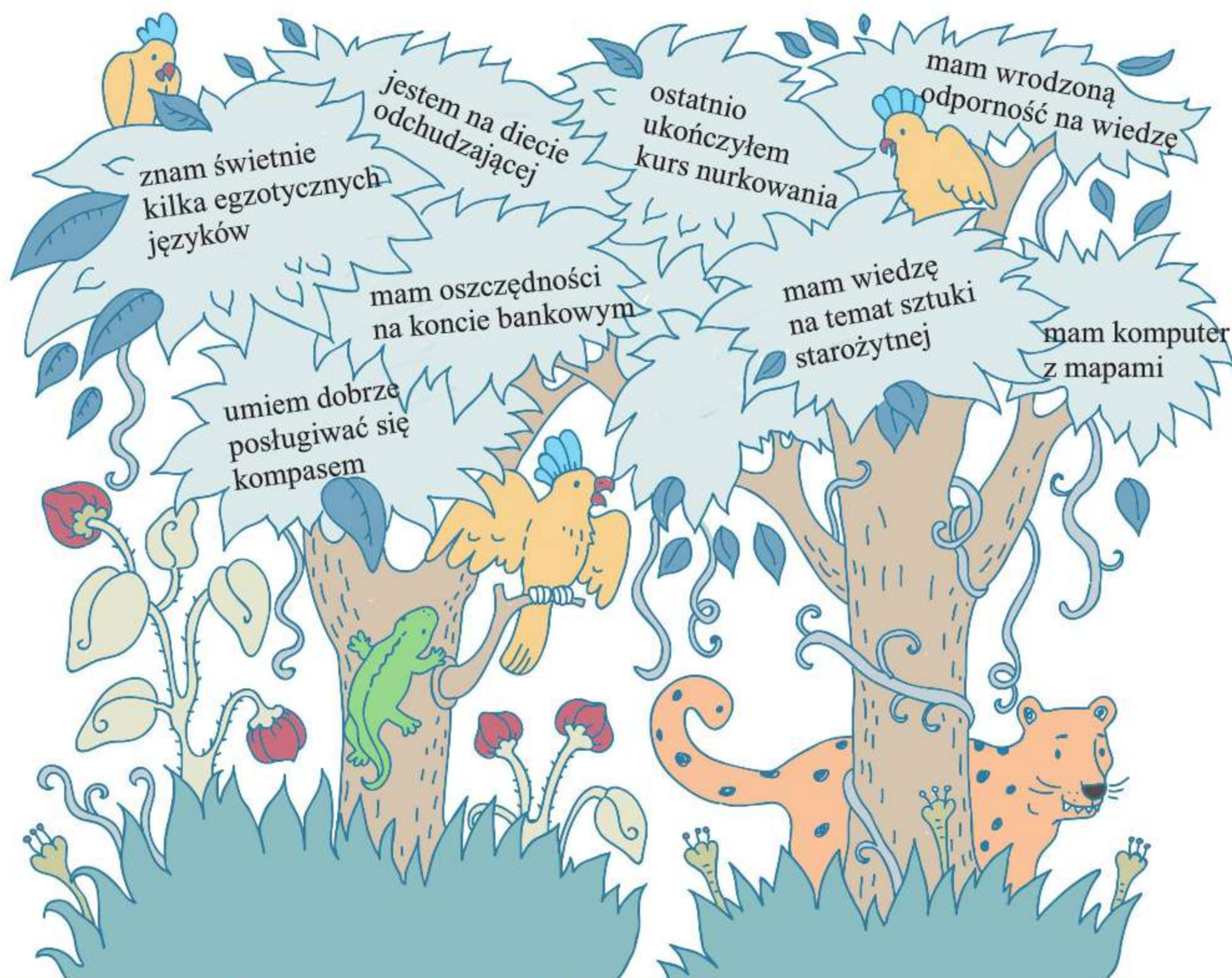
Rok temu z ogromnym **przejściem** oglądałem w **muzeum** kairskim skarby z grobowca Tutenchamona. Przygotowuję wyprawę **do Egiptu**. Może jeszcze jakiś grobowiec nie został odkopany?

Od dawna **skrzętnie** zbieram wszelkie wycinki prasowe o skarbach z Titanica, który zatonął **na wodach** Oceanu Atlantyckiego **w 1912 roku**. Chcę popłynąć tą trasą **za rok**.

Po obejrzeniu filmu „Indiana Jones i Królestwo Kryształowej Czaszki” postanowiłem wybrać się **do Ameryki Południowej**. **Od dziecka** marzę o przeżyciu takich przygód.

3. Wyszukaj związki wyrazowe z przysłówkiem, a dowiesz się, jakie umiejętności mają uczestnicy eskapad.

Zapamiętaj!

- **Okolicznik** to część zdania, która informuje o **okolicznościach** związanych z wykonywaniem czynności lub przebiegiem stanu, np. o czasie (wczoraj odkrył), miejscu (odnalazł w lesie), sposobie (długo szukał). Określa czasownik i należy do grupy orzeczenia.

- Okolicznik najczęściej jest wyrażony przysłówkiem lub wyrażeniem przyimkowym, np. przeszedł szybko przez most.

- Okolicznik **miejsca** odpowiada na pytania: **gdzie?**, **dokąd?**, **skąd?**, np. doszedł do lasu.
- Okolicznik **czasu** odpowiada na pytania: **kiedy?**, **do kiedy?**, **o której?**, np. wyszedł rano.
- Okolicznik **sposobu** odpowiada na pytania: **jak?**, **w jaki sposób?**, np. szedł szybko.

4. Wskaż związki wyrazowe zawierające okoliczniki.

- nakręcił film • serial filmowy • ciekawie opisał • zagrał rolę
- jeden z najpopularniejszych filmów • zaginęła w czasie najazdu
- znajduje się w katedrze • zarobił ponad 400 mln dolarów
- ukryli pod wzgórzem • wywieźli potajemnie • odszukał po latach
- zainteresował wszystkich • wędrowali z Egiptu do Ziemi Obiecanej
- dochodowy film

5. Przeczytaj fragmenty relacji z pewnej wyprawy. Powiedz, jakie okoliczniki zostały zamazane w każdym z zapisów.

Po wielogodzinnej wędrówce

dotarliśmy do Eldorado.

Już wcześniej czytałem

o tym zaginionym mieście.

Teraz mogłem ujrzeć je

na własne oczy.

W sarkofagu znaleźliśmy

mumię. Chwilę potem

usłyszeliśmy przeraźliwy ryk.

Wybiegliśmy z podziemi.

W powietrzu wirowała chmara

szarańczy.

Bardzo się wystraszyłem, kiedy

z boku pojawiła się dziwna

ryba. Zacząłem spokojnie

oddychać

i po chwili ujrzałem

zarys kadłuba. Podpłynąłem

tam szybko.

6. Wskaż w tekstach okoliczniki. Policz je, a dowiesz się, kogo dotyczą podane informacje.

- Starożytną historią zainteresował się już w wieku siedmiu lat. Na Boże Narodzenie otrzymał od ojca prezent: *Ilustrowaną historię świata*. Największe wrażenie wywarła na nim rycina ukazująca pożar antycznego miasta. Od tej pory najchętniej bawił się w archeologa.
- W Aleksandrii odkrył zapomniane ruiny z czasów rzymskich. Uchronił je przed zniszczeniem. W tym miejscu władze miasta chciały postawić wieżowce. Przed zagładą ocalił też niezwykłą świątynię, którą miały zalać wody budowanej tamy.
- Wyjechał do Egiptu w 1891 roku. Przerysowywał malowidła z grobowców. Pracował z pasją. Umiał wiernie oddać barwy i kształty kopiowanych zabytków. Świetnie dogadywał się z miejscowymi i dzięki informacjom od nich odkrył starożytne kamieniołomy.

Klucz do odpowiedzi

Kazimierz Michałowski
– twórca polskiej szkoły archeologicznej
– 2 okoliczniki.

Heinrich Schliemann
(czytaj: hajnrich szliman) – niemiecki archeolog, odkrywca Troi
– 4 okoliczniki.

Howard Carter
(czytaj: hałard karter) – angielski egiptolog, odkrywca grobowca Tutenchamona
– 6 okoliczników.

7. Odszyfruj notatki. Uzupełnij je okolicznikami wybranymi z ramki.

- bez pośpiechu • delikatnie • od razu • ostrożnie • po minucie
- uważnie • w kierunku północnym • w lesie • w zaroślach

Legenda

- okolicznik czasu
- ✿ okolicznik miejsca
- ♣ okolicznik sposobu

Znajdź ✿ najwyższe drzewo. Podejdź do niego. Poszukaj ukrytej ✿ skrzynki. Znajdziesz w niej klucz. Przejdź ♣ pięć kroków ✿.

Uważaj na czarne głązy. To groźne pułapki.

Kluczem dotknij ♣ dużego szarego kamienia. ○

zobaczysz wejście do podziemi. Zejdź ♣ w dół.

Rozglądaj się ♣. Jeżeli zobaczysz obracające się posągi, ○ uciekaj.

8. Wymyśl i zapisz w zeszycie dalszy ciąg historii poszukiwacza skarbów. W pracy użyj różnych okoliczników.

W jaskini panował półmrok. Głowa jednej z rzeźb nieznacznie obróciła się w lewo...

Podchody z Indianami i ze zdaniami

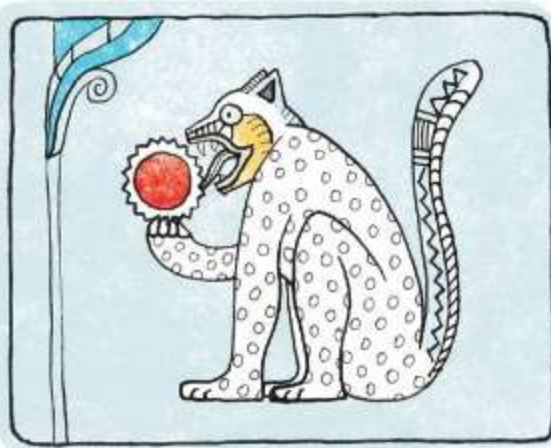
Analiza zdania pojedynczego

1. Dopasuj grupy podmiotu do grup orzeczenia, tak aby utworzyć zdania łączące się w logiczną wypowiedź.

Indianie	wyróżniają kilkadziesiąt regionów kulturowych.
Wystannik hiszpańskiej królowej	nigdy nie tworzyli jednorodnej grupy.
Indianie	zamieszkują oba kontynenty amerykańskie.
Współcześni naukowcy	swoją nazwę zawdzięczają Kolumbowi.
Ludy te	pomylił ich z mieszkańcami Indii.

2. Opisz rysunki przedstawiające fragment mitu Indian z Ameryki Południowej. Ułóż z wyrazów z ramki zdania mówiące o kolejnych etapach tworzenia świata. Zapisz w zeszycie schematy i uzupełnij je odpowiednimi częściami zdania.

czarownicy groźny jaguar lawy ludzi na ziemię powódź słońce spłynął
w mały wszystko deszcz gorącej zamienili zniszczyła pożarł

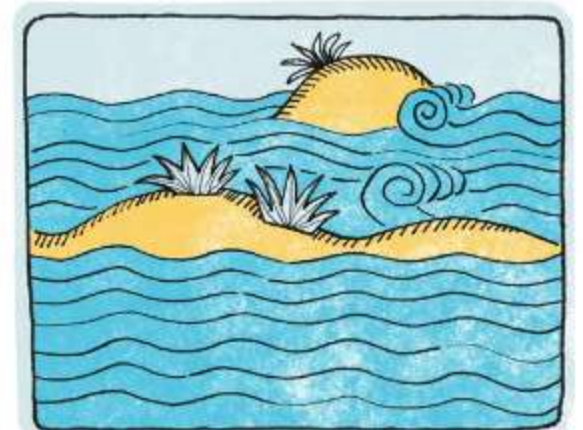
I świat

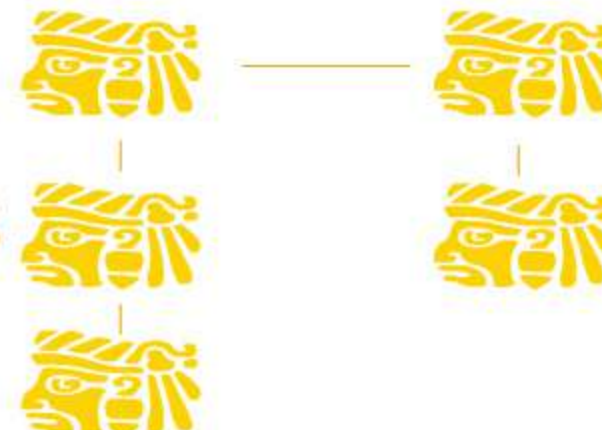
II świat

III świat

IV świat

Przypomnij sobie!

Związki wyrazowe w zdaniu można przedstawić za pomocą **wykresu**, aby pokazać, w jakie grupy łączą się wyrazy oraz które z tych wyrazów są wyrazami określającymi, a które – określanymi.

Indiańscy bogowie stworzyli potem piąty świat.

podmiot (kto?)

bogowie

indiańscy

przydawka (czyi?)

orzeczenie (co zrobili?)

stworzyli

potem

**okolicznik czasu
(kiedy?)**

świat

dopełnienie (co?)

piąty

przydawka (który?)

- Łapa Jaguara
- Szybki Wąż
- Cięta Skała

3. Postaw pytania, na które odpowiadają wyróżnione słowa. Powiedz, jakie to części zdania.

Odwieczne prawo **kosmosu** nakazywało stworzenie **kolejnego** świata. Bogowie podnieśli zawalone **niebo**. Postanowili też stworzyć **słońce i księżyc**. Musieli jednak złożyć **ofiare** i przejść **próbę** ognia.

Po skoku w ogień słońcem został niepozorny bóg Nanauatzin. Zadanie wykonał **brawurowo**. Potężny i urodziwy Tecciztecatl **zbyt długo** się wahał, aż cztery razy podejmował próbę. **W końcu** zniknął **w płomieniach** i został księżycem.

4. Odgadnij, kto co powiedział. Dopasuj imiona do wypowiedzi. Skorzystaj z wypowiedzi umieszczonych poniżej.

Wielki Duch uczynił wszystkich ludzi braćmi.

Bogactwa nie przynoszą ludziom dobra.

Indianin przynależy do ziemi jak wąż.

- Tylko w wypowiedzi Łapy Jaguara są dwie przydawki i dwa dopełnienia.
- Tylko w wypowiedzi Szybkiego Węża jest okolicznik.
- Tylko w wypowiedzi Ciętej Skały nie ma przydawki.

5. Nazwij wszystkie części zdania przedstawione na wykresach.

6. Dopasuj zdania do podanych schematów, a dowiesz się, w co wierzyły indiańskie plemiona Azteków, Inków i Majów.

Słońce wyznaczyło swoich potomków na władców państwa.

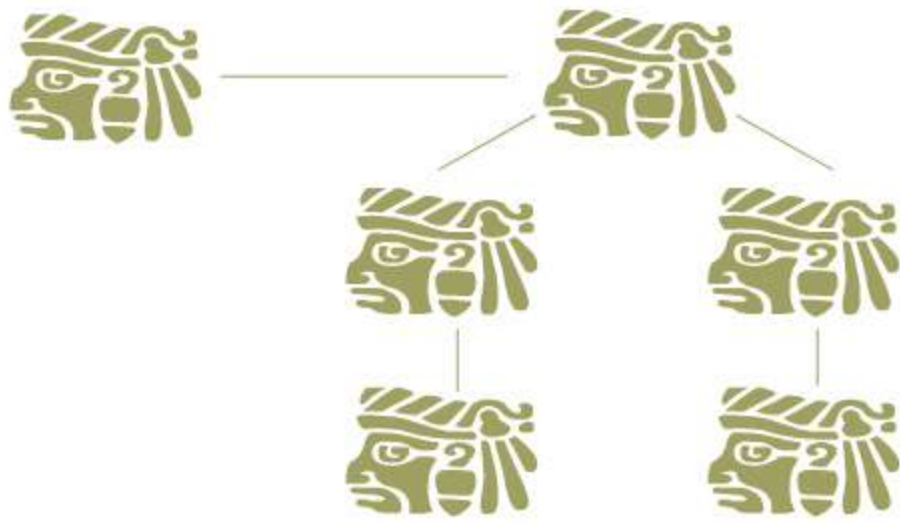
Wszzechpotężne Słońce stworzyło cały świat.

W dziewięciu krainach podziemnego świata przebywali zmarli.

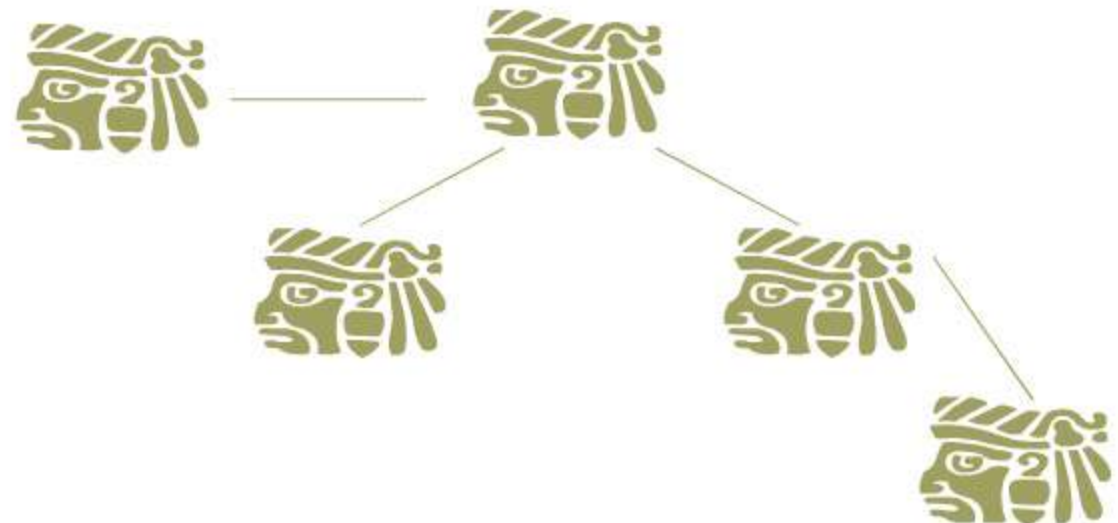

7. Przerysuj do zeszytu wykresy, w miejsce rysunków wpisz odpowiednie części zdania.

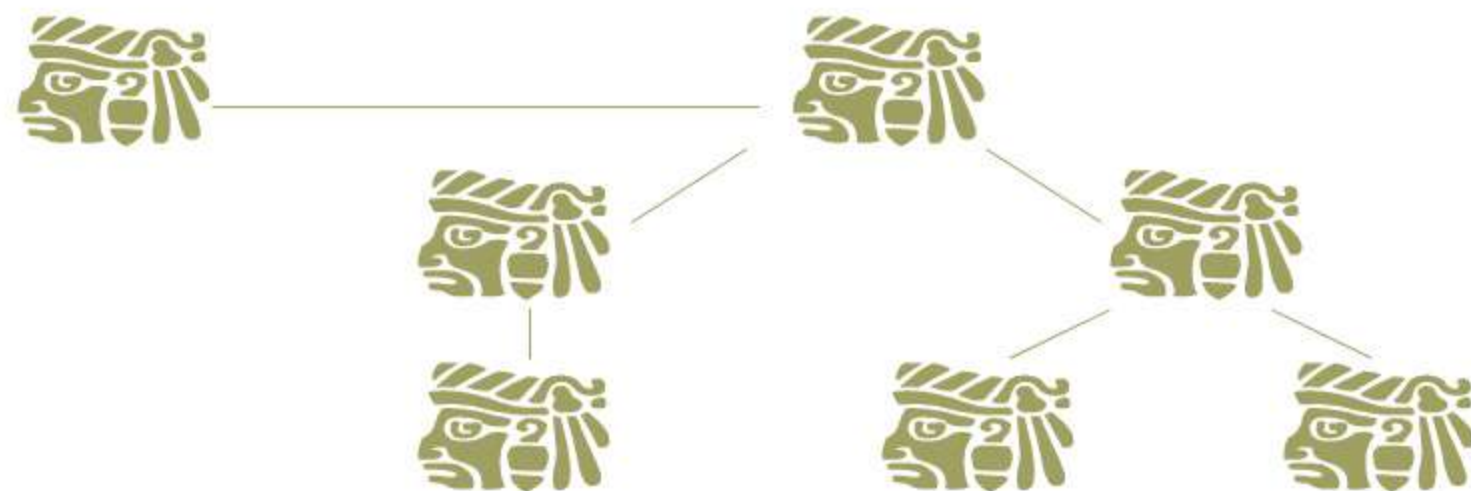
- Inkowie przesyłali ważne wiadomości sztafetami biegaczy.

- Aztekowie już w XV wieku przeprowadzali trepanację czaszki.

- Majowie rozwinęli pismo hieroglificzne i dwudziestkowy system liczbowy.

8. Narysuj w zeszycie schematy zdań. Nazwij wszystkie części zdania. Postaw pytania, na które odpowiadają.

- Majowie mieli dwa rodzaje kalendarza.
- Majowie pili zimne kakao z dodatkiem masy kukurydzianej.
- Indianie z plemienia Azteków nosili ubrania z włókien agawy.
- Wojowniczy Aztekowie uważali węże za wielki przysmak.
- Każdy władca Inków budował dla siebie nowy pałac.
- Inkowie przechowywali suszone ziemniaki przez dwadzieścia lat.

Od darów natury do świata kultury

Typy związków wyrazowych

1. Określ formę gramatyczną wyrazów odmiennych. Wskaż wyraz podrzędny w każdym związku. Powiedz, od czego zależy jego przypadek, liczba i rodzaj.

- wiśniowy sad
- o wiśniowym zapachu
- bez wiśniowego koloru

- kaczeńce zakwitają
- kijanki się przeobrażają
- wiosna nadeszła

- leszczynowe bazie
- na leszczynowych gałązkach
- w leszczynowym zagajniku

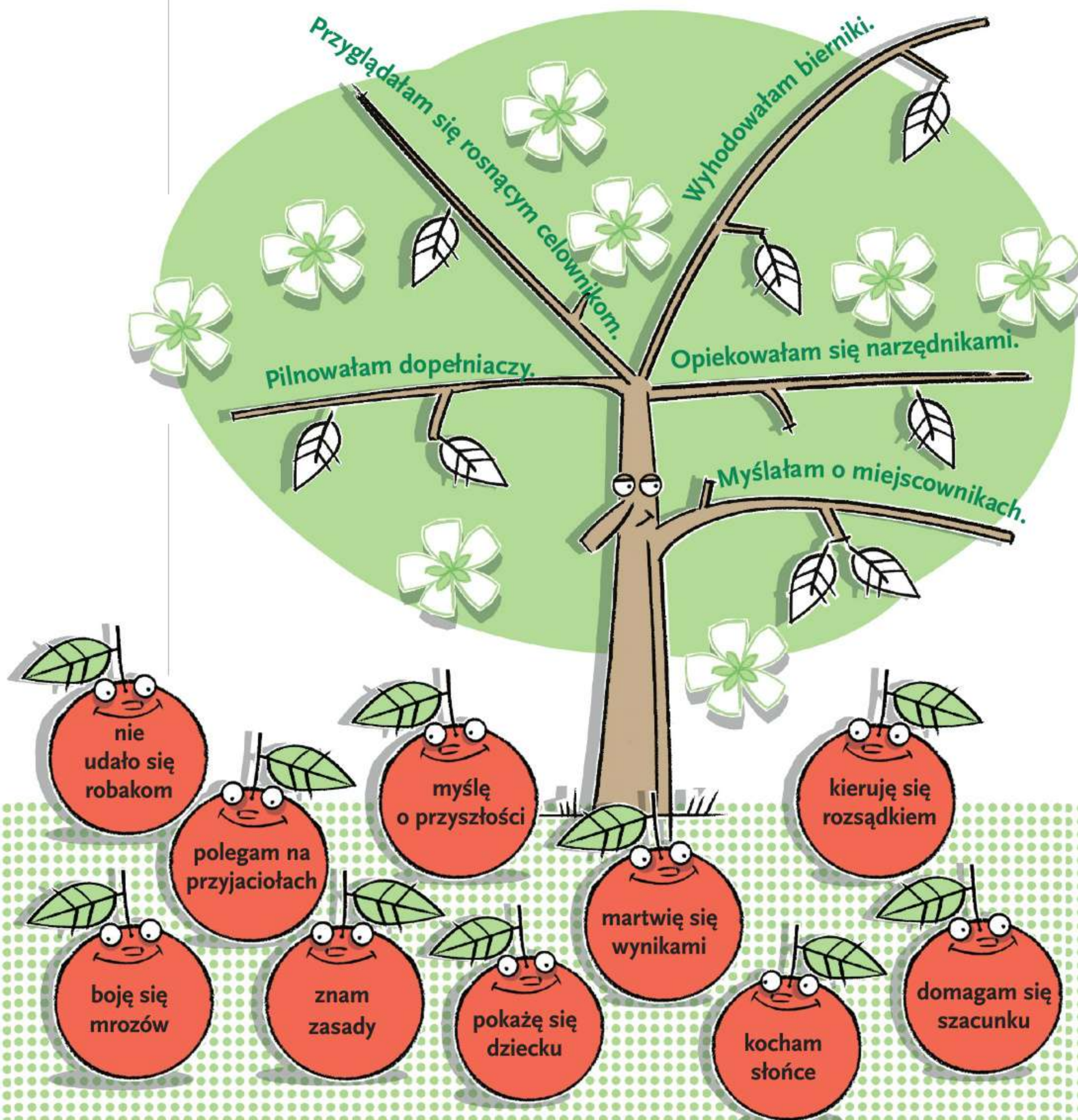

- bieluchna śnieżyczka
- śnieżyczka przebiśnieg
- śnieżyczka wyłania się

2. W podanych zdaniach wskaż podmiot i orzeczenie. Powiedz, w jakim rodzaju i w jakiej liczbie występują wyrazy tworzące związek główny.

- Drzewa przypominały o powtarzającym się cyklu życia i śmierci.
- Celtowie nazywali jarzębinę Panią Góry, drzewem życia.
- Jaskrawoczerwony kolor owoców jarzębiny odstraszał złe moce.
- Poganie uważali cisę za drzewa związane z zaświatami.
- Owoce tych drzew mogły być lekarstwem lub trucizną.

3. Powiedz, na których gałęziach rosły jabłka. W tym celu określ, jakiego przypadku wymagają zapisane na owocach czasowniki.

4. Powiedz, jak można byłoby zatytułować rysunki. Weź pod uwagę podpowiedzi dotyczące formy gramatycznej.

wyraz podrzędny –
D., lm., r.nmos.

wyraz podrzędny –
D., lp., r.ż.

wyraz podrzędny –
D., lp., r.m.

- jabłko Adama
- symbol władzy
- Wyspa Jabłek

5. Określ, jaką częścią mowy są wyróżnione słowa. Powiedz, z jakimi wyrazami tworzą one związki wyrazowe.

- **Niedaleko** pada jabłko od jabłoni.
- Gdy brzoza pęka, słońce grzeje, to się **najlepiej** jęczmień sieje.
- Drzewo, które skrzypi, **dłużej** w lesie stoi.
- Liść na drzewach mocno trzyma, **bardzo późno** będzie zima.

Zapamiętaj!

Typy związków wyrazowych

Związek zgody to związek wyrazów zgodnych ze sobą pod względem formy gramatycznej, np. *dawny obyczaj*, *dawnego obyczaju* (zgodność pod względem przypadku, liczby i rodzaju), *istniał obyczaj*, *istniały obyczaje* (zgodność pod względem liczby i rodzaju).

W związku zgody występuje najczęściej:

- rzeczownik z przymiotnikiem,
- czasownik i rzeczownik tworzące związek główny.

Związek rządu to związek, w którym człon nadrzędny wymaga od wyrazu podrzędnego określonej formy przypadku, np. *przestrzegał / przestrzegała* (kogo, czego?) *obyczajów*; *postępowali / postępowały* zgodnie z (kim, czym?) *obyczajami*; *obyczaje* (kogo, czego?) *Greków*, o (o kim, o czym?) *obyczajach Greków*.

W związku rządu występuje najczęściej:

- czasownik z rzeczownikiem lub wyrażeniem przyimkowym,
- rzeczownik z rzeczownikiem.

Związek przynależności to związek, w którym człon podrzędny łączy się z nadrzędnym tylko pod względem znaczenia, np. *dawniej przestrzegano*, *przed wiekami istniały**.

W związku przynależności występuje najczęściej:

- czasownik z przysłówkiem.

* Wyrażenie **przed wiekami** w całości należy traktować jak przysłówek.

6. Określ typy związków zapisanych w labiryncie. Następnie przejdź wyznaczone trasy, a dowiesz się, jakie zwierzęta są umieszczone w godłach Australii, Chile i Bahamów.

Trasa ze związkami przynależności prowadzi do godła AUSTRALII

Trasa ze związkami rządu prowadzi do godła CHILE

Trasa ze związkami zgody prowadzi do godła BAHAMÓW

nadane w 1912 r.

na środku znajduje się

zapisali motto

symbol państwa

obecnej wersji

tarczy herbowej

ryba symbolizuje

po prawej widnieje

na dole przedstawiono

stworzył projekt

włączyli hasło

niebieskie fale

po lewej ukazuje się

zwierzęta podtrzymują

podtrzymuje tarczę

honor narodu

palmy królewskie

pięć listkami

marlin
i flaming

huemal*
i kondor

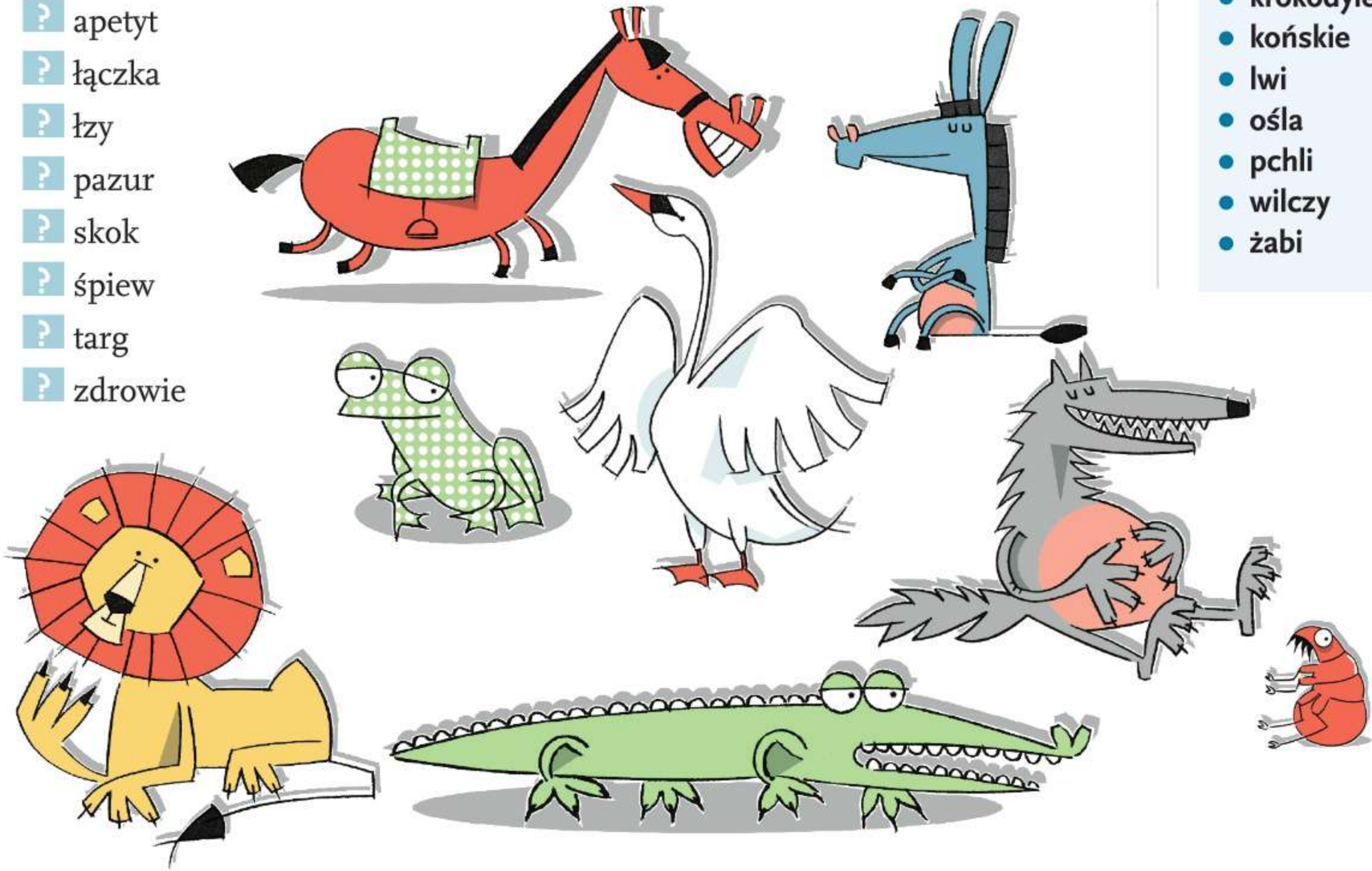
kangur
i emu

* Zwierzę podobne do jelenia.

7. Powiedz, jakimi przymiotnikami utworzonymi od nazw zwierząt należy uzupełnić poniższe związki zgody. Wyjaśnij znaczenie tych wyrażeń.

- ? apetyt
- ? łączka
- ? łzy
- ? pazur
- ? skok
- ? śpiew
- ? targ
- ? zdrowie

- łabędzi
- krokodyle
- końskie
- lwi
- ośla
- pchli
- wilczy
- żabi

8. Wskaż związki rządu w podanych zestawach, a dowiesz się, z czym są kojarzone przedstawione owoce.

granat

– świat zmarłych,
życie doczesne, nagle
zmartwychwstać,
spokojna śmierć, zapewnić
sobie życie po śmierci

figa

– znak obfitości, symbol
nieśmiertelności,
wieczna młodość, miła
niespodzianka, nisko
upaść

orzech

– symbolizuje tajemnicę,
chwila obrachunku, wierna
żona, wokół rośliny wędną,
wielka pomyślność,
przewyciężenie trudności

- od wieków
- podczas okupacji
- powoli
- zawsze
- zazwyczaj

9. Uzupełnij zdania wyrazami z ramki. Powiedz, z jakimi częściami mowy się łączą i jaki typ związku tworzą.

? kruki są uważane za ptaki złowróżbne, wieszczące nieszczęścia i chorobę.

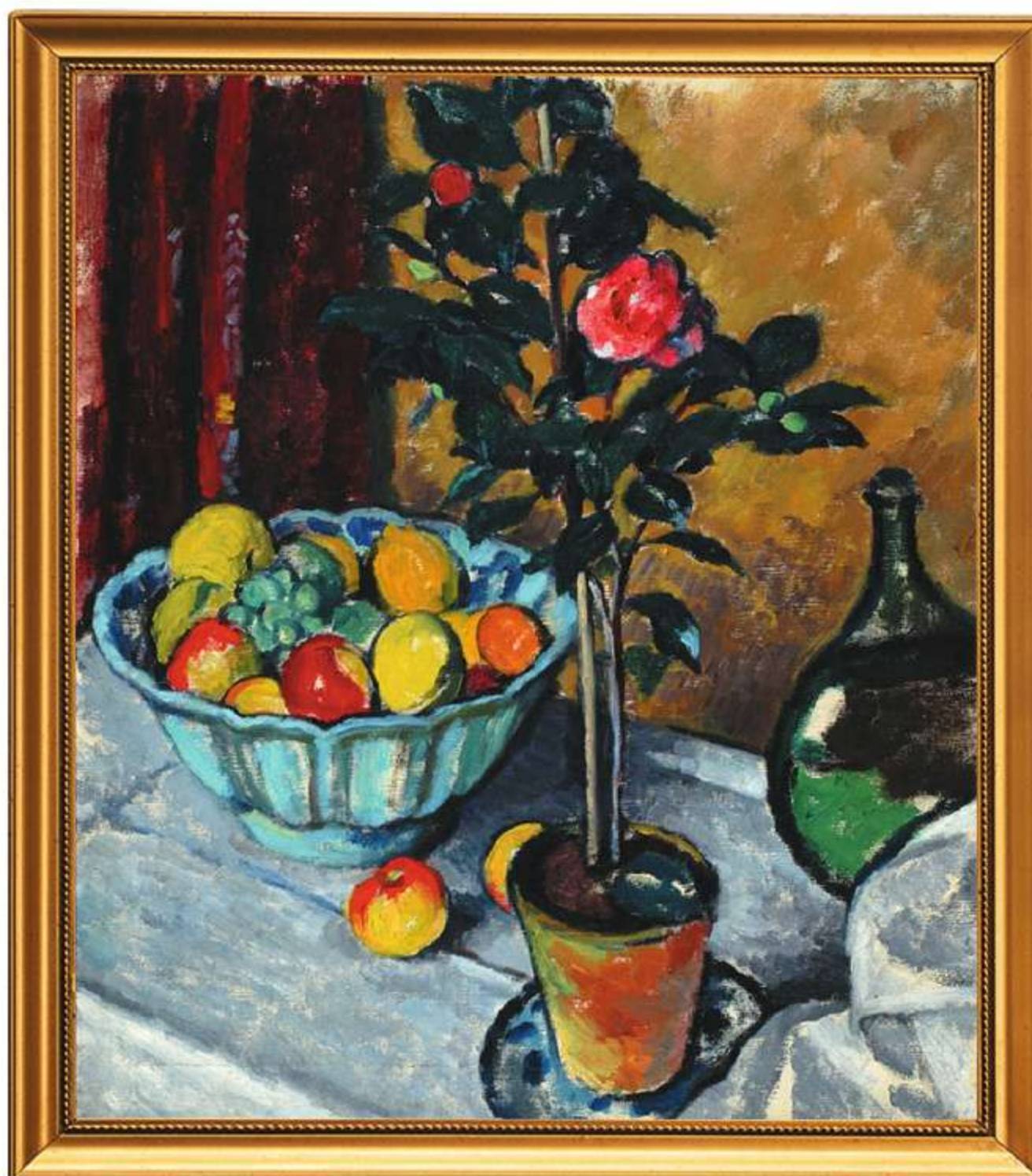
Chrześcijanie **?** kojarzyli węża z grzechem.

Skrzydła motyla na obrazach **?** oznaczały przemijanie czasu.

? znak żółwia na murach miał zachęcać do oporu. Wiązano go z hasłem: „Pracuj **?**”.

10. Opisz obraz Józefa Pankiewicza. Wypisz ze swojego tekstu przykłady różnych typów związków wyrazowych. Zanotuj, na jakie pytania odpowiadają wyrazy podrzędne.

Józef Pankiewicz
Martwa natura, 1909,
 Muzeum Okręgowe,
 Bydgoszcz

Postacie znane, w legendach przedstawiane

Zdanie pojedyncze i złożone

1. W podanych zdaniach wskaż podmioty i orzeczenia. Wyodrębnij grupę podmiotu i grupę orzeczenia.

Wojowie Lecha odpoczywali po kolejnym dniu wędrówki. Lech stał na skraju puszczy. Rozmyślał. Nagle nad jego głową pojawił się nieznany ptak. Zatoczył łuk nad wiekowym dębem. Wódz zbliżył się do drzewa. Zauważył na nim wielkie gniazdo i wychylające się z niego główki białych piskląt. Otwarte dziobki prosiły o pokarm. Białopióry ptak zaczął troskliwie je karmić. Lech podjął decyzję. „Tu zostaniemy! Tu będzie nasze gniazdo”.

2. Dodaj określenia do podmiotów lub orzeczeń.

• Myszy zaatakowały.

• Piast pokłonił się.

• Wanda nie zgodziła się.

3. Powiedz, jakie typy zdań prowadzą do smoka wawelskiego, a jakie – do warszawskiego bazyliuszka.

Przypomnij sobie!

• **Zdania nierozwinięte** składają się z podmiotu i orzeczenia lub z samego orzeczenia (np. *Skuba wygrał. Zwyciężył*).

• **Zdania rozwinięte** oprócz orzeczenia lub podmiotu i orzeczenia zawierają określenia wzbogacające jego treść (np. *Skuba wygrał ze smokiem. Zwyciężył podstępem*).

Klucz do odpowiedzi

Pustynia Błędowska

– 10 wypowiedzeń z więcej niż jednym orzeczeniem.

Mierzeja Wiślana

– 11 wypowiedzeń z więcej niż jednym orzeczeniem.

Wydmy Białe Góry

– 12 wypowiedzeń z więcej niż jednym orzeczeniem.

4. Uzupełnij zdania czasownikami z ramki.

- mówi się • nazwano • odzyskał • przypomina • znajduje się
- wiąże się • dosięgła • zamienił się • zdecydował • głosi • nazywa się
- nie zezwolił • pokochała • poślubi • powstało • uciekał

• W dolinie Prądnika, niedaleko Ojcowa [?] skała o dziwnym kształcie. [?] olbrzymią maczugę. [?] ją Maczugą Herkulesa. [?] o niej również Sokolica. Z tą nazwą [?] legenda o niewinnie skazanym człowieku. Dzięki sokołom z Sokolicy [?] wolność.

• Legenda [?], że tatrzańskie jezioro Morskie Oko [?] z łez dziewczyny, córki pana Morskiego. Wielmoża [?] na ślub córki z węgierskim księciem, którego dziewczyna [?]. [?], że [?] rodaka, nie obcego. Klątwa ojca [?] też ukochanego dziewczyny, który [?] w przebraniu mnicha. Młodzieniec [?] w skałę, która od tej pory [?] Mnich.

5. Policz wypowiedzenia zawierające więcej niż jedno orzeczenie, a dowiesz się, o jakim miejscu opowiada legenda.

Było to przed wiekami, wówczas, gdy w tych stronach powstawały pierwsze kopalnie ołowiu i srebra. Właśnie te kopalnie stały się powodem wielkiej, czarciej narady, która gdzieś tam, głęboko pod ziemią się odbyła.

– To zuchwałość ze strony ludzi, że ośmielają się nas niepokoić – wykrzykiwał najznaczniejszy z diabłów, szarpiąc nerwowo kozią bródkę. – Nawet zdrzemnąć się po obiedzie nie można [...]. Ciągłe kopią, czegoś szukają, jak im w tym nie przeszkodzimy, to do samego piekła dotrą! [...] Mam pomysł – odezwał się wreszcie najsprytniejszy z diabłów. – Trzeba po prostu zasypać dziury, które ci zuchwalcy wykopali, zniszczyć ich pracę i będziemy mieli wieczny spokój. [...] Który z nas się tego podejmie?

– Ja! – rzekł jeden z młodszych podwładnych Belzebuba. [...] Daleko stąd – mówił – nad morzem nieprzebrane piaski leżą. Wystarczy [...] tym piaskiem dziury zasypać. [...] Zjawił się na nadmorskiej plaży o północy, gdy tylko plusk fal ciszę zakłócał, a księżyc nieśmiało ciemności rozjaśniał i począł worek sypkim piaskiem napełniać. [...] Gdy już był pełen, zarzucił go sobie na plecy i odbiwszy się czartowską mocą od ziemi, z powrotem [...] poszybował. Nie dotarł jednak do celu. Może na skutek nieostrożności, a może z powodu zadziałania innych mocy, diabeł o wieżę kościoła [...] zahaczył i piasek niesiony w worku wysypał się na okoliczne pola.

Marian Orłóń, Jan Tyszkiewicz, *Legendy i podania polskie*

Zapamiętaj!

Ze względu na liczbę orzeczeń w wypowiedzeniu wyróżniamy **zdania pojedyncze** i **złożone**.

Zdanie pojedyncze zawiera tylko jedno orzeczenie, np. *Legendy wyjaśniają powstanie miast, rodów, różnych cudów natury.*

Zdanie złożone zawiera więcej niż jedno orzeczenie, np. *Legendy wyjaśniają, jak powstały miasta, rody, różne cuda natury.*

Zdanie składowe to część zdania złożonego zawierająca orzeczenie. W wypowiedzeniu złożonym zdania składowe najczęściej oddzielone są przecinkiem.

6. Wskaż orzeczenia i określ typy zdań, a dowiesz się, o kim mowa.

- Księżniczka węgierska w magiczny sposób przeniosła złoża soli ze swojego kraju nad Wisłę. Wrzuciła pierścień w ziemię, w miejscu, w którym Węgrzy wydobywali sól. Gdy przybyła do Polski, kazała kopać pod Wieliczką. Górnicy w rozłupanym kamieniu odkryli bryłę soli.
- Księżniczka węgierska, koronowana w wieku ośmiu lat na króla Polski, poślubiła Wielkiego Księcia Litewskiego, gdy miała zaledwie trzynaście lat. Poważali ją na polskim dworze, a o hojności i wielkim sercu młodej królowej krążyły legendy. Ślad jej stopy odbił się w kamieniu, gdy ofiarowała ubogiemu drogocenną klamrę ze swojego trzewika.

Klucz do odpowiedzi

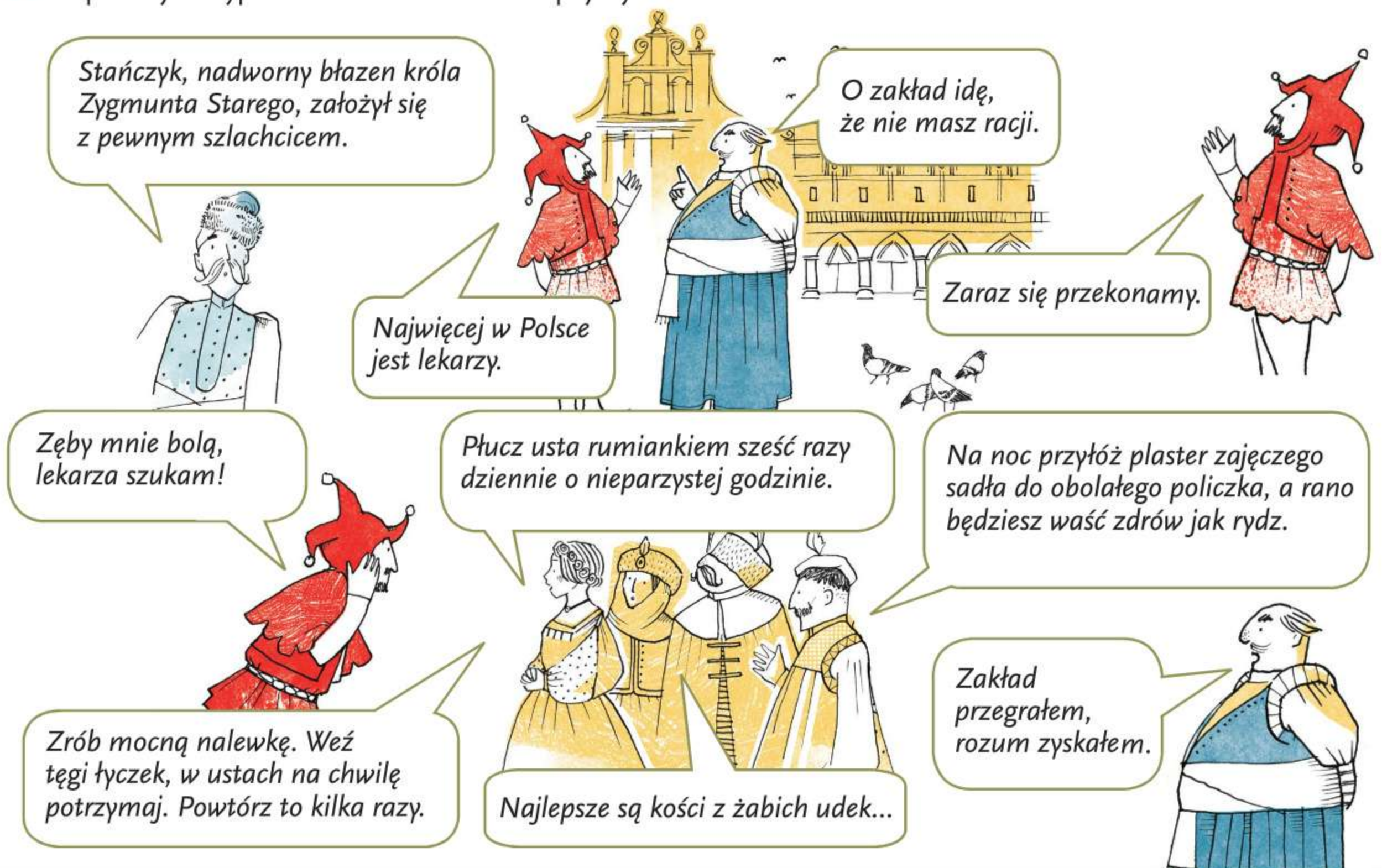
Święta Kinga

– 2 zdania pojedyncze,
2 zdania złożone.

Święta Jadwiga

– 3 zdania złożone.

7. W podanych wypowiedziach wskaż zdania pojedyncze i zdania złożone.

8. Przeczytaj fragment podania. Policz zdania złożone, a dowiesz się, o którym bohaterze opowiada ta historia.

Klucz do odpowiedzi

Ondraszek – 5 zdań złożonych. **Janosik** – 6 zdań złożonych. **Robin Hood** – 7 zdań złożonych.

Podczas jednej z takich nocy sen dziwny mu się przyśnił. Oto zjawily się przed nim trzy boginki górskie i tak między sobą mówiły.

- Stanie się on zbójnikiem, który u jednych wdzięczność, u innych strach budzić będzie. Dajmy mu przeto to, co mu się najbardziej przyda.
- Ja mu dam ciupagę. Jak się na niej odbije, to trzy mile przeskoczy.
- Ja mu dam koszulę, której nawet kula nie przebije.
- Ode mnie dostanie pas. Gdy go założy, nikt go nie pokona.

9. Wskaż miejsca, w których należy wstawić przecinki oddzielające zdania składowe.

Żył podobno przed wiekami
mistrz co trudnił się czarami.
Był to szlachcic herbu Sowa
a to znaczy: mądra głowa.

– Niby zwykła to dziewczyna
ale rybę przypomina –
dziwowali się ludziska.
– Patrzcie panna łuską błyska!
Zamiast stóp ma ogon rybi.
To syrena ani chybi.

Leży nad Wisłą gród dumny stary
w którym piekarzy mieszkają chmary.
Każdy z nich mistrzem jest w swoim fachu
o czym sto szyldów głośi na dachu [...]
Wśród tych piekarzy był również Edek –
chłopiec dość zdolny a klepał biedę.

Fragmenty wierszy Agnieszki Frączek z tomiku *Wesołe bajki*

10. Napisz podanie lub legendę z twojego regionu. W wypracowaniu zaznacz zdania złożone. Policz, ile jest w nim zdań pojedynczych.

Łączą, przeczą, coś wynika... – taka zdań tych specyfika

Zdania złożone współrzędnie

1. Utwórz wypowiedzenia. Dopasuj do siebie podane zdania składowe.

Wczoraj cały dzień chodziłem
po mieście,

i ludzie boją się wyjść na ulicę.

W mieście podobno
grasuje puma

albo jest to zwykła kaczką
dziennikarska.

ale żadnego groźnego
zwierzęcia nie widziałem.

Jest sezon ogórkowy,

Ktoś wypuścił zwierzę z zoo

więc pewnie wszystko wymyślili
dziennikarze.

2. Dobierz do każdego z podanych zdań złożonych wyraz, który połączy oba fragmenty.

Opowieści o dziwnych istotach przykuwają uwagę słuchaczy ? prowokują do różnych komentarzy.

Widocznie ludzie lubią się bać ? przynajmniej pozwalają się straszyć.

Prawie każdy ma internet, ? plotki o niezwykłych zjawiskach błyskawicznie się rozchodzą.

Ja również lubię czytać takie sensacyjne historyjki, ? w istnienie UFO nie wierzę.

Słowniczek

kaczką dziennikarską

– nieprawdziwa informacja prasowa, specjalnie zmyślona przez dziennikarzy w celu podniesienia nakładu.

sezon ogórkowy

– okres letniego zastoju w życiu kulturalnym, kiedy brakuje wydarzeń nadających się do opisanie w mediach.

ale

i

więc

albo

3. Określ, jakie treści są przekazywane w poniższych wypowiedziach.

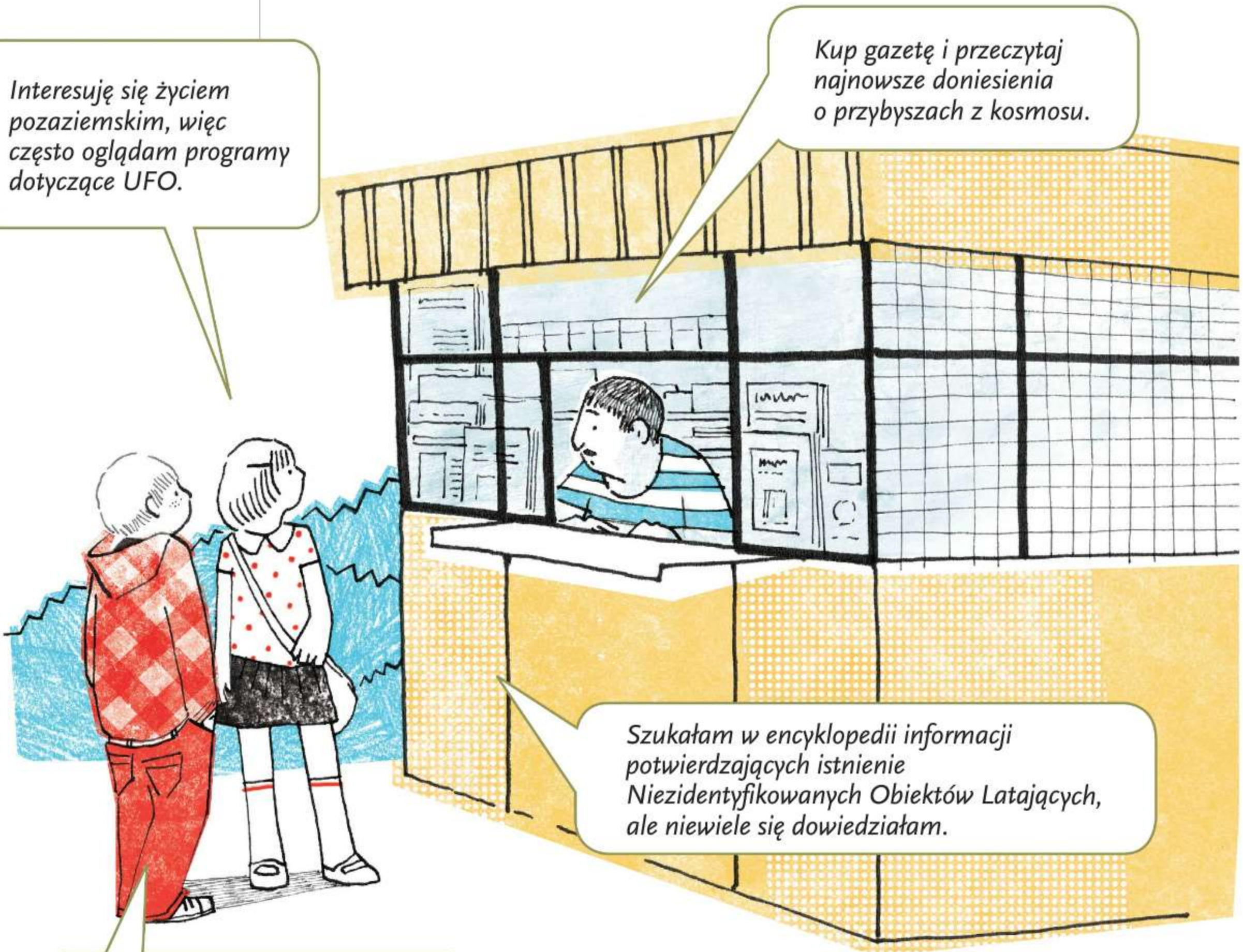
- I** Czynności, o których mowa w obu zdaniach, mają ten sam temat lub czas albo to samo miejsce.
- II** Czynności wyrażone w orzeczeniach wykluczają się, nie mogą istnieć równocześnie.
- III** Treści ujęte w zdaniach składowych przeciwstawiają się sobie.
- IV** Treść drugiego zdania składowego wynika ze zdania początkowego.

Interesuję się życiem pozaziemskim, więc często oglądam programy dotyczące UFO.

Kup gazetę i przeczytaj najnowsze doniesienia o przybyszach z kosmosu.

Szukałam w encyklopedii informacji potwierdzających istnienie Niezidentyfikowanych Obiektów Latających, ale niewiele się dowiedziałam.

Zamówię miesięczną dostawę prasy do domu albo poczytam „Głosy z kosmosu” w internecie.

Zapamiętaj!

Zdanie złożone, którego zdania składowe nie określają się wzajemnie i mogłyby istnieć oddzielnie, nazywamy zdaniem **współrzędnie złożonym**.

Wyróżniamy kilka rodzajów zdań współrzędnie złożonych.

Zdania współrzędnie złożone **łączne**.

Czynności, o których mowa w zdaniach składowych, współistnieją ze sobą.

Ufoludki nie istnieją i zaraz cię o tym przekonam.

Wykres zdania:

1 2

Zdania współrzędnie złożone **rozłączne**.

Treści zdań składowych wykluczają się.

Odlecieli albo jeszcze są na Ziemi.

Wykres zdania:

1 2
....
← →

Zdania współrzędnie złożone **przeciwstawne**.

Treści zdań składowych przeciwstawiają się sobie pod jakimś względem.

Spotkałam kosmitę, ale nie rozmawiałam z nim.

Wykres zdania:

1 2
....
→ ←

Zdania współrzędnie złożone **wynikowe**.

Z treści pierwszego zdania składowego logicznie wynika treść drugiego zdania składowego. *Nie znałam jego języka, więc nie zrozumiałam pytania.*

Wykres zdania:

1 2
....
→ →

Wyrazy łączące zdania składowe to **spójniki**.

Najczęściej używane spójniki w zdaniach współrzędnie złożonych:

łącznych	rozłącznych	przeciwstawnych	wynikowych
<i>i, oraz</i>	<i>lub, albo</i>	<i>lecz, ale</i>	<i>więc</i>
Przed tymi spójnikami zasadniczo nie stawiamy przecinków.		Przed tymi spójnikami stawiamy przecinki.	

Zdania składowe zdań współrzędnie złożonych mogą być oddzielone także za pomocą przecinka, np. *Wysłuchałam cierpliwie, uśmiełam się do łez.*

Klucz do odpowiedzi**Herbert George Wells**

– 5 zdań współrzędnie złożonych.

Orson Welles – 6 zdań

współrzędnie złożonych.

Steven Spielberg –

7 zdań współrzędnie złożonych.

Klucz do odpowiedzi**Yowie** (czytaj: jołi)

– zdanie złożone współrzędnie łączne.

Wielka Stopa

– zdanie złożone współrzędnie rozłączne.

Chupacabra

(czytaj: czupakabra)

– zdanie złożone współrzędnie przeciwstawne.

Drop bear

(czytaj: drop ber)

– zdanie złożone współrzędnie wynikowe.

4. Wskaż w tekście zdania złożone współrzędnie. Policz je, a dowiesz się, kto był autorem opisywanej powieści.

W 1898 roku napisał powieść zatytułowaną *Wojna światów*. Utwór opowiada o inwazji Marsjan na Ziemię. Akcja toczy się w Anglii. Tam właśnie ląduje statek kosmiczny. Przybysze są wrogo nastawieni do Ziemian i atakują wszystkich pozaziemską bronią. Ludzie ulegają panice, więc kosmici z łatwością opanowują coraz większy obszar kraju. Londyn wyludnia się, a na ulicach miasta można ujrzeć zabitych. Mieszkańcy południa kraju uciekają w popłochu lub próbują ukryć się w bezpiecznych miejscach. Koniec ziemskiej cywilizacji wydaje się bliski, lecz na szczęście kosmici nie są odporni na ziemskie bakterie. Ginę niespodziewanie. Na podstawie tej powieści w 1938 roku przygotowano słuchowisko radiowe, które wzbudziło panikę wśród mieszkańców New Jersey.

5. Określ typy zdań złożonych współrzędnie, żeby poznać nazwy straszydeł z różnych zakątków świata.

- Tego niezwykłego leśnego człowieka zobaczysz w Górach Skalistych albo przeczytasz o nim w licznych powieściach i komiksach.
- Mieszkańcy Australii wierzą w istnienie tajemniczego dzikiego człowieka o wzroście trzech metrów i podobno sfilmowali tę postać.
- W Australii straszy również mityczny stwór przypominający koalę, więc uważajcie na te misie.
- Meksykanie boją się gada z kolcami na grzbiecie, ale jeszcze nikt nie sfotografował potwora.

6. Uzupełnij zdania odpowiednimi spójnikami z ramki. Polecenie wykonaj ustnie.

• a • ale • i • lecz • lub • więc

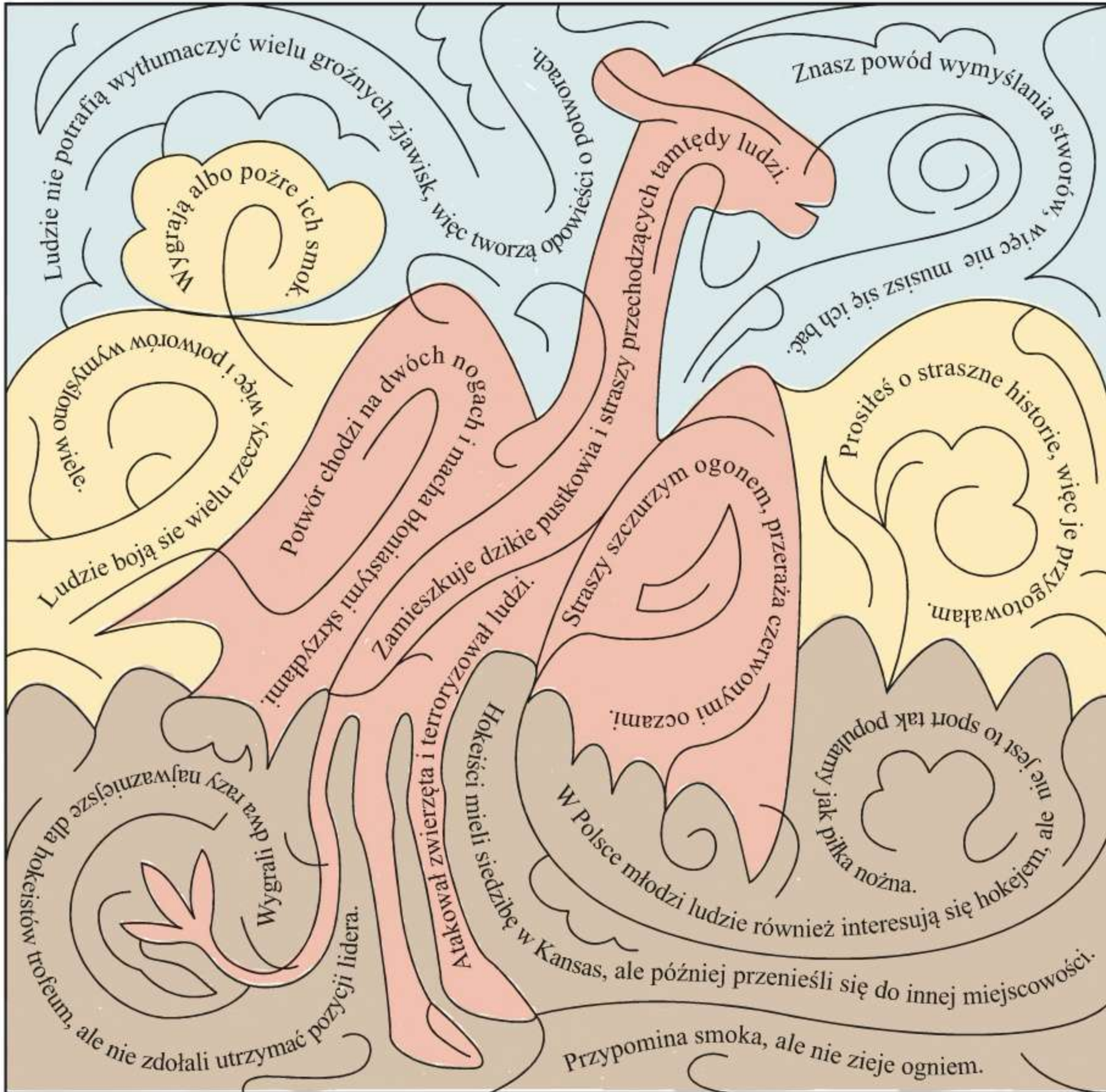
Widziałeś UFO ? spotkałeś się z obcymi?

Tajemniczy agenci w czarnych garniturach przyjdą do ciebie ? będą próbowali nakłonić cię do milczenia. Nie zrobią tego na siłę, ? użyją specjalnych urządzeń powodujących utratę pamięci. Na bazie tego mitu powstał komiks, ? na podstawie komiksu zrealizowano film.

Obejrzałem film, ? wiem trochę o facetach w czerni. Jestem odważny, ? wolę trzymać się z daleka od kosmitów.

7. Przeczytaj zdania umieszczone na rysunku potwora z New Jersey, który stał się logo drużyny hokejowej. Określ, jakie typy zdań współrzędnie złożonych znalazły się na polach o identycznym kolorze.

8. Rozwiń podane zdanie tak, aby powstały różne typy wypowiedzi współrzędnie złożonych.

- Bałem się i... • Bałem się albo... • Bałem się, ale... • Bałem się, więc...

9. Wskaż miejsca, w których należy wstawić przecinki w podanych zdaniach.

Współcześnie również powstają legendy i są błyskawicznie rozpowszechniane. Ludzie przekazują je ustnie lub przesyłają pocztą elektroniczną. Historie te czasami bywają straszne ale nikt nie traktuje ich poważnie. Opowieści są często powtarzane więc ludzie oswajają się z ich treścią.

W cztery strony składni

► Opowiedz legendę związaną z regionem, w którym mieszkasz. Użyj różnego rodzaju wypowiedzi. Przeanalizuj związki wyrazowe w wybranym zdaniu pojedynczym.

PODZIAŁ ZE WZGLĘDU NA CEL WYPOWIEDZI

Zdania

- oznajmujące
- pytające
- rozkazujące

Każde z tych zdań może mieć charakter **wykrzyknikowy**.

CZĘŚCI ZDANIA

związek zgody

związki wyrazowe

związek przynależności

związek rzędu

Trzeba z tych elementów ułożyć szyfr.

podmiot – wykonawca

orzeczenie – czynność, stan

przydawka – cecha

dopełnienie – obiekt

okolicznik – miejsce, czas, sposób

PODZIAŁ ZE WZGLĘDU NA BUDOWĘ WYPOWIEDZI

RODZAJE ZDAŃ WSPÓŁRZĘDNE ZŁOŻONYCH

Zdania złożone współrzędnie

- łączne

1 2
— —

- rozłączne

1 2
← →

- przeciwstawne

1 2
→ ←

- wynikowe

1 2
→ →

Poszukiwanie zaginionego miasta Inków

Legendy o złotych miastach ukrytych w niedostępnych rejonach dżungli od dawna rozpalały wyobraźnię odkrywców. Oto zestaw pytań umożliwiających udział w wyprawie do jednego z takich miejsc. Zagraj z koleżankami i kolegami. Musisz podać dobrą odpowiedź lub poprawnie wykonać zadanie, aby przejść na kolejne pole. Błędna odpowiedź powoduje utratę kolejki.

I. WYPRAWĘ CZAS ZACZAĆ!

1. Wskaż w zdaniu związek główny. **Na lotnisku czeka na nas przewodnik.**
2. Powiedz, jakie znaki interpunkcyjne należy wstawić na końcu poniższych zdań. Wyjaśnij, w jaki sposób można oddać emocjonalny charakter ostatniej wypowiedzi. **Czy mogę usiąść przy oknie?** **Zdrzemnijmy się podczas lotu?** **Boję się lądowania?**
3. **Nasz samolot wylądował zgodnie z rozkładem** to zdanie. Czy to prawda, czy fałsz?
4. Z rozsypanych na mapie słów utwórz zdanie.

8

7

6

5

4

3

2

1

II. W AMAZOŃSKIEJ DŻUNGLI

5. Wybierz poprawne dokończenie definicji.
Przydawka to
a. część zdania, która informuje o właściwościach, cechach kogoś lub czegoś.
b. zestaw najbardziej przydatnych rzeczy podczas wyprawy do dżungli.
6. Wyrazy w zdaniu **Wysokie pnie egzotycznych drzew sięgają nieba** tworzą tylko jeden związek zgody. Czy to prawda, czy fałsz?
7. Uzupełnij zdanie przydawkami wyrażonymi liczebnikiem i przymiotnikiem. Polecenie wykonaj ustnie.
? papugi uniosły się w powietrze z ? wrzaskiem.
8. Określ za pomocą pięciu przydawek różne elementy dżungli widocznej na zdjęciu.

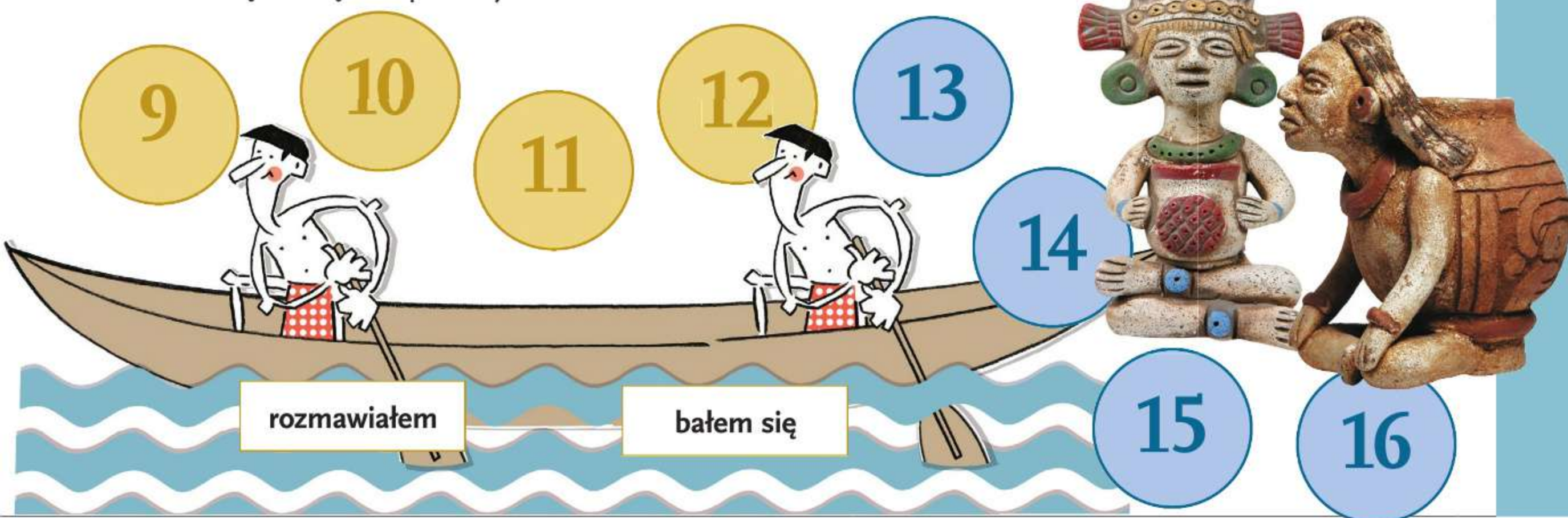
III. PRZEPLYNAĆ RZEKĘ

9. Wybierz poprawne dokończenie definicji.
Dopełnienie to
a. dopływ rzeki zasilający jej wody w czasie suszy.
b. część zdania, która informuje o obiekcie czynności.
10. Wskaż w zdaniu dopełnienie. **W mętnej wodzie wypatrywałem krokodyli.**
11. W zdaniu **Żarłoczne piranie krążyły wokół łodzi** nie ma dopełnienia. Czy to prawda, czy fałsz?
12. Podaj dopełnienia, które mogą utworzyć związki rzędu z podanymi czasownikami.

IV. SPOTKAJMY SIĘ W INDIAŃSKIEJ OSADZIE

13. Wybierz poprawne dokończenie definicji.
Okolicznik to
a. część zdania, która informuje o okolicznościach wykonywania czynności lub przebiegu stanu.
b. nazwa sąsiada mieszkającego w najbliższej okolicy.
14. Wskaż w zdaniu okoliczniki tworzące związek przynależności.
Wódz długo czekał na wędrowców w swojej chacie.
15. Uzupełnij zdanie okolicznikami sposobu i miejsca. Polecenie wykonaj ustnie.
Usiedliśmy ?
16. Nazwij rodzaje podanych okoliczników.
• serdecznie • po pewnym czasie
• od razu • daleko stąd • uroczyście
• na wzgórzu • miło • jutro • w chacie

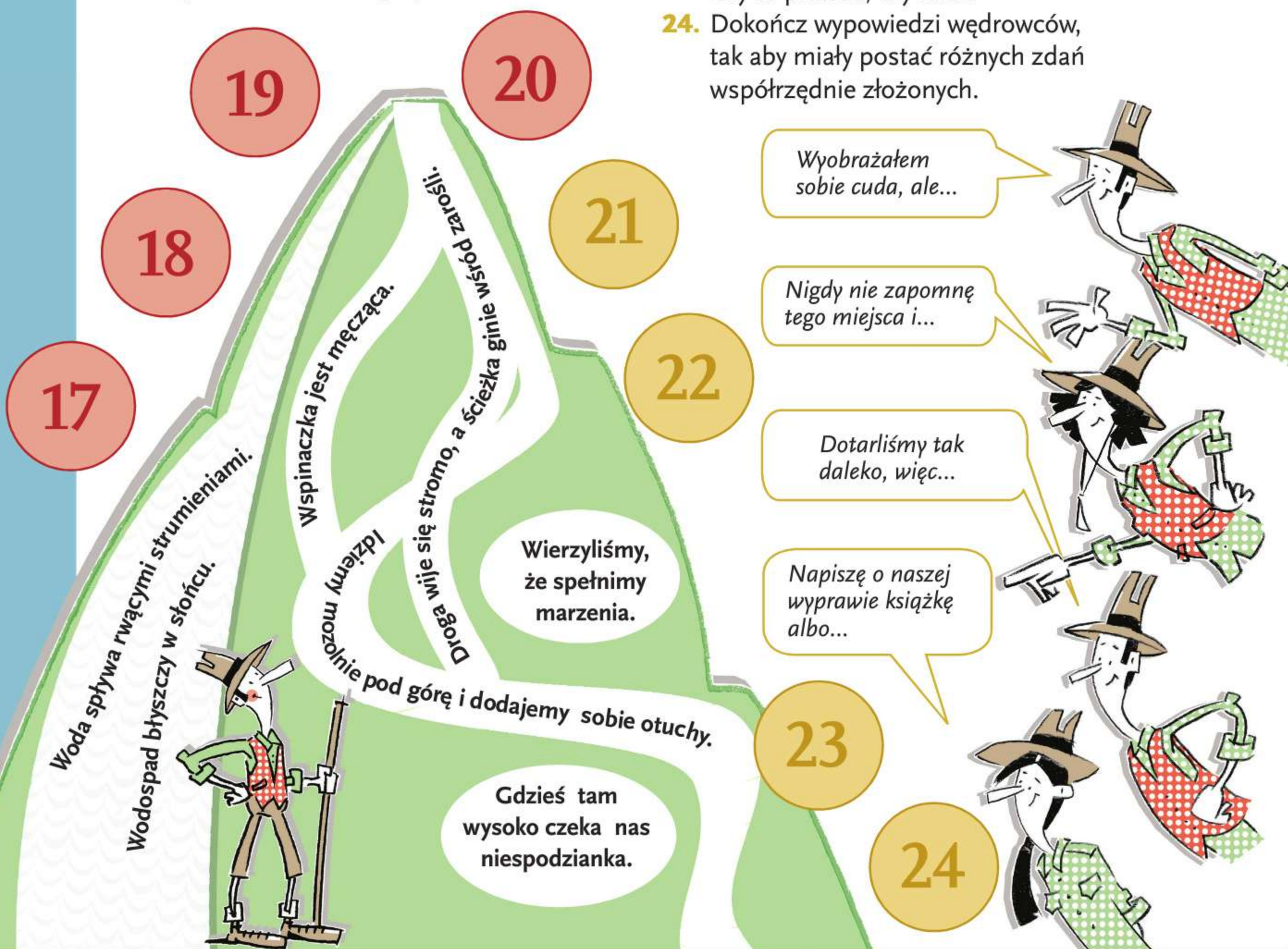

V. GÓRA CZEKA, ABY JĄ ZDOBYĆ

- 17.** Wybierz poprawne dokończenie zdania.
Zdanie złożone
a. zawiera co najmniej dwa orzeczenia.
b. musi być zapisane w dwóch liniach.
- 18.** Utwórz zdanie złożone z dwóch zdań składowych.
Niebo nagle pociemniało. Wierzchołek góry ukrył się w chmurach.
- 19.** Ułóż zdanie złożone, w którym użyjesz słów: *szliśmy, znaleźliśmy*.
- 20.** Wskaż zdania złożone i pojedyncze zapisane na zboczu góry.

VI. BYŁO CIĘŻKO, ALE...

- 21.** Wybierz poprawne dokończenie zdania.
W zdaniu współzręcznie złożonym treści zdań składowych
a. nie określają się wzajemnie.
b. dotyczą tylko problematyki związanej z równością obywateli wobec prawa.
- 22.** Podaj odpowiedni wyraz łączący dwa zdania składowe. Mieszkańcy tego miasta zginęli w tajemniczy sposób ? odeszli stąd z nieznanых powodów.
- 23.** W zdaniu *Mury są już zniszczone ale ich widok wywiera ogromne wrażenie na podróżnikach* powinien być przecinek. Czy to prawda, czy fałsz?
- 24.** Dokończ wypowiedzi wędrowców, tak aby miały postać różnych zdań współzręcznie złożonych.

Wiem, umiem, rozumiem

Eliza Piotrowska

Legenda o poznańskich koziołkach (fragment)

A

Legenda to pani wiekowa,
ma krótką pamięć, włosy siwe,
wszystko powtarza wciąż od nowa
i już nie dojdiesz, co prawdziwe.

B

Był wiek szesnasty (chyba czwartek),
godzina późna (jedenasta),
nie spał jeszcze burmistrz miasta,
zasnąć nie mógł też mistrz Bartek.

C

Znów problemy mam ze spaniem,
bo mnie pewna sprawa złości:
w mieście brak punktualności!

Zwołam jutro
RADĘ MIASTA
TEMAT: **WALKA
ZE SPÓŹNIANIEM.**
RYNEK, RATUSZ,
PUNKT DWUNASTA.

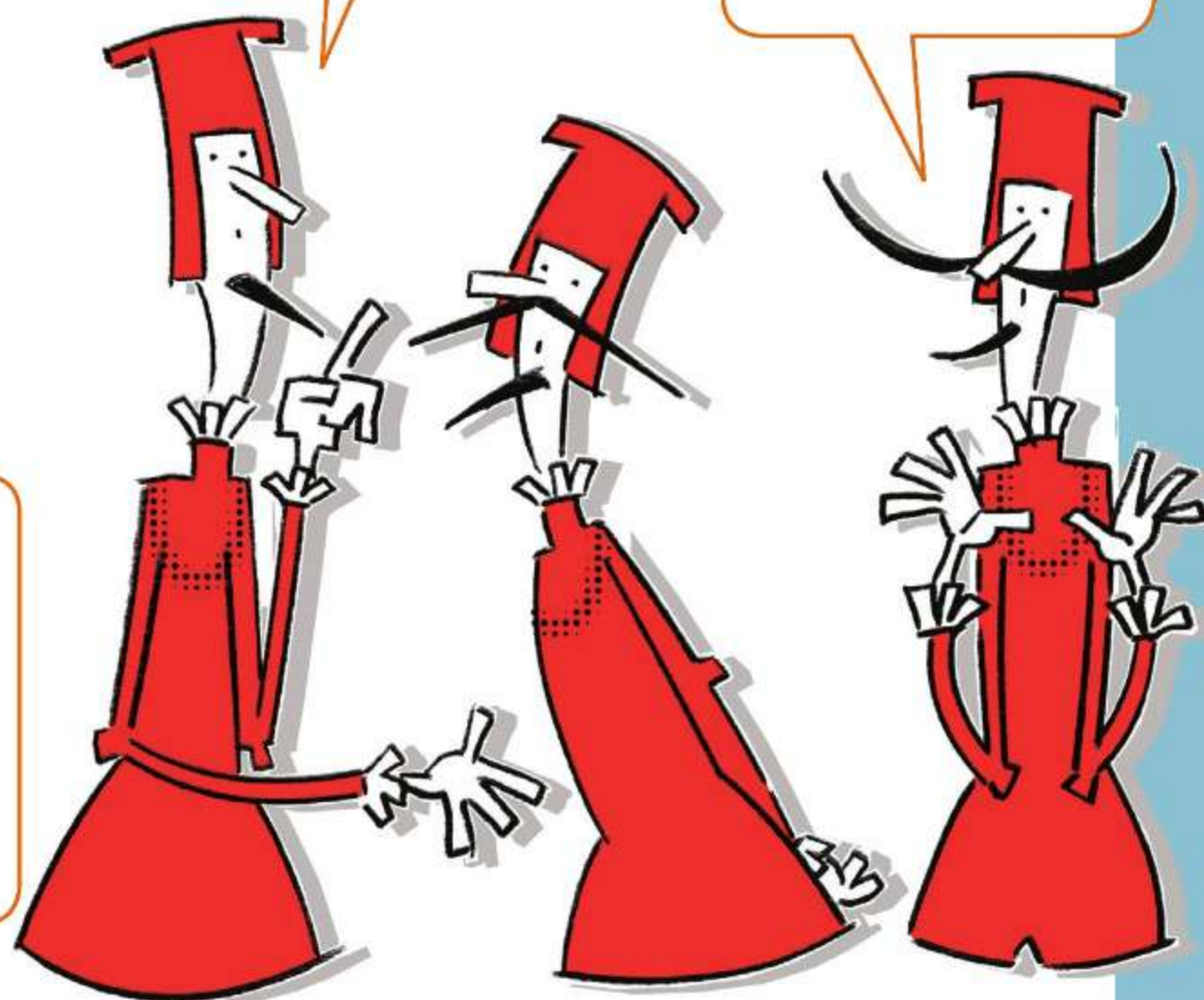
Znów problemy mam ze spaniem,
bo mnie pewna sprawa złości:
świat nie poznał mych zdolności!
Powiem burmistrzowi miasta,
że mam arcydzieło w planie,
ZGODZIĆ MUSI SIĘ, I BASTA!

D

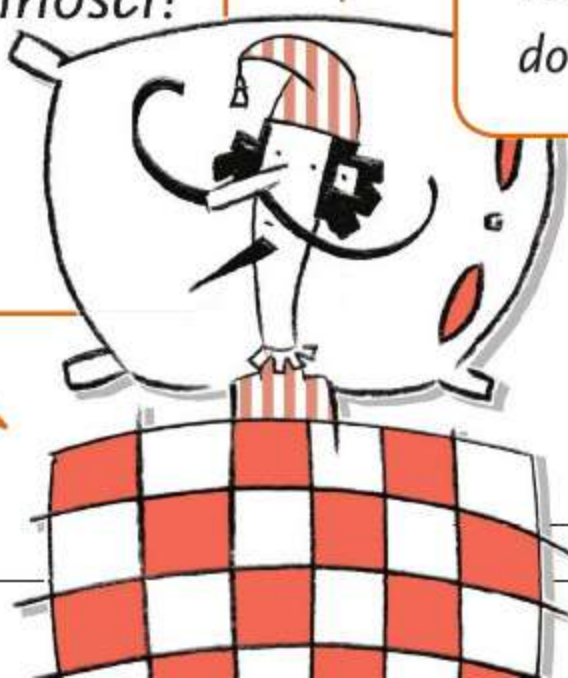
Mieszkańcy miasta,
panowie, panie,
skończyć powinni
ze spóźnianiem!

Trochę pokory
i ogłady,
pan też się spóźnił
na obrady...

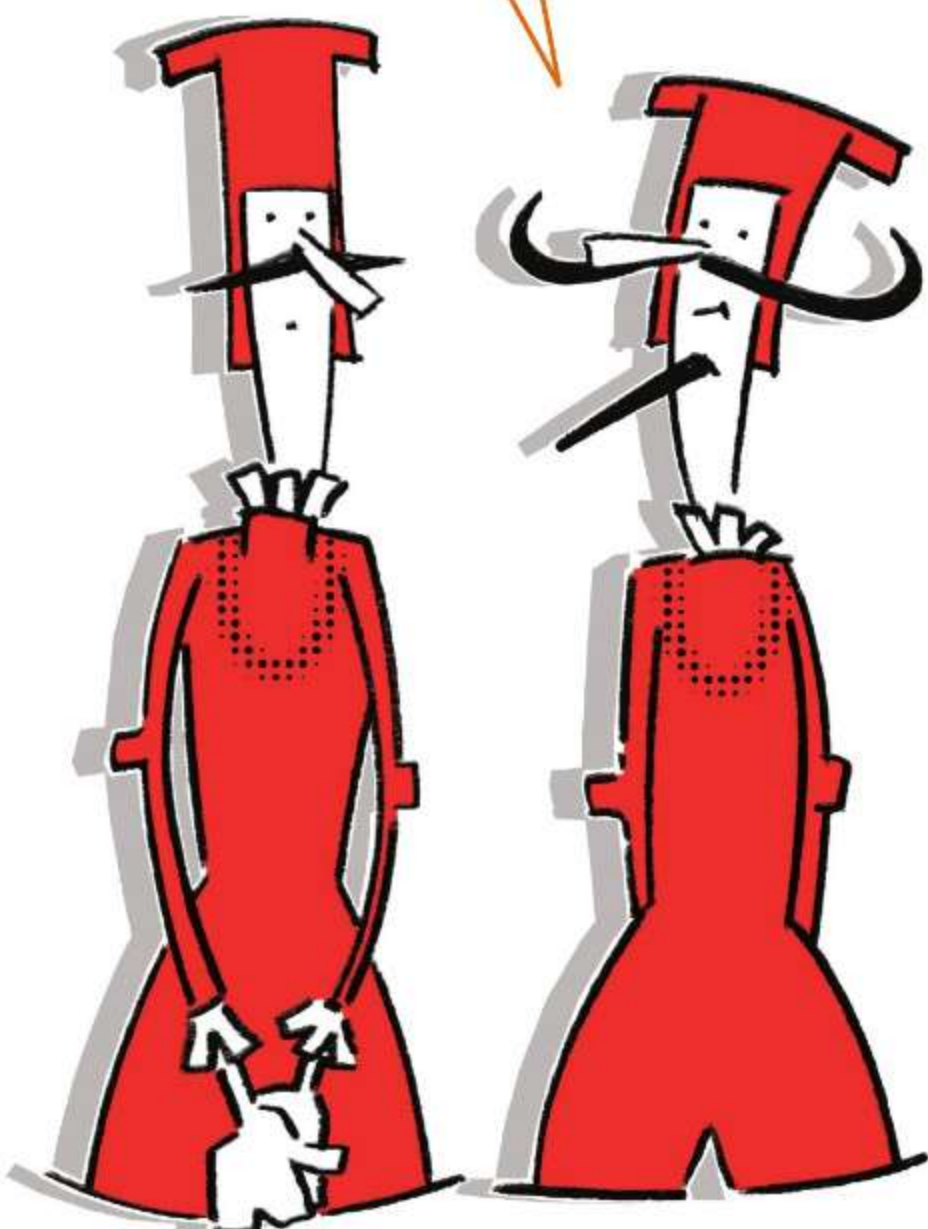
Cisza, spokój,
choć na chwilę,
bo będziemy
znowu w tyle!

Gdy właściwie chodzi zegar,
to terminów się przestrzega.
Ten na ratuszowej wieży
do najlepszych nie należy...

*Racja! Problem tkwi w zegarze!
czas dać nowy miastu w darze!
Zegarowy cech z Poznania,
którym mistrz Bartłomiej włada,
ceni artyzm i wyzwania,
a więc się wspaniale składa!*

*Świetnie! Cieszę się szalenie,
nic tłumaczyć już nie muszę,
życie pisze scenariusze
czasem także na życzenie
Oto marzeń mych zlecenie!*

E

Był wiek szesnasty (chyba czwartek),
zagrzmiały trąby: tru-tu-tu
Powstał już zegar jak ze snu.
ALE nie cieszył się mistrz Bartek,
bo czegoś brakowało mu...

*Zegar piękny jest o tak,
ALE czegoś mi w nim brak...*

W mig przybyła miejska rada,
na galowo i w komplecie:

*Mistrz Bartłomiej głupstwa plecie!
Nam ten zegar odpowiada!*

Uzgodniono więc po chwili,
że zegara odsłonięcie
łączyć będzie się z przyjęciem,
które moment ten umili.

F

Ale kiedy?
W tę niedzielę.
A o której?
Po kościele.
A na obiad co?
Sarnina.
A do picia?
Łyczek wina. [...]

G

Był wiek szesnasty, niedziela (jesień),
kuchmistrz – pan Gaska – przez noc całą
sarninę pichcił, jakich mało. [...]

H

Wtem zawołał kuchcik młody:
– Panie Gaska – jadą goście,
widzę wozy już na moście
i dyliżans wojewody!
Gaska rzucił się do okna,
a tam bryczki, ludzie, konie...
– Ach, jak pięknie! – klasnął w dłonie. [...]

I

Nagle rzekł grubiańsko kuchcik:
– Panie, śmierdzieć coś zaczyna,
trzeba znaleźć jakiś lufcik...
Tak spaliła się sarnina... [...]

J

Był wiek szesnasty, czas śniadania,
pan Gaska płakał po swym daniu,
a kuchcik biegał po Poznaniu,
dzielnie szukając rozwiązania. [...]

K

Wtem dwa koziołki ujrzał małe,
nad Wartą pały się, aż miło,
i serce mocniej mu zabiło:
Oto jest danie doskonałe.
Już je chwycić miał za rogi,
a koziołki – hyc – i w nogi. [...]

L

On pod mostem, one na,
on przed rzeką, one za,
on przez chwilę się nie ruszał,
one chyłkiem do ratusza. [...]

Ł

– Bee, bee, bee.
Kto koziołka złapać chce,
szybko rozczaruje się!
Bo koziołek to jest zwierzę,
co wejść może i na wieżę!
A jak trochę się postara,
wejdzie nawet do zegara! [...]

M

Burmistrz zerkał z przerażeniem,
kuchcik zamarł przestraszony,
wojewoda zaś zdziwiony
krzyknął:
Co za przedstawienie!
Co za pomysł, błyskotliwość,
co za humor i odwaga!
Powtórzenia to wymaga
(niekoniecznie już na żywo). [...]

N

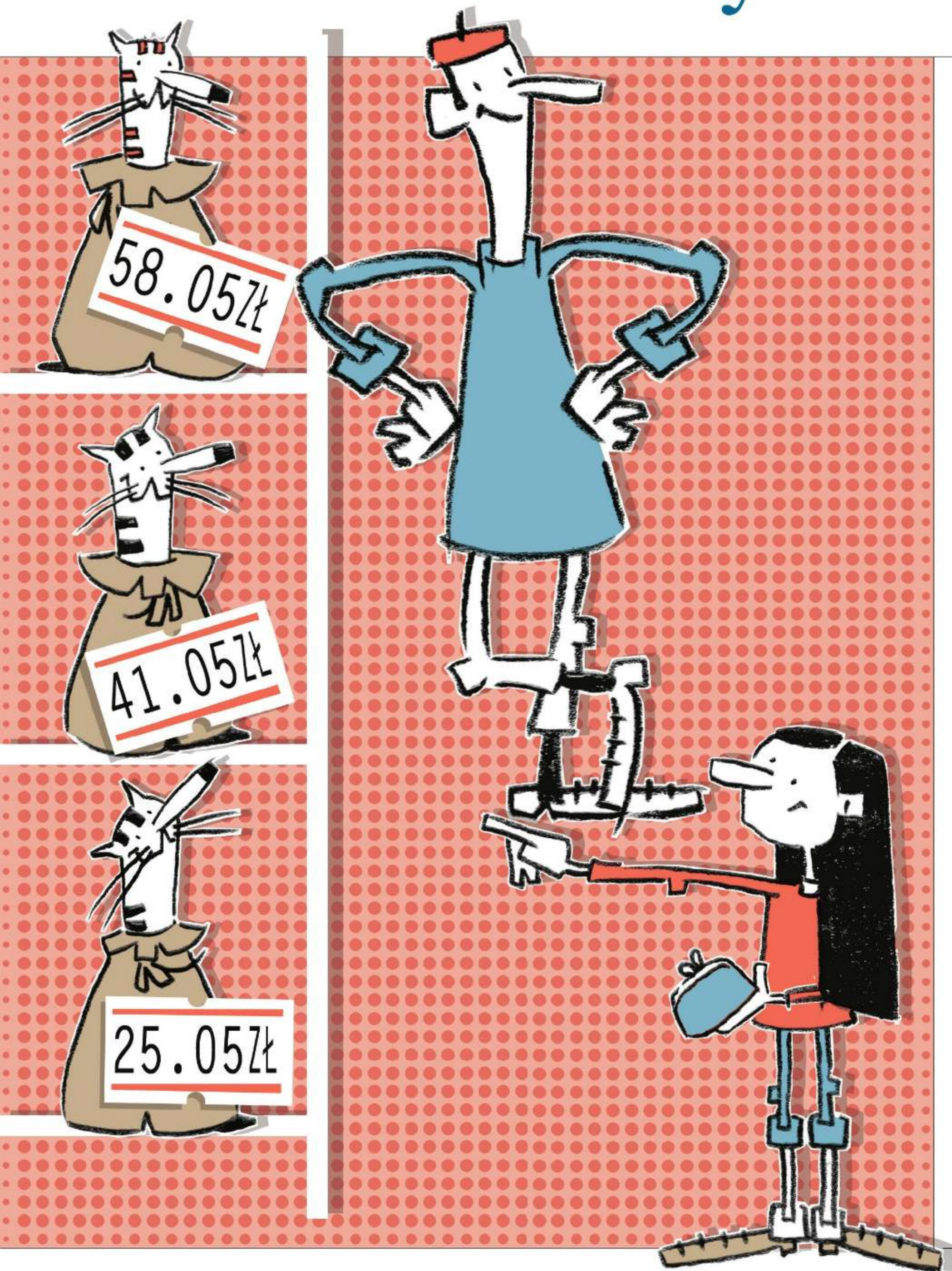
Wszystko jasne, dodam zaraz
dwa koziołki do zegara. [...]

1. Jaka jest legenda? Podaj trzy przydawki z części A wiersza.
2. Przedstaw, gdzie i kiedy rozgrywają się wydarzenia opisane w utworze. Użyj w zdaniu okolicznika czasu i miejsca.
3. Powiedz, co skonstruował Bartek i dla kogo to zrobił. Ułóż wypowiedzenie z dwoma dopełnieniami.
4. Wymień trzech innych niż Bartek bohaterów utworu. Powiedz, co każdy z nich zrobił.
5. Oceń na podstawie części C, który z bohaterów jest bardziej gadatliwy – burmistrz czy Bartłomiej. Policz, ile zdań wypowiedział każdy z nich. W wypowiedzi burmistrza wskaż fragment składający się tylko z równoważników.
6. Określ, czy poniższe stwierdzenia odnoszące się do części D są prawdziwe, czy fałszywe.
 - Czwarty radny (pierwszy z prawej) wypowiedział najwięcej zdań.
 - W jego wypowiedzi są zdania współrzędnie złożone.
 - Pierwszy radny (z lewej) użył zdania pojedynczego nierozwiniętego.
 - Wypowiedzi radnych siedzących pośrodku mają taką samą budowę.
 - Mistrz Bartłomiej użył zdania wykrzyknikowego.
 - Pani, która zamiata, użyła najpierw zdania złożonego, a potem pojedynczego.
7. Przytocz z wypowiedzi osób z części E zdanie współrzędnie złożone. Określ jego typ.
8. Wypisz związki wyrazowe z wypowiedzi radnych i określ ich rodzaj. Weź pod uwagę:
 - pierwsze zdanie pojedyncze
 - drugie zdanie pojedyncze
9. Z jakich wypowiedzeń jest zbudowana część F wiersza?
10. Narysuj w zeszycie wykres wypowiedzenia z pierwszego wersu fragmentu H.
11. Powiedz, jakiego typu wypowiedzenia użył kuchcik we fragmencie H.
12. Wskaż w części L wers, który zawiera orzeczenie.
13. Policz, ile zdań złożonych znajduje się w części Ł.
14. Wskaż w części M równoważniki zdania.

Wyrazy i związki wyrazowe

Dowiesz się:

- co to są frazeologizmy,
- czym różnią się współczesne odmiany polszczyzny.

Nauczysz się:

- korzystać ze słownika języka polskiego, słownika wyrazów obcych i słownika frazeologicznego,
- używać wyrazów zapożyczonych w odpowiednich kontekstach,
- wzbogacać wypowiedzi frazeologizmami,
- posługiwać się oficjalną i nieoficjalną odmianą polszczyzny.

Spacerkiem wśród słowników

Słowniki języka polskiego i wyrazów obcych

- 1.** Wskaż na ilustracji co najmniej siedem elementów zawierających w nazwie **rz**, **ż**, **ó**, **u**, **h** lub **ch**. Sprawdź pisownię tych wyrazów w słowniku.

- 2.** Zastąp innymi słowami wyraz *fajny* w wypowiedziach osób przedstawionych na ilustracji.

Spodziewam się, że to będzie naprawdę *fajna* wyprawa.

W ogrodzie botanicznym zobaczymy *fajne* kwiatki.

Marek to *fajny* kolega.

Popatrzcie, jaki *fajny* widok!

Zapowiada się *fajna* pogoda.

3. Sprawdź pisownię podanych wyrazów i uzupełnij brakujące litery. Podaj do każdego słowa synonim. Skorzystaj z odpowiednich słowników.

- **u** czy **ó** dr ? żka chm ? ra
- **ż** czy **rz** ? ywopłot t ? miel
- **h** czy **ch** s ? odki ? uragan

Przypomnij sobie!

Słownik ortograficzny podaje pisownię wyrazów, zawiera krótkie informacje, m.in. o zalecanych miejscach przenoszenia słów.

Słownik wyrazów bliskoznacznych zawiera zestawy synonimów, czyli wyrazów bliskoznacznych.

4. Przeczytaj poniższy fragment słownika języka polskiego, a następnie określ, które zdania dotyczące tego słownika są prawdziwe, a które – fałszywe.

spacer *m IV, D. -u* «chodzenie, przechadzanie się, jeżdżenie dla przyjemności, dla zdrowia itp.; przechadzka»: Odbyc s. piesze, konne s-y.
Wyprowadzić psa na s.

spacerniak *m III, pot.* «wewnętrzny dziedziniec w więzieniu, na którym odbywają się spacery więźniów»

spacerować *ndk IV* «przechadzać się»
spacerowicz *m II, pot.* «osoba spacerująca w danej chwili; także: osoba lubiąca spacerować»

spacerowy «odnoszący się do spaceru, używany na spacerze» Δ **Wózek** *s.* «lekki wózek dla dziecka, które umie już siedzieć; spacerówka»

Zdania dotyczące słownika

Hasła są zapisane małą literą.

Hasłami w słowniku są tylko rzeczowniki i czasowniki.

Porządek haseł jest przypadkowy.

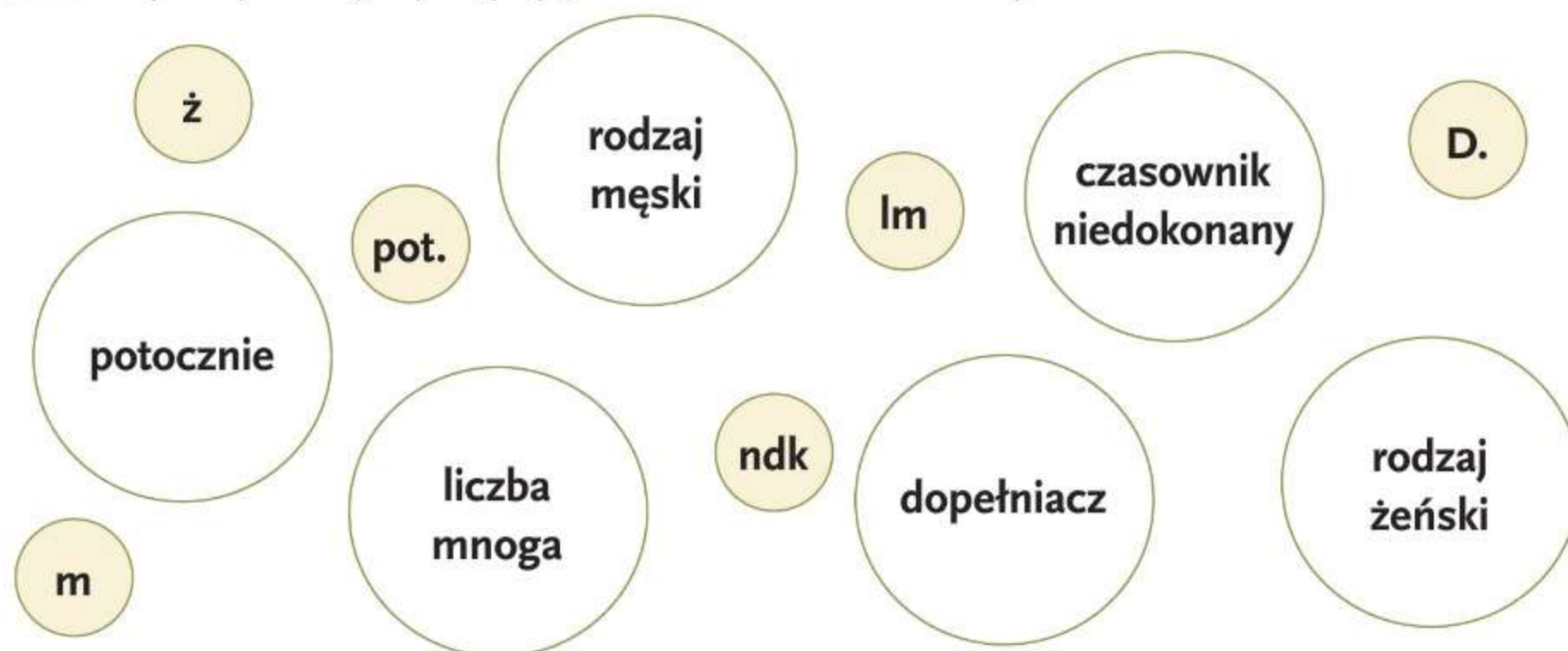
W słowniku występują skróty niektórych wyrazów.

Słownik podaje przykłady użycia wyrazów.

Słownik wyjaśnia znaczenie wyrazów.

Słownik podaje poprawne formy wyrazów.

5. Dopasuj skróty występujące w słowniku do ich objaśnień.

6. Przejdź różnymi drogami przez labirynt, a dowiesz się, z jakich języków pochodzą wyrazy zapisane na torbach zakupowych.

7. Przeczytaj hasła ze słownika. Wskaż następujące elementy każdego z haseł:

- objaśnione wyrazy,
- informacje o pochodzeniu słów,
- znaczenia wyrazów.

fontanna urządzenie składające się ze zbiornika (w formie basenu, czaszy lub misy) i trzonu z dyszą, z której tryska woda doprowadzona pod ciśnieniem, mające zwykle oprawę architektoniczną lub rzeźbiarską, ustawione na placach, dziedzińcach, w ogrodach; wodotrysk. <wł. *fontana* ‘wodotrysk’, z łac. (*aqua*) *fontana* ‘woda źródłana’, od *fons fontis* ‘źródło’>

muzeum instytucja gromadząca, przechowująca i konserwująca zbiory z różnych dziedzin kultury, sztuki, nauki, techniki i udostępniająca je publiczności w formie wystaw stałych, czasowych i objazdowych; także: lokal, budynek mieszczący taką instytucję i zbiory. <niem. *Museum*, fr. *musée*, z łac. *museum* ‘miejsce poświęcone „muzom”, tj. pracy umysłowej, zwł. biblioteka’, z gr. *mouseion* w innym zn. (zwł. o szkole muzycznej)>

ratusz budynek będący dawniej siedzibą władz miejskich, także sądu miejskiego, zwykle położony w centrum miasta. <niem. *rat-hus* ‘dom rady (miejsciej)’>

Zapamiętaj!

Słownik języka polskiego podaje znaczenie wyrazów, informację o ich odmianie i przykłady użycia słów. Zwraca uwagę na trudne formy wyrazów.

Słownik wyrazów obcych zawiera informacje o znaczeniu i pochodzeniu wyrazów zapożyczonych z innych języków.

- altana
- facjata
- gargulec
- hełm
- pierzeja
- pomarańczarnia
- sygnaturka

* Powiedzenie, którego znaczenie można tłumaczyć w następujący sposób: Niech inne narody wiedzą, że Polacy mają własny język.

8. Dopasuj do podanych objaśnień wyrazy z ramki, korzystając w razie potrzeby ze słownika języka polskiego. Następnie przepisz do zeszytu litery według podanego kodu, a poznasz imię i nazwisko autora wypowiedzi o języku polskim: „A niechaj narodowie wżdy postronni znają, iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają”*. Pamiętaj o zasadach pisowni wielką literą.

- A. Ozdobne zwieńczenie wieży, zwykle w formie stożka lub bani.
- B. Budowla ogrodowa o lekkiej konstrukcji.
- C. Pomieszczenie mieszkalne w przestrzeni strychu.
- D. Frontowa ściana zabudowy ulicy lub placu.
- E. Ozdobne zakończenie rynny dachowej.
- F. Wieżyczka na dachu kościoła.
- G. Szklarnia, budynek ogrodowy, w którym hoduje się egzotyczne rośliny.

Kod:

Imię: G. (3. litera); D. (2. litera); F. (9. litera); G. (2. litera); A. (3. litera); B. (4. litera); C. (4. litera)

Nazwisko: E. (3. litera); E. (7. litera); D. (7. litera)

9. Sprawdź w słowniku wyrazów obcych znaczenie wyrazów z ramki. Następnie dopasuj je do podanych niżej przymiotników, tak aby utworzyć poprawne związki wyrazowe.

• aplauz • arbiter • aura • frekwencja • harmonia • profilaktyka

• sprawiedliwy • duża • wczesna • ogromny • sprzyjająca • pełna

10. Narysuj w zeszycie mapę myśli dotyczącą słowników omawianych na lekcji. Użyj podanych określeń. Dopisz przy każdym ze słowników przykłady wyrazów związanych ze spacerem.

Jak cię widzą, tak cię piszą

Frazeologizmy

1. Wskaż zdania, w których podane związki wyrazowe zostały użyte w niedostownym znaczeniu.

Gruba ryba

- Po kilku godzinach wędkowania złowił nadzwyczaj grubą rybę.
- Uważaj na niego, to naprawdę gruba ryba – ma wielką władzę.

Czarna owca

- Cała rodzina uważała go za czarną owcę – wytykała mu, że swoim zachowaniem wszystkich kompromituje.
- Na hali wśród stada białych owiec pasła się jedna czarna owca.

Ciepłe kluchy

- Uwielbiał ciepłe kluchy, które w każdą niedzielę gotowała mu babcia.
- Był to człowiek powolny, mało energiczny, niektórzy mówili o nim: ciepłe kluchy.

2. Przyporządkuj każdy wyróżniony związek wyrazowy do jego znaczenia.

Marcin Brykczyński

Gorące pragnienie

Proszę panów! Proszę pań!
Oto idzie **zimny drań**.
Dowiodł tego już nie raz,
Że wciąż **zimny** jest **jak gład**.
Chodzi sobie z miną drwiącą,
Życie chwytą na gorąco
I podobno nawet w tłumie
Zimną krew zachować umie.
Proszę panów! Proszę pań!
To naprawdę zimny drań!
Już z daleka **bije chłód**,
Bo on **zimny** jest **jak lód**.
Lecz ja sobie cicho marzę,

Że ktoś ciepło mu okaże.
Może ciepły uśmiech sprawi,
Że drań trochę się poprawi.

nieczuły

zły i bezwzględny

wykorzystuje każdą życiową okazję

jest opanowany

odczuwa się brak życzliwości

3. Określ cechy osób na podstawie wypowiedzi. Dobierz odpowiednie przymiotniki spośród podanych niżej.

- ambitny • kapryśny • kłótniwy • leniwy • nieśmiały
- porywczy • skąpy • strachliwy • niezgrabny

- Całymi dniami zbija bąki.
- Chciałby zawsze grać pierwsze skrzypce.
- Ze wszystkimi drze koty.
- Siedzi cicho jak mysz pod miotłą.
- Ma węża w kieszeni.
- Ciągłe stroi fochy.
- Boi się nawet własnego cienia.
- Jest w gorącej wodzie kąpany.
- Rusza się jak słoń w składzie porcelany.

Zapamiętaj!

Związek frazeologiczny (frazelogizm) to utrwalone w języku połączenie wyrazów, np. *głowa domu*, *czuć się jak u siebie w domu*.

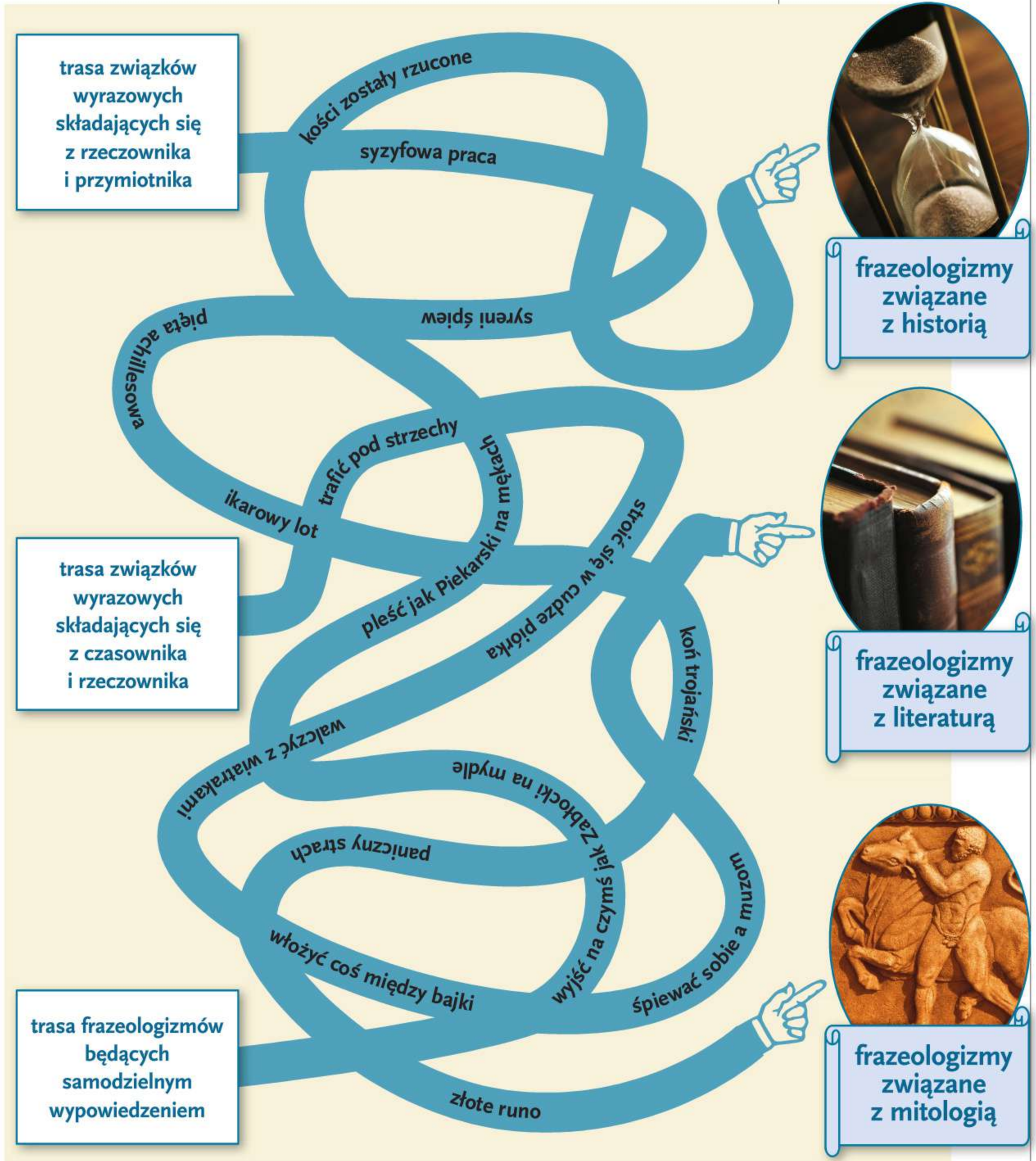
Frazelogizm ma ściśle określone znaczenie, które nie wynika ze znaczeń poszczególnych słów wchodzących w skład związku, np. *niebieski ptak* to nie ptak o niebieskim upierzeniu, ale człowiek nieodpowiedzialny, unikający pracy.

4. Przyporządkuj frazeologizmy z ramki wywodzące się z określonych dziedzin życia do postaci z fotografii. Wskaż te związki wyrazowe, które oderwały się od dziedzin, z których się wywodzą. Ułóż zdania z frazeologizmami.

1. okaz zdrowia 2. gorzka pigułka do przełknięcia 3. kruszyć kopie 4. podnieść poprzeczkę 5. przekazać pałeczkę 6. sytuacja podbramkowa 7. trafić w dziesiątkę 8. wojna nerwów 9. wytoczyć najcięższe działa 10. wystąpić z podniesioną przyłbicą 11. zastrzyk finansowy 12. zdrow jak ryba

5. Przejdź wskazane trasy, a dowiesz się, skąd wywodzą się podane frazeologizmy.

6. Podaj przykłady frazeologizmów związanych z częściami ciała pokazanymi na zdjęciach.

7. Przyporządkuj do podanych objaśnień odpowiednie frazeologizmy.

- dać drapak
- mieć bielmo na oczach
- mieć głowę na karku
- nie owijać w bawełnę
- pluć sobie w brodę
- wetknąć kij w mrowisko

- mówić wprost, bez ogródek
- nie dostrzegać spraw oczywistych
- umieć sobie radzić w życiu
- żałować czegoś poniewczasie
- sprowokować zamieszanie
- uciec, czmychnąć

8. Odgadnij, jakie frazeologizmy zostały przedstawione na zdjęciach. Ułóż z nimi takie zdania, które wyjaśnią ich znaczenie.

9. Wskaż błędy popełnione w liście. Zapisz w zeszycie poprawione zdania. Wykorzystaj słowa podane na marginesie.

- encyklopedia
- głowa
- mur
- orzech
- puls
- rękawy

Warszawa, 23.03.2014 r.

Droga Aniu!

Bardzo chciałabym się z Tobą zobaczyć,
ale na razie jest to niemożliwe.

W szkole mamy teraz prawdziwe urwanie ręki.
Nauczyciele przyciskają nas do tablicy – w tym tygodniu
są trzy ważne sprawdziany. To twardy cukierek do
zgrzyzienia. Żałuję, że nie jestem chodzącą książką. Muszę
teraz zakasać mankiety i trzymać rękę na ręce.

Wkrótce napiszę coś więcej, a na razie – serdecznie Cię
pozdrawiam i mocno całuję.

Kasia

10. Przeczytaj tekst i odszukaj w nim związki frazeologiczne. Wskaż te, które warto byłoby zmienić, aby usunąć nadmiar frazeologizmów z tekstu.

Józio był chłopcem, którego już od kolebki przekonywano, że jest wyjątkowy. Zdawało mu się, że świat stoi przed nim otworem. Pewnego dnia postanowił opuścić rodzinny dom. Przez pierwszy tydzień klepał biedę. Ponieważ wierzył jednak w swoją gwiazdę, postanowił się nie poddawać. Wędrował od wioski do wioski w poszukiwaniu zajęcia. Nie mógł nigdzie dłużej zagrzać miejsca i wciąż był goły jak święty turecki. Ta sytuacja drażniła go coraz bardziej, więc postanowił poruszyć niebo i ziemię. Zatrzymał się w zajeździe, aby przemyśleć sprawę. Zaczął zalecać się do córki właściciela. Ale ojciec panny był w gorącej wodzie kąpany. Uznał, że przebrała się miarka, i postanowił biedakowi porachować kości. Młody człowiek jak niepyszny powrócił do rodziny, którą nie tak dawno porzucił. Pierwsze trzy doby spał jak zabity. Kiedy potem pytano go o sukcesy odniesione w świecie, kłamał jak z nut, opowiadając, jak to udawało mu się ludzi nabijać w butelkę. Nawet przed sobą się nie przyznawał, że po powrocie do domu kamień spadł mu z serca. W każdym razie wszelkich podróży odechciało mu się na dobre.

11. Uzupełnij powiedzenia i przysłowia, zastąp rysunek odpowiednim słowem. Wybierz jedno ze zdań na tytuł opowiadania, które ułożysz i zapiszesz w zeszycie.

• Trafiała ? na ?.

• Cicha ? ? rwie.

• Uderz w ?, a ? się odezwą.

Pójdź po rozum do głowy, ze słownikiem zacznij rozmowy

Słownik frazeologiczny

- chować
- czytać
- dostać
- rzucać
- walić
- ważyć
- wybiegać
- zjeść

1. Powiedz, którymi słowami z ramki należy uzupełnić podpisy pod rysunkami. Wyjaśnij znaczenie związków frazeologicznych.

? głową w mur

? głowę w piasek

? w czyichś w myślach

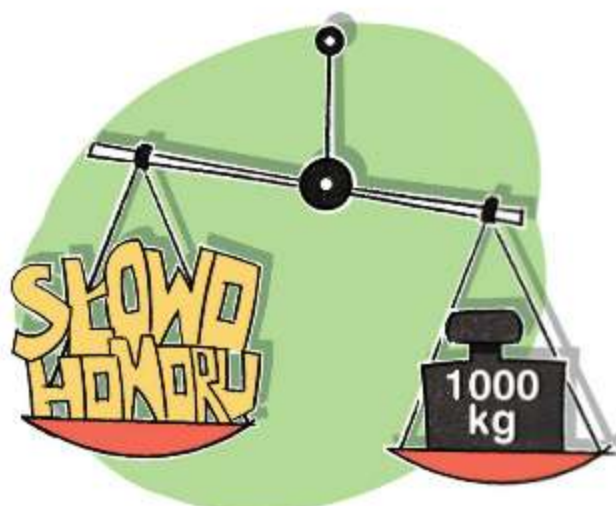
? myślą naprzód

? wszystkie rozumy

? małpiego rozumu

? każde słowo

? słowa na wiatr

2. Wyszukaj w haśle słownikowym podane elementy.

nauka – nauka nie poszła w las – zdobyta wcześniej wiedza okazała się przydatna; ktoś zapamiętał to, czego go uczono; nabyte umiejętności przyniosły komuś wymierne korzyści; *Miała nadzieję, że po raz kolejny zaskoczy go swoim pomysłem na spędzenie wieczoru. Tym razem jednak Maciek przygotował się na każdą ewentualność, więc chyba nauka nie poszła w las.*

hasło główne

frazeologizm

objaśnienie związku

przykłady użycia

Zapamiętaj!

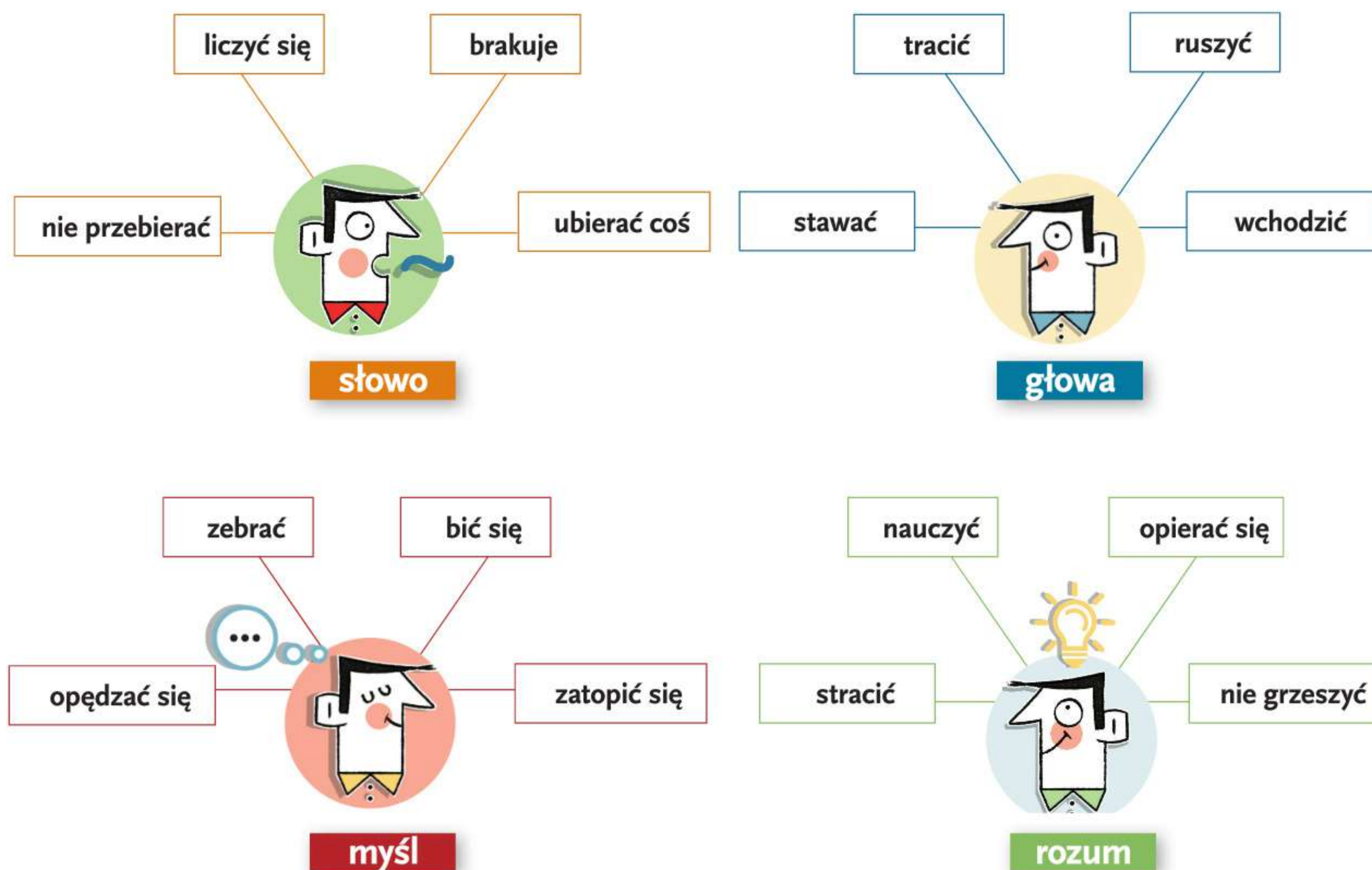
Słownik frazeologiczny podaje znaczenia stałych związków wyrazowych oraz przykłady ich użycia.

Informacje na temat wybranego frazeologizmu można znaleźć zazwyczaj pod różnymi hasłami głównymi, np. *marzenie ściętej głowy* pod hasłami *marzenie*, *głowa*.

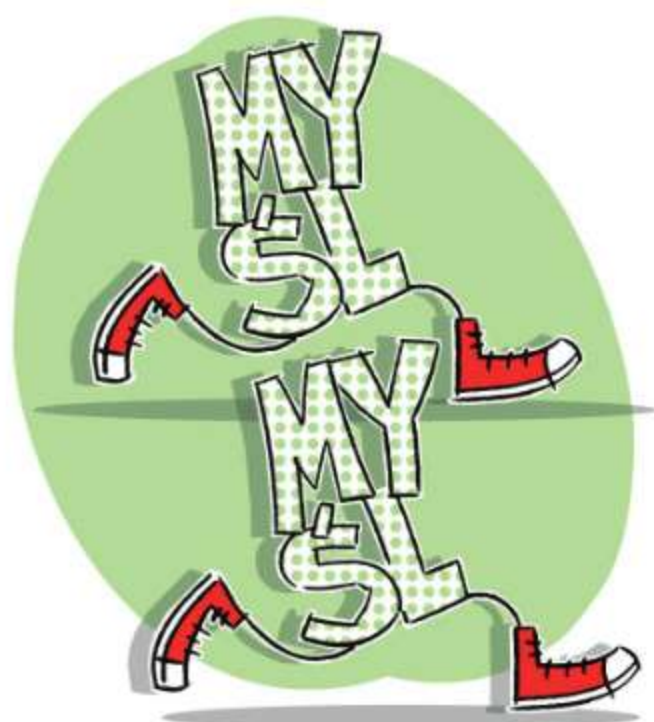
3. Sprawdź, które wyrazy z każdego zestawu słów tworzą poprawne związki frazeologiczne.

głowa komuś	puchnie	pęka	wybuchu
głowa	tęga	koronacyjna	spokojna
mieć głowę	na przestrzał	nie od parady	na karku
komuś w głowie	mąci się	kręci się	wierci się
myśleć	chaotycznie	głośno	wesoło
myśli	deszczowe	czarne	kosmate
słowo	honoru	z głową	bez pokrycia

4. Ułóż poprawne związki frazeologiczne. Do podanych czasowników dodaj wyrażenia przyimkowe lub rzeczowniki w odpowiednim przypadku i liczbie.

5. Wyszukaj w słowniku frazeologicznym związki wyrazowe, którymi można byłoby podpisać rysunki.

6. Wypisz z wiersza frazeologizmy. Wyjaśnij ich znaczenie.

Marcin Brykczyński
Spokojna głowa

Pewien król raz stracił głowę,
Gdy wygłaszał wielką mowę.
Chociaż głowę miał na karku,
Twierdził, że ją zgubił w parku.
Teraz łamie sobie głowę,
Jak bez głowy skończyć mowę,
Cały świat na głowie stanął,
A dworzanom rozkazano,
Aby każdy ręczył głową,
Że królowi znajdzie nową,
Więc ich o to głowa boli,
Jak tu wybrnąć z trudnej roli.
A mnie chodzi myśl po głowie,
Że królowi słówko powiem.
Wtedy już, spokojna głowa,
Więcej tak się nie zachowa.

7. Wskaż w podanych wypowiedzeniach błędy powstałe

- w wyniku pominięcia koniecznego wyrazu,
- dodania niepotrzebnego słowa,
- zmiany słowa we frazeologizmie,
- przemieszania dwóch związków wyrazowych.

Poprawne formy zapisz w zeszycie.

Przeczytała do deski wszystkie wiadomości.

Ogarnęła ją ciemna rozpacz.

Wszyscy kładli jej ktody pod nogi.

Wyrwał się jak przystówiowy Filip z konopi.

Poruszył póki co niebo i ziemię.

Takie zachowanie na wszystkich wywarło piętno.

Kim jesteś? Gdzie się znajdujesz? To o języku decyduje

Odmiany polszczyzny

1. Połącz nadawców wypowiedzi i ich odbiorców. Powiedz, kim są lub mogą być i w jakiej sytuacji prowadzą rozmowę.

Czy to państwa samochód?
Zostaną państwo
ukarani za parkowanie
w niedozwolonym miejscu.

Panie władzo, oświadczyć
się chciałem...

Misiaczku, yyy ... nie mogę
rozmawiać.

Ale czy, czy to takie ważne?

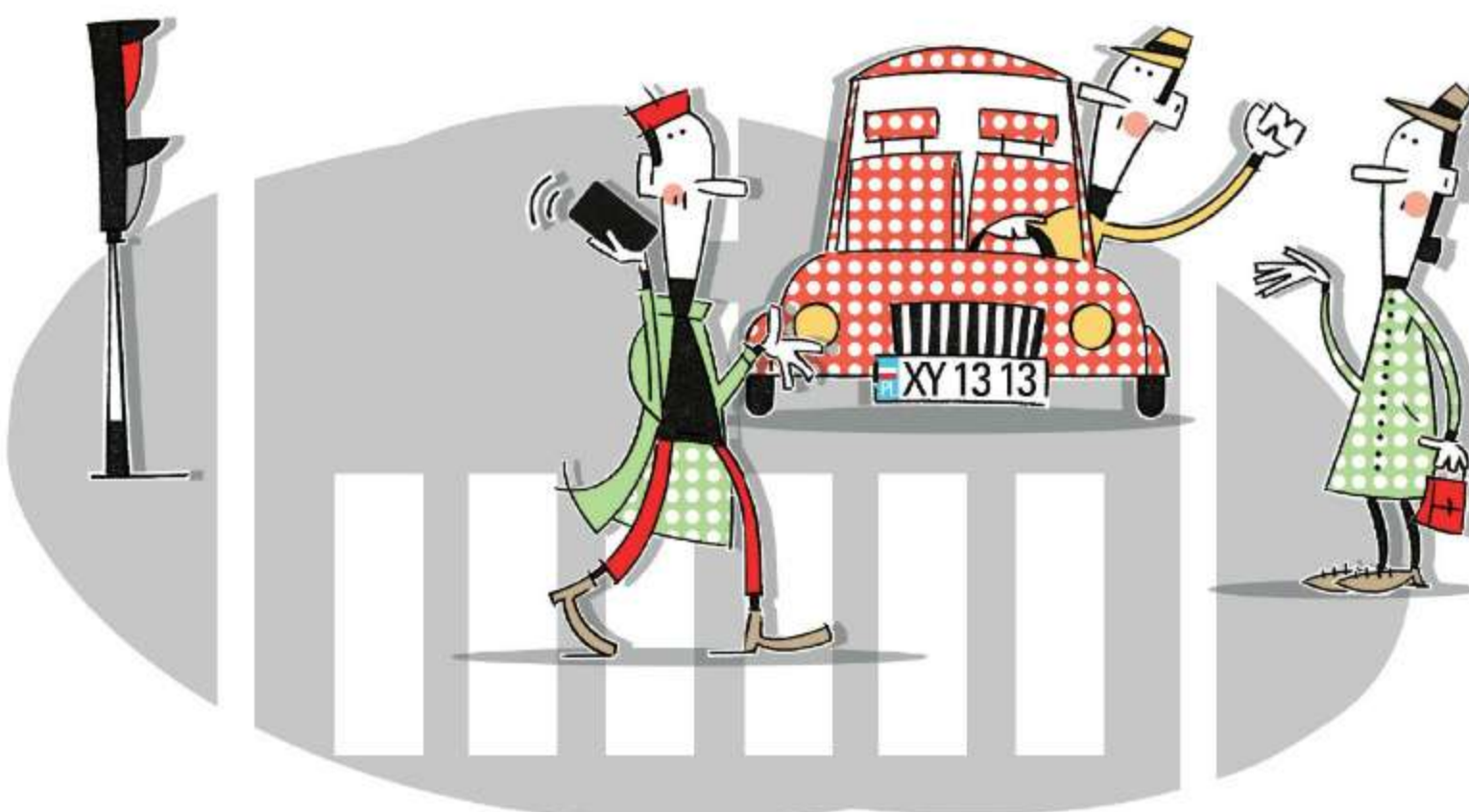
Prezentowane tutaj treści
obowiązywać będą podczas
egzaminu końcowego.

Gdzie idziesz, ośle?!

Cukiereczku, kocham cię!

Nie widzisz pan, że wyznaje
jej miłość?

2. Wskaż teksty, które mogą być zapisem wypowiedzi mówionych.

W serwisie informacyjnym czeka na Ciebie wiadomość o zmianach w regulaminie mieszkańców osiedla.
Wiadomość wygenerowana automatycznie.

Znowu będą łazili przez tydzień.

- Musisz wyjść z pracy wcześniej.
- Zwariowałeś! Dlaczego?
- Będą sprawdzać nawiewy...

Uprzejmie zawiadamiamy, że przegląd wentylacji mechanicznej będzie odbywał się według harmonogramu w załączniku.

3. Powiedz, które wypowiedzi mogłyby być wygłoszone w sytuacji oficjalnej.

- Przewidujemy burze i ulewne deszcze.
- Zaraz będzie lało jak z cebra.
- Anglica da nam popalić.
- Anglistka zapowiedziała kartkówkę z nieregularnych form czasownika.
- Mam już trzy banie.
- To twoja kolejna ocena niedostateczna.
- Proszę zgłosić się do dyrektora szkoły.
- Byłem u dyra na dywaniku.

Zapamiętaj!

We współczesnym języku polskim można wyróżnić dwie odmiany polszczyzny:

- **nieoficjalną**, używaną przede wszystkim w rozmowach prywatnych;
- **oficjalną** stosowaną najczęściej podczas wystąpień publicznych, w mediach.

Każda z tych odmian może mieć wersję **mówioną** (swobodniejszą) i **pisaną** (staranniejszą).

Różnią się one funkcją, budową wypowiedzi i doбором słownictwa.

4. Wskaż wyrazy, których można użyć tylko w sytuacji nieoficjalnej

- głowa
- łepetyna
- czaszka

- oczy
- gały
- zmysł wzroku

- nos
- nochal
- zmysł węchu

- ciało
- cielsko
- organizm

- ręka
- łapa
- kończyna górna

- noga
- gira
- kończyna dolna

- stopa
- stópka
- część ciała tworząca dolny koniec nogi

5. Dopasuj do podanych czasowników wyrazy bliskoznaczne, które stosuje się przeważnie w sytuacjach oficjalnych.

żyć

mieszkać

oglądać

oceniać

wydawać
opinię

wartościować

istnieć

egzystować

wypowiadać
sąd

lustrować

obserwować

szufladkować

kwaterować

rezydować

gapić się

koczować

chodzić po
świecie

6. Przekształć wypowiedzi potoczne na formę oficjalną.

7. Powiedz, jak przekażesz poniższe komunikaty rodzeństwu.

Uprasza się o ciszę.

Chcę wyrazić podziękowanie.

Muszę przeprowadzić kontrolę.

8. Zaprezentuj ulubioną postać literacką lub filmową, najpierw bliskim znajomym, a następnie nauczycielowi języka polskiego podczas lekcji.

Rajd wyrazowy

► Pokonaj wyznaczoną trasę i podaj przykłady problemów językowych, których rozwiązania znajdziesz w poszczególnych słownikach.

**SŁOWNIK
ORTOGRAFICZNY**

– No to jazda z ^ógurki.

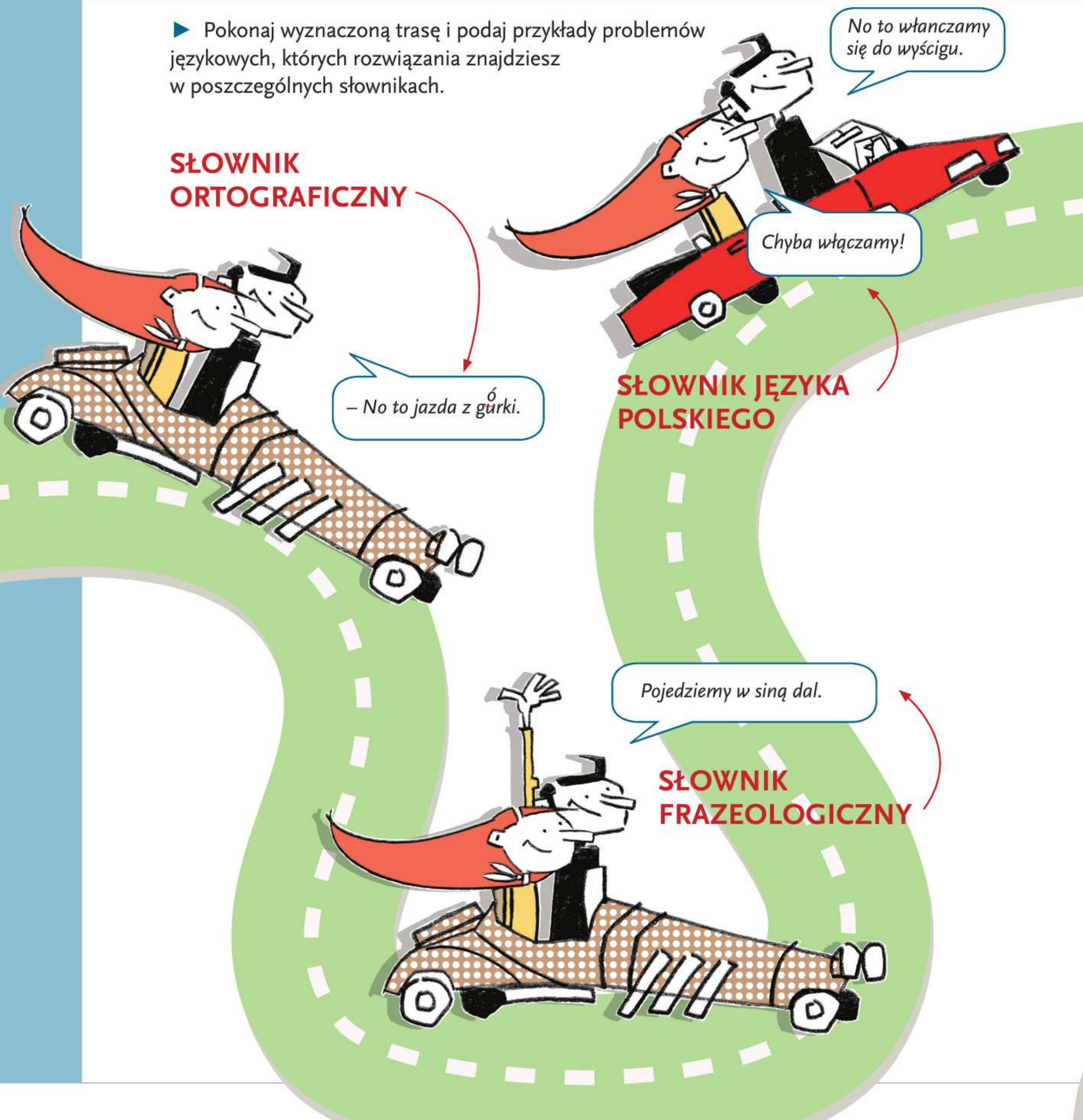
**SŁOWNIK JĘZYKA
POLSKIEGO**

No to włączamy się do wyścigu.

Chyba włączamy!

Pojedziemy w siną dal.

**SŁOWNIK
FRAZEOLÓGICZNY**

przejażdżka -dżce; -dżek

wypad – krótka
wyprawa, odbywana
dla przyjemności.

wycieczka – wyjazd,
wypad, wędrówka.

SŁOWNIK SYNONIMÓW/ SŁOWNIK WYRAZÓW BLISKOZNACZNYCH

SŁOWNIK WYRAZÓW OBCYCH

Całkiem miła ta eskapada
po słowach. Świetny wypad.

To raczej rajd. Ale, ale...
Czy ty masz prawo jazdy?

rajd rz. – 1. wyścig sportowy
odbywający się na wyznaczonej
trasie; rajd samochodowy.
Brać udział w rajdzie.
2. wycieczka podzielona
na etapy, w czasie której
należy pokonać wyznaczoną
wcześniej trasę.

**Nieoficjalna
odmiana
polszczyzny**

Odczyt fotoradaru wskazuje,
że pojazd poruszał się
z niedozwoloną prędkością.

No masz babo placek!

**Oficjalna
odmiana
polszczyzny**

Pogaduszki w bibliotece

Biblioteka to nie tylko wypożyczalnia – może być miejscem inspirujących spotkań. Oto zestaw pytań umożliwiających miłe spędzenie czasu z książką w roli głównej. Zagraj z koleżankami i kolegami. Musisz podać dobrą odpowiedź lub poprawnie wykonać zadanie, aby przejść na kolejne pole. Błędna odpowiedź powoduje utratę kolejki.

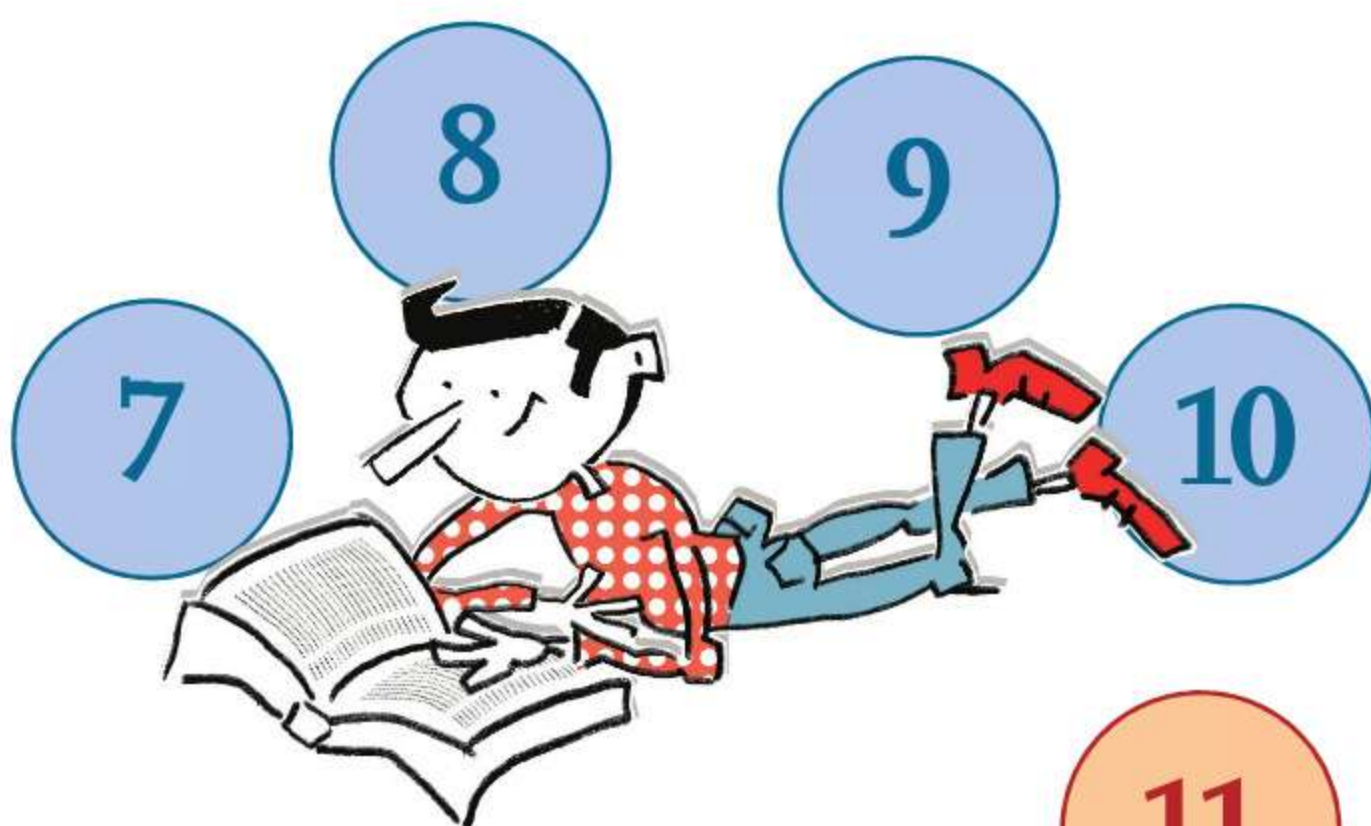
I. SZAFKA PEŁNA SŁOWNIKÓW

1. Wybierz poprawne dokończenie zdania.
Słownik języka polskiego podaje
a. znaczenie wyrazów i przykłady ich użycia.
b. słowa używane tylko przez nauczycieli języka polskiego.
2. Wybierz poprawne dokończenie zdania.
Pochodzenie wyrazu zapożyczonego można sprawdzić
a. w słowniku wyrazów obcych.
b. w biurze paszportowym.
3. Wybierz poprawne dokończenie zdania. Informacje na temat frazeologizmów w słowniku frazeologicznym umieszczone są
a. zazwyczaj pod różnymi hasłami głównymi.
b. zwykle w bliżej nieokreślonych miejscach.
4. W słowniku synonimów nie znajdziemy wyrazów bliskoznacznych.
Czy to prawda, czy fałsz?
5. Uporządkuj i zapisz w zeszycie wyrazy w kolejności, w której występują w słowniku ortograficznym.
kurz, półka, otworzyć, przeczytać, rząd, schować, drzwi, szuflada, książka

II. KĄCIK POŻERACZA KSIĄŻEK

6. Wybierz poprawne dokończenie definicji.
Związek frazeologiczny to
a. utrwalone w języku połączenie wyrazów, które ma ściśle określone znaczenie.
b. dwa twierdzenia matematyczne, z których jedno logicznie wynika z drugiego.

7. Wybierz poprawne dokończenie zdania.
Czytać od deski do deski to
a. czytać reklamy umieszczone na nartach skoczków i biegaczy.
b. czytać całą książkę, od początku do końca.
8. Wybierz poprawne dokończenie definicji.
Rzadka i niezwykle cenna książka to
a. czarny orzeł.
b. biały kruk.
9. Związek wyrazowy *książka do poduszki* oznacza lekturę polecaną do czytania przed snem. Czy to prawda, czy fałsz?
10. Wskaż frazeologizmy w podanym zestawie wyrażen i zwrotów.

połykać książki

zakurzona książka

mówić jak z książki

półka z książkami

książka dla dzieci

mól książkowy

III. SPACER WŚRÓD REGAŁÓW

11. Wybierz poprawne dokończenie zdania.
Nieoficjalnej odmiany polszczyzny używamy
a. przede wszystkim w rozmowach prywatnych.
b. wyłącznie po zakończeniu lekcji i zajęć dodatkowych.
12. Wybierz poprawne dokończenie zdania.
Podczas wystąpień publicznych należy posługiwać się
a. oficjalną odmianą polszczyzny.
b. wyraźnie podniesionym głosem.
13. Dobrym obyczajem w bibliotekach jest wprowadzanie zakazu używania języka mówionego. Czy to prawda, czy fałsz?
14. Wybierz karteczkę, która bardziej przypomina fragment regulaminu czytelnia.

...zająć wyznaczone miejsce.

...klapnąć wygodnie.

14

...nie jeść.

...przestrzegać zakazu jedzenia.

...zgłosić uszkodzenie egzemplarza.

...pokazać zniszczoną książkę.

15. Powiedz, który styl wypowiedzi jest odpowiedni do sytuacji.

15

Obwoluta tej publikacji komponuje się z barwą twoich oczu.

Z książką ci do twarzy.

Kolekcjonerzy słów

Agnieszka Frączek
Kolekcjonerka

Siedzę w ławce z taką Elką,
która jest kolekcjonerką.
Co takiego Ela zbiera?
Co?

No dobrze...

Będę szczerą:
zbiera plamy na odzieży.
Ma codziennie kilka świeżych,
zgrabnych plamek kolorowych –
jedna w kształcie smoczej głowy,
druga wije się jak trąba,
trzecia miauczy... Dla mnie bomba!

Czasem tylko ten czy ów,
widząc plamy, jęknie: Uff...

Ale Elka się nie zraża:
– Tak jest ładnie – wciąż powtarza
i, udając elegantkę,
cała w ciapkach gna na randkę.

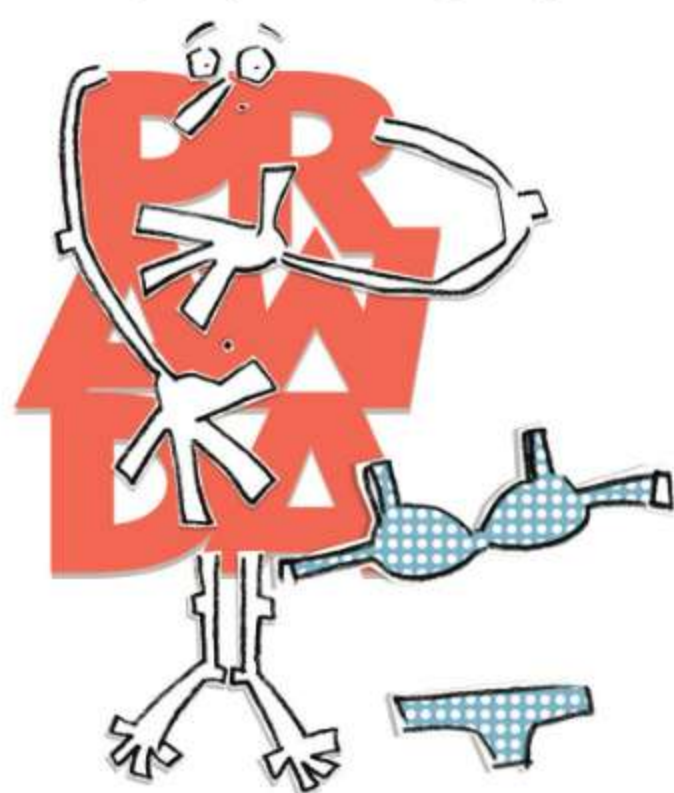
Zgodnie z artystycznym planem
gogle też ma upačkane –
wszędzie plamy na tip-top!

Zaraz. Jak to? Chwilkę... Stop!
W goglach chodzi się na stok.

Fakt. Lecz Elka cały rok
defiluje w nich po szkole.
Bo ją prawda w oczy kole.

1. Powiedz, jaki typ polszczyzny przeważa w wierszu.
2. Określ bohaterkę wiersza kilkoma rzeczownikami bliskoznacznymi.
3. Wypisz z wiersza wyrazy używane raczej w języku mówionym.
4. Przekształć jedną z wypowiedzi głównej bohaterki w formę oficjalną.
5. Wskaż frazeologizm będący puentą wiersza i wyjaśnij jego znaczenie.
6. Podaj trzy frazeologizmy ze słowem *prawda*. Skorzystaj z podpowiedzi rysunkowych.

7. Przyporządkuj frazeologizmy do ich znaczeń.

spojrzeć prawdzie w oczy

mijać się z prawdą

wygarnąć komuś prawdę

przyjąć coś do wiadomości
(zwłaszcza coś przykrego)

zdobyć się wobec kogoś
na bolesną szczerość

kłamać lub nie mówić
całej prawdy

8. Wskaż w ostatnim wersie wiersza wyraz, który nie jest współcześnie używany samodzielnie. Podaj jego synonimy.

9. Dopasuj związki wyrazowe z ramki do podanych kategorii.

- białe plamy w historii • plama atramentu • plama na honorze
- plama na ubraniu • plama nie chce puścić • wyczyścić plamy na obrusie

• Znaczenie dosłowne

• Znaczenie przenośne

10. Podaj dosłowne znaczenie słowa *bomba* oraz to, w którym wyraz został użyty w wierszu.

11. Sprawdź w słowniku i powiedz, z których języków zostały zapożyczone podane wyrazy.

- elegancja
- gogle
- randka
- tip-top

12. Powiedz, z jakiego słownika pochodzą hasła:

defilować – 1. brać udział w defiladzie; maszerować, przejeżdżać przed kimś w szyku paradnym dla oddania honorów.
2. pot. przechodzić wobec większej liczby osób; paradować.
3. łow. o zwierzętach: iść, ciągnąć wzdłuż linii myśliwych.
<fr. défiler>

defilować cz. ndk.a dk.la, ~luję, ~luje. 1. brać udział w uroczystym przemarszu, w defiladzie: Sportowcy defilowali przed trybunami. 2. łow. o zwierzętach: przejść przed stanowiskiem myśliwskim: Defilowała przed nim rodzina dzików.

13. Powiedz, w którym ze słowników sprawdzisz:

- a.** jakie jest znaczenie słowa *gnać*.
- b.** czy wyraz *powtarzać* piszemy przez **rz**.
- c.** jakiego słowa użyć zamiast potocznego *upaćkane*.
- d.** skąd pochodzi słowo *kolekcjonować*.

Piszę poprawnie

część 1

Dowiesz się:

- jak poprawnie zapisywać wyrażenia przymkowe i przymki złożone,
- jakie są zasady pisowni **nie** z liczebnikami.

Utrwalisz:

- poprawną pisownię wyrazów z **rz** i **ż**, **ó** i **u**, **h** i **ch**,
- poprawną pisownię wielką i małą literą,
- poprawną pisownię **nie** z rzeczownikami, przymiotnikami, czasownikami i przysłówkami.

Zostań mistrzem gry

Pisownia wyrazów z *rz* i *ż*

1. Wskaż w tytułach gier komputerowych wyrazy z *rz*. Przyporządkuj je do podanych kategorii.

- Wyrazy z *rz* wymiennym
- Wyrazy z *rz* po spółgłoskach
- Wyrazy z *rz* w zakończeniach
- Wyrazy z *rz* niewymiennym

2. Uporządkuj i zapisz w zeszycie cechy bohatera gry według podanych niżej kryteriów. Policz, ile punktów mocy ortograficznej może zdobyć.

- ma potrójne życie • obłąskawia żywioły • służy tylko władcy
- pobłażliwy dla elfów • zdobył książęcą przyjaźń • zwycięża potwory • posiada zgodę na przewożenie skarbów • jest lżejszy od innych stworzeń • skacze najwyżej ze wszystkich

- I. właściwości zawierające w nazwie wyrazy z *ż* wymiennym (1 cecha = 1 punkt)
- II. właściwości zawierające w nazwie wyrazy z *ż* po spółgłoskach *l*, *t*, *r* lub *n* (1 cecha = 2 punkty)
- III. właściwości zawierające w nazwie wyrazy z *ż* niewymiennym (1 cecha = 3 punkty)

Przypomnij sobie!

Dwuznak **rz** piszemy:

- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych zachodzi **wymiana** **rz** na **r**, np. *dworzec* – *dworcowy*;
- **po spółgłoskach** *p, b, t, d, k, g, ch, j, w*, np. *przysięga, brzmieć, strzałka, drzazga, krzywda, grzbiet, chrząstka, obejrzyć, wrzask*;
- **w zakończeniach** wyrazów **-arz** lub **-erz**, np. *gospodarz, kołnierz*;
- w wyrazach z **rz niewymiennym**, np. *barbarzyńca, narzekać, orzeczenie, powierzchnia, rzep, rzeński, rzutki, sporządzić*.

Literę **ż** piszemy:

- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych zachodzi **wymiana** **ż** na **dz, g, h, s, z, ź**, np. *znużony* – *znudzony, uważny* – *uwaga, pobłażanie* – *błahy, bliżej* – *blisko, pokażę* – *pokazać, wyrażenie* – *wyrazić*;
- **po spółgłoskach** *l, ł, n, r*, np. *zwilżyć, małżowina, rewanż, drżenie*;
- w wyrazach z **ż niewymiennym**, np. *kałuża, każdy, pożyczka, wieżowiec, żaden, żądło, żmudny, żyła*;
- w wyrazach, w których **ż** jest częścią dwuznaku **dż**, a nie literą oznaczającą samodzielną głoskę, np. *dżentelmen*.

3. Złam kody, aby przejść na kolejny poziom gry. Skorzystaj z poniższego diagramu. Utworzone wyrazy zapisz w zeszycie.

	I	II	III	IV
A	ar	cza	gar	mierz
B	so	mistrz	to	ze
C	mistrz	ką	mierz	cy

- A-I / C-IV / B-II
- B-IV / A-III / C-I

- A-II / B-I / C-III
- C-II / B-III / A-IV

Słowniczek

rodzina wyrazów

– grupa wyrazów mających wspólną część znaczeniową.

wyrazy pokrewne

– wyrazy należące do jednej rodziny.

Zapamiętaj!

Dwuznak **rz** piszemy w zakończeniach wyrazów **-mistrz, -mierz**, np. *harczmistrz, prędkościomierz*.

4. Wykonaj polecenia związane z projektowaniem miasta w ortograficznej grze strategicznej.

- Przygotuj banknoty, którymi można płacić w ortograficznym mieście. Wytnij 10 kartoników o wymiarach 2x4 cm i na każdym zapisz wyraz z **rz** wymiennym, a obok niego podaj formę, w której **rz** wymienia się na **r**.
- Sporządź listę co najmniej sześciu fachowców potrzebnych do budowy i funkcjonowania miasta, których nazwy zawodów są zakończone na: **-arz**, **-erz**, **-mistrz**.
- Zgromadź w magazynach po dwa wyrazy z **rz** występującym po oznaczonych spółgłoskach. Zapisz je w zeszycie.

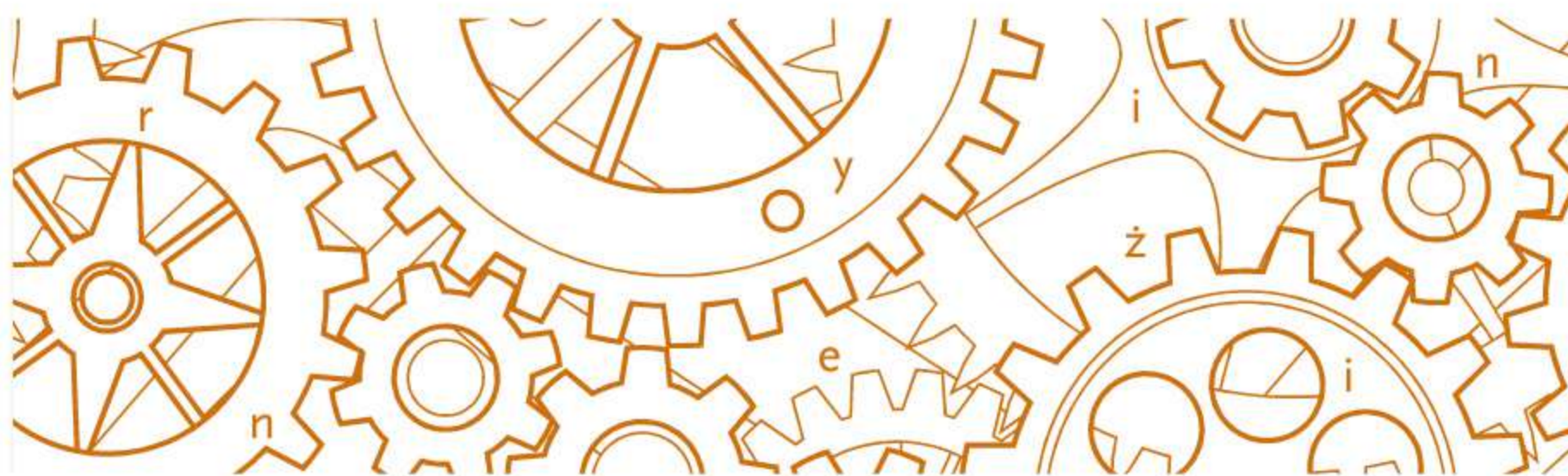

- Schowaj w skarbcu wyrazy zawierające **rz** niewymienne. Wybierz właściwe słowa z podanego niżej zestawu.

• burza • dobrze • dworzanin • górzysty • jarzębina • korzeń • morze
• nazajutrz • orzeł • orzeźwić • otworzyć • rycerz • rzadko • rząd • rzeka
• wierzba

5. Wykonaj polecenia związane z tworzeniem armii w twojej grze.

- Wyszukaj na rysunku osiem liter i ułóż z nich wyraz oznaczający osobę, która za projektuje najlepsze samoloty dla twojej armii.

- Utwórz nazwy umiejętności i atrybutów twoich wojowników. Dopasuj do podanych wyrazów właściwe słowa z ramki. Zapisz je w zeszycie wraz z wyrazami pokrewnymi, w których zachodzi wymiana **ż** na inne spółgłoski.

Wzór: **mrożenie oddechem – mróz**

• drużyn • mnożenie • mosiężne • oblężnicze • rażenie

- ? miecze
- odporność na ?
- ? pocisków
- maszyny ?
- podwajanie siły ?
- Przygotuj siedem magicznych tarcz dla wojowników. Na każdej zapisz wyraz z **ż** niewymiennym.

6. Ułóż z rozsypanych części osiem rzeczowników zawierających **ż** lub **rz**. Dopasuj każdy z nich do bohatera gry według zasady, że należy połączyć wyrazy, których dotyczy ta sama reguła ortograficzna. Utworzone pary wyrazów zapisz w zeszycie.

Wzór: **Skrzat** – **pokrzywa** (w nazwie bohatera i w rzeczowniku występuje **rz** po spółgłosce **k**).

zo	dżdżow	lerz	nica	orze	brak	kole	tek
żanka	oskar	rza	życiel	brzy	spich	dal	że

- starzec • olbrzym • rycerz • marzyciel • dzoker • czarnoksiężnik
- sierżant • strażnik

7. Przeprowadź swoje wojska przez niebezpieczny teren. Podążaj zgodnie ze wskazówkami. Zapisz w zeszycie trasę wyprawy.

Wskazówki

1. rzeczownik z **rz** wymiennym
2. rzeczownik z **ż** niewymiennym
3. przymiotnik z **rz** po spółgłosce
4. przymiotnik z **ż** niewymiennym
5. rzeczownik z **rz** niewymiennym

8. Napisz relację z wyprawy do świata twojej gry. Użyj w niej następujących wyrazów:

- utrzymać • zanurzyć • zdarzenie • skrzynia • towarzysz
- pożyczyć • korzyść • wyróżnić

Urządzić pokój to nie lada sztuka

Pisownia wyrazów z ó i u

- 1.** Przeczytaj kartkę z dziennika. Wskaż wyrazy z ó i zapisz je w zeszycie w podanych niżej kategoriach.

Środa, 1 X, Danuty, Remigiusza

Postanowiłem dziś, że coś zmienię w swoim życiu. Wahatem się, czy poprawić stopnie, czy dokonać zmian w otoczeniu. Wybór okazał się prosty. Uznałem, że nie mogę przecież nagle zostać prymusem i narazić swoich rodziców i przyjaciół na wstrząs nerwowy. Nawet moim nauczycielom zburzyłbym spokój ducha, gdybym nagle zaczął dostawać same szóstkę ze sprawdzianów i kartków. Nie wspomnę o Krysi Kowalczykównie, która ciągle mówi, że nikt jej nie dorówna. Wróćmy jednak do moich planów. Wymyśliłem, że urządzę na nowo swój pokój. Na ścianie ułożę mozaikę ze starych długopisów, widokówek i kartoników. Zawieszę kilkanaście lampionów z plastikowych butelek. Zastanawiam się, co by tu jeszcze wymyślić... A może kupimy tapczan przypominający samochód Formuły 1?! Nie spóźniałbym się wówczas na ósmą do szkoły!

- wyrazy z ó wymiennym
- wyrazy z ó w zakończeniach -ów, -ówka, -ówna
- wyraz z ó na początku
- wyrazy z ó niewymiennym

- 2.** Przyjrzyj się rysunkowi. Znajdź na nim przedmioty mające w nazwie u i zapisz je w zeszycie według podanych kategorii. Uwzględnij również nazwy czynności wykonywanych przez osoby pokazane na ilustracji.

u na początku,
w środku
lub na końcu wyrazu

u w częstkach
kończących wyrazy

u w czasownikach
w czasie teraźniejszym
zakończonych
w bezokoliczniku
na -ować

3. Zapisz w zeszycie, ile porcelanowych bibelotów każdego rodzaju ma Kasia w swojej kolekcji. Skorzystaj z podanych informacji.

- słoniki (2 z opuszczoną trąbą i 4 z podniesioną)
- krasnoludki (liczba słoników + 3)
- aniołki (liczba słoników + liczba krasnoludków)
- pieski (o 4 mniej niż krasnoludków)

Zapamiętaj!

Literę **ó** piszemy w części **-ów** występującej w **dopełniaczu liczby mnogiej** rzeczowników rodzaju męskiego, np. *drobiazgów, znaczków, żołnierzyków*.

4. Ułóż z rozsypanych liter nazwy osób, a dowiesz się, kto mieszka za drzwiami, na których umieszczono poniższe napisy.

Co masz zrobić dziś, zrób jutro!

e i u c l h n

Nie ruszaj tego, co moje!

y u c h r s t

Mówię prawdę, kiedy się pomylę.

m a u c c h k t z

Dzień bez żartu dniem straconym.

u y g r s w z

Zapamiętaj!

Literę **u** piszemy w częstkach **-uch** i **-us** kończących wyrazy, np. *maluch, dzikus*.

5. Dodaj do podanych słów wyrazy pokrewne zawierające literę **ó**.

• stolik • łóżce • pokoik • wzorzysty • narożny • otworzyć

6. Odgadnij i zapisz w zeszycie hasła zawierające **ó** niewymienne. Wskazane litery w tych wyrazach utworzą nazwę przedmiotu, o którym się mówi, że im jest wyżej, tym lepsze rzeczy się na nim znajdują.

Objaśnienia haseł

A-1; B-3; C-3; D-1; E-4

- A. Przygotowania do występu, koncertu.
- B. Miejsce, skąd bierze swój początek rzeka.
- C. Środkowa część jajka.
- D. Ostra wymiana zdań, sprzeczka.
- E. Wysokie wzniesienie terenu.

7. Zapisz w zeszycie, w których pokojach mogą być rzeczy wymienione w ramce. Możesz dodać własne przykłady.

- akwarium • ekwipunek na wyprawę do dżungli • figurki Kubusia Puchatka
- globus • kuferek z pluszowymi misiami • odtwarzacz MP3 ze słuchawkami
- poduszki w kształcie kęp mchu • przewodnik po muzeach świata
- pudełko ze starymi płytami muzycznymi • rachunek za zakupy w sklepie z porcelanowymi lalkami • tulipan w doniczce • zestaw nut

- Pokój miłośnika natury
- Pokój kolekcjonera zabawek
- Pokój melomana
- Pokój podróżnika

8. Uzupełnij podane wypowiedzenia odpowiednimi czasownikami w czasie teraźniejszym. Skorzystaj z podanych słów. Utworzone wyrazy przepis do zeszytu.

Mama jest z zawodu architektem i [?] właśnie wewnątrz mojego pokoju. Dziadek [?] w garażu, zapewne [?] mi jakiś ładny mebel. Ja natomiast [?] z tatą. [?] paski tapety, a on [?] je klejem. Siostry [?] wyczyścić podłogę, ale niezbyt dobrze im to wychodzi. [?] deski szczotką i bardzo się [?]. Mówią, że prędzej ludzie [?] na Marsie, niż uda się skończyć ten remont trwający już od tygodnia.

9. Przeczytaj wiersz. Wskaż w nim wyrazy według podanych kategorii.

Eliza Piotrowska *Próżna Róża*

Chuda Róża Rój spod Ustki
kupowała rude chustki
oraz różne inne cuda:
lustro, ul i krasnoluda
żółtą karuzelę z wróżką,
biurko z utraconą nóżką,

kurnik z kurą i wróblami,
duże pudła z ukwiałami*,
nóż kuchenny, obrus w kulki,
długich nici całe szpulki,
wór pustaków, bukiet róż
i pieniążków nie ma już...

10. Naukowcy uważają, że kolor zielony sprzyja kreatywnemu myśleniu. Wymyśl, jakie elementy wyposażenia w zielonym kolorze można byłoby umieścić w twoim pokoju. Zastosuj wyrazy zawierające **ó** lub **u**, np. stół wypełniony zielonymi kulkami, narzuta z zielonych piórek.

- wylądować
- majsterkować
- pracować
- smarować
- przytrzymywać
- przygotowywać
- usiłować
- szorować
- denerwować
- projektować

- ó wymienne
- ó niewymienne
- ó w zakończeniach -ów, -ówka, -ówna
- u na początku wyrazu
- u w środku wyrazu

* **ukwiał** – zwierzę morskie należące do koralowców.

Wśród chwatów i hultajów

Pisownia wyrazów z *ch* i *h*

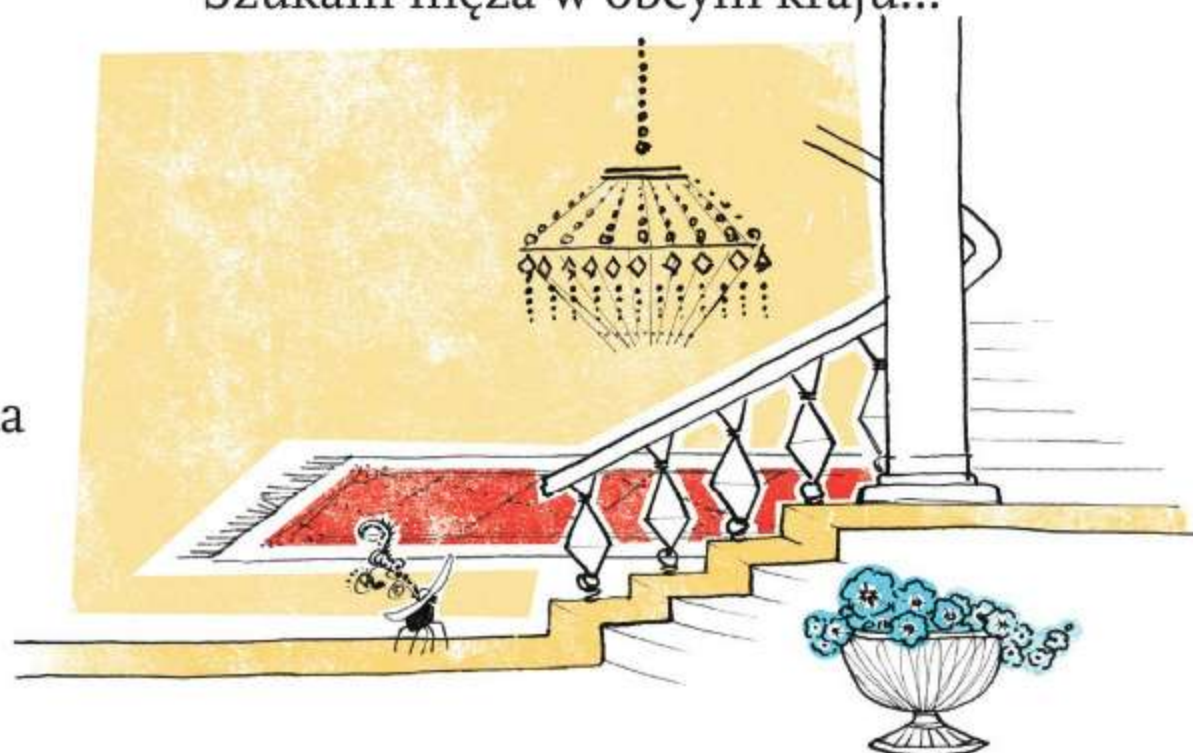
- *ch* wymieniające się na *sz* w wyrazach pokrewnych
- *ch* po spółgłosce *s*
- *ch* na końcu wyrazów
- *ch* w wyrazach, których pisownię trzeba zapamiętać

1. Przeczytaj wiersz Jana Brzechwy. Wskaż w nim wyrazy z **ch** według podanych kategorii.

Jan Brzechwa
Pchła Szachrajka (fragment)

Przed oczami Pchły Szachrajki
Staje nagle zamek z bajki,
Dookoła groźne wieże, [...] W wieżach strażę i rycerze. [...] Wchodzi Pchła do wielkiej sali,
Gdzie rycerze się zebrali.
Serce omal jej nie pęknie.
Patrzy wokół: Jak tu pięknie!
Schody z saskiej porcelany,
Barwne ściany i dywany [...] Pchła więc dworski ukłon składa
I do króla tak powiada:
Jam księżniczka Białoliczka
W purpurowych rękawiczkach.

Jestem córką króla z bajki,
Władcy wyspy Patatajki [...] Z puchowego wstałam łoża
I tak płynąc poprzez morza
Szukam męża w obcym kraju...

2. Przeczytaj fragment listu. Wyszukaj w nim wyrazy z **h**. Wskaż wyraz z **h** wymienionym.

Drogi Igorze,
wybacz, że nie zabrałem Cię ze sobą, ale tym razem postanowiłem wyruszyć sam na poszukiwanie skarbu.
Przeczytałem horoskop i bez wahania wyruszyłem w drogę moim latającym zamkiem. Dzięki temu nie muszę korzystać z hotelu.
Towarzyszy mi niania, która właśnie przygotowała kakao i podała pyszne herbatniki. Wiem, że nie pochwalasz takiej diety...
Nie wrócimy zbyt prędko, bo w drodze powrotnej zahaczymy o Bombaj...

Himalaje, 19 X 2013 r.

Przypomnij sobie!

Dwuznak **ch** piszemy:

- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych zachodzi **wymiana *ch* na *sz***, np. *Stach* – *Staszek*;
- **po spółgłosce *s***, np. *schab*;
- **zawsze na końcu wyrazu**, np. *filmach*;
- w wielu wyrazach, których pisownię trzeba zapamiętać, np. *chirurg*, *chochlik*, *zachód*.

Literę **h** piszemy:

- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych zachodzi **wymiana *h* na *g*, *ż***, np. *wahać się* – *waga*, *druh* – *drużyna*;
- w wielu wyrazach, których pisownię trzeba zapamiętać, np. *hańba*, *higiena*, *wehikuł*.

3. Znajdź pary słów, w których zachodzi wymiana **ch** na **sz**. Uzupełnij tytuł filmu o Panu Samochodziku słowem, które pozostanie bez pary.

monarcha	okruchy	machiny	zamachowe	zawierucha
wydmuszki	pieszy	włoszczyzna	pośpieszyć	cieszyć
Włoch	pośpiech	dmuchać	piechota	monarszy
uciecha	kruszonka	zawieruszyć	zamaszysty	

Latające ? kontra Pan Samochodzik

4. Uzupełnij tekst kolejnymi wyrazami z ramki w odpowiedniej formie. Zapisz całą notatkę w zeszycie.

- chudy • pulchny • chatka • schowany • mech • ochota • chory
- wybuchanie • trochę • najmłodszy

Żwirek i Muchomorek to sympatyczne skrzaty. Jeden jest wysoki i ?, a drugi niski i nieco ?. Mieszkają w ? z pnia drzewa ? wśród kwiatów i gałązek. Są bohaterami serialu animowanego *Bajki z ? i paproci*. Z wielką ? pomagają różnym stworzeniom. Pewnego razu uratowali ? ognika. Specjalnie dla niego zorganizowali wyprawę po wielkie kamienie. Przytaszczyli głązy, które okazały się lekarstwem na ? stworka. Zapomniane już ? filmy z ich udziałem rozbawią z pewnością nie tylko ? widzów.

H	A	M	B	U	R
G	E	R	H	H	A
M	A	K	I	H	A
R	M	O	N	I	J
K	A	L	H	E	Ł
M	A	H	O	M	A
R	R	H	A	K	Y

Fotos z filmu *Asterix na olimpiadzie*, reż.
Frédéric Forestier, 2008

5. Odszukaj wyrazy ukryte w diagramie, które mogłyby być podpisami poniższych ilustracji. Pozostałe litery czytane kolejno w rzędach od lewej strony utworzą hasło.

?? ? ? ? ? ? – bohater humorystycznego wiersza Juliana Tuwima.

6. Przepisz do zeszytu sylaby z diagramu według oznaczonego kodu. Wśród otrzymanych wyrazów rozpoznaj słowo nazywające tor wyścigowy, na którym bohaterski Gall z filmu *Asterix na olimpiadzie* zaprezentował swoje umiejętności powożenia rydwanem. W razie trudności skorzystaj ze słownika wyrazów obcych.

	I	II	III	IV
A	hi	Hin	po	ter
B	Hi	po	li	dus
C	kop	lit	he	drom

- B-I / A-III / C-II • A-I / B-II / C-IV • A-II / B-IV
- C-III / B-III / C-I / A-IV

Zapamiętaj!

Literę **h** piszemy w wielu częstkach rozpoczynających wyrazy, m.in.:

- **hiper-**, np. *hiperbola*,
- **hipo-**, np. *hipoteza*,
- **helio-**, np. *heliocentryzm*.

Słowniczek

hiperbola

– środek stylistyczny polegający na zamierzonej przesadzie; *hiper* – cząstka oznaczająca nadmiar, nadwyżkę czegoś.

7. Dopasuj ilustracje do podanych definicji. W razie trudności skorzystaj ze słownika.

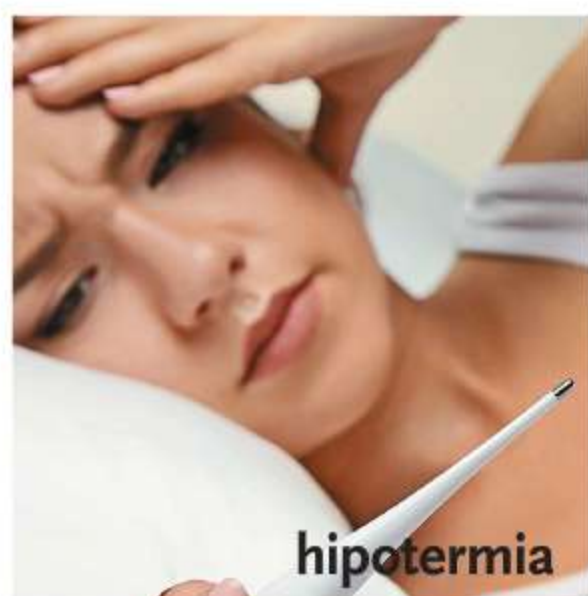
- Przesadnie staranny sposób wypowiedzania się, błędnie uważany za poprawny.
- Uprawianie jazdy konnej w celach terapeutycznych, leczniczych.
- Zjawisko obracania się roślin w kierunku słońca albo w kierunku odwrotnym.
- Obniżenie się temperatury ciała poniżej normy.
- Legendarne zwierzę o przedniej połowie ciała gryfa (pół orzeł i pół lew), a tylnej – konia.

hiperpoprawny

hipogryf

hipotermia

hipoterapia

heliotropizm

Słowniczek

hipoteza

– założenie oparte na prawdopodobieństwie, wymagające sprawdzenia.

heliocentryzm

– teoria przyjmująca, że Słońce jest w centrum naszego układu planetarnego; z greckiego *helios* – Słońce.

hipopotam

– ssak afrykański; z greckiego *hippos* – koń, *potamos* – rzeka.

8. Przeczytaj fragment wiersza. Wskaż wyrazy z **h** oraz z **ch**, następnie wykonaj w zeszycie polecenia dotyczące tekstu.

Eliza Piotrowska

Historia zuchwałego chuligana (fragment)

Na huśtawce w Hrubieszowie
huśtał się zuchwały człowiek,
co jak hoży człek bez steru
nie posiadał charakteru,
tylko cechy błahe, płóche
i haniebnych chwytów trochę. [...]

Wszczął harmider o północy,
używając: hebla, procy,
holenderskich dubeltówek
kos, harpunów, hokejówek [...]

Na huśtawce w Hrubieszowie
huśtał się zuchwały człowiek,
bez hamulców, bez honoru
przeohydny jak z horroru.

- Wypisz z wiersza epitety.
- Wypisz związki wyrazowe określające, czego brakowało bohaterowi.
- Zapisz w kolejności alfabetycznej rzeczowniki – nazwy przedmiotów, za pomocą których chuligan wszczął nocą harmider.
- Wymyśl, co jeszcze mógł robić zuchwały człowiek. Użyj wyrazów zawierających **h** lub **ch**, np. *hodować chwasty*.

9. Zapisz w zeszycie tytuły filmów uzupełnione wyrazami utworzonymi z rozsypa-
nek literowych.

HORISTIA

AKCHŁOP

UŚECHMI

DAMIUCH

HBITOB

• Dziewczyna i ?

• Wakacje z ?

• ? : Niezwykła podróż

• Podróż za jeden ?

• ? żółtej ciżemki

10. Uzupełnij wyrazy w środkowej kolumnie tabeli **h** lub **ch** i zapisz je w zeszycie. Kolejne litery umieszczone przy poprawnych odpowiedziach utworzą hasło – imię bohatera literackiego i filmowego.

B	h	s ? ludny	ch	H
e	h	? ektar	ch	a
l	h	tru ? tać	ch	r
t	h	pe ? owiec	ch	k
u	h	? ojny	ch	a
z	h	czmy ? nąć	ch	l
e	h	? artować	ch	a
r	h	? wila	ch	s

Odkrywanie tajemnic miasta

Pisownia wyrazów wielką i małą literą

1. Wskaż, które z podanych liter powinny rozpoczynać wyrazy zapisane na chodnikowych płytkach, a dowiesz się, jak potocznie jest nazywany krakowski Barbakan. Prowadzi do niego alejka wielkich liter.

Przypomnij sobie!

Wielką literą piszemy:

- nazwy **kontynentów, państw, regionów, miejscowości**, np. Ameryka Południowa, Czechy, Małopolska, Wadowice, Kasina Wielka;
- nazwy **mieszkańców kontynentów, państw, regionów**, np. Azjata, Węgier, Wielkopolanka;
- nazwy indywidualne szkół, np. Szkoła Podstawowa nr 1 w Jastarni;
- pierwszy wyraz **tytułu** oraz nazwy własne w tytułach utworów literackich, np. *W pustyni i w puszczy*, *Ania z Zielonego Wzgórza*.

Przypomnij sobie!

Małą literą piszemy:

- nazwy mieszkańców miejscowości, np. *szczecinianin, łodzianka*;
- nazwy województw, np. *województwo kujawsko-pomorskie*;
- przymiotniki utworzone od nazw kontynentów, państw, miejscowości, np. *amerykańskie samochody, grecka muzyka, kaliskie fortepiany*.

2. Przeczytaj tekst, a następnie wykonaj w zeszycie polecenia.

Na Rynku Starego Miasta było bardzo wesoło – dużo ludzi, obrazów, grajków [...], zanim weszliśmy na Rynek, dziadek zadał nam zagadkę.

– Dlaczego ta ulica, którą właśnie przyszedliśmy (nazywa się Świętojańska, od katedry Jana Chrzciciela), wychodzi prosto na dom, a nie na sam plac? Czy to średniowieczny architekt tak się pomylił, czy może ktoś postawił sobie dom w poprzek ulicy? [...]

– Eee, kto by był taki głupi? – wyrwał się Antek.

– No właśnie – triumfował dziadek. – Wcale nie był głupi, tylko mądry. Taki dom w poprzek ulicy hamował rozpęd koni, gdyby drużyny nieprzyjacielskie chciały wdrzeć się na Rynek. A wtedy mieszczanie mogli łatwiej atakować z okien.

– Pamiętacie, jak wam opowiadałem o zakładaniu miasta? – zapytał dziadek, kiedy znaleźliśmy się na Rynku. – Tu wyraźnie widać, że domy zbudowano według jednego planu – a więc rynek i odchodzące od niego ulice, po dwie z każdej strony prostopadle do siebie. [...] Nazwy ulic pochodziły często od nazw zawodów ludzi, którzy tam mieszkali, na przykład ulica Piekarska, bo żyli tam piekarze i były młyny, Piwna, bo warzono, czyli produkowano piwo. Słowo „dunaj” oznaczało dawniej strumień, a więc nazwy Szeroki Dunaj i Wąski Dunaj przypominają, że kiedyś dzisiejszymi ulicami płynęły rzeczki.

Marianna Gal, *Warszawa. Stare i Nowe Miasto* (fragment)

- Uzupełnij informację na temat miejsca akcji.

Wydarzenia rozgrywają się na ? w ?.

- Ułóż alfabetycznie nazwy warszawskich ulic, o których mowa w tekście, i podkreśl te, które wzięły swoje nazwy od elementów krajobrazu.
- Zapisz nazwę budowli znajdującej się przy ulicy Świętojańskiej.
- Dopasuj słowa podkreślone w tekście do definicji objaśniających ich znaczenie.
 - nazwa własna konkretnego miejsca.
 - miejsce w mieście, często główny plac.

3. Przeczytaj informacje o jednej z najdłuższych ulic w Europie. Wskaż nazwy miejsc, w których zaczyna się i kończy ta ulica, oraz nazwy atrakcji turystycznych, które można tam zobaczyć.

Mieszkańcy Łodzi nazywają ją pieszczotliwie Pietryną. Ta ulica jest wizytówką miasta oraz ulubionym miejscem spotkań i spacerów łodzian. Turysta, który chciałby przemierzyć ją całą, może zacząć wędrowkę od placu Wolności, a następnie przejść około 4,2 km aż do placu Niepodległości. Po drodze zobaczy m.in. pomnik Juliana Tuwima, kamienice z XIX wieku oraz Centralne Muzeum Włókiennictwa mieszczące się w budynku Białej Fabryki Ludwika Geyera.

*To największą
Łodzi troską,
aby Łódź całą
– zmieścić
na Piotrkowską*

Jan Sztaudynger

4. Odgadnij hasła dotyczące Krakowa, tworząc wyrazy z rozsypanek podanych w nawiasach. Zapisz je w zeszycie. Pamiętaj o zasadach pisowni wielką literą.

Objaśnienia haseł

- A. Legendarny potwór, postrach mieszkańców dawnego Krakowa. (**OSKM**)
- B. Wzgórze w Krakowie, na którym wybudowano zamek królewski. (**ELWAW**)
- C. Kraj, z którego pochodziła Bona Sforza, królowa koronowana w Krakowie. (**OCHWŁY**)
- D. Imię królowej, która zapisała swój majątek Akademii Krakowskiej. (**GDAJAWI**)
- E. Malarz związany z Krakowem, autor m.in. obrazu *Hołd pruski* (**OMEJATK**)
- F. Nazwisko poety, którego pomnik stoi naprzeciwko kościoła Mariackiego w Krakowie. (**WICICZKIEM**)
- G. Miejsce, w którym działał kabaret Zielony Balonik (**MAAJ KAMIALICH**)

5. Zapisz w zeszycie notatkę na temat obrazów historycznych Jana Matejki. Wykorzystaj informacje z ramki.

- bitwę pod Grunwaldem • wojny polsko-moskiewskiej o Inflanty
- powstania kościuszkowskiego • wielkiej wojnie

Jan Matejko jest autorem wielu dzieł malarskich przedstawiających ważne wydarzenia z historii Polski.

- Jedno z najbardziej znanych dzieł malarza to obraz przedstawiający – zwycięstwo polskiego oręza w z Krzyżakami.

- Obraz *Stefan Batory pod Pskowem* przedstawia epizod z . Poselstwo rosyjskie prosi polskiego króla o pokój.

- Płótno *Kościuszko pod Racławicami* ukazuje przywódcę w otoczeniu żołnierzy i kosynierów.

Zapamiętaj!

Wielką literą piszemy:

- nazwy **ulic, placów, rynków**, różnego typu **budowli**, np. *ulica Grodzka, plac Na Rozdrożu, Mały Rynek, Krzywa Wieża, willa Atma*.
- **nazwy własne instytucji, lokali**, np. *Muzeum Narodowe w Warszawie, restauracja Wierzynek*.

Małą literą piszemy:

- stojące na początku nazwy wielowyrazowej słowa **ulica, plac, kościół, katedra, pomnik**, jeśli są tylko nazwą gatunkową (rodzajową), np. *ulica Piłsudskiego, plac Trzech Krzyży, kościół Na Skałce, katedra Notre Dame*;
- **nazwy wydarzeń lub aktów dziejowych**, np. *bitwa pod Cedynią, powstanie kościuszkowskie, wojna trojańska*.

Nazwy wydarzeń dziejowych możemy zapisać wielką literą ze względów uczuciowych lub dla podkreślenia szacunku, np. *Powstanie Warszawskie*.

Wyjątkowo wielką literą zawsze piszemy nazwę *Bitwa Warszawska*.

6. Na podstawie podanych informacji przyporządkuj każdej z pisarek utwór jej autorstwa i miasto, z którym przez wiele lat była związana. Uzupełnione zdania zapisz w zeszycie.

- Autorka *Wierszyków nałęczowskich* mieszkała w Poznaniu.
- *Szkolnych przygód Pimpusia Sadełko* nie napisała Kazimiera Iłakowiczówna.
- W Kaliszu nie mieszkała Irena Jurgielewiczowa.
- Dla autorki książki *Ważne i nieważne* bardzo ważna była Warszawa.
- W stolicy Polski nie mieszkała Kazimiera Iłakowiczówna.
- Maria Konopnicka, autorka mieszkała w .
- Irena Jurgielewiczowa, autorka mieszkała w .
- autorka mieszkała w Poznaniu.

7. Ułóż z rozsypanych liter nazwy budowli i zapisz je w zeszycie. Sprawdź w dostępnych źródłach, w których miastach można je zobaczyć.

acPał turyKul i ukiNa

odSpek

ukiSceenni

Icagli

ysiMa łaWie

8. Uzupełnij wyrazy w środkowej kolumnie tabeli wielką lub małą literą i zapisz je w zeszycie. Kolejne sylaby umieszczone przy poprawnych odpowiedziach utworzą hasło – nazwę miejsca, które warto zobaczyć podczas pobytu w stolicy Polski.

Fa	p	? olak	P	Mu
ze	J	Biblioteka ? agiellońska	j	bry
ten	S	powstanie ? tyczniowe	s	um
do	K	? ościół Świętego Krzyża	k	Po
wsta	p	? omnik Juliusza Słowackiego	P	wski
nia	p	? lac Teatralny	P	por
Czer	T	? oruński	t	War
szaw	k	? rakowianka	K	ny
go	l	? itwa	L	skie
da	a	? frykanin	A	go

W zdrowym ciele zdrowy duch

Pisownia przyimków i wyrażień przyimkowych

1. Przeczytaj wiersze. Wskaż w nich wyrażenia przyimkowe. Uzupełnij i zapisz w zeszyte notatkę.

Choć w biegach
łatwo każdego przegna,
z klasy do klasy
nie przeszedł jednak.

Włodzimierz Scisłowski, *Sportowiec*

Byłby mistrzem sportu, gdyby
trafiał piłką w cel, nie – w szyby.

Tadeusz Fangrat, *Sportowiec*

Naukę na pływalni
dość często zarywa,
lecz za to przy tablicy
bardzo dobrze pływa.

Tadeusz Gicgier, *W zamian*

- Przyimki z rzeczownikami i innymi częściami mowy piszemy **?**.

2. Utwórz trzy wyrazy z podanych przyimków prostych i zapisz je w zeszyte.

• nad • po • po • z • za • za

- strzał **?** bramką

- rzut **?** linii bocznej

- piłka **?** boiskiem

Zapamiętaj!

- **Wyrażenia przyimkowe**, czyli połączenia przyimków z rzeczownikami i innymi częściami mowy, **najczęściej piszemy rozdzielnie**, np. *do widzenia, od zaraz, przed pierwszym, w pracy, we wszystkim, z nim*.
- **Przyimki złożone** z samych przyimków lub z przyimków i innych części **piszemy łącznie**, np. *pomiędzy, znad*.

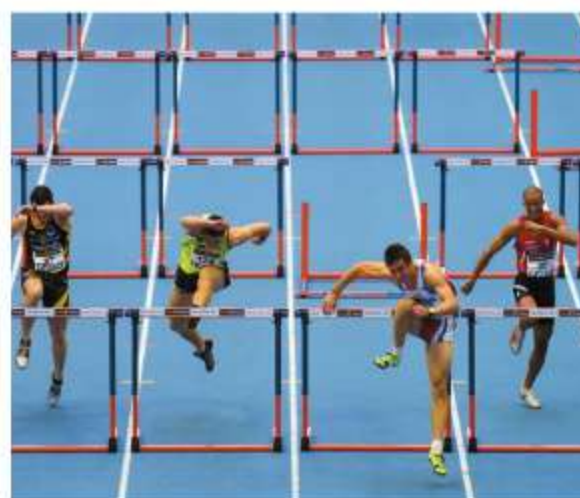
3. Uzupełnij nazwy ćwiczeń i dyscyplin sportowych przedstawionych na zdjęciach i zapisz je w zeszycie. Użyj wyrażen przyimkowych.

• ćwiczenia ?

• skoki ?

• bieg ?

• skoki ?

- na ćwiczenia
- na placu gry
- na trawę
- od momentu
- pod przywództwem
- przez dziurę
- w ogrodzeniu
- z drużyną

4. Wypisz z tekstu podkreślone wyrażenia przyimkowe i zastąp występujące w nich rzeczowniki synonimami. W razie trudności skorzystaj z podpowiedzi w ramce.

Wzór: między gruzy – między ruiny, między rumowisko.

Boiskiem nazywali chłopcy plac, na którym kopali piłkę. Był to niewielki teren wciśnięty między warszawskie gruzy, zasypany odłamkami cegły, zarośnięty po bokach gęszczem zielska i chwastów. [...] Od czasu, gdy chłopcy z Gołębnika pod wodzą Felka-Mandżaro wygrali mecz z reprezentacją Górczewskiej, plac stał się ich boiskiem, a oni jego właścicielami. [...] Mandżaro i Perełka już z daleka, przez wyrwę w murze, ujrzeli na swym boisku kilku chłopców kopiących piłkę. Widok ten poderwał ich do szybkiego biegu. Któż to śmiał zająć ich boisko, i to w godzinach wyznaczonych na trening. Błyskawicznie przemknęli przez szczelinę w murze, wpadli na wyłysiałą murawę i stanęli, jakby im ktoś podciął nogi.

Na boisku, wśród uwijających się za piłką chłopców, zobaczyli bowiem „Skumbrię”, przywódcę „Bażantów” z Okopowej, kapitana drużyny, z którą mieli się zmierzyć w najbliższą niedzielę.

Adam Bahdaj, *Do przerwy 0:1* (fragment)

5. Dopasuj poniższe czasowniki i zwroty do odpowiednich wyrażeń przyimkowych. Zapisz utworzone związki wyrazowe w zeszycie.

być wzorem →	→ do celu	dążyć →	→ do walki
mieć serce →	→ do upadłego	walczyć →	→ do naśladowania
dojść →	→ do walki	stać →	→ do siebie

6. Znajdź w ciągu liter na zdjęciu wyrażenia przyimkowe. Wybierz kilka i ułóż z nimi zdania na temat sportu. Zapisz je w zeszycie.

7. Przeczytaj tekst i wskaż w nim przyimki złożone. Następnie policz je i sprawdź w kluczu do odpowiedzi, o jakiej dyscyplinie sportowej mowa.

Gra toczy się na boisku o maksymalnych wymiarach 100 × 70 m i polega na podawaniu piłki ręką lub nogą. Co ciekawe, podania ręką są dozwolone tylko do tyłu. W czasie meczu zawodnicy często przepychają się pomiędzy sobą. Punkty zdobywa się między innymi poprzez tak zwane przyłożenie piłki do ziemi na polu punktowym drużyny przeciwnej, więc zawodnicy muszą nie tylko zręcznie łapać, lecz także szybko biegać.

8. Napisz pozdrowienia dla koleżanki wysłane z obozu sportowego. Użyj przyimków: **znad, pośród, pomimo**.

Klucz do odpowiedzi

- 3 przyimki złożone – **futbol amerykański**
- 2 przyimki złożone – **rugby**
- 4 przyimki złożone – **palant**

Niecodzienne atrakcje, niesamowite wrażenia,
czyli niezwykle miejsca, które warto zobaczyć

Pisownia *nie* z różnymi częściami mowy

1. Wypisz z tekstu wszystkie wyrazy z częstką **nie** według podanych kategorii.

Szlak Orlich Gniazd, czyli zamków i warowni usytuowanych na wysokich skałach, ciągnie się od Krakowa do Częstochowy i liczy blisko 164 km długości. Te średniowieczne twierdze, wybudowane prawdopodobnie na zlecenie Kazimierza Wielkiego, chroniły granice państwa przed niebezpieczeństwem ataku ze strony nieprzyjacielskich wojsk. Większość budowli nie przetrzymała najazdu szwedzkiego w XVII wieku i zaczęła popadać w ruinę. Nie dosyć, że zniszczyły je działania wojenne, to jeszcze zostały zrabowane i podpalone. Niesamowite, tajemnicze ruiny stanowią niewątpliwą gratkę dla amatorów przygód. Rodzą marzenia o wielkich skarbach zaginionych w niejasnych okolicznościach lub ukrytych w trudno dostępnych miejscach. Pobudzają wyobraźnię historiami o nieszczęśliwie zakochanych pannach i rycerzach, którzy nie zaznali spokoju nawet po śmierci i do dziś blakają się nocą po zamkowych krużgankach.

nie z czasownikami

nie z rzeczownikami

nie z przymiotnikami

nie z przysłówkami

Przypomnij sobie!

Częstkę **nie** piszemy łącznie z rzeczownikami, przymiotnikami i przysłówkami pochodzącymi od przymiotnika, np. *niepamięć, nieuczciwy, niestuszenie*.

Częstkę **nie** piszemy rozdzielnie z czasownikami i przysłówkami niepochodzącymi od przymiotnika, np. *nie podróżować, nie teraz*.

Reguła ta nie dotyczy czasowników *niepokoić, niedomagać, nienawidzić*.

Przysłówkę *niezbyt* wyjątkowo piszemy łącznie.

2. Napisz w zeszycie kilka wskazówek, czego nie należy robić na wycieczce w ogrodzie zoologicznym, w ogrodzie botanicznym i nad stawem w parku narodowym.

Wzór:

- Nie dokarmiaj zwierząt. • Nie łam gałęzi krzewów. • Nie wchodź do wody.

3. Wyszukaj w diagramie osiem rzeczowników z częstką **nie** i zapisz je w zeszycie. Pozostałe litery czytane kolejno w rzędach od lewej strony utworzą nazwę miejsca, w którym można zobaczyć dziwne zjawisko. Sprawdź w dostępnych źródłach, na czym ono polega.

N	I	E	K	O	R	Z	Y	Ś
Ć	G	N	I	E	M	O	C	Ó
N	I	E	O	S	T	R	O	Ż
N	O	Ś	Ć	R	N	I	E	U
R	O	D	Z	A	J	A	N	I
E	U	F	N	O	Ś	Ć	Ż	N
I	E	G	O	Ś	C	I	N	N
O	Ś	Ć	A	N	I	E	T	O
L	E	R	A	N	C	J	A	R
N	I	E	P	O	G	O	D	A

4. Wybierz i zapisz w zeszycie określenia z ramki, którymi można byłoby opisać budynki w Parku Miniatur „Świat Marzeń” w Inwałdzie.

- niebogie • nieduże • nieestetyczne • niekształtne
- nielogiczne • niemałe • nienaturalne • nienormalne
- nieproporcjonalne • niezręczne • niezwykłe

nie•całkiem

nie•mało

nie•trudno

nie•tylko

nie•zawsze

Zamek w Kwidzynie

5. Zapisz w zeszycie tekst uzupełniony przysłówkami z częstką **nie** umieszczonymi na marginesie, pisanymi łącznie lub rozdzielnie.

Podczas zwiedzania zamków krzyżackich warto zwrócić uwagę na gdanisko – element architektoniczny, którego funkcja wydaje się ? ciekawa, lecz także zabawna. Jest to wieża zwykle usytuowana na zewnątrz murów obronnych, połączona z zamkiem długim, krytym korytarzem biegnącym na wysokości pierwszego piętra. Służyła dawniej rycerzom jako ubikacja. Gdanisko na zamku w Kwidzynie jest uważane za największą w Europie i najładniejszą w Polsce średniowieczną toaletę. Wieżę łączy z zamkiem ganek długości 54 metrów. ? się domyślić, że takie usytuowanie mogło sprawiać rycerzom w potrzebie ? kłopotów.

Warunki użytkowania również były ? komfortowe, bo pomieszczeń tych nie ogrzewano. Gdaniska ? spełniały funkcje sanitarne, czasem zamieniano je na więzienia.

6. Przeczytaj wypowiedzi turystów zwiedzających ruiny zamku. Wskaż **nie** z liczebnikami.

Podobno nie raz i nie dwa
widywano na dziedzińcu
tajemnicze postacie.

Nie jeden raz, a wiele razy
słyszano też nocą szurania,
rozmowy i trzaski.

Nie jesteś pierwszą
osobą, która mi o tym
mówi.

Myślę, że niejeden uciekał
stąd przestraszony.

Naruszył je ząb czasu,
bo nie dwadzieścia
ani nie sto lat liczy ten zamek.
Zbudowano go ponad
pięćset lat temu.

Zastanawiam się,
czy nam nie grozi jakieś
niebezpieczeństwo.

Dlaczego
te mury są takie
zniszczone?

Zapamiętaj!

Częstkę **nie** piszemy z **liczebnikami rozdzielnie**, np. *nie cztery*, *nie dziesiąty*. Wyraz *niejeden* wyjątkowo pisze się łącznie, gdy jest użyty w znaczeniu *wielu*, np. *Niejeden rycerz odwiedził Malbork*.

7. Przygotuj zagadkę dotyczącą pewnego pomnika przyrody i zapisz ją w zeszycie. Zamiast prawdziwych danych podaj liczby: dwa razy większą i dwa razy mniejszą z przeczeniem **nie**.

Wzór: **odległość 70 metrów – nie sto czterdzieści i nie trzydzieści pięć metrów.**

8. Wskaż i policz wyrazy, które należy pisać z częstką **nie** rozdzielnie. Dowiesz się z klucza odpowiedzi, jakie zwierzę można zobaczyć w parku rozrywki w Bałtowie.

nie•zbyt nie•cierpliwość nie•celowy nie•domagać nie•jutro nie•gruby
nie•bardzo nie•obrażać nie•lubię nie•gram nie•czuły nie•cały
nie•teraz nie•wczoraj nie•uprzejmość nie•pięć nie•łaska nie•wszędzie
nie•jeść nie•drugi nie•bolesny nie•zręczność

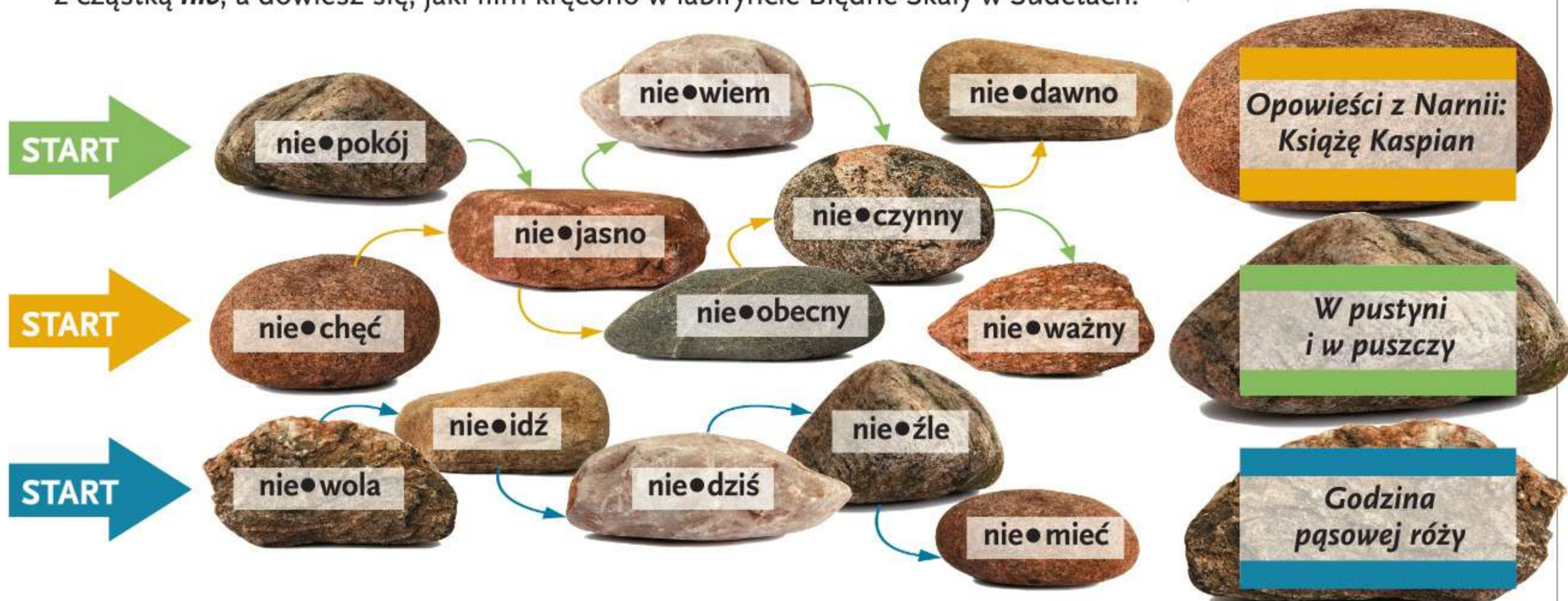
Klucz do odpowiedzi

małpa – 10 wyrazów

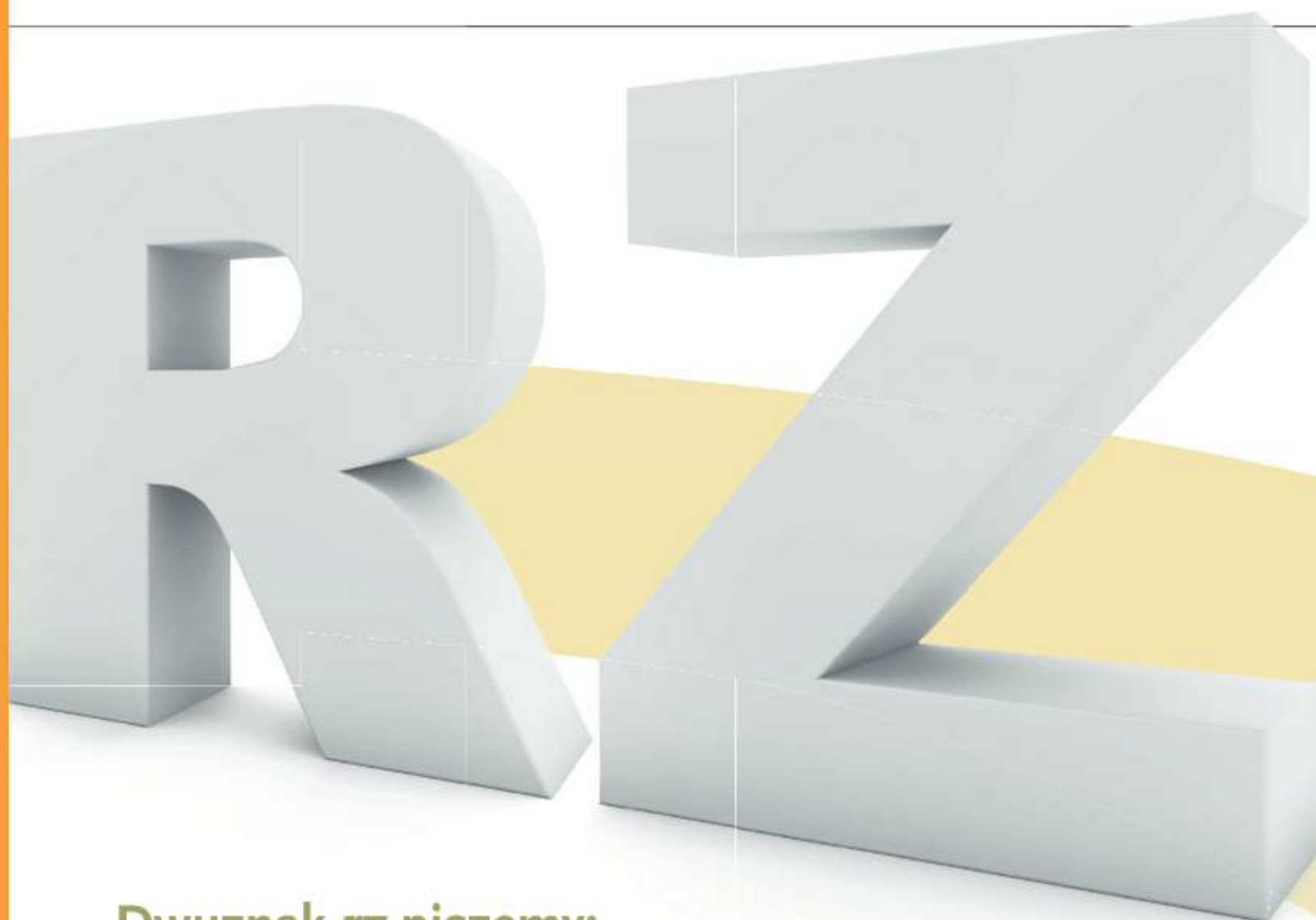
dinozaur – 11 wyrazów

pies – 12 wyrazów

9. Przejdź górski szlak, wybierając kamienie z wyrazami, które należy pisać łącznie z częstką **nie**, a dowiesz się, jaki film kręcono w labiryncie Błędne Skały w Sudetach.

W parku ortograficznym

Dwuznak **rz** piszemy:

- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych zachodzi wymiana **rz** na **r**;
- po spółgłoskach **p, b, t, d, k, g, ch, j, w**;
- w zakończeniach wyrazów **-arz, -erz** oraz **-mistrz, -mierz**;
- w wyrazach z **rz** niewymiennym.

Literę **ż** piszemy:

- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych zachodzi wymiana **ż** na **dz, g, h, s, z, ź**;
- po spółgłoskach **l, ł, n, r**;
- w wyrazach z **ż** niewymiennym;
- w wyrazach, w których **ż** jest częścią dwuznaku **dż**, a nie literą oznaczającą samodzielną głoskę.

Literę **u** piszemy:

- w większości polskich wyrazów, w których nie ma uzasadnienia pisownia **ó**;
- zawsze na końcu wyrazu;
- zazwyczaj na początku wyrazu;
- w wielu częstkach kończących wyrazy, np. **-uch, -ula, -un, -unek, -unia, -us, -usia, -uszek, -uszka, -uś, -utki**;
- w formach czasu teraźniejszego czasowników zakończonych w bezokoliczniku na **-ować, -iwać, -ywać**.

Literę **ó** piszemy:

- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych zachodzi wymiana **ó** na **o, e, a**;
- w zakończeniach **-ów, -ówka, -ówna**;
- w wyrazach z **ó** niewymiennym;
- na początku kilku wyrazów.

Dwuznak **ch** piszemy:

- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych zachodzi wymiana **ch** na **sz**;
- po spółgłosce **s**;
- zawsze na końcu wyrazu;
- w wielu wyrazach, których pisownię trzeba zapamiętać.

Literę **h** piszemy:

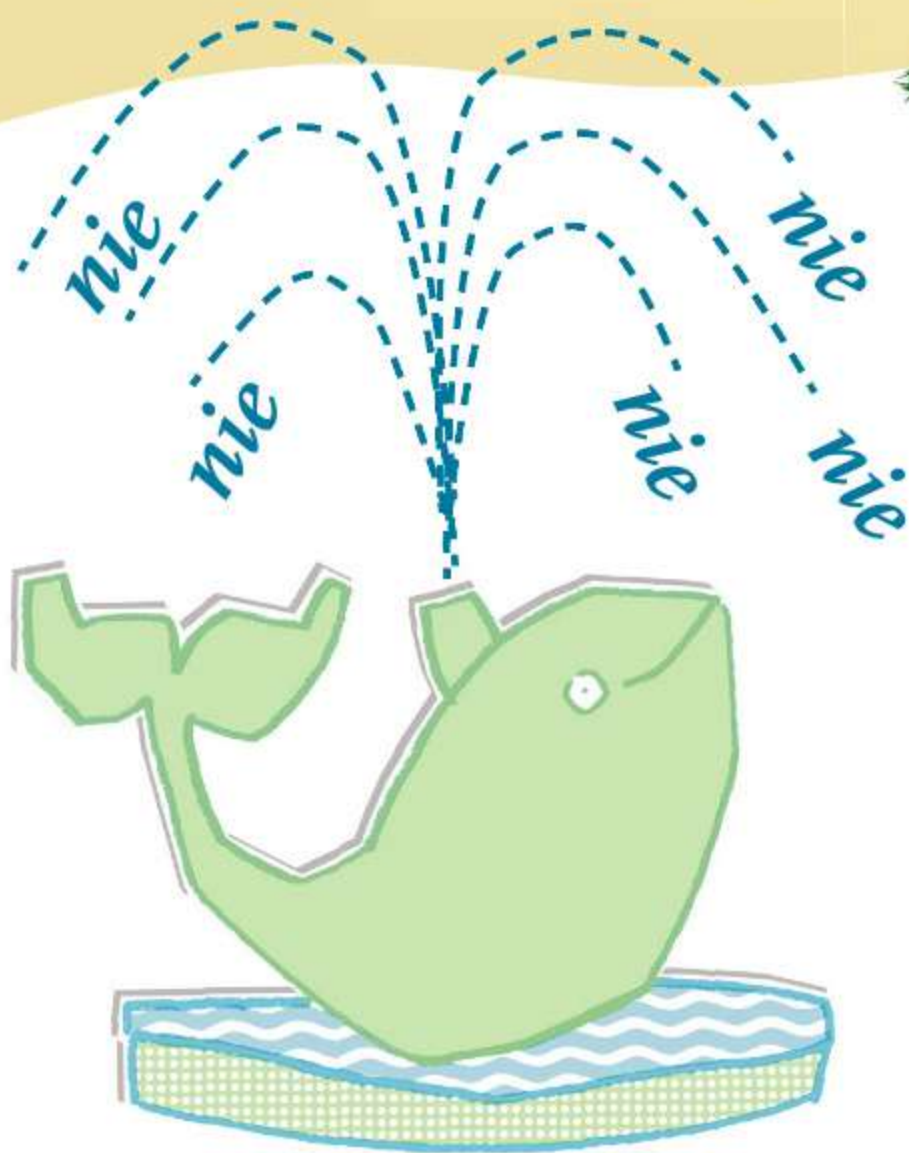
- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych zachodzi wymiana **h** na **g, ż, z**;
- w niektórych częstkach rozpoczynających wyrazy, np. **hiper-, hipo-, helio-**.
- w wielu wyrazach, których pisownię trzeba zapamiętać.

Małą literą piszemy:

- nazwy mieszkańców miejscowości;
- nazwy województw;
- przymiotniki utworzone od nazw kontynentów, państw, miejscowości;
- wyrazy *ulica, plac, kościół, katedra, pomnik*, jeśli stoją na początku nazwy wielowyrazowej i są tylko nazwą gatunkową (rodzajową);
- nazwy wydarzeń lub aktów dziejowych.

Wielką literą piszemy:

- nazwy kontynentów, państw, regionów, miejscowości;
- nazwy mieszkańców kontynentów, państw, regionów;
- nazwy indywidualne szkół;
- pierwszy wyraz tytułu oraz nazwy własne w tytułach utworów literackich;
- nazwy ulic, placów, rynków, budowli, budynków;
- nazwy własne instytucji, lokali.

Cząstkę *nie* piszemy łącznie:

z rzeczownikami, przymiotnikami i przysłówkami pochodzącymi od przymiotnika.

Cząstkę *nie* piszemy rozdzielnie:

z czasownikami, liczebnikami i przysłówkami nie pochodzącymi od przymiotnika.

Wyrażenia przyimkowe,

czyli połączenia przyimków z rzeczownikami i innymi częściami mowy, najczęściej **piszemy rozdzielnie**.

Przyimki złożone

z samych przyimków lub z przyimków i innych części **piszemy łącznie**.

Rekonstrukcja bitwy ortograficznej

W Polsce są organizowane cyklicznie inscenizacje wielkich wydarzeń historycznych, np. rekonstrukcja bitwy pod Grunwaldem. Oto zestaw pytań umożliwiających udział w rekonstrukcji bitwy ortograficznej. Zagraj z koleżankami i kolegami.

Musisz podać dobrą odpowiedź lub poprawnie wykonać zadanie, aby przejść na kolejne pole. Błędna odpowiedź powoduje utratę kolejki.

1

2

3

4

I. DRUŻYNY PRZYBYWAJĄ

- Wybierz poprawne dokończenie definicji.
Dwuznak rz piszemy
a. w zakończeniach wyrazów *-mistrz, -mierz*.
b. we wszystkich wyrazach związanych z tematyką wojskową.
- Podaj nazwy co najmniej trzech miast w Polsce zawierające *rz* lub *ż*, z których mogli przybyć rycerze na inscenizację bitwy.
- Przepisz tekst do zeszytu, wpisując *rz* lub *ż* zgodnie z zasadami ortografii.
Zmęczeni ryce[?] e p[?] ystanęli na leśnej ście[?] ce, aby ich wie[?] chowce mogli odpocząć.
- Zapisz w zeszycie nazwy elementów zdobniczych tarczy zawierające *rz* lub *ż*.

5

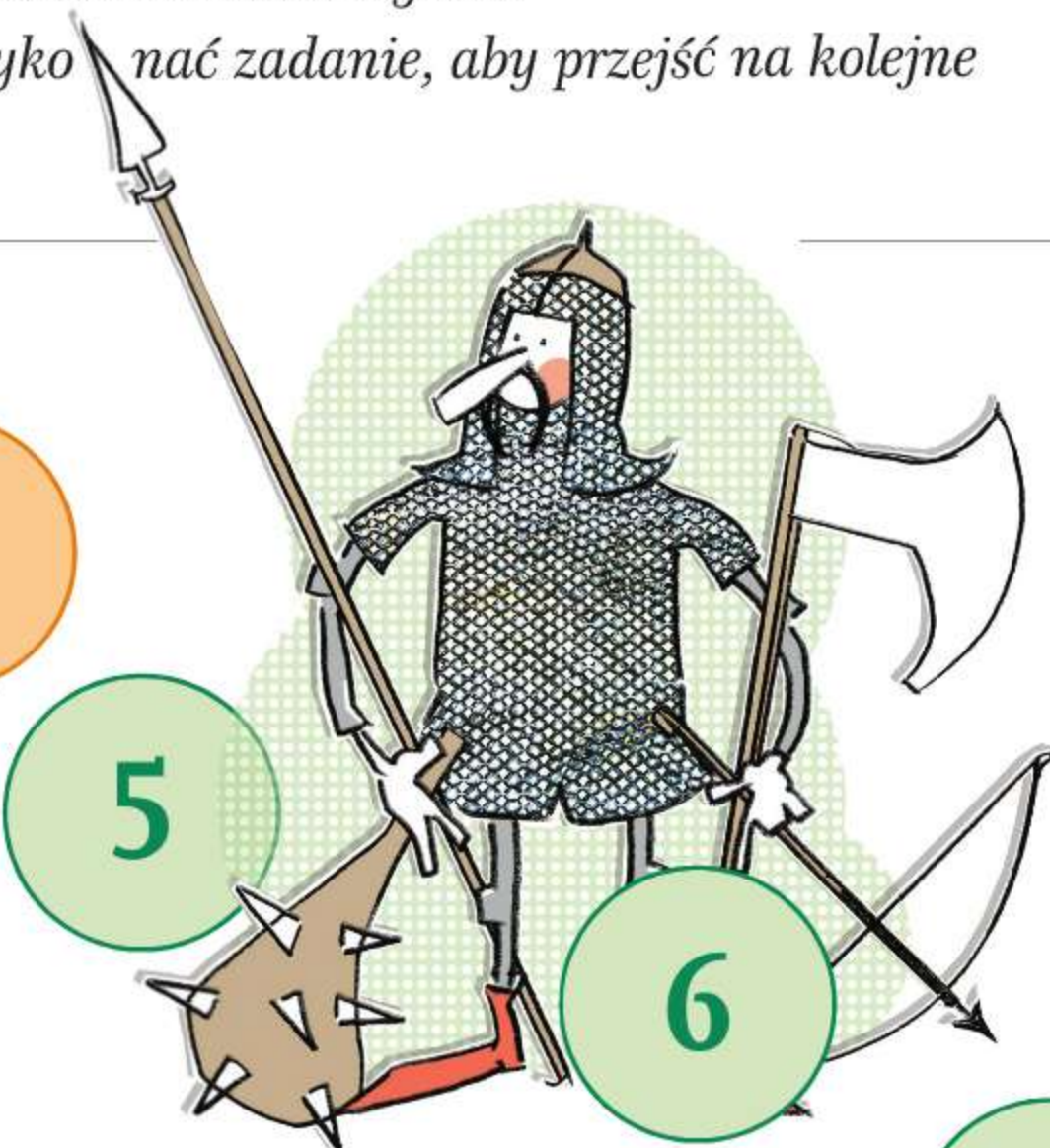
6

7

8

II. TURNIEJ O „ZŁOTĄ SZÓSTKĘ”

- Wybierz poprawne dokończenie zdania.
W wyrazie *zamków* piszemy *ó*, ponieważ
a. litera ta występuje we wszystkich wyrazach związanych z władzą królewską.
b. litera ta występuje w części *-ów* dopełniacza liczby mnogiej rzeczowników w rodzaju męskim.
- Zapisz w zeszycie nazwy trzech przedmiotów zawierające *ó* lub *u*, które mogłyby stanowić cel podczas turnieju łuczniczego.
- Przepisz tekst do zeszytu, wpisując *ó* lub *u* zgodnie z zasadami ortografii.
Dw[?] ch giermk[?] walczyło u bok[?] swoich pan[?] w.
- Zapisz w zeszycie nazwy elementów stroju i wyposażenia rycerza. W razie trudności skorzystaj z rozsypanek literowych.
kgaolczu, wczniłóá, cmugaza, tórop, szaku

III. HUSARIA RUSZA DO BOJU

9. Wybierz poprawne dokończenie zdania.

W wyrazie *hipoteza* piszemy *h*, ponieważ

- a. słowa tego typu należą do rodziny wyrazów hip-hip.
- b. litera ta występuje w niektórych częstkach rozpoczynających wyrazy, np. *hipo-*.

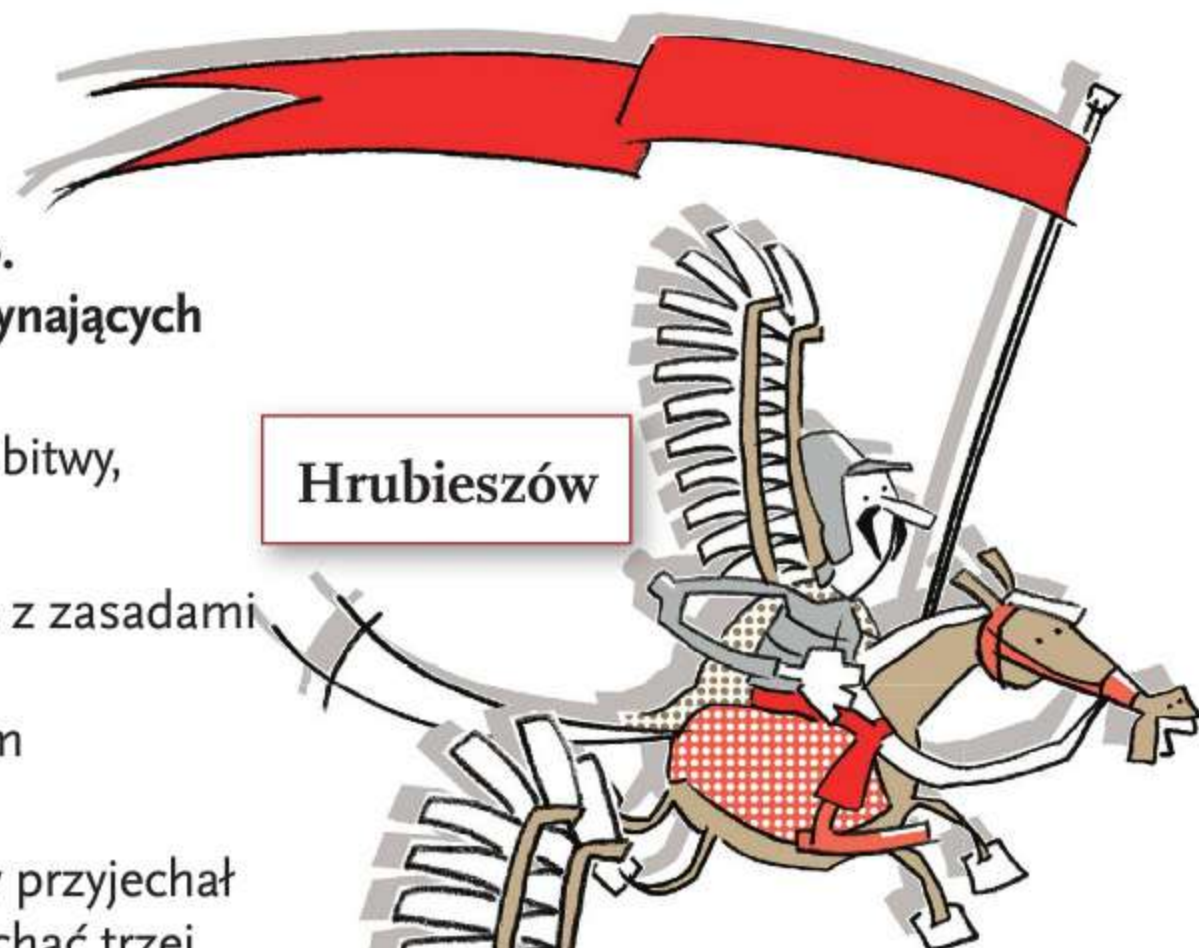
10. Ułóż i zapisz w zeszycie zdanie dotyczące przebiegu bitwy, w którym użyjesz słowa *honor*.

11. Przepisz tekst do zeszytu, wpisując *ch* lub *h* zgodnie z zasadami ortografii.

etman ustawił swoje *orągwie* w szyku bojowym i dał *asło* do ataku.

12. Jeden z husarzy biorących udział w inscenizacji bitwy przyjechał z Hrubieszowa. Zapisz w zeszycie, skąd mogli przyjechać trzej pozostali, jeśli wiesz, że w nazwach ich miast występuje *h* lub *ch*.

Hrubieszów

9

10

11

12

13

14

IV. KSIĘŻNA ORTOGRAFIA ODZNACZA BOHATERÓW

13. Wybierz poprawne dokończenie zdania.

Słowo *Sukiennice* piszemy wielką literą, bo

- a. to wyjątkowo okazały budynek.
- b. to nazwa własna budynku.

14. Zapisz w zeszycie nazwy dwóch ulic, które upamiętniają bohaterów znanych z historii.

15. Przepisz tekst do zeszytu, wpisując wielką lub małą literę zgodnie z zasadami ortografii.

Rycerz *ezbłądnik* ze *łownikowa* otrzymał order za udział w *itwie* pod *yktandowem*.

16. Zapisz w zeszycie nazwy państw, z których pochodzą nagrodzeni bohaterowie. W razie trudności skorzystaj z rozsypanek literowych: *wecSzja, skPola, Cczyze, waLit, ncjFraa*

V. ŚWIĘTOWANIE PRZY OGNISKU

- 17.** Wybierz poprawne dokończenie definicji.
Wyrażenia przyimkowe piszemy
a. zasadniczo rozdzielnie.
b. dwojako: wyrażenia uprzejme – łącznie, niestosowne – rozdzielnie.
- 18.** Zapisz w zeszycie cztery wyrażenia przyimkowe związane z zabawą przy ognisku.
- 19.** Przepisz do zeszytu zdanie, uzupełniając je przyimkami.
Zwycięska drużyna wyłoniła się drzew i znak dowódcy zarządzono postój.
- 20.** Zapisz w zeszycie wyrażenia przyimkowe wskazujące, gdzie odpoczywają uczestnicy turnieju.

VI. NIE ZAPOMNIJMY SPOTKAĆ SIĘ ZA ROK!

- 21.** Wybierz poprawne dokończenie zdania.
Cząstkę **nie** z liczebnikami piszemy
a. łącznie, ale tylko z liczebnikiem *dwa*, bo może oznaczać parę.
b. rozdzielnie.
- 22.** Zastąp przymiotniki synonimami z częstką **nie** i zapisz je w zeszycie.
• smutny • wielki • wyjątkowy
- 23.** Przepisz do zeszytu zdanie, uzupełniając je częstką **nie** pisaną łącznie lub rozdzielnie.
Nic trwa wiecznie, tylko złe, lecz także dobre chwile kiedyś się kończą.
- 24.** Zapisz w zeszycie słowa osób opuszczających imprezę turniejową. Użyj w każdej wypowiedzi wyrazu z częstką **nie**.

Takie cuda w naszym mieście...

1. Przeczytaj opowiadanie Natalii Usenko i przypomnij reguły ortograficzne dotyczące pisowni podkreślonych wyrazów.

Była raz sobie wrózka, która mieszkała w bardzo dużym mieście. Miała malutki sklepik z herbatą. Było tam sto rodzajów herbaty, a może i trzysta... Na drewnianych półkach stały wielkie słoje i puszki pełne suchych pachnących listków.

Każda herbata była inna: jedne leczyły smutek, inne dodawały siły, a niektóre sprawiały, że człowiek przestawał się bać i śniły mu się cudowne sny. Każdemu, kto do niej przychodził, mądra czarodziejka sprzedawała taką herbatę, jakiej było mu trzeba.

Aż pewnego dnia do sklepu wszedł piękny królewicz. Rozejrzał się po półkach i nawet nie zwrócił uwagi na małą wróżkę. Wcale nie była ładna: miała zupełnie zwyczajną twarz, zwyczajne włosy i tylko jej oczy były naprawdę niezwykłe – wielkie, szare i mgliste, jak to u wróżek.

– Poproszę dziesięć deka mieszanki jaśminowej – powiedział królewicz.

Wrózka popatrzyła na niego i... zakochała się od razu!

Z uśmiechem sięgnęła do najgłębszej szuflady kredensu i zamiast słoika z mieszanką jaśminową wyciągnęła małą puszkę.

Niech pan lepiej spróbuje tego – powiedziała, nalewając wrzątku do imbryka.

Królewicz zdziwił się, ale skosztował herbaty. Smakowała trochę jak leśne powietrze, a trochę jak miód.

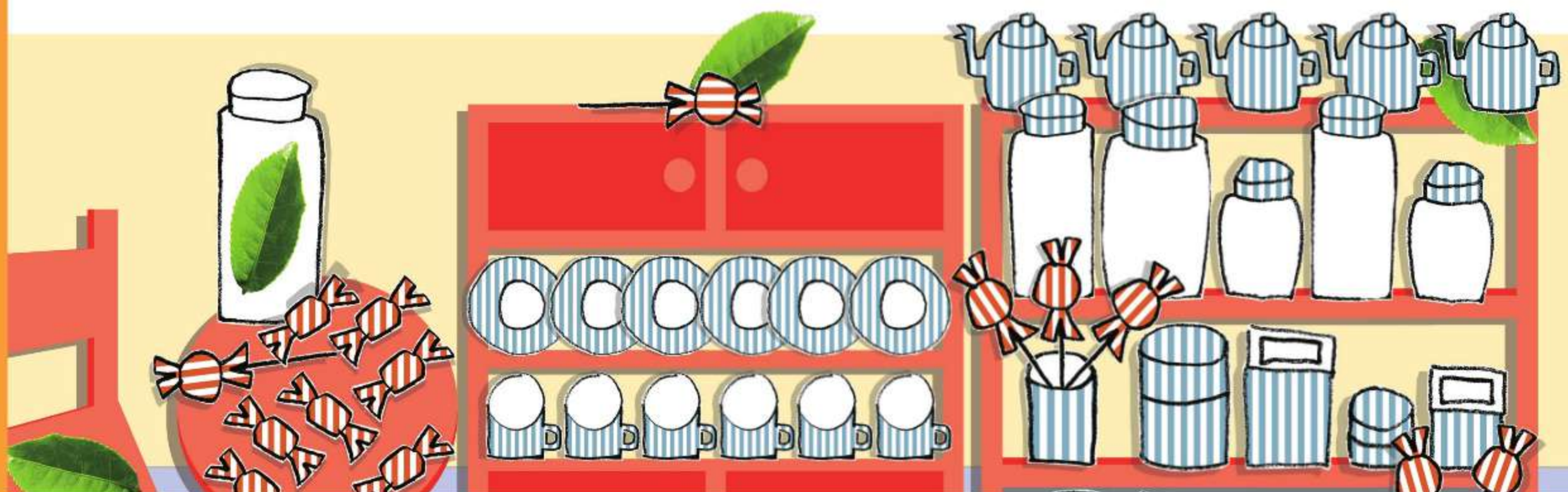
– Niesamowite – mruknął królewicz i spojrzał na wróżkę.

Chciał powiedzieć: „Proszę sto gramów tej herbaty”, ale zamiast tego zawołał nagle:

– Czy zostaniesz moją żoną?

– Oczywiście... – szepnęła wróżka.

I zaparzyła jeszcze jeden imbryk herbatki, dla dwojga.

Na pewno domyślacie się, że to nie był zwyczajny napój. Każdy, kto go wypił, musiał zakochać się do końca życia i to z wzajemnością! Kochają się, nie kłóca i razem prowadzą swój sklepik. Może traficie tam przez przypadek?

Jeśli jesteście bardzo samotni, wróżka zdradzi wam sekret swojej herbaty. Trzeba ją tylko ładnie poprosić.

Natalia Usenko, *Bajka o herbacianej wróżce*

Polecenia od 2 do 15 wykonaj w zeszycie.

2. Odpowiedz na pytania. Użyj wyrazów z tekstu zawierających **rz**.

- Ile rodzajów herbaty miała u siebie wróżka?
- Co zrobił królewicz, kiedy wszedł do sklepu?
- Czym czarodziejka zalała herbatę w imbryku?

3. Dopisz wyrazy pokrewne do wyrazu **żona**.

4. Uzupełnij i zapisz podane wyrazy literami **rz** lub **ż**.

fili anka, ły eczka, tale yk, zapa acz

5. Wypisz z tekstu trzy wyrazy, w których **ó** wymienia się na **o**, i dopisz wyrazy pokrewne potwierdzające twój wybór.

6. Wypisz nazwy przedmiotów z ilustracji, które występują w podanych ilościach.

- pięć • sześć • siedem

7. Zapisz wyrazy z **u** z tekstu opowiadania według podanych kryteriów.

u na początku wyrazu

u na końcu wyrazu

u w części kończącej wyraz

u w wyrazach, w których nie ma uzasadnienia pisownia **ó**

8. Dobierz do podanych rzeczowników czasowniki z ramki. Zastosuj formę czasu teraźniejszego.

- wróżka • woda • królewicz

- gotować się • częstować • próbować

9. Zapisz rady, jak przygotować odświeżenie stołu na przybycie gości. Wykorzystaj w wypowiedzi słowa z rozsypanki wyrazowej.

sztuće

poukładać

ustaw

serwetki

rozłóż

wazon

udekoruj

stół

obrus

wypoleruj

kwiatami

10. Przepisz z tekstu Natalii Usenko zdanie, w którym występuje najwięcej wyrazów z **ch**. Omów zasady ortograficzne związane z ich pisownią.

11. Połącz podane słowa w związki wyrazowe.

• cejlońska • herbaciany • herbata • herbatniki • kruche • krzew

12. Ułóż nazwy państw z liter, które ukryły się na każdym ze zdjęć, a dowiesz się, skąd pochodzą prezentowane rzeczy. Dopisz do podanych niżej rzeczowników przymiotniki utworzone od nazw geograficznych.

• porcelana

• samowar

• ciasteczka

13. Wymyśl, jak mógłby się nazywać sklepik wróżki z opowiadania. Zapisz propozycje, pamiętaj o zasadach stosowania wielkiej i małej litery.

14. Znajdź na ilustracji do tekstu listki herbaciane i zapisz, gdzie upadły. Użyj różnych przyimków.

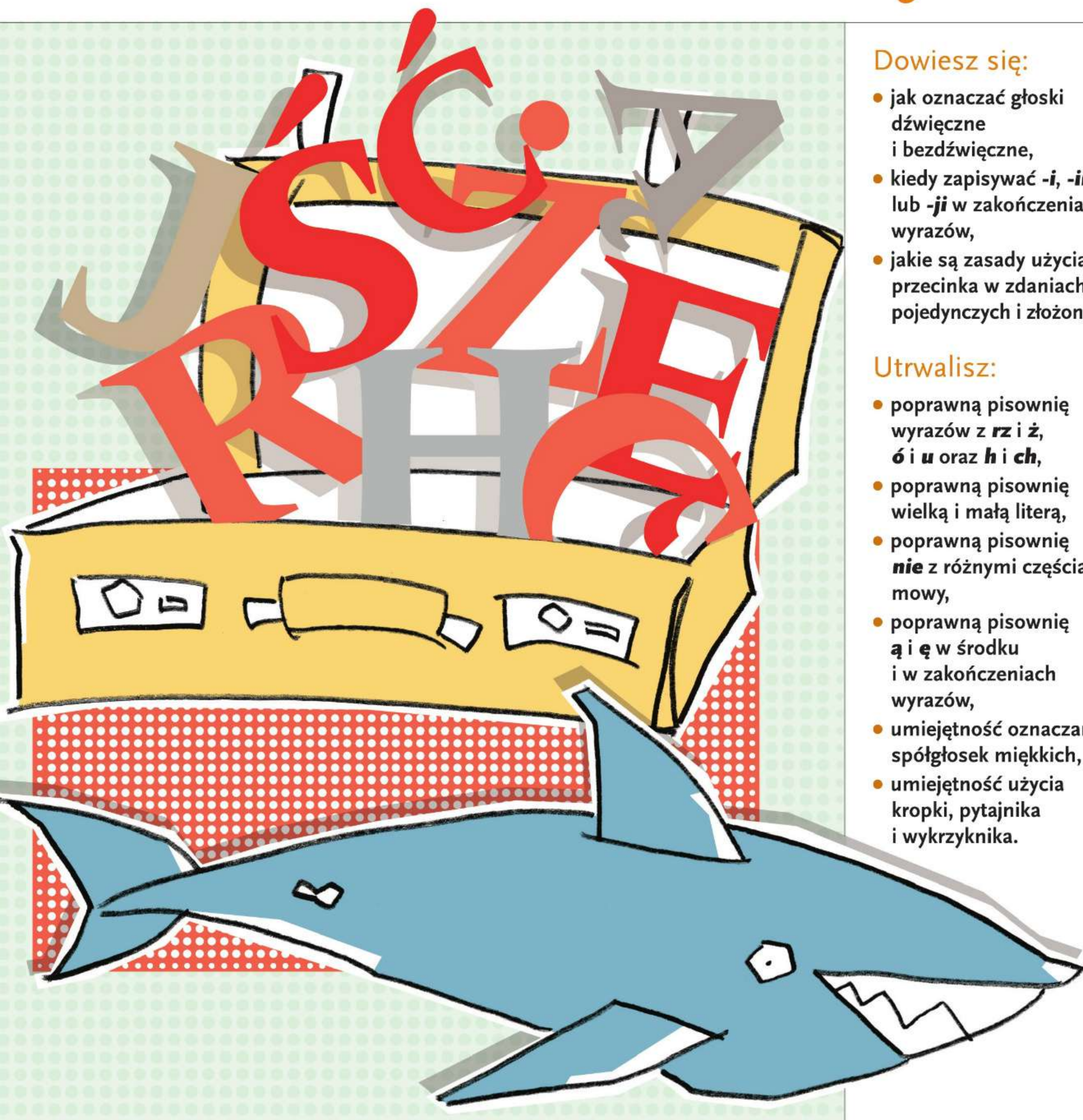
15. Uzupełnij tekst wyrazami z częstką **nie** pisaną łącznie lub rozdzielnie. Przepisz go.

nie • jeden nie • była nie • wyobraża nie • zwykle

Herbata jest popularna na całym świecie. Anglik, Chińczyk, Japończyk czy Polak sobie dnia bez filiżanki tego aromatycznego napoju. Trudno ustalić, kto i kiedy wpadł na pomysł zaparzenia listków krzewu herbacianego. Podobno herbata pochodzi z Chin, skąd trafiła do Japonii, a następnie, w XVI wieku, do Europy. Początkowo dostępna dla wszystkich i uważano ją za ziele lecznicze.

Piszę poprawnie

część 2

Dowiesz się:

- jak oznaczać głoski dźwięczne i bezdźwięczne,
- kiedy zapisywać **-i**, **-ii** lub **-ji** w zakończeniach wyrazów,
- jakie są zasady użycia przecinka w zdaniach pojedynczych i złożonych.

Utrwalisz:

- poprawną pisownię wyrazów z **rz** i **ż**, **ó** i **u** oraz **h** i **ch**,
- poprawną pisownię wielką i małą literą,
- poprawną pisownię **nie** z różnymi częściami mowy,
- poprawną pisownię **ą** i **ę** w środku i w zakończeniach wyrazów,
- umiejętność oznaczania spółgłosek miękkich,
- umiejętność użycia kropki, pytajnika i wykrzyknika.

Z wizytą w grodzie dawnych Słowian

Powtórzenie pisowni wyrazów z **rz**, **ż**, **ó**, **u**, **h**, **ch**, **nie** oraz wielką i małą literą

1. Uporządkuj związki wyrazowe z **rz** i **ż** dotyczące rzemiosła wojennego dawnych Słowian. Zapisz je w zeszycie w dwóch grupach.

- uderzanie taranami • przypuszczanie szturmu
- dowodzenie przez chorążych • tworzenie przesiek
- rady wróżbitów • maszyny oblężnicze • łuk i strzały
- drużyny książęce • brak pancerzy • używanie krótkich włóczni

2. Nadaj tytuły ilustracjom dotyczącym uprawy roli. Użyj wypowiedzi podanych w ramce i omów zasady pisowni występujących w nich wyrazów z **ó**.

- Młócenie cepami
- Ogród warzywny
- Orka żelaznym pługiem
- Popiół na użyznienie gleby
- Praca parą wołów
- Ścinanie zbóż sierpem
- Wydeptywanie kłosów przez zwierzęta
- Wypalanie krzewów pod uprawy
- Zakładanie sadów

3. Uzupełnij tekst wyrazami z ramki. Zapisz je w zeszycie w odpowiedniej formie.

Słowianie żyli w niedużych **?**. Za mieszkania służyły im ziemianki lub domy budowane z wierzbowych gałęzi. Nieco bogatsi **?** stawiali **?** z drewnianych belek. W izbach mieszkalnych przebywali nie tylko ludzie, były tam także zwierzęta **?**, np. owce, kozy i kury.

Nasi przodkowie dbali o **?**. W specjalnych łaźniach polewali się wodą i **?** różgami z **?** witek. Pomieszczenia te były też miejscem, w którym podejmowano ważne decyzje.

- brzozy
- chata
- chłop
- chłostać
- higiena
- hodowlany
- osada

4. Odgadnij hasła i zapisz je w zeszycie. Możesz skorzystać z podpowiedzi w ramce. Następnie zapisz wskazane litery według podanego kodu, a poznasz nazwę dawnego cmentarza Słowian.

Objaśnienia haseł

- A. Święta góra Słowian.
- B. Rozegrana w 972 r. pod Cedynią.
- C. Województwo obejmujące tereny państwa pierwszych Piastów.
- D. Bóg Słowian, stwórca błyskawic.
- E. Miasto nad Gopłem z Mysią Wieżą.
- F. Ojciec Bolesława Chrobrego.

Kod: A. (4. litera); B. (5. litera); C. (4. litera); D. (5. litera); E. (7. litera); F. (6. litera)

- bitwa
- Kruszwica
- Mieszko
- Perun
- Ślęza
- wielkopolskie

5. Wyszukaj w zapiskach kronikarza wyrazy z częstką **nie**. A następnie zapisz w zeszycie słowa prowadzące do poszczególnych miast. Skorzystaj ze wskazówek na drogowkach.

W dawnych wiekach podróże po Polsce nie zawsze były wygodne. Nierówne drogi, pełne dziur i kolein, wiosną tonęły w błocie. W okresie letnim wiatr rozwiewał po traktach tumany kurzu nieprzyjemnego dla ludzi i koni. Dopiero zima przynosiła poprawę sytuacji. Można było nie zważać na wytyczone szlaki, tylko mknąć saniami po zamrzniętych rzekach. Jednak i wtedy nie zniknęło niebezpieczeństwo grożące ze strony ludzi pragnących się wzbogacić w sposób szybki i nieuczciwy. Zbójcy, bo o nich mowa, napadali na podróżnych i zabierali im przewożone towary. Wielkie lasy i puszcze pokrywające ówczesną Polskę również wzbudzały niepokój, bo na wędrowców czyhały tam watahy wilków i inne niebezpieczne zwierzęta.

Przypomnij sobie!

Literę ó piszemy:

- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych zachodzi wymiana ó na o;
- w zakończeniach wyrazów **-ów, -ówka, -ówna**;
- w wyrazach z ó niewymiennym.
- na początku kilku wyrazów.

Literę u piszemy:

- w większości polskich wyrazów, w których nie ma uzasadnienia pisownia ó;
- zawsze na końcu wyrazu;
- zazwyczaj na początku wyrazu;
- w wielu częstkach kończących wyrazy, np. **-uch, -ula, -un, -unek, -unia, -us, -usia, -uszek, -uszka, -uszko, -uś, -utki**;
- w formach czasu teraźniejszego czasowników zakończonych w bezokoliczniku na **-ować, -iwać, -ywać**.

Dwuznak rz piszemy:

- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych zachodzi wymiana rz na r;
- po spółgłoskach **p, b, t, d, k, g, ch, j, w**;
- w zakończeniach wyrazów **-arz, -erz** oraz **-mistrz, -mierz**;
- w wyrazach z rz niewymiennym.

Literę ż piszemy:

- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych zachodzi wymiana ż na dz, g, h, s, z, ź;
- po spółgłoskach **l, ł, n, r**;
- w wyrazach z ż niewymiennym;
- w wyrazach, w których ż jest częścią dwuznaku **dż**, a nie literą oznaczającą samodzielną głoskę.

Dwuznak *ch* piszemy:

- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych zachodzi wymiana *ch* na *sz*;
- po spółgłosce *s*;
- zawsze na końcu wyrazu;
- w wielu wyrazach, których pisownię trzeba zapamiętać.

Literę *h* piszemy:

- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych zachodzi wymiana *h* na *g*, *ż*;
- w niektórych częstkach rozpoczynających wyrazy, np. *hiper-*, *hipo-*, *helio-*;
- w wielu wyrazach, których pisownię trzeba zapamiętać.

Małą literą piszemy:

- nazwy mieszkańców miejscowości;
- nazwy województw;
- przymiotniki utworzone od nazw kontynentów, państw, miejscowości;
- wyrazy *ulica*, *plac*, *kościół*, *katedra*, *pomnik* itp., jeśli stoją na początku nazwy wielowyrazowej i są tylko nazwą gatunkową (rodzajową);
- nazwy wydarzeń lub aktów dziejowych.

Wielką literą piszemy:

- nazwy kontynentów, państw, regionów, miejscowości;
- nazwy mieszkańców kontynentów, państw, regionów;
- nazwy indywidualne szkół;
- pierwszy wyraz tytułu oraz nazwy własne w tytułach utworów literackich;
- nazwy ulic, placów, rynków, budowli, budynków itp.;
- nazwy własne instytucji, lokali.

Cząstkę *nie* piszemy łącznie z:

- rzeczownikami, przymiotnikami, przysłówkami pochodzącymi od przymiotnika.

Cząstkę *nie* piszemy rozdzielnie z:

- czasownikami, liczebnikami, przysłówkami niepochodzącymi od przymiotnika.

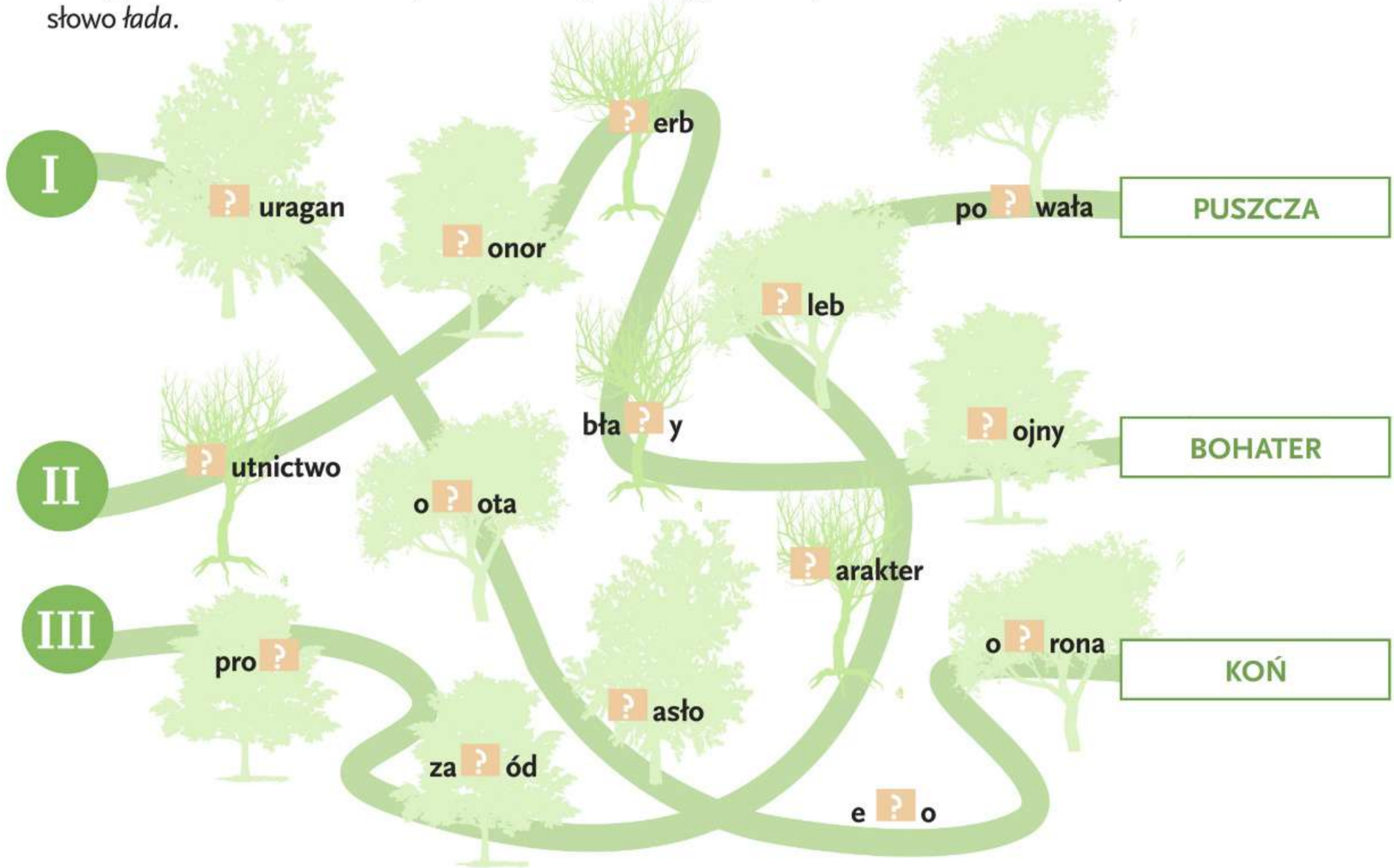
6. Uzupełnij wyrazy w środkowej kolumnie tabeli **ż** lub **rz** i zapisz je w zeszycie. Litery obok poprawnych odpowiedzi czytane kolejno utworzą hasło – imię słowiańskiego boga ognia.

R	ż	ch ? eścijaństwo	rz	S
w	ż	słu ? ba	rz	a
g	ż	Kazimie ?	rz	a
z	ż	cesa ?	rz	r
o	ż	mosię ? ne	rz	m
u	ż	wyda ? enia	rz	ż
y	ż	zagro ? enie	rz	b
c	ż	? elazo	rz	a

7. Uzupełnij literami **ó** lub **u** nazwy potraw w karcie dań restauracji, której kuchnia opiera się na produktach znanych dawnym Słowianom. Zapisz w zeszycie dialog kelnera z klientem składającym zamówienie na wybrane potrawy z tego menu.

8. Uzupełnij podane wyrazy **h** lub **ch** i przepisz je do zeszytu. Przejdź przez las, wybierając drzewa z wyrazami z **h**, a dowiesz się, co w języku dawnych Słowian oznaczało słowo *łada*.

9. Zdecyduj, czy wyróżnione wyrazy powinny być zapisane małymi czy wielkimi literami. Policz te litery, a dowiesz się, o jakiej książce mowa.

Powieść przenosi czytelnika do dawnych czasów, na ziemię plemienia Polan. Władzę sprawuje tam okrutny władca (P/p) **opiel**, który za namową swojej żony (N/n) **iemki** doprowadza do przerażających zbrodni w grodzie nad (J/j) **ezio**rem (L/l) **ednica**. W kraju dochodzi do buntu, którego celem jest zmiana władzy.

Równie dramatyczna jest historia miłosna (D/d) **omana** i Dziwy, ukochana młodego wojownika postanawia bowiem nie wychodzić za mąż, ale poświęcić swoje życie bogom. Wędruje więc do (Ś/ś) **wiątyni** na wyspie, aby pilnować tam świętego ognia.

10. Zapisz w zeszycie podane wyrazy z **nie** pisanym łącznie lub oddzielnie. Użyj kilku z nich w opowieści, której akcja rozgrywa się w czasach Mieszka I.

nie•zawsze, nie•dbale, nie•obecność, nie•cierpliwy, nie•szczęście,
nie•spokojny, nie•dawny, nie•pamięta, nie•wspominać, nie•dostatek,
nie•rządzić, nie•wczoraj

Klucz do odpowiedzi

4 wielkie litery i 2 małe litery – Józef Ignacy Kraszewski, *Stara baśń*.

5 wielkich liter i 1 mała litera – Józef Ignacy Kraszewski, *Lubonie: Powieść z X wieku*.

Nadstaw ucha! Co ja słyszę?...

Oznaczanie głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych

1. Wskaż w wierszach Agnieszki Frączek wyrazy różniące się dźwięcznością spółgłosek. Utwórz pary spółgłosek dźwięcznych i bezdźwięcznych wpływających na różnicę w brzmieniu i znaczeniu słów.

Drab na trapie

Drapie się po trapie drab,
aż pod drabem drży ten trap.
Drab się drapie, drobi kroki
i na trapie tropi smoki.

Kosiarka

Gosia trawnik Kasi kosi,
Kasia radio gasi Gosi.
Bo gdy Gosia kosi kłosa,
to zagłusza z radia głosy.

Puk!

Co dzień w borze
o tej porze
puchacz w buk
puka: puk.

Fart

Podskakuje wrak na fali,
fala w burtę wraku wali...
Czy ten wrak się nie rozwali?
Nie!
Bo choć wrak jest guzik wart,
to od lat mu sprzyja fart.

2. Utwórz nowe wyrazy. Zmień podkreślone litery zgodnie ze wskazówkami.

Zmień spółgłoski
dźwięczne
na bezdźwięczne

żal • brawo • medal • garb • bandera

grupa • cień • papka • kępa • fason

Zmień spółgłoski
bezdźwięczne
na dźwięczne

3. Odgadnij i zapisz w zeszycie wyrazy, w których niektóre spółgłoski są wymawiane bezdźwięcznie.

Objaśnienia haseł

A. Żonaty mężczyzna.	D. Inaczej złość.	G. Przez płotki lub z przeszkodami.
B. Ptak lub urządzenie do czerpania wody ze studni.	E. Zwierzę z garbami.	H. Wielki kamień.
C. Zawody rowerowe.	F. Drzewo z legendy o Lechu.	I. Synonim wyrazu <i>fabryka</i> .

4. Wskaż wyrazy, w których spółgłoski wymawiamy inaczej, niż zapisujemy. Uzupełnij zdanie dwoma wyrazami z zestawu, w których nie ma różnic w zapisie i wymowie.

kowadełko	poczwarka	zabawka	papużka	różdżka	skrzypce
posadzka	gwiazdka	wątróbka	krówka	łyżka	młoteczek

Strzemiączko, **?** i **?** to nazwy trzech najmniejszych ludzkich kosteczek, które znajdują się w uchu i odpowiadają za poprawne słyszenie dźwięków.

Przypomnij sobie!

W języku polskim mogą wystąpić różnice między wymową a oznaczeniem głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych.

Czasem spółgłoski dźwięczne wymawiamy bezdźwięcznie na końcu wyrazu, np. *ślad* [**ś-l-a-t**], lub w sąsiedztwie spółgłosek bezdźwięcznych, np. *słowo* [**s-ł-ó-f-k-o**].

Niekiedy spółgłoski bezdźwięczne w sąsiedztwie spółgłosek dźwięcznych wymawiamy dźwięcznie, np. *jakże* [**j-a-g-ż-e**].

5. Dopasuj do podanych słów wyrazy z ramki. Zapisz je w zeszycie w odpowiedniej formie i podkreśl w nich litery oznaczające głoski dźwięczne, które czasem wymawiamy bezdźwięcznie.

• brzęczące	• syczące	• szumiące
• stukające	• warkoczące	• śpiewające

- pieniądz
- pociąg
- sad
- samochód
- wąż
- wieloryb

Zapamiętaj!

Aby się upewnić, jak zapisać spółgłoskę na końcu lub w środku wyrazu, należy:

- **porównać wyraz z jego inną formą**, w której spółgłoska występuje przed samogłoską, np. *trąbka* – *trąbek*;
- **porównać go z wyrazem pokrewnym**, w którym spółgłoska występuje przed samogłoską lub przed *j, l, ł, m, n, r*, np. *śpiew* – *śpiewny*.

Kod:

1. (4. litera);
2. (2. litera);
3. (3. litera);
4. (1. litera);
5. (4. litera);
6. (3. litera)

Słowniczek

echolokacja

– zdolność niektórych zwierząt do rozpoznawania przestrzeni za pomocą echa wydawanych przez siebie dźwięków.

6. Zapisz w zeszycie wyrazy nazywające elementy przedstawione na zdjęciach. Następnie zapisz wskazane litery według podanego kodu, a poznasz nazwę zwierzęcia, które posługuje się echolokacją.

7. Uzupełnij wyrazy z lewej strony tabeli głoską dźwięczną lub bezdźwięczną, a dowiesz się, jaki przybliżony poziom natężenia dźwięku, mierzony w decybelach (dB), mają odgłosy podane po prawej stronie.

szy ? ka	b – 40 dB	p – 80 dB	szmery w domu
słu ? ki	b – 20 dB	p – 10 dB	łagodny szelest liści
ni ? ka	d – 30 dB	t – 60 dB	odkurzacz
łó ? ka	d – 90 dB	t – 50 dB	ruch uliczny
dłu ?	g – 20 dB	k – 0 dB	szept
trzas ?	g – 70 dB	k – 110 dB	dyskoteka, koncert rockowy
żół ?	f – 80 dB	w – 45 dB	przeciętna rozmowa
agra ? ka	f – 90 dB	w – 30 dB	budzik
blu ? ka	s – 80 dB	z – 120 dB	start samolotu
termo ?	s – 70 dB	z – 150 dB	próg szkodliwości hałasu dla człowieka

Opowieści nie tylko na dobranoc

Oznaczanie spółgłosek miękkich

1. Wskaż w wierszu wszystkie spółgłoski miękkie oznaczone za pomocą litery *i*.

Małgorzata Strzałkowska *Sny*

Tam, gdzie się dzień spotyka z nocą,
gdzie gwiazdy świecą i migocą,
w domku z piernika sobie mieszka
ktoś malusieńki jak pół orzeszka.
Gdy mrok jak chusta z nieba spada,
ten ktoś sny dzieciom opowiada –
sny mięciusieńkie jak baranki
i kolorowe jak pisanki,

cieplutkie niby rękawiczki
i takie słodkie jak pierniczki...
Kto to być może? Jakies duszki?
Lub czarodziejki? Albo wróżki?
A może dobra Baba-Jaga
z pierniczków słodkie sny układa...

2. Wskaż dziesięć wyrazów z ciągu liter tworzących kształt gwiazdozbioru Wielkiej Niedźwiedzicy. Wyodrębnij spółgłoski miękkie oznaczone za pomocą znaków diakrytycznych.

Idzie zima. Trzeba ?
 spać. Wreszcie udało
 mi się ? legowisko.
 Chciałbym już ?
 w sen.

3. Odszyfruj wyrazy i uzupełnij nimi zdania w dymku.

●	△	☺	♪	☀	▲	≈	☉	♥	§	♦	♪	♣	☺
Z	A	Ś	Ć	P	Ż	N	E	L	S	Ę	I	K	Ł

●	≈	△	♥	☉	▲	♪	●	△	☀	△	☺	♪
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

♣	☺	△	☺	♪	§	♪	♦
---	---	---	---	---	---	---	---

Przypomnij sobie!

Miękkość spółgłosek w zapisanych wyrazach oznaczamy:

- **literą i**, gdy spółgłoska miękka znajduje się przed samogłoską, np. *ciemno, księżyc, ziewanie, dziwny*;
- **znakiem diakrytycznym** (kreską nad literą), gdy:
 - spółgłoska miękka znajduje się przed inną spółgłoską, np. *ćma, późno, świt*;
 - spółgłoska miękka znajduje się na końcu wyrazu, np. *cień, senność*.

Większość bezokoliczników zakończonych jest spółgłoską miękką *ć*, np. *spać*.

Zakończenia bezokolicznika -źć, -ść wymawiamy tak samo, ale piszemy różnie.

W zakończeniu bezokolicznika piszemy *ź*, jeżeli w formie osobowej słyszymy *z* lub *ż*, np. *wieźć*, bo *wiezie*.

W zakończeniu bezokolicznika piszemy *ść*, jeżeli w formie osobowej słyszymy *d, t, s, ś*, np. *nieść*, bo *niosę*.

4. Dodaj zakończenia do części na poduszkach, tak aby utworzyć słowa ze spółgłoskami miękkimi. Zapisz powstałe wyrazy w zeszyte.

5. Przeczytaj fragment żartobliwego sennika. Wskaż w nim spółgłoski miękkie oznaczane za pomocą znaków diakrytycznych. Zredaguj w podobny sposób zapisy kolejnych haseł.

Co się komu śni?

Kaczeńce – osoba w żółtym ubraniu może ci przynieść szczęście.

Stoń – uważaj na porcelanowe filiżanki mamy – łatwo się tłuką.

Łańcuch – zrób przegląd roweru przed wycieczką za miasto.

Gęś – przewodniczący klasy da ci odczuć, kto tu rządzi.

Źródło – woda mineralna się kończy, zrób zakupy...

Śledź • Gwóźdź • Pluszowy miś • Goździki • Pomarańcze

6. Odgadnij i zapisz w zeszycie wyrazy zawierające spółgłoski miękkie. Wskazane litery tych haseł utworzą nazwę przedmiotu, który bywa koszmarem poranków.

Objaśnienia haseł

- A. Młody koń.
- B. Wielki ptak, podobno chowający głowę w piasek.
- C. Jeden z jesiennych miesięcy.
- D. Najśłynniejszy to Matolek.
- E. Finał, ostatni moment czegoś.
- F. Słodki jesienny owoc.

Kod:

- A. (4. litera);
- B. (4. litera);
- C. (4. litera);
- D. (3. litera);
- E. (4. litera);
- F. (5. litera)

7. Uzupełnij czasowniki częstkami **-źć** lub **-ść** i zapisz w zeszycie otrzymane wyrazy. Przeczytaj kolejno cyfry umieszczone przy poprawnych odpowiedziach, a dowiesz się, ile godzin średnio przesypia człowiek w ciągu roku.

A. wynale [?]	-ść	← 2	-źć	← 3	B. gnie [?]	-ść	← 1	-źć	← 0
C. nie [?]	-ść	← 0	-źć	← 2	D. zale [?]	-ść	← 3	-źć	← 2

8. Uzupełnij zdania odpowiednimi formami wyrazów z ramki.

- Jak sobie [?], tak [?].
- [?] i długi sen są najlepszymi lekarstwami.
- Sen uspokaja gniew; kto [?] o [?], ten nie śpi.
- Po każdej nocy wschodzi [?].

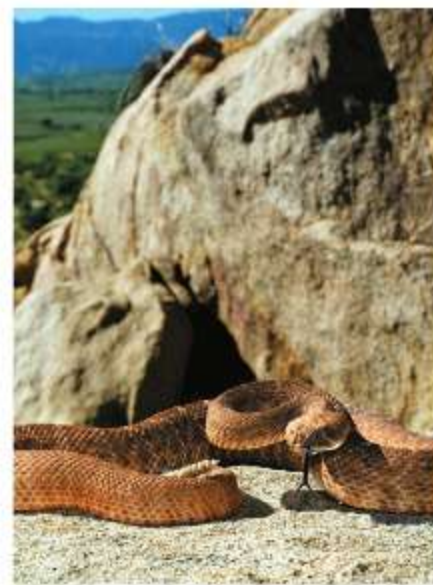
- myśleć
- pościelić
- słońce
- śmiech
- wyspać się
- zemsta

SOS dla Ziemi – rzecz o ekologii

Pisownia zakończeń *-i, -ii, -ji*

1. Wskaż tytuły, które można byłoby umieścić pod zdjęciami.

- Tajemnica kniei • Spacer wśród sekwoi • Sen żmii • Ziarenko nadziei
- Słońce w alei • Ślady zawiei

2. Znajdź na transparentach przygotowanych przez uczniów klasy piątej wyrazy zakończone na *-ji*. Wskaż spółgłoski, po których występują te zakończenia.

Weź udział w zielonej
misji dla świata!

Pamiętaj o akcji
„Sprzątanie świata”!

Sprzątamy od Ameryki
do Azji!

Zapamiętaj!

Rzeczowniki rodzaju żeńskiego zakończone w mianowniku na *-ja* mają w dopełniaczu, celowniku, miejscowniku liczby pojedynczej zakończenia:

- *-i*, gdy zakończenie *-ja* występuje po samogłoskach, np. *szyja* – *szyi*, *onomatopeja* – *onomatopei*;

- *-ji*, gdy zakończenie *-ja* występuje po spółgłoskach *c, z, s*, np. *komunikacja* – *komunikacji*, *komisja* – *komisji*, *fantazja* – *fantazji*.

3. Dopasuj do podanych słów wyrazy z ramki. Użyj ich w odpowiedniej formie i zapisz otrzymane wyrażenia w zeszycie.

• frezja • poezja • pistacja • porcja • zbroja • żaluzja

- bukiet uschniętych ?
- elementy starej ?
- zniszczony tomik ?
- stos zardzewiałych ?
- kilka ? warzyw
- skorupki ?

4. Zaprojektuj napisy na koszulki ekologów. Wykorzystaj słowa podane na marginesie.

5. Na podstawie podanych informacji odgadnij, w których krajach przebywały przedstawicielki młodzieżowych organizacji ekologicznych. Przerysuj do zeszytu tabelę i uzupełnij ją wyrazami w formie mianownika.

- Hani nie było w Danii, Słowenii, Hiszpanii.
- Ani nie było w Albanii, Słowenii, Hiszpanii.
- Steni nie było w Hiszpanii, Albanii, Danii.
- Reni nie było w Danii, Słowenii, Albanii.

- baterii
- energii
- folii
- Ziemi

Imię	Nazwa państwa
?	?
?	?
?	?
?	?

Zapamiętaj!

Rzeczowniki rodzaju żeńskiego zakończone w mianowniku na **-ia** mają w dopełniaczu, celowniku, miejscowniku dwa typy zakończeń.

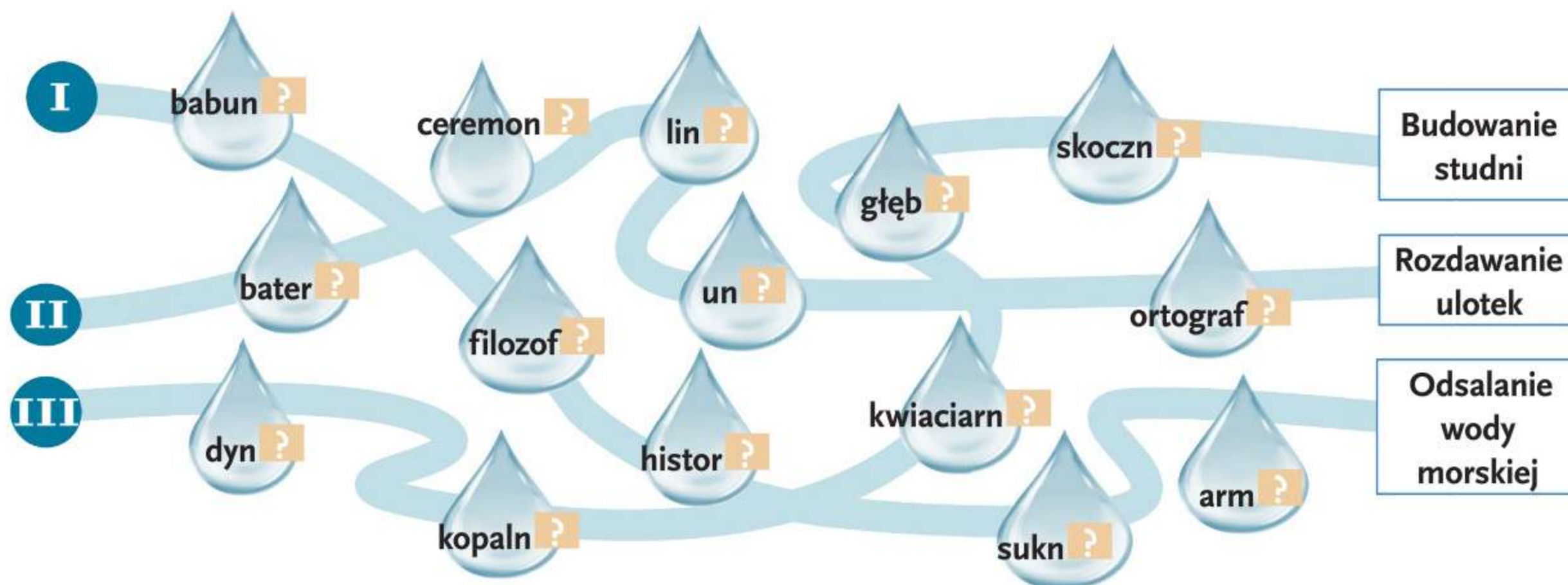
Zakończenie **-i** piszemy, gdy **-ia** występuje:

- po spółgłoskach **p, b, f, w, m** w wyrazach rodzimych, np. *skrobia* – *skrobi*;
- po **n** w wyrazach, których zakończenie wymawiamy w mianowniku jako [ńa], np. *kuchnia* – *kuchni*.

Zakończenie **-ii** piszemy, gdy **-ia** występuje:

- po spółgłoskach **p, b, f, w, m** w wyrazach obcego pochodzenia, np. *terapia* – *terapii*, *mumia* – *mumii*;
- po spółgłoskach **t, d, r, l, k, g, ch**, np. *sceneria* – *scenerii*, *encyklopedia* – *encyklopedii*;
- po **n** w wyrazach, których zakończenie wymawiamy w mianowniku jako [ńja], np. *tyrania* – *tyranii*.

6. Dodaj do podanych wyrazów zakończenia **-i** lub **-ii**. Przejdź trasą po kropkach zawierających rzeczowniki z zakończeniem **-i**, a poznasz jeden z celów Kampanii Wodnej prowadzonej przez Polską Akcję Humanitarną na terenach, na których ludzie są pozbawieni dostępu do wody.

Legenda

Drzewa:

A

akacja

M

magnolia

Krzewy:

A

azalia

F

forsycja

P

piwonia

Rabatk:

D

dalia

K

konwalia

L

lewkon

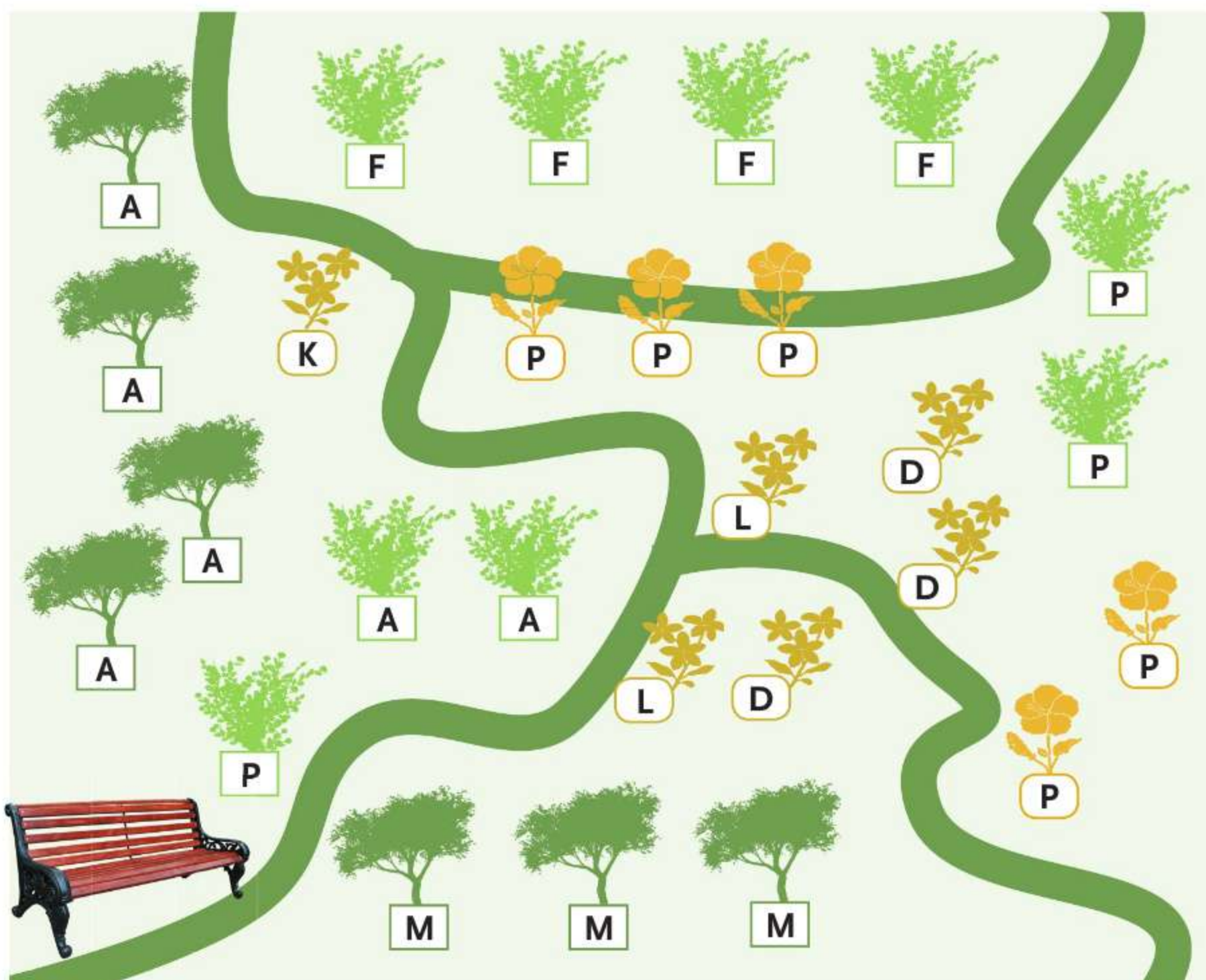

Klomb:

P

pelargonia

7. Odczytaj na mapie ogrodu, jakie gatunki roślin się w nim znajdują. Sporządź ich spis.

Spis roślin w ogrodzie: Wzór: **cztery drzewa akacji,**

8. Uzupełnij tekst wyrazami z ramki w odpowiedniej formie i zapisz je w zeszycie. Policz zakończenia **-i**, **-ii**, **-ji** w wypisanych słowach i sprawdź w kluczu do odpowiedzi, jak nazywa się opisywane miejsce.

• Brazylia • eksploatacja • kontrowersja • opinia • produkcja • soja

Tereny, o których mowa, znane są z największej na Ziemi tlenu i nazywa się je zielonymi płucami świata. Porasta je nieprzebyta dżungla, w której żyją niezliczone gatunki zwierząt i roślin. Niektórzy z naukowców uważają, że na jednym kilometrze kwadratowym rośnie tu 75 tysięcy gatunków drzew. Niestety, od wielu lat dochodzi do rabunkowej tych bogactw natury. Wiele wywołuje masowe wycinanie drzew dla uzyskania ziemi pod uprawę i hodowlę bydła. Przedstawiciele rządów państw, do których należą te tereny, m.in. , nie przywiązują wagi do ekspertów. Organizacje ekologiczne jednak alarmują, że zniszczenie lasu deszczowego grozi katastrofą dla klimatu Ziemi.

Klucz do odpowiedzi

Lasy równikowe Afryki

– 2 zakończenia **-ji**;
3 zakończenia **-ii**;
1 zakończenie **-i**.

Pampa argentyńska

– 2 zakończenia **-ji**;
2 zakończenia **-ii**;
2 zakończenia **-i**.

Amazonia

– 3 zakończenia **-ji**;
2 zakończenia **-ii**;
1 zakończenie **-i**.

9. Ułóż z rozsypanek wyrazowych nazwy państw, w których można zobaczyć cuda natury przedstawione na fotografiach. Uzupełnij otrzymanymi rzeczownikami tytuły zdjęć i zapisz je w zeszycie.

RCJTUA

Skalne kominy w .

RWEGIANO

Fiordy w .

OSRJA

Jezioro Bajkał w .

ANDISLIA

Gejzery w .

KNIAE

Sawanna w .

WESZCAJ

Zorza polarna w .

Grają, tańczą i śpiewają. Muzycznym pasjom mówimy: „tak!”

Pisownia końcówek **-ę, -em, -ą, -om** (w rzeczownikach, przymiotnikach, czasownikach)

1. Wybierz z podanego zestawu słów wyrazy z **ą** wymieniającym się na **ę**. Ułóż z oznaczonych liter we wskazanych wyrazach nazwę zwierzęcia, którym była Tekla, skrzypaczka z bajki o pszczołce Mai.

- brązo**w**y • fląd **r** a • ksi **ą** żeczka • lą **d** • p a miątka • p ieniążek
- rącz **k** a • wielb ł **ą** d • za j **ą** c

2. Uzupełnij podpisy wskazanych elementów ilustracji. Zastosuj czasowniki z ramki w odpowiedniej formie czasu przeszłego.

- brzdęknać • dygnać • machnąć • uśmiechnąć się • zadać

3. Wypisz z wypowiedzi w dymkach czasowniki zakończone na **ą** lub **ę**. Określ, w której osobie i liczbie czasownika występuje **ą**, a w której – **ę**.

Przypomnij sobie!

Literę **ą** piszemy:

- w wyrazach, w których **ą** wymienia się na **ę**, np. *krąg* – *kręgi*;
- przed literą **ł** w formach czasu przeszłego czasowników rodzaju męskiego zakończonych w bezokoliczniku na **-ąć**, np. *tupnąć* – *tupnąłem*;
- w 3. osobie liczby mnogiej czasowników w czasie teraźniejszym i przyszłym, np. *tańczą*, *zagrają*;
- w wielu wyrazach, których pisownię trzeba zapamiętać, np. *pląs*.

Literę **ę** piszemy:

- przed literami **l** i **ł** w formach czasu przeszłego czasowników rodzaju żeńskiego i nijakiego liczby pojedynczej oraz męsko-osobowego i niemęskoosobowego liczby mnogiej zakończonych w bezokoliczniku na **-ąć**, np. *klasnąć* – *klasnęła*, *klasnęło*, *klasnęli*, *klasnęły*;
- w 1. osobie liczby pojedynczej niektórych czasowników w czasie teraźniejszym i przyszłym, np. *tańczę*, *zanucę*;
- w wielu wyrazach, których pisownię trzeba zapamiętać, np. *zachęcić*, *sprzęt*.

4. Wybierz z ramki związki wyrazowe, które określają, jakie cechy powinien mieć dobry muzyk. Zastosuj formę narzędnika liczby pojedynczej.

- ciekawość świata • dobra prezencja • kultura osobista • pasja
- ogromna pracowitość • solidność • systematyczność
- ciężka fizyczna • wiedza teoretyczna o muzyce • wielka wyobraźnia

Muzyk powinien charakteryzować się **?**.

5. Powiedz, jakie instrumenty zdobył pewien kolekcjoner. Ułóż ich nazwy z rozsypanych liter.

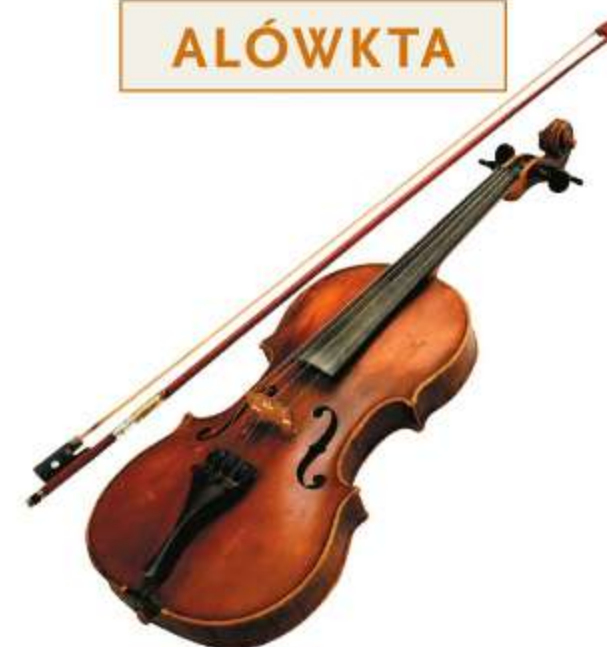
• Nabył

ONCWIOLZELA

• Wylicytował

AITAGR

• Kupił

ALÓWKTA

6. Przepisz do zeszytu podane wyrazy w kolejności alfabetycznej. Uzupełnij szóstym wyrazem tytuł piosenki harcerskiej.

• znamię • dziewczę • dziecię • imię • ramię • ptaszę • niemowlę

? pręż.

Zapamiętaj!

Literę *ą* piszemy:

w końcówkach narzędnika liczby pojedynczej rzeczowników i przymiotników rodzaju żeńskiego, np. *znaną operą* oraz rzeczowników rodzaju męskiego zakończonych w mianowniku na *-a*, np. *wykonawcą*;

w końcówkach biernika liczby pojedynczej przymiotników, np. *ustną*.

Literę *ę* piszemy:

w końcówkach mianownika, biernika i wołacza liczby pojedynczej pewnej grupy rzeczowników rodzaju nijakiego, np. *imię*;

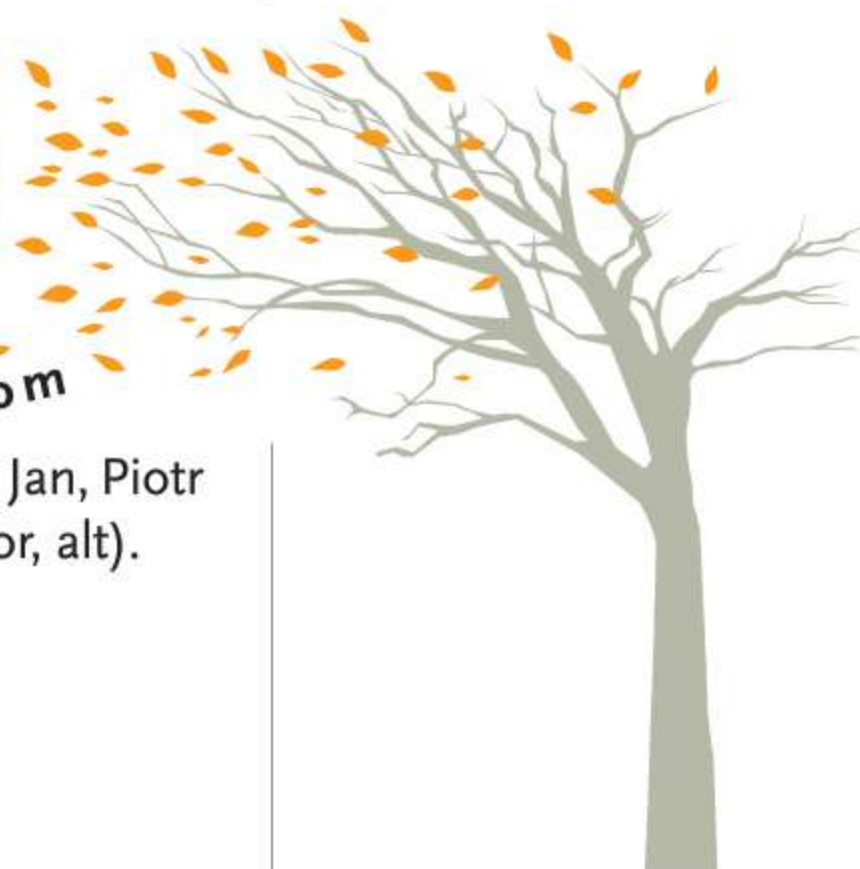
w końcówkach biernika liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju żeńskiego zakończonych w mianowniku liczby pojedynczej samogłoską, np. *tancerkę, piosenkę*.
Zasada **nie dotyczy** wyrazu *pani*.

7. Wypisz do zeszytu dziewięć wyrazów z ciągu liter, a dowiesz się, komu wiatr instrumentalista przygotował koncert.

tąkom polom górmi lasom miastom rzekom trawom liściom ptakom

8. Odgadnij na podstawie podanych informacji, którymi głosami śpiewają Jan, Piotr i Łukasz. Każdy z nich śpiewa dwoma z czterech głosów (bas, baryton, tenor, alt).

- Jan śpiewa basem, a Łukasz altem.
- Piotr nie śpiewa ani basem, ani altem.
- Jan nie śpiewa tenorem ani altem.
- Łukasz nie śpiewa basem ani barytonem.

Zapamiętaj!

- **Połączenie literowe -om** piszemy:
w celowniku liczby mnogiej rzeczowników, np. *płytom, piosenkarzom, studiom*;
- **Połączenie literowe -em** piszemy:
w narzędniku liczby pojedynczej rzeczowników męskich i nijakich, np. *tekstem, nagraniem*.

9. Zapisz w zeszycie według podanych kategorii po kilka wyrazów z wiersza Kaliny Jerzykowskiej zawierających **q** lub **ę**.

Tuba

Z wszystkich krewnych najbardziej lubię
wujka Mietka, który gra na tubie –
bo taka trąba zakręcona i gruba,
to się właśnie nazywa tuba,
lecz się na niej nie trąbi i nie tubi,
tylko gra.

Pod warunkiem, że się tubę ma,
a wuj Mietek właśnie ją zgubił.
Jak co rano szedł z klubu na próbę
do filharmonii,
gdy na skwerze przed klubem
go dogonił
jego szkolny kolega Heniek
i powiedział: – Wiesz, w sobotę się żenię

i chcę, żebyś mi zagrał na ślubie
jakiś ładny kawałek na tubie.
Wujek Mietek do łez się wzruszył [...]
Oparł tubę o ławkę i Heńka
z całej siły chwycił w objęcia,
chwilę poczekał, żeby przeszła
strasznie nadęta dęta orkiestra
i krzyknął: – Jasne! Do soboty,
Bo teraz muszę gnać do roboty.
Sięga po tubę, a tu nie ma tuby! [...]

- Wyrazy z **q** i **ę** wymiennymi
- Wyrazy z **q** i **ę** w zakończeniach czasowników
- Wyrazy z **q** i **ę** w zakończeniach rzeczowników

10. Uzupełnij notatkę podanymi wyrazami. Zapisz je w odpowiedniej formie w zeszycie.

- część • dźwięczny • grać • pręt • ręka • uderzać • wygięty
- wziąć się

Trójkąt to perkusyjny instrument muzyczny.

Wykonany jest z metalowego w trójkątny

kształt. Stąd jego nazwa. Wydaje on ,

metaliczne tony. Osoby, które na nim ,

metalowym pręcikiem w różne trójkąta.

Ważne, aby grającego nie dotykały instrumentu.

11. Uzupełnij wyrazy w środkowej kolumnie tabeli **q** lub **om** oraz **ę** lub **em**. Litery obok poprawnych odpowiedzi czytane pionowo utworzą hasło – nazwę jednego z najsłynniejszych widowisk baletowych.

J	ą	jedyną solistk	om	P
e	ą	zachwycon publiczność	om	i
o	ą	rytmicznym piosenk	om	z
t	ą	udanym występ	om	i
o	ą	z wielk orkiestrą	om	r
a	ą	gromkim braw	om	r
o	ą	oprawę muzyczn	om	m
ł	ę	szkoł tańca	em	W
a	ę	piękną choreografi	em	z
b	ę	stron artystyczną	em	b
c	ę	czystym śpiew	em	ę
g	ę	niezwykłym talent	em	d
z	ę	prawdziwą sław	em	o
i	ę	ciekawą kompozycj	em	a
c	ę	takim widowiski	em	e

W podróży z... Panem Samochodzikiem

Zasady użycia znaków interpunkcyjnych

1. Przeczytaj fragment powieści Zbigniewa Nienackiego i wykonaj polecenia pod tekstem.

Pod koniec czerwca, w samo południe, gwałtownie zaterkotał dzwonek przy moich drzwiach. Niechętnie wstałem od biurka, przy którym ślęczałem nad zawiłymi dziejami zakonu templariuszy, otworzyłem drzwi i napotkałem sympatyczne i miłe memu sercu twarze trzech harcerzy: Tella, Wiewiórki i Sokolego Oka.

– Panie Tomaszu! Panie Samochodzik! – wołali jeden przez drugiego [...]

– I co pan na to? Co pan na to, panie Tomaszu? – pytał Wilhelm Tell, wymachując gazetą. Zrobiłem zdziwioną minę.

– Jeszcze nie czytałem dzisiejszej prasy...

– To niech pan czyta! Szykuje się przygoda! Nowa wyprawa po złote runo! – znowu wołali jeden przez drugiego.

I wetknęli mi do rąk przyniesioną gazetę.

– Ależ ja mam bardzo pilne zajęcie... – broniłem się. Podnieśli ogromny wrzask:

– Panie Tomaszu, co się stało?! Nie chce pan szukać przygód? Już ma pan dosyć odniesionych triumfów? A może pan się lęka nowej przygody? Przecież chyba nie zrezygnujemy ze skarbów templariuszy? [...]

Zbigniew Nienacki, *Pan Samochodzik i templariusze*

● Wskaż znaki interpunkcyjne na końcu:

– zdań oznajmujących, w których narrator informuje, kiedy i w jakich okolicznościach pojawili się u niego harcerze;

– pytań zadawanych przez chłopców;

– zdania rozkazującego, w którym przyjaciele nakłaniają Pana Samochodzika do wykonania pewnej czynności.

● Wyjaśnij, dlaczego tak wiele wypowiedzi chłopców jest zakończonych wykrzyknikiem.

2. Dopasuj podane wypowiedzenia do poniższych rysunków. Powiedz, które zdania powinny być zakończone pytajnikiem, a które kropką.

- Dlaczego pan Tomasz czyta właśnie o zakonie templariuszy
- Pan Samochodzik ukrywa, że już coś wie o tych skarbach
- Przekonajmy pana Tomasza, że bez nas mu się nie uda

3. Określ, jakie emocje towarzyszą postaci na ilustracjach. Dopasuj nazwy uczuć oraz wypowiedzenia pasujące do przedstawionych sytuacji.

złość

Zbliżają się szpiedzy króla Filipa!

radość

zachwyt

Prędzej zginę, niż oddam im nasze skarby!

strach

Cudowny przedmiot!

Udało się!

Przypomnij sobie!

- **Kropka** stoi na końcu wypowiedzeń oznajmujących i rozkazujących.

*Templariusze ukryli skarb.
Nie zdradź tajemnicy.*

- **Pytajnik** kończy wypowiedzenia pytające.

Gdzie rozpoczniemy poszukiwania?

- **Wykrzyknik** zamyka wypowiedzenia wykrzyknikowe, czyli wyrażające silne emocje.

Nie pozwolę się wyprzedzić! Kto otworzył skrytkę?! Gońcie złodzieja!

4. Sprawdź, które części zdania zostały oddzielone przecinkami w kolejnych wypowiedzeniach, a dowiesz się, jaką prędkość mógł rozwinąć pan Tomasz swoim autem. Osoby niewtajemniczone reagowały zdumieniem, drwiną lub politowaniem na widok samochodu pana Tomasza. Karoseria, reflektory i nadwozie pojazdu przypominały bardziej wodnego potwora niż auto. Pod maską krył się jednak wspaniały, mocny silnik Ferrari 410. Dzięki niemu samochód poruszał się szybko, pewnie i w sposób zaskakujący dla innych kierowców.

5. Wybierz spośród podanych wypowiedzeń zdanie złożone, w którym przecinek oddziela zdania składowe. Znajdziesz obok niego hasło, które miało doprowadzić poszukiwaczy do skarbu templariuszy.

Wiejski nauczyciel znalazł stary, tajemniczy dokument z pieczęcią templariuszy.

Skrzydło złotego anioła wskaże drogę do skarbu.

Podobno templariusze wywieźli złoto, kosztowności i przekazali je w depozyt Krzyżakom.

Szukaj znaku czerwonej róży na północnej wieży.

Złoty krzyż Jakuba de Molay zawierał wskazówkę, która prowadziła do skarbu.

Tam skarb twój, gdzie serce twoje.

Klucz do odpowiedzi

Części zdania oddzielone przecinkami w kolejnych wypowiedzeniach:

przydawki, dopełnienia, podmioty, okoliczniki
– 100 km/h.

dopełnienia, podmioty, okoliczniki, przydawki
– 130 km/h.

podmioty, okoliczniki, przydawki, dopełnienia
– 180 km/h.

dopełnienia, podmioty, przydawki, okoliczniki
– 220 km/h.

6. Z podanych wypowiedzeń składowych utwórz pięć zdań złożonych. Dopasuj je do dróg znaków na mapie.

Chłopcy pracowali wcześniej z Panem Samochodzikiem

będą towarzyszyć panu Tomaszowi

Doktor W. zadzwonił do Tomasza

Ojciec Tella wsparł chłopców

pan Tomasz zgodził się na ich wyjazd.

Pan Tomasz nie chciał zabrać chłopców

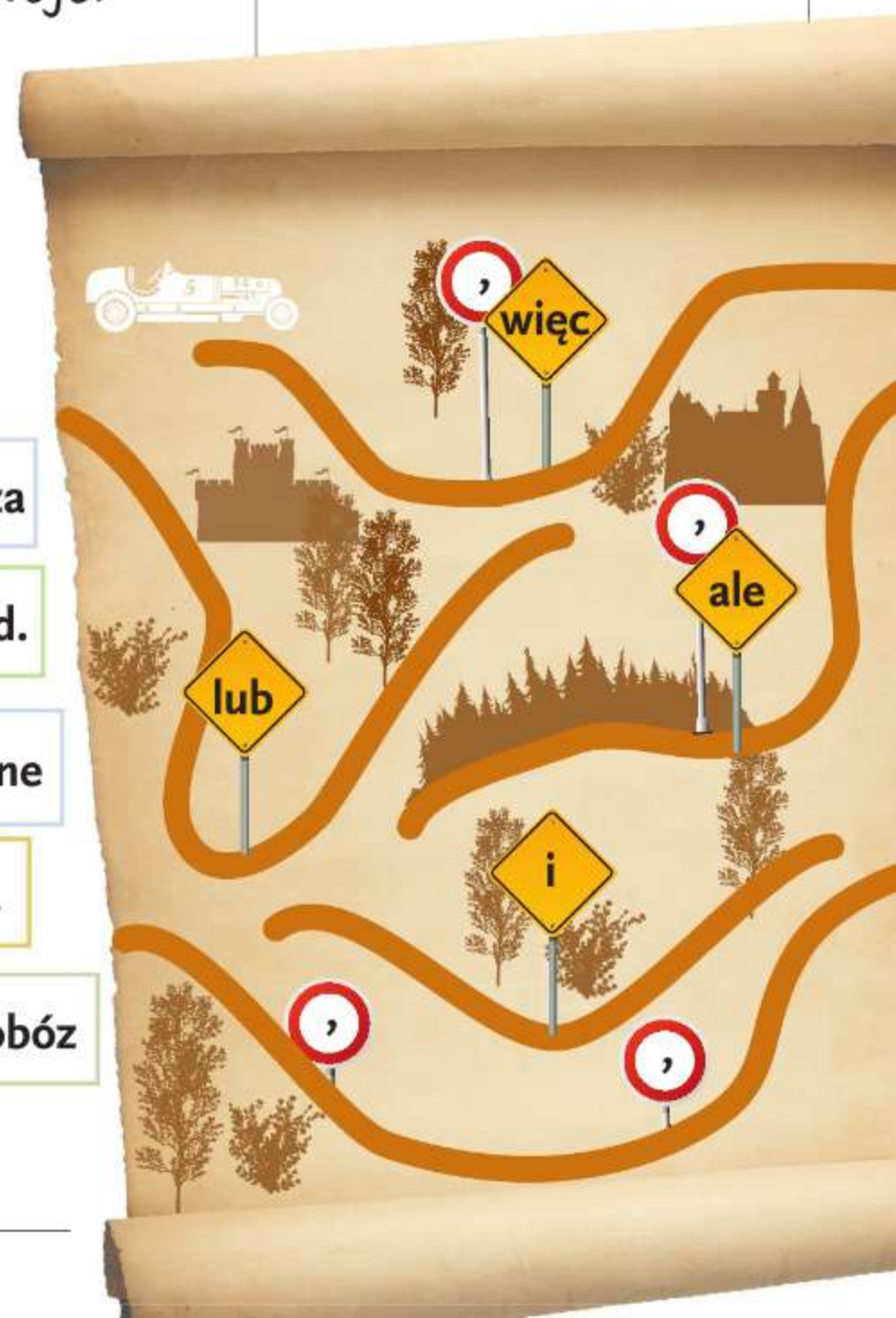
zapytał go o plany wakacyjne

poinformował też o zgodzie na wyjazd syna

oni bardzo nalegali.

pomogli mu odnaleźć skarb Dunina.

Młodzi harcerze pojedą na obóz

Zapamiętaj!

W zdaniu pojedynczym przecinkiem rozdzielamy:

- jednakowe części zdania (podmioty, przydawki, dopełnienia, okoliczniki), jeśli nie są połączone spójnikami, np. *Chłopcy spakowali śpiwory, materace, namioty.*

W zdaniach złożonych oddzielamy przecinkiem:

- zdania składowe niepołączone spójnikami, np. *Zapalił samochód, zapiął pasy;*
- zdania składowe zdań złożonych współrzędnie połączone spójnikami: *ale, lecz, więc*, np. *Wszystko wydawało się proste, ale los postanowił splatać im figla. Pod maską był silnik Ferrari, więc auto pędziło z zawrotną szybkością;*
- zdania składowe zdań złożonych innych typów niż zdania złożone współrzędnie, np. *Dojechali na miejsce, kiedy zapadał zmrok.*

7. Wskaż miejsca, w których należy wstawić przecinki. Policz przecinki oddzielające jednakowe części zdania, a dowiesz się, który z zamków przedstawionych na zdjęciach znalazł się na szlaku poszukiwaczy skarbu templariuszy.

Poszukiwacze udali się na zwiedzanie zamku krzyżackiego. Potężne mury wieże i podziemia skrywały wiele tajemnic, jednak widok skarbcza rozczarował chłopców. Spodziewali się złota kosztowności i drogocennych naczyń, a tymczasem zobaczyli puste zniszczone pomieszczenie. Zdobila je podobizna bazyliuszka – strażnika skarbu. Kiedy zwiedzający weszli do celi księcia Kiejstuta, pan Tomasz długo wnikliwie oglądał jej ściany. Nie zauważył, że wszyscy odeszli. Nagle ciężka metalowa zasuw zamknęła ogromne drzwi. Zrozumiał, że znalazł się w pułapce. Ciekawe, czy Wiewiórka Sokole Oko i Wilhelm Tell zdołają uwolnić przyjaciela...

Klucz do odpowiedzi

8. Dokończ zdania, które mógł wypowiedzieć pan Tomasz, kiedy znalazł się w podziemiach kościoła skrywającego skarb i zapisz je w zeszycie. Zastosuj różne typy zdań złożonych współrzędnie.

- Wybiorę lewy korytarz... • To przejście wydaje się łatwiejsze...
- Templariusze stosowali wiele pułapek strzegących skarbu...
- Zostawię tu linę... • Schowano skarb tutaj...

9. Przepisz poniższy tekst do zeszytu, wstawiając następujące znaki interpunkcyjne:

- **dziesięć kropek** • **cztery pytańniki** • **jeden wykrzyknik** • **trzy przecinki**

Legendy mówią, że wielki mistrz zakonu templariuszy przywiózł do Francji dziesiątki wozów wypełnionych złotem drogimi kamieniami i innymi kosztownościami Ukrył je w zakonnym skarbcu Król francuski Filip IV Piękny chciał przejąć dobra templariuszy ale bardzo się rozczarował W paryskiej siedzibie zakonu nie znalazł nic cennego Dokąd wywieziono skarb Do Hiszpanii Do Portugalii Wyobraź sobie, że może on znajdować się w Polsce Jeden z tropów wiedzie do małej miejscowości w okolicach Kostrzyna nad Odrą To właśnie tam w niewielkich Chwarszczanach znajdowała się przed wiekami ważna siedziba zakonu Do naszych czasów zachowała się kaplica templariuszy Obecnie prowadzone są w niej prace archeologiczne Podobno wypełnione wodą piaskiem i gruzem podziemia kryją jakieś tajemnice Wiele zagadek z przeszłości czeka na rozwiązanie Może właśnie ty podczas wakacyjnych wędrówek odnajdziesz cenne znalezisko

10. Napisz w zeszycie opowiadanie na temat podróży w poszukiwaniu skarbów. Zastosuj znaki interpunkcyjne poznane na lekcji.

Podróże małe i duże

Dwuznak rz piszemy:

- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych zachodzi **wymiana rz na r**;
- **po spółgłoskach p, b, t, d, k, g, ch, j, w**;
- **w zakończeniach wyrazów -arz, -erz** oraz **-mistrz, -mierz**;
- w wyrazach z **rz niewymiennym**.

Literę ó piszemy:

- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych zachodzi **wymiana ó na o, e, a**;

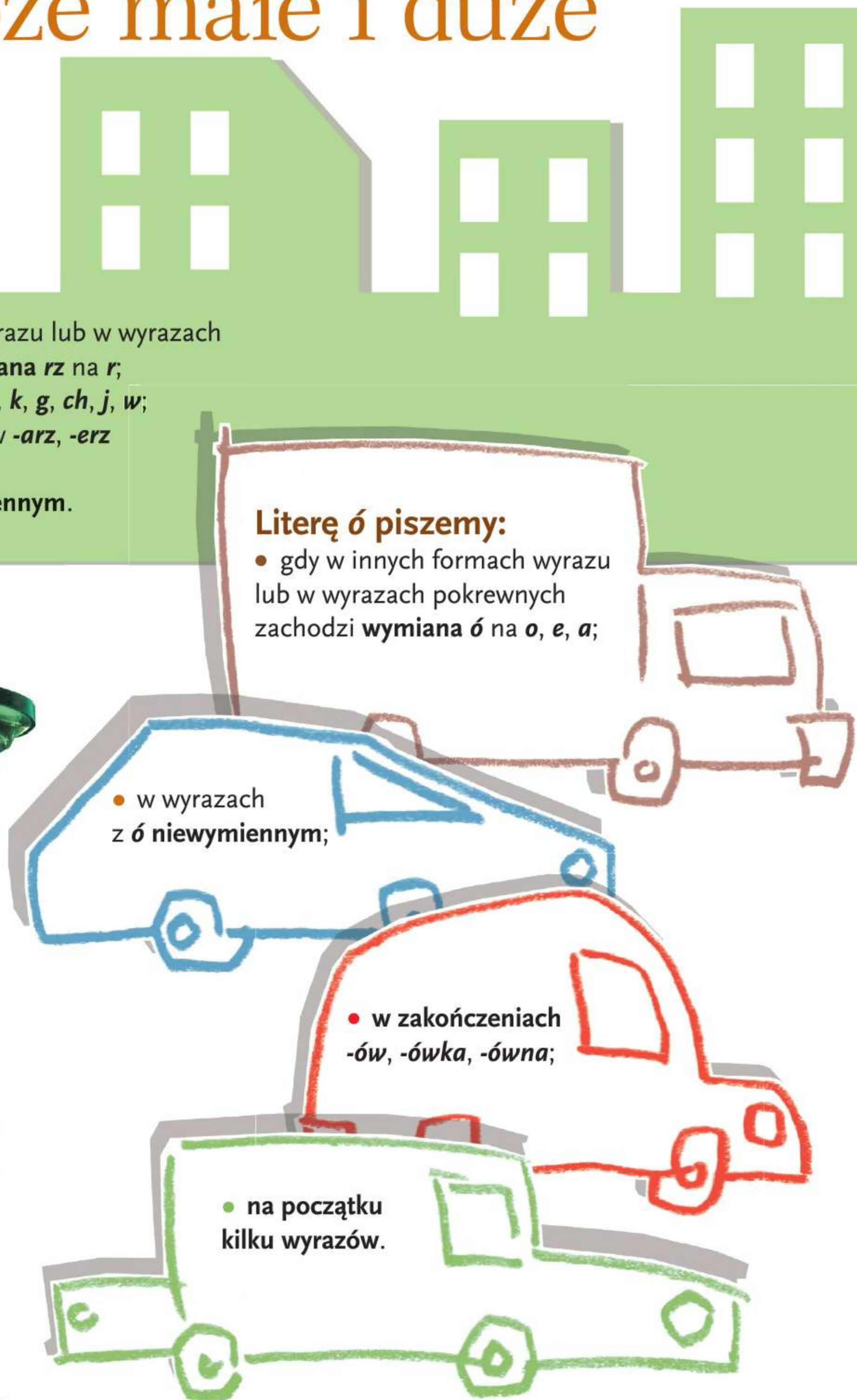
Literę ż piszemy:

- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych zachodzi **wymiana ż na dz, g, h, s, z, ź**;
- **po spółgłoskach l, ł, n, r**;
- w wyrazach z **ż niewymiennym**;
- w wyrazach, w których **ż** jest częścią **dwuznaku dz**, a nie literą oznaczającą samodzielną głoskę.

- w wyrazach z **ó niewymiennym**;

- w zakończeniach **-ów, -ówka, -ówna**;

- **na początku kilku wyrazów.**

Literę **h** piszemy:

- w niektórych **częstkach rozpoczynających** wyrazy, np. **hiper-**, **hipo-**, **helio-**;
- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych zachodzi **wymiana *h* na *g*, *ż***;
- w wielu wyrazach, których pisownię trzeba zapamiętać.

Dwuznak **ch** piszemy:

- po spółgłosce **s**;
- zawsze na **końcu wyrazu**;
- gdy w innych formach wyrazu lub w wyrazach pokrewnych zachodzi **wymiana *ch* na *sz***;
- w wielu wyrazach, których pisownię trzeba zapamiętać.

Wyrażenia przyimkowe,

czyli połączenia przyimków z rzeczownikami i innymi częściami mowy, najczęściej **piszemy rozdzielnie**.

Literę **u** piszemy:

- w większości polskich wyrazów, w których nie ma uzasadnienia pisownia **ó**;

- zawsze na **końcu wyrazu**;
- zazwyczaj na **początku wyrazu**;

- w wielu **częstkach kończących** wyrazy, np. **-uch**, **-ula**, **-un**, **-unek**, **-unia**, **-us**, **-usia**, **-uszek**, **-uszka**, **-uszko**, **-uś**, **-utki**;
- w formach czasu teraźniejszego czasowników zakończonych w bezokoliczniku na **-ować**, **-iwać**, **-ywać**.

Przyimki złożone

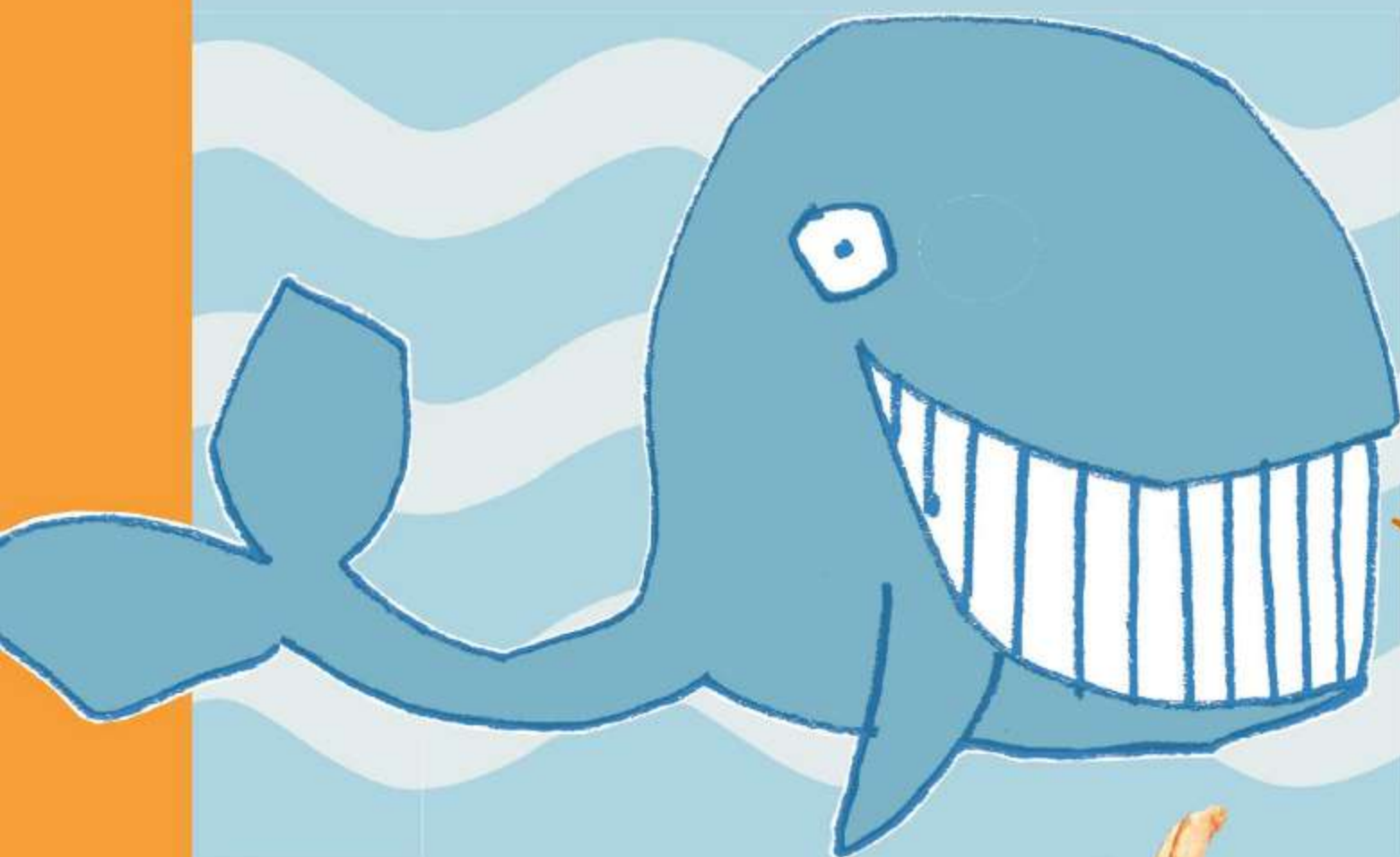
z samych przyimków lub z przyimków i innych części **piszemy łącznie**.

Małą literą piszemy:

- wyrazy **ulica, plac, kościół, katedra, pomnik** itp., jeśli stoją na początku nazwy wielowyrazowej i są tylko nazwą gatunkową (rodzajową);

- nazwy **mieszkańców miejscowości**;

Częstkę *nie* piszemy łącznie:

z rzeczownikami, przymiotnikami i przysłówkami pochodzącymi od przymiotnika.

Częstkę *nie* piszemy rozdzielnie:

z czasownikami, liczebnikami oraz przysłówkami nie pochodzącymi od przymiotnika.

Wielką literą piszemy:

- nazwy **kontynentów, państw, regionów, miejscowości**;
- nazwy **mieszkańców, kontynentów, państw, regionów**;
- nazwy **ulic, placów, rynków, budowli, budynków** itp.;
- **nazwy własne instytucji, lokali**;
- pierwszy wyraz **tytułu** oraz nazwy własne w tytułach utworów literackich;
- nazwy indywidualne **szkół**.

- nazwy wydarzeń lub aktów dziejowych;

- przymiotniki utworzone od nazw kontynentów, państw, miejscowości;

- nazwy województw.

Miękkość spółgłosek oznaczamy:

- literą *i*, gdy spółgłoska miękka znajduje się przed samogłoską;
- **znakiem diakrytycznym** (kreską nad literą), gdy:
 - spółgłoska miękka znajduje się przed inną spółgłoską;
 - spółgłoska miękka znajduje się na końcu wyrazu.

Połączenie literowe **-em** piszemy:

- w narzędniku liczby pojedynczej rzeczowników męskich i nijakich.

Połączenie literowe **-om** piszemy:

- w celowniku liczby mnogiej rzeczowników.

Literę **q** piszemy:

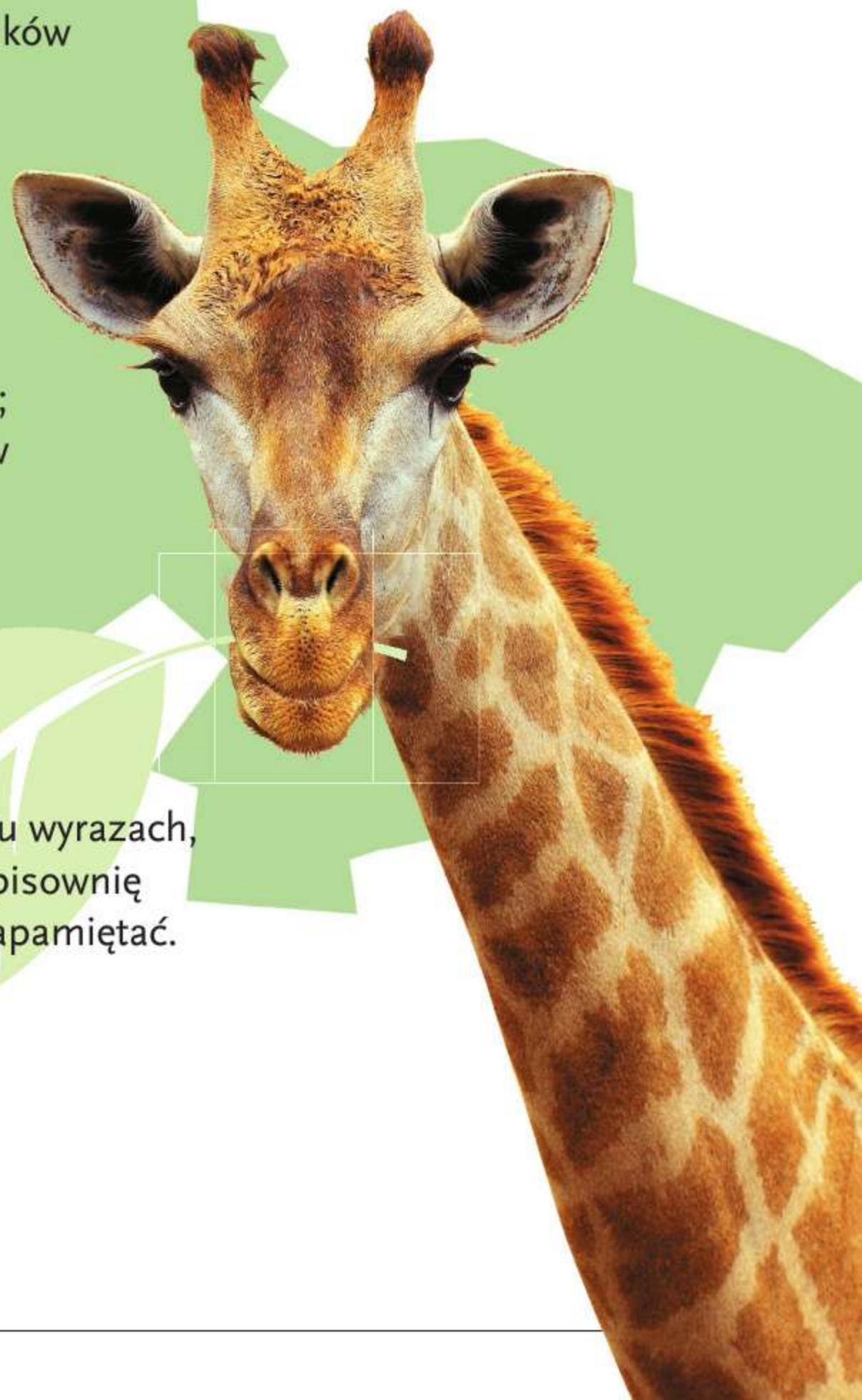
- w wyrazach, w których **q** wymienia się na **ę**;
- **przed literą ł** w formach czasu przeszłego czasowników rodzaju męskiego zakończonych w bezokoliczniku na **-qć**;
- **w 3. osobie liczby mnogiej czasowników** w czasie teraźniejszym i przyszłym;

- w końcówkach narzędnika liczby pojedynczej rzeczowników i przymiotników rodzaju żeńskiego oraz rzeczowników rodzaju męskiego zakończonych w mianowniku na **-a**;
- w końcówkach biernika liczby pojedynczej przymiotników;
- w końcówkach narzędnika liczby pojedynczej rzeczowników i przymiotników rodzaju żeńskiego oraz rzeczowników rodzaju męskiego zakończonych w mianowniku na **-a**;
- w wielu wyrazach, których pisownię trzeba zapamiętać.

Literę **ę** piszemy:

- **przed literami l i ł** w formach czasu przeszłego czasowników rodzaju żeńskiego i nijakiego liczby pojedynczej oraz męskoosobowego i niemęskoosobowego liczby mnogiej zakończonych w bezokoliczniku na **-qć**;
- **w 1. osobie liczby pojedynczej niektórych czasowników** w czasie teraźniejszym i przyszłym;
- **w końcówkach mianownika, biernika i wołacza** liczby pojedynczej pewnej grupy rzeczowników rodzaju nijakiego;
- **w końcówkach biernika** liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju żeńskiego zakończonych w mianowniku liczby pojedynczej samogłoską;

- w wielu wyrazach, których pisownię trzeba zapamiętać.

W średniowiecznym zamku

Wyrusz po dziesięć skarbów ukrytych w różnych miejscach średniowiecznego zamku. Aby zdobyć eksponat, musisz odpowiedzieć na trzy pytania, które znajdują się obok niego. Zagraj z koleżankami i kolegami. Musisz podać dobrą odpowiedź lub poprawnie wykonać zadanie, aby przejść na kolejne pole. Błędna odpowiedź powoduje utratę kolejki.

I. WYPRAWĘ CZAS ZACZAĆ!

1. Podaj nazwy dwóch drzew, z których mogła być wykonana skrzynia.
Wyrazy muszą zawierać **rz**.
2. Podaj nazwę części w zamku, w której mogły być schowane monety.
Wyraz musi zawierać **ż**.
3. Uzupełnij luki **rz** lub **ż** zgodnie z zasadami ortografii.
Stary mist **?** zakonu chciał uchronić skarb przed grabie **?** ą.

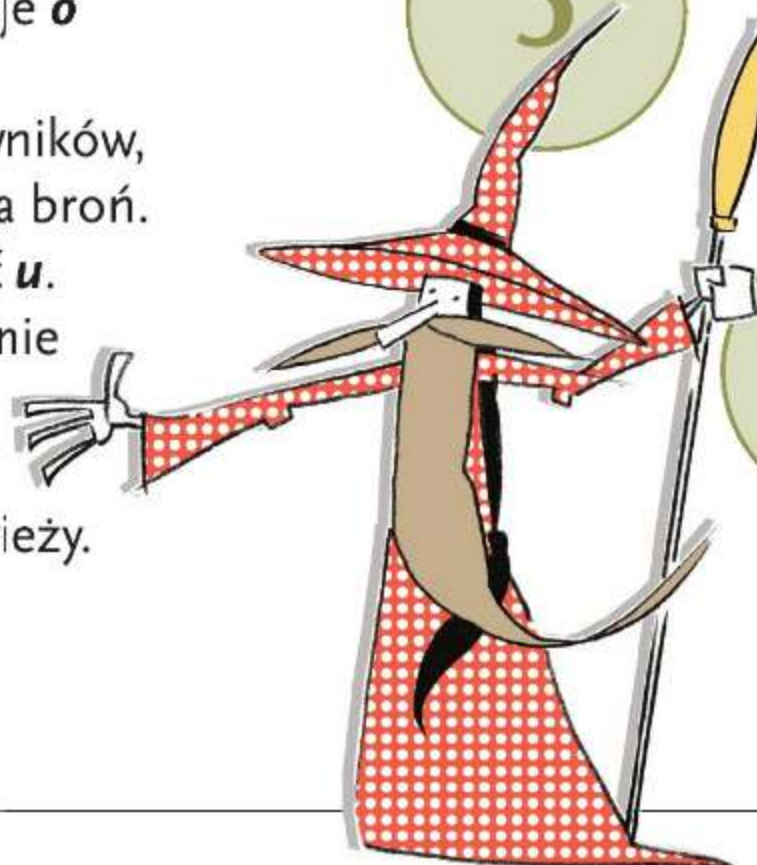

III. CHUSTA KSIĘŻNICZKI

7. Podaj nazwę kwiatu, który wyhaftowano na chustce. Wyraz zaczyna się literą **h**.
8. Jaki przedmiot mógł zostać ukryty w chustce? Jego nazwa powinna zawierać dwuznak **ch**.
9. Uzupełnij luki **h** lub **ch** zgodnie z zasadami ortografii.
W której skrytce s **?** ować drogocenną tkaninę? – damy dworu wa **?** ały się **?** wilę.

II. WŁÓCZNIA MAGÓW

4. Powiedz, z którego wieku pochodzi włócznia, jeśli wiadomo, że w nazwie wieku występuje **ó** na początku wyrazu.
5. Podaj imiona dwóch wojowników, do których mogła należeć ta broń. Ich imiona muszą zawierać **u**.
6. Uzupełnij luki **ó** lub **u** zgodnie z zasadami ortografii.
Włócznię zam **?** rowano u podn **?** ą wschodniej wieży.

IV. TOPÓR WIKINGÓW

10. Ułóż z rozsypanki nazwę kraju, z którego pochodził właściciel tej broni. (GNRWEIAO)
11. Topór owinięto w tkaninę pochodzącą z Japonii. Uzupełnij związek wyrazowy przymiotnikiem utworzonym od nazwy tego państwa.
jedwab ?
12. Zdecyduj, gdzie wstawić wielką literę, a gdzie małą.
Książę ? dward walczył w ? itwie morskiej na ? ałtyku.

10

11

12

13

14

15

V. ELIKSIR NIEPAMIĘCI

13. Podaj trzy przymiotniki z **nie** określające wygląd buteleczki z eliksirem.
14. Obok eliksiru znaleziono kartkę z ostrzeżeniem. Wymyśl, co mogło być na niej napisane. Pamiętaj, że musisz użyć cząstki **nie** oraz czasownika.
15. Uzupełnij zdanie cząstką **nie** zgodnie z zasadami ortografii.
? ustępliwość potrafi zmienić
? pomyślny zbieg okoliczności.

VI. MIECZ ZE SPIŻU

16. Ułóż pierwsze zdanie opowieści o tym mieczu. Użyj co najmniej dwóch wyrażen przyimkowych.
17. Określ wygląd miecza, zastępując poniższe przymiotniki wyrażeniami przyimkowymi.
stalowe ostrze • złota rękojeść
18. Wskaż drogę do skarbu – uzupełnij zdanie przymkami.
Zejdź ? podziemia, skreć ? prawy korytarz, przeskocz ? kratą, sięgnij ? miecz.

17

18

16

19

VII. KLUCZ DO SKARBKA

19. Podaj nazwę miejsca, w którym mógł być ukryty klucz. Wyraz nie powinien zawierać spółgłosek dźwięcznych.
20. Wybierz hasło, które pozwoli otworzyć skarbiec, jeśli wiadomo, że zawiera tylko głoski dźwięczne.
dukat • złoto • rubin
21. Uzupełnij zdanie literami oznaczającymi spółgłoski dźwięczne lub bezdźwięczne.
Wła ? ca schował klucz, ponieważ obawiał się oszust ? a ze strony swoich słu ? .

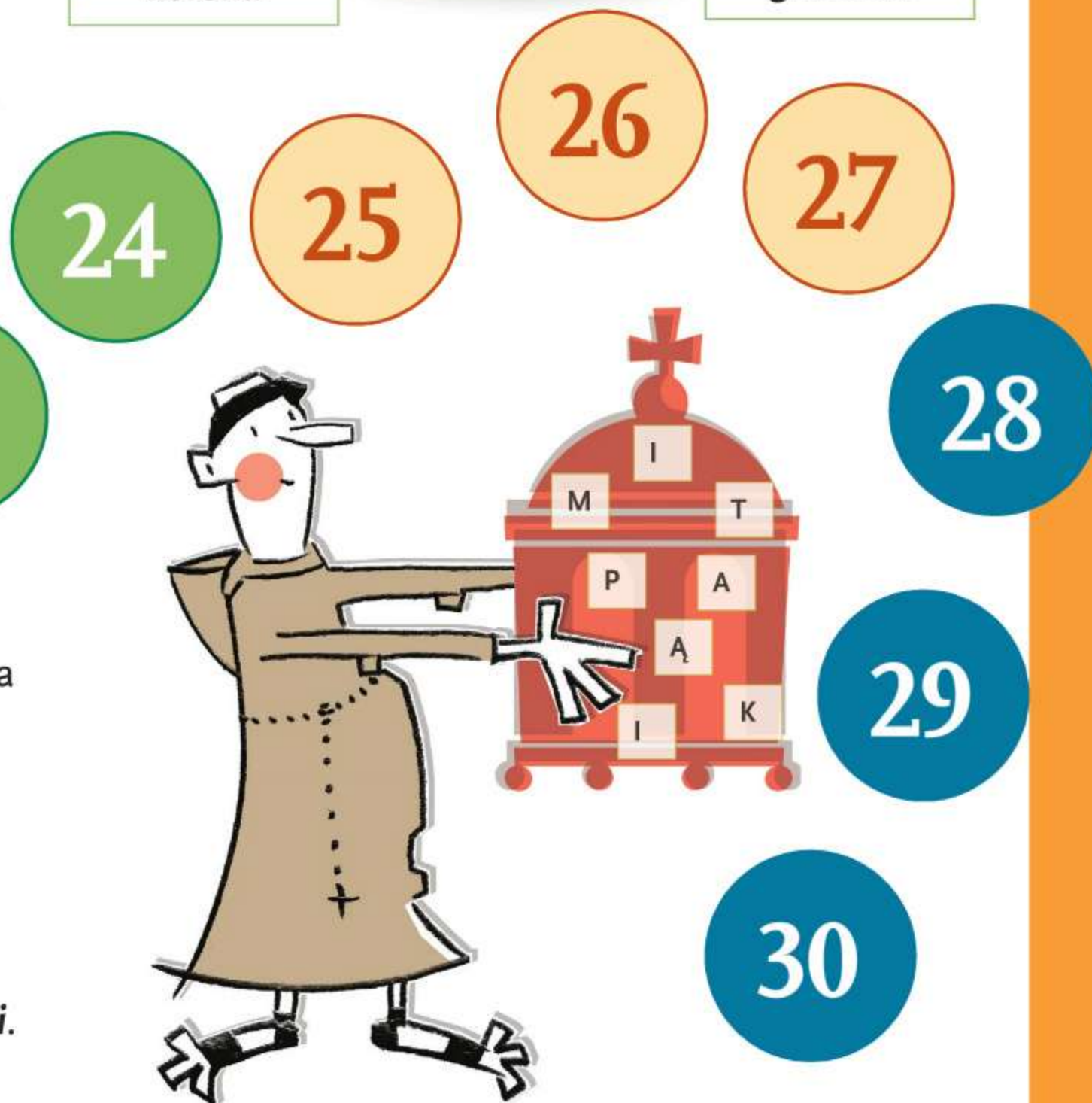
VIII. SZMARAGDOWY KAMIEŃ

- 22.** Określ dwoma przymiotnikami wygląd kamienia. Wyrazy muszą zawierać spółgłoski miękkie.
- 23.** Powiedz, jaką cenną rzecz mógł zdobić ten kamień. Wybierz spośród podanych przedmiot, którego nazwa nie zawiera spółgłoski miękkiej.
- 24.** Uzupełnij luki odpowiednimi literami oznaczającymi spółgłoski miękkie. Poszukiwaczom skarbu udało się znaleźć ć w zamkowej fo e szkatułkę ze szmaragdem.

IX. SREBRNA ZBROJA

- 25.** Zgadnij, z jakiego kraju mógł pochodzić rzemieślnik, który wykonał zbroję. Nazwa kraju powinna się kończyć na **-ja**. z .
- 26.** W jakim pomieszczeniu mogła być ukryta zbroja? Jego nazwa powinna być zakończona w mianowniku na **-ia**. w .
- 27.** Uzupełnij wyrazy zakończeniami **-i** lub **-ii**. Rycerz w srebrnej zbro przybył z dalekiej Hiszpan .

X. ŚWIĘTY RELIKWIARZ

- 28.** Ułóż z rozsypanki wyraz objaśniający, co zawierał relikwiarz. po świętym
- 29.** Określ, czym wsławił się zakonnik, który ukrył relikwiarz. Użyj rzeczownika zakończonego samogłoską **a**.
- 30.** Uzupełnij luki **a** lub **ę** zgodnie z zasadami ortografii. Szkatułek z kości słoniowej zdo pi kne elementy dekoracyjne.

Wszystkie drogi prowadzą do...

1. Przeczytaj wiersz i przypomnij reguły ortograficzne dotyczące pisowni podkreślonych wyrazów.

Agnieszka Frączek
Pchła wędrowniczka (fragment)

Pchła po mapie zwinnie skacze:
– Niechże w końcu świat zobaczę!
Z wdziękiem płasa, kica, bryka –
to Kurdystan, to Korsyka... [...]

Przed południem w Ekwadorze
pchła jeździła na traktorze,
a wieczorem na Sri Lance
nurkowała w wody szklance.

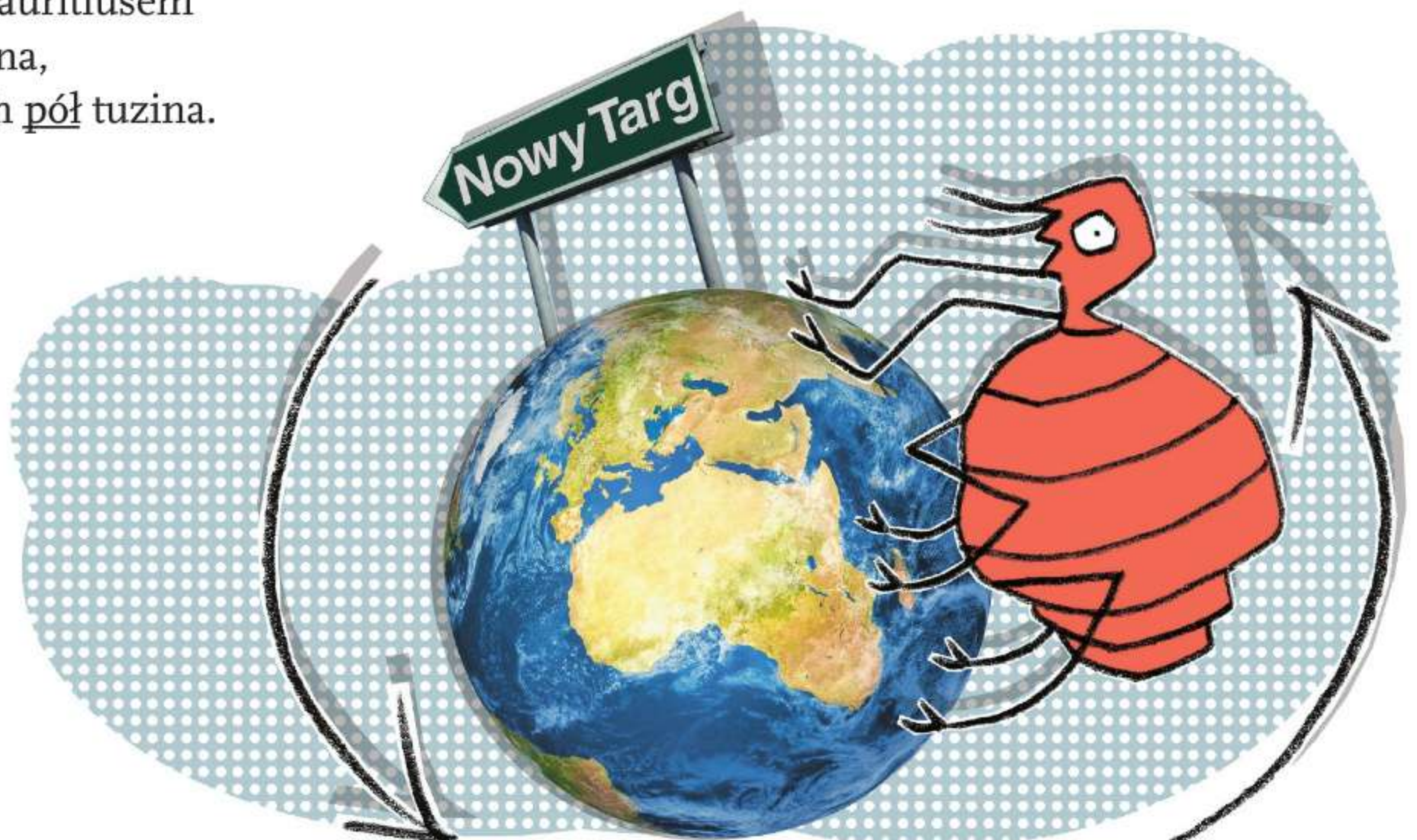
Gdy bawiła na Kamczatce,
pchnęła pocztą kartkę babce:
„Pozdrowienia i całuski,
wkrótce powrót – gotuj kluski!”.

Przeskoczyła jednym susem
nad baśniowym Mauritusem
i trafiła do Szczecina,
gdzie ma krewnych pół tuzina.

Ze Szczecina zaraz potem
pchła śmignęła wodolotem
na wysepkę dość bezludną.
Tam dopiero było nudno!

Oburzona tym szalenie
Pchła złożyła zażalenie,
Lecz na odzew nie czekała –
na Alaskę susa dała. [...]

Gdy już znała wszystkie kraje
oraz obcych pcheł zwyczaje,
w malowniczym Nowym Targu
zamieszkała na pchlim targu.

Polecenia od 2 do 12 wykonaj w zeszycie.

2. Wypisz bilet podróżny dla pchły wędrowniczki. Wymyśl informacje, których nie znajdziesz w wierszu.

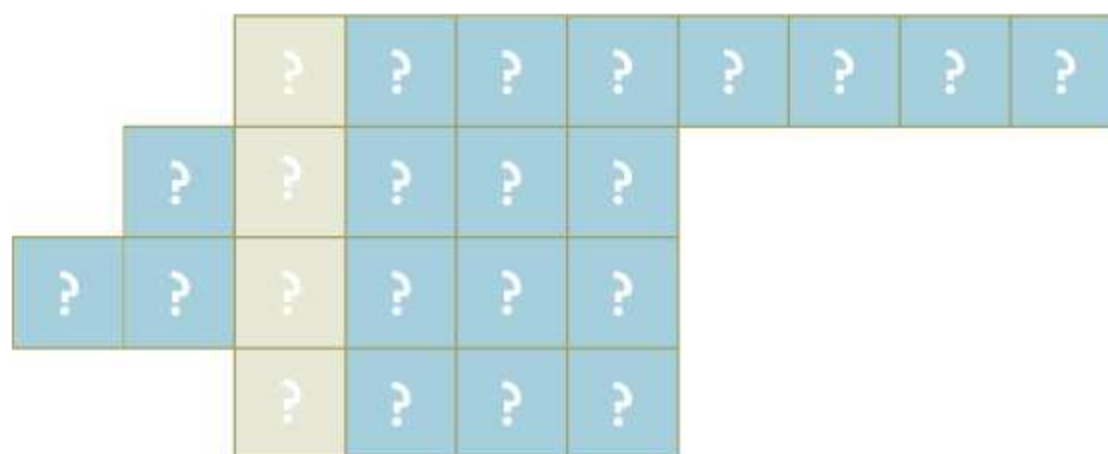
Kraj wylotu: ?
 Cel podróży: ?
 Przesiadka: ?
 Imię i nazwisko: ?
 Narodowość: ?
 Kwota do zapłaty: ? Numer rejsu: ?

3. Napisz tekst zachęcający do zakupu ciekawej pamiątki na pchlim targu. Użyj możliwie dużo wyrazów z **nie**, np. zwykły, przegap, trudno, tylko, jeden.

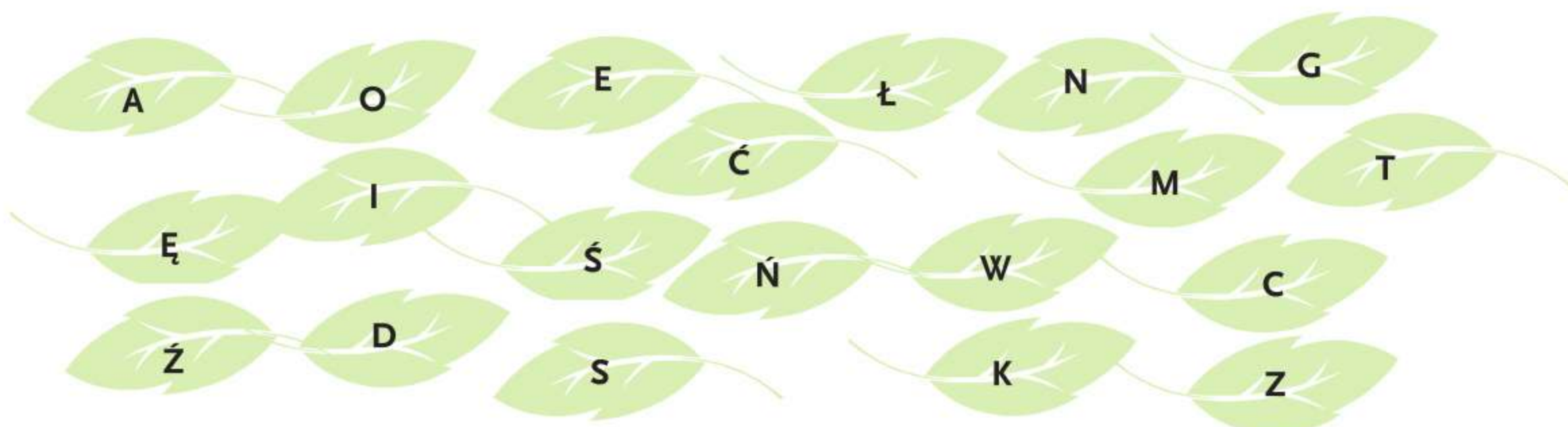
4. Opisz w kilku zdaniach, jak wyobrażasz sobie krajobraz bezludnej wyspy. Użyj jak największej liczby wyrażen przyimkowych.

5. Przerysuj do zeszytu i uzupełnij diagram nazwami zwierząt zawierającymi tylko głoski dźwięczne, a dowiesz się, jak nazywał się wymarły, legendarny ptak – symbol Mauritiusa.

• aligator • tygrys • dromader • ważka • goryl • meduza • ogar • koza

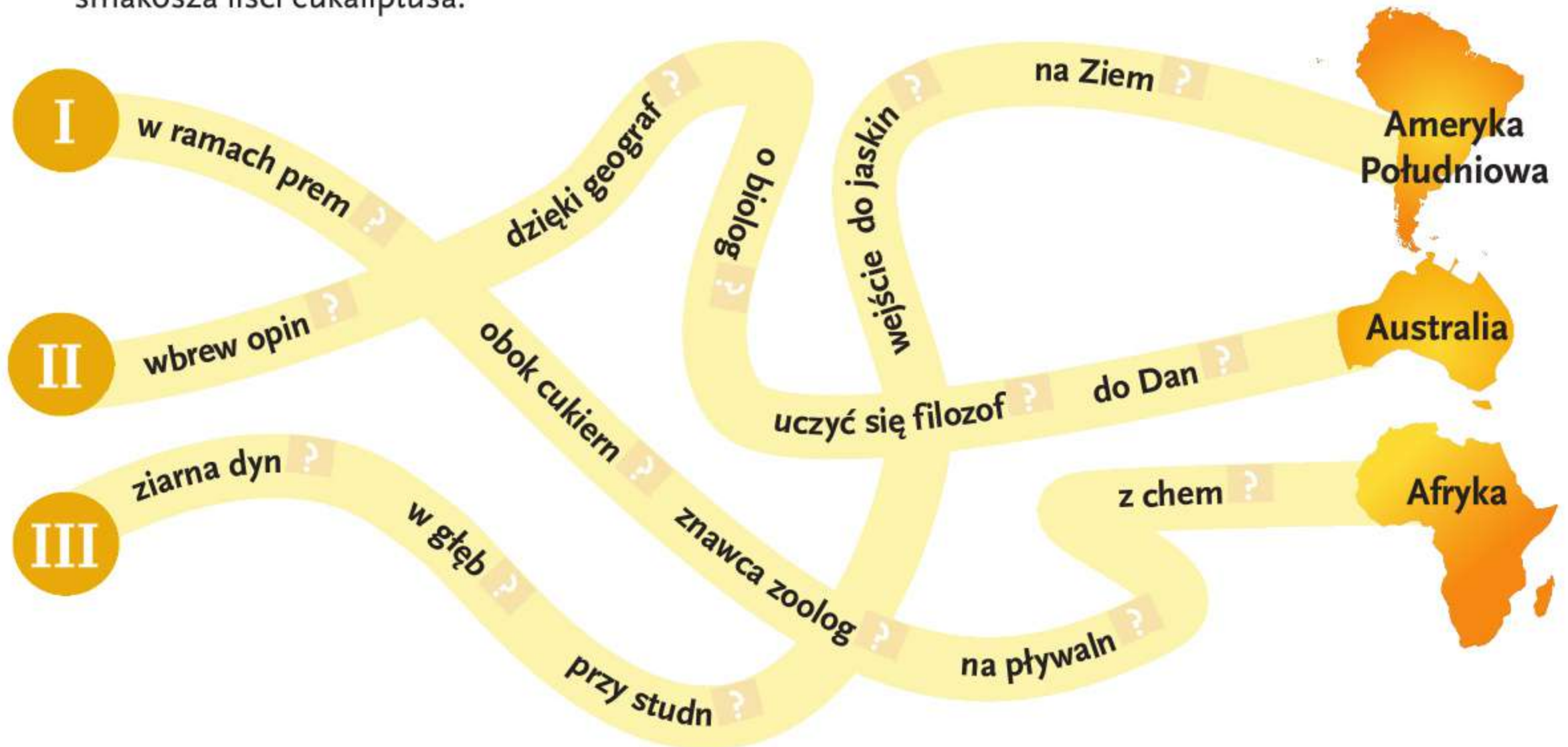

6. Poskacz po literach niczym pchła i utwórz pięć rzeczowników. Każdy z nich powinien zawierać głoski miękkie oznaczone znakami diakrytycznymi.

7. Wymyśl, jakie dania zamówiła pchła w restauracji w Szczecinie. Weź pod uwagę, że jej obiad składał się tylko z potraw o nazwach zawierających spółgłoski, których miękkość oznaczono za pomocą *i*.

8. Dodaj do podanych wyrazów zakończenia *-i* lub *-ii*. Przejdź po śladach zawierających rzeczowniki z zakończeniem *-ii*, a dowiesz się, dokąd powinna udać się pchła w kolejną podróż, aby zobaczyć smakosza liści eukaliptusa.

9. W walizce rozsypały się wyrazy. Uzupełnij je literami *q* lub *ę* i ułóż z nich nazwy pamiątek z podróży.

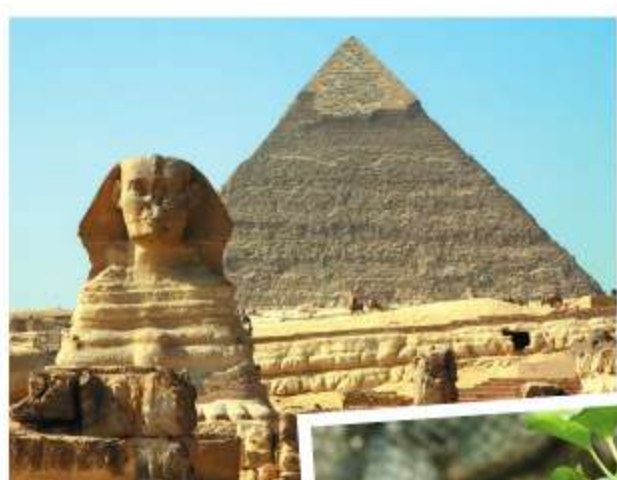
10. Uzupełnij fragmenty rozmowy telefonicznej wyrazami zawierającymi *ą* lub *ę*. Użyj kolejnych słów w odpowiedniej formie.

- dzwonić • wynająć • zatoka • pić • herbata • jaśminowa • spacerować
- kąpać się • cera • tęsknić • wrócić

- Babciu, [?] ze Sri Lanki.
 – [?] pokój z widokiem na [?].
 – Tak, tak, codziennie [?] [?].
 Najbardziej lubię [?].
 – [?] po plaży i [?] w morzu.
 Podobno morska woda dobrze wpływa na moją [?].
 – Tak, ja też [?]. Za tydzień do ciebie [?]!

11. Popatrz na zdjęcia z albumu pchły i zapisz, komu lub czemu przyglądała się wędrowniczka podczas podróży. Zastosuj rzeczowniki w formie liczby mnogiej.

Pchła przyglądała się [?]

12. Wskaż miejsca, w których należy wstawić przecinki w sentencjach zapisanych przez pchłę wędrowniczkę.

Wszystkie drogi prowadzą do Rzymu
ale jedna wiedzie do Nowego Targu.

Skaczę więc jestem.

Kochaj albo podróżuj.

Skacz i daj innym skakać!

Indeks terminów językowych

A

alfabet • 9, 24

B

bezokolicznik • 35

C

czasownik • 35, 91

- dokonany • 42, 91
- *iść* w formie czasu przeszłego • 38
- niedokonany • 42, 91
- nieprzechodni • 46, 91
- odmiana • 35, 91
- przechodni • 46, 91
- w formie osobowej • 35
- w stronie biernej • 46, 91
- w stronie czynnej • 45, 91

czasowniki zakończone na *-ąć* • 39

częstka *nie* • 196, 199, 202, 213, 238

części zdania • 105, 138

D

dopełnienie • 113, 138

dwuznak *ch* • 183, 201, 213, 237

dwuznak *rz* • 175, 200, 212, 236

dzielenie wyrazów • 22

F

frazeologizm • 154

G

głoska • 9, 16, 24, 217

- bezdźwięczne • 16, 25, 217, 218
- dźwięczne • 16, 25, 217, 218

grupa orzeczenia • 105

grupa podmiotu • 105

K

końcówka • 60

końcówka *-ia* rzeczownika rodzaju żeńskiego • 223

końcówka *-ja* rzeczownika rodzaju żeńskiego • 222

kropka • 232

L

liczebnik • 83, 90

- główny • 87, 90
- odmiana • 87, 90
- porządkowy • 87, 90

litera • 9, 24

- *q* • 227, 228, 240
- *ę* • 227, 228, 240
- *h* • 183, 184, 201, 213, 237
- *i* • 11, 13, 24, 220
- *ó* • 179, 180, 201, 212, 236
- *u* • 179, 180, 201, 212, 237
- *ż* • 175, 200, 212, 236

M

mała litera • 188, 191, 202, 213, 238

miętkość spółgłosek • 220, 239

O

oboczność • 66

odmiany języka • 163

- mówiona • 163
- nieoficjalna • 163, 167
- oficjalna • 163, 167
- pisana • 163

okolicznik • 116, 138

- czasu • 116, 138
- miejsca • 116, 138
- sposobu • 116, 138

orzeczenie • 105, 106, 138

- czasownikowe • 106

P

podmiot • 105, 138

- gramatyczny • 106
- szeregowy • 106
- towarzyszący • 106

połączenie literowe *-em* • 229, 239

połączenie literowe *-om* • 229, 239

przecinek • 234

przydawka • 109, 138

przyimek • 69, 91

- prosty • 69
- złożony • 69, 194, 202, 237

przymiotnik • 73, 90

- odmiana • 73, 78, 90

przysłówek • 49, 51, 91

pytajnik • 232

R

rodzaj rzeczownika • 52, 90

rzeczownik • 52, 56, 90

- nieosobowy • 54, 90
- nieżywotny • 54, 90

- odmiana • 56, 90
- osobowy • 54, 90
- pospolity • 53
- własny • 53
- żywotny • 54, 90

S

- samogłoska • 9, 16, 24
- słownik frazeologiczny • 159, 166
- słownik języka polskiego • 151, 166
- słownik ortograficzny • 149, 166
- słownik wyrazów bliskoznacznych • 149, 167
- słownik wyrazów obcych • 151, 167
- spójnik • 135
- spółgłoska • 9, 24
 - bezdźwięczna • 16, 25, 217
 - dźwięczna • 16, 25, 217
 - miękka • 13, 25
 - twarda • 13, 25
- sylaba • 21, 22, 24

T

- temat oboczny • 66
- temat rzeczownika • 60

W

- wielka litera • 187, 191, 202, 213, 238
- wykres zdania • 120, 138
- wykrzyknik • 232
- wymiana głoskowa • 66
- wypowiedzenie • 102, 139
 - bez osobowej formy czasownika • 102, 139
 - oznajmujące • 102, 138
 - pytające • 102, 138
 - rozkazujące • 102, 138
 - wykrzyknikowe • 102, 138
- wyrażenie przyimkowe • 91, 194, 202, 237

Z

- zakończenia bezokolicznika -źć, -ść • 220
- zdanie • 102, 139
 - nierozwinięte • 129, 139
 - pojedyncze • 131, 139
 - rozwinięte • 129, 139
 - składowe • 131
 - współrzędnie złożone • 135, 139
 - współrzędnie złożone łączne • 135, 139
 - współrzędnie złożone przeciwstawne • 135, 139
 - współrzędnie złożone rozłączne • 135, 139
 - współrzędnie złożone wynikowe • 135, 139
 - złożone • 131, 139
- znak diakrytyczny • 13, 220
- związek frazeologiczny (frazeologizm) • 154
- związek główny • 105
- związki poboczne • 105
- związek przynależności • 125, 138
- związek rzędu • 125, 138
- związek zgody • 125, 138
- związki wyrazowe • 105, 120, 138

Źródła ilustracji i fotografii

Okładka: Daniel Delatour

Tekst główny: s. 7 (strona działowa) Ewa Olejnik; s. 8 (przebieraniec) Sergey Sukhorukov/Shutterstock.com, (komik) A. Zhernosek.FFMstudio.com/Shutterstock.com, (klaun) Lisa F. Young/Shutterstock.com, (dowcipniś) Sergey Furtaev/Shutterstock.com, (błazen) khz/Shutterstock.com, (zeszyt) Giant Stock/Shutterstock.com; s. 10 (dłoń) Artem Furman/Shutterstock.com, (telewizor) cammep/Shutterstock.com; s. 11 (litera e) julja/Shutterstock.com, (litera M) julja/Shutterstock.com, (prezent) Worytko Pawel/Shutterstock.com, (ciuciubabka) Agata Raczyńska; s. 12 (mecz) Agata Raczyńska; s. 13 (drzwi) tarasov/Shutterstock.com; s. 14 (babeczki) Photocrea/Shutterstock.com; s. 15 (dziewczyna) AntonioDiaz/Shutterstock.com, (chłopak) clearviewstock/Shutterstock.com; s. 16 (kruk) Azaliya/Shutterstock.com, (ser) Gregory Gerber/Shutterstock.com; s. 17 (osoba mówiąca a) Gelpi/Shutterstock.com, (osoba mówiąca e) Jaimie Duplass/Shutterstock.com, (osoba mówiąca o) Zaretska Olga/Shutterstock.com; s. 18 (królik) abrakadabra/Shutterstock.com, (traktor) Ints Vikmanis/Shutterstock.com, (ryż) Diana Taliun/Shutterstock.com, (tarasy ryżowe) Bule Sky Studio/Shutterstock.com, (drewniana łyżka) Garsya/Shutterstock.com, (dwie łyżki) windu/Shutterstock.com, (oczko wodne) mexrix/Shutterstock.com, (oczyszczalnia) spirit of america/Shutterstock.com, (zimorodek) smishonja/Shutterstock.com, (kogut) a-poselenov/Shutterstock.com, (sadzonka drzewa) Fotofermer/Shutterstock.com, (drzewo) BMJ/Shutterstock.com, (książka) Brian A Jackson/Shutterstock.com, (biblioteka) AlexeiLogvinovich/Shutterstock.com; s. 19 (gwóźdź) Andrey_Kuzmin/Shutterstock.com, (gwoździe) grafvision/Shutterstock.com, (śnieg) Virunja/Shutterstock.com, (róża) yanchuk/Shutterstock.com, (psy) Hein Nouwens/Shutterstock.com; s. 20 (tort weselny) Sergey Clocikov/Shutterstock.com; s. 24 (nuty) SoleilC/Shutterstock.com, (nuty) vector-RGB/Shutterstock.com, (dyrygent) Ewa Olejnik; s. 25 (gitara) robert_s/Shutterstock.com, (nuty) vector-RGB/Shutterstock.com, (marakasy) artis777/Shutterstock.com, (bębenek) Maxx-Studio/Shutterstock.com, (harfa) Dmitry Skutin/Shutterstock.com, (fortepian) Iraidka/Shutterstock.com, (pianista) Ewa Olejnik; s. 26 (szpak) BMJ/Shutterstock.com, (bocian) ILYA AKINSHIN/Shutterstock.com, (dzięcioł) YK/Shutterstock.com, (drzewo) VectorShots/Shutterstock.com; s. 27 (gil) Denis Tabler/Shutterstock.com, (mewa) Eric Isselee/Shutterstock.com, (wilga) YK/Shutterstock.com, (wróbel) Vishnevskiy Vasily/Shutterstock.com, (gałąź) Gurgen Bakhshetsyan/Shutterstock.com; s. 28 (drzewo) VectorShots/Shutterstock.com, (kruk) Valentin Mosichev/Shutterstock.com, (kogut) prapass/Shutterstock.com, (talerze) -Albachiaraa-/Shutterstock.com; s. 29 (piórka) Roman Malyshev/Shutterstock.com, (karteczka) Picsfive/Shutterstock.com, (ołówek) Ruslan Ivantsov/Shutterstock.com, (sowa) Eric Isselee/Shutterstock.com, (sówka z binoklem) Eric Isselée/Shutterstock.com, (tablica) Picsfive/Shutterstock.com; s. 30 (Anglik) Ewa Olejnik; s. 31 (chrząszcz) Ewa Olejnik; s. 32 (Anglik w wodzie) Ewa Olejnik; s. 33 (strona działowa) Ewa Olejnik; s. 34 (dawni uczniowie) Agata Raczyńska; s. 35 (żak) Dariusz Bednarek/BE&W, (Sorbona) Kiev. Victor/Shutterstock.com, (Akademia Krakowska) Agnes Kantaruk/Shutterstock.com; s. 36 (żak) Agata Raczyńska; s. 37 (żacy) Agata Raczyńska; s. 38 (dzieci na drabinie) Agata Raczyńska; 39 (dziewczynka z warkoczem) AlexSmith/Shutterstock.com, (karteczki) Picsfive/Shutterstock.com; s. 40 (dopiąć wszystko na ostatni guzik, ciągnąć za język, zniknąć jak kamfora, przysiąc fałdów, prysnąć jak bańka mydlana, dojść do celu, chwycić byka za rogi) Agata Raczyńska, (chłopcy) Gelpi/Shutterstock.com; s. 41 (dziewczyna i chłopak) Agata Raczyńska, (nastolatka patrząca w górę) Edyta Pawlowska/Shutterstock.com, (dziewczyna w białej koszulce) Gelpi JM/Shutterstock.com; s. 42 (chłopak z książkami) Joana Lopes/Shutterstock.com, (baloniki) USBFCO/Shutterstock.com; s. 43 (mężczyzna w stroju średniowiecznym) Walhalla Inscenizacje Historyczne fot. Rafał Grzesiak/WSiP, (mężczyzna w stroju antycznym) Walhalla Inscenizacje Historyczne fot. Rafał Grzesiak/WSiP, (mężczyzna w stroju z epoki oświecenia) Dmitriy Rudenko/Shutterstock.com, (mężczyzna w stroju z epoki romantyzmu) Kiselev Andrey Valerevich/Shutterstock.com, (kobieta w stroju z czasów starożytnych) Walhalla Inscenizacje Historyczne fot. Rafał Grzesiak/WSiP, (kobieta w stroju z czasów średniowiecza) Walhalla Inscenizacje Historyczne fot. Rafał Grzesiak/WSiP, (kobieta w stroju z czasów oświecenia) Walhalla Inscenizacje Historyczne fot. Rafał Grzesiak/WSiP; s. 44 (teleturniej) Agata Raczyńska; s. 45 (ramy rysunkowe) Pavel K/Shutterstock.com, (ikonki) Palsur/Shutterstock.com; s. 47 (pisarz) Agata Raczyńska, (zdjęcia aktorów z rekwizytami na scenie) PAP/Mirosław Trembecki; s. 52 (rysunki) Agata Raczyńska; s. 53 (kot) Eric Isselee/Shutterstock.com, (pies) Eric Isselee/Shutterstock.com, (kaktus) Triff/Shutterstock.com, (diament) Atiketta Sangasaeng/Shutterstock.com, (trąba powietrzna) jokerpro/Shutterstock.com; s. 54 (dłoń) Artem Furman/Shutterstock.com; s. 55 (chłopiec i kot) Agata Raczyńska; s. 57 (korony) iconspro/Shutterstock.com; s. 59 (orzech) Jan Martin Will/Shutterstock.com, (śliwa) WDG Photo/Shutterstock.com, (jabłoń) ukmooney/Shutterstock.com; s. 60 (gruszka) Maks Narodenko/Shutterstock.com, (pietruszka) Lepas/Shutterstock.com, (gruszki) Jessmine/Shutterstock.com, (figa) Imanegman/Shutterstock.com, (mak) ra3rn/Shutterstock.com, (kasztań) D7INAMI7S/Shutterstock.com, (ogień) Jag_cz/Shutterstock.com, (maliny) Murikov Egor/Shutterstock.com.

com, (owoce) Herbert Kratky/Shutterstock.com; s. 61 (sok arbuzowy) Lasse Kristensen/Shutterstock.com, (maliny) gillmar/Shutterstock.com, (sok malinowy) FedorKondratenko/Shutterstock.com, (sok cytrynowy) Evgeny Karandaev/Shutterstock.com, (stolik) Juris Sturainis/Shutterstock.com; s. 62 (stoisko warzywne) Agata Raczyńska; s. 63 (kalafor) Pavels Rumme/Shutterstock.com; s. 64 (stonoga, jeź) Agata Raczyńska; s. 65 (ptak) StockPhotoAstur/Shutterstock.com, (liście dębu) Angorius/Shutterstock.com, (stokrotki) Alexandr Vlassyuk/Shutterstock.com, (mysz) Paul Reeves Photography/Shutterstock.com, (różowe kwiatki) Ulga/Shutterstock.com, (wzgórze) pixelman/Shutterstock.com, (owad) irin-k/Shutterstock.com, (gołąb) Sue McDonald/Shutterstock.com, (ławeczka) Bill Lawson/Shutterstock.com; s. 66 (góra) Ewa Olejnik; s. 67 (gwiazdozbiór Oriona) angelinast/Shutterstock.com, (gwiazdozbiór Herkulesa) angelinast/Shutterstock.com; s. 68 (pokój) Agata Raczyńska, (szafa) tlorna/Shutterstock.com; s. 69 (piramidy) sculpies/Shutterstock.com, (La Scala) Michael Poehn/AFP/East News, (giełda w Nowym Jorku) SeanPavonePhoto/Shutterstock.com, (jezioro) Petr Malyshev/Shutterstock.com, (ikony pogody) Laenz/Shutterstock.com; s. 71 (pieczętka z Afryką) astudio/Shutterstock.com, (pieczętka z Australią) astudio/Shutterstock.com, (plecak) Den Sorokin/Shutterstock.com, (kapelusz i lornetka) razihusin/Shutterstock.com, (kartka) Picsfive/Shutterstock.com, (Japonia) S.R.Lee Photo Traveller/Shutterstock.com, (Sri Lanca) Sukharevskyy Dmytro/Shutterstock.com, (Peru) Jarno Gonzalez Zarraonandia/Shutterstock.com, (Maroko) Bizroug/Shutterstock.com; s. 72 (rozmowy) Agata Raczyńska; s. 75 (rysunki bohaterów powieści „Bromba i inni” Macieja Wojtyszki – Poeta i Muza) © Maciej Wojtyszko, (rysunki bohaterów powieści „Bromba i inni” Macieja Wojtyszki – Fumcia i Fum) © Maciej Wojtyszko; s. 76 (kadr z filmu „Panna z mokrą głową”); s. 77 (dziewczynka i chłopiec) Agata Raczyńska; s. 79 (dziewczyna w niebieskiej bluzce) Sergei Kolesnikov/Shutterstock.com, (dziewczyna w czerwonej bluzce) lev dolgachov/Shutterstock.com, (mężczyzna w krawacie) Michal Kowalski/Shutterstock.com, (mężczyzna w białej bluzie) ostill/Shutterstock.com, (mężczyzna z portfelem) Birgit Reitz-Hofmann/Shutterstock.com, (mężczyzna z pustymi kieszeniami) mast3r/Shutterstock.com, (chłopak z zeszytem) Pressmaster/Shutterstock.com, (chłopak z plecakiem) Alexander Rath/Shutterstock.com, (szczeniaki) Jagodka/Shutterstock.com, (topaz) Igor Kali/Shutterstock.com, (szmaragd) Boykung/Shutterstock.com, (ametyst) Alexander Hoffmann/Shutterstock.com, (szafir) Edward Karaa/Dreamstime.com, (rubin) Boykung/Shutterstock.com; s. 80 (bańki mydlane) serg_dibrova/Shutterstock.com; s. 81 (kran) Fedorova Alexandra/Shutterstock.com, (woda) Tischenko Irina/Shutterstock.com; s. 82 (kaczki) Eric Isselee/Shutterstock.com, (kaczki) Eric Isselee/Shutterstock.com, (kaczki) panbazil/Shutterstock.com, (kaczki) Bronwyn Photo/Shutterstock.com, (ławka) Masyanya/Shutterstock.com; s. 83 (karteczki) kanate/Shutterstock.com; s. 84 (walizka, kot, dziewczynka, chłopiec) Agata Raczyńska; s. 86 (koń) Erik Lam/Shutterstock.com; s. 87 (gryf skrzypiec) Alenavlad/Shutterstock.com; s. 88 (waza) The Bridgeman Art Library/PhotoPower, (kamienne tablice) James Steidl/Shutterstock.com, (róża wiatrów) brem stocker/Shutterstock.com, (Herb Gdańska) A. i W. Bilińscy; s. 89 (Tadeusz Makowski „Kapela dziecięca”) Policewicz Grażyna/Muzeum Narodowe w Warszawie; s. 90 (słońce, chmury, szarfa) kanate/Shutterstock.com, (ptaki, owady) Ewa Olejnik; s. 91 (szarfa, chmury ze śniegiem) kanate/Shutterstock.com, (kula) Nicholas Piccillo/Shutterstock.com, (drzewo) VectorShots/Sh, (dzieci, ptak, lis) Ewa Olejnik; s. 92 (ikony sportowców – rzut młotem) Sandra P/Shutterstock.com, (ikony sportowców – rzut oszczepem) Nebojsa S/Shutterstock.com, (ikony sportowców – rzut dyskiem) Robert Adrian Hillman/Shutterstock.com, (ikony sportowców – pchnięcie kulą) Nebojsa S/Shutterstock.com, (jeździec) Ewa Olejnik; s. 93 (pływacy, szermierz) Ewa Olejnik; s. 94 (tarcza) tovovan/Shutterstock.com, (biegacze) Ewa Olejnik; s. 95 (gałązka) Igor Kovalchuk/Shutterstock.com; s. 96 (emotikony) pingebat/Shutterstock.com; s. 97 (dyskoteka) Ewa Olejnik; s. 98 (pegaz) sergografik/Shutterstock.com; s. 99 (strona działowa) Ewa Olejnik; s. 100 (świątynia grecka) Shcherbakov Roman/Shutterstock.com; s. 101 (wilczyca kapitołińska) Lagu/Shutterstock.com, (twarz z kartką) iko/Shutterstock.com, (twarz z kartką) iko/Shutterstock.com, (miny) Lyudmyla Kharlamova/Shutterstock.com; s. 102 (popiersie Cezara) D. Kucharski K. Kucharska/Shutterstock.com, (bogowie) Agata Raczyńska; s. 103 (Rzym) avarand/Shutterstock.com, (ruiny Forum Romanum) Motordigitaal/Shutterstock.com, (Panteon) elen_studio/Shutterstock.com, (rzeźba Porwanie Sabine) Gijs van Ouwerkerk/Shutterstock.com; s. 104 (Ariadna) The Bridgeman Art Library/PhotoPower, (wojownicy) FOTOBLITZ/STILLS/GAMMA/BE&W (malowidło na wazie – łania kerynejska) The British Museum/Trustees of the British Museum/BE&W, (malowidło na wazie – hydra lernejska, ptaki z Stymfalos) RMN (Musée du Louvre)/Hervé Lewandowski/BE&W, (malowidło na wazie – uprowadzenie trzody, Cerber, jabłko Hesperidy) RMN (Musée du Louvre)/Hervé Lewandowski/BE&W; s. 105 (Hermes z głową Meduzy) pandapaw/Shutterstock.com; s. 106 (deska) KROMKRATHOG/Shutterstock.com, (dalmatyńczyk) Eric Isselee/Shutterstock.com, (jabłko) Valentyn Volkov/Shutterstock.com, (koń) Alexia Khrusheva/Shutterstock.com; s. 107 (mur) Sean Nel/Shutterstock.com; s. 108 (Helios) akg-images/Rabatti – Domingie/BE&W, (Selene) Sotheby's/akg-images/BE&W, (tarcza meduzy) Kjolak/Shutterstock.com, (trójzab) ffolas/Shutterstock.com, (atrybut Hermesa) Jeff Cleveland/Shutterstock.com; s. 109 (kwiatki) Attapon Ramkomut/Shutterstock.com, (amfora) Andrey Orlov/Shutterstock.com, (kołyska) CHRISTOPHE ROLLAND/Shutterstock.com; s. 110 (satyr) Derter/Shutterstock.com, (oko cyklopa) Asya Istomina/Shutterstock.com, (erynie) Robert Adrian Hillman/Shutterstock.com, (hybryda) Digital-Clipart/Shutterstock.com; s. 111 (stara kartka) Andrey Burmakin/Shutterstock.com, (róża wiatrów) Vereshchagin Dmitry/Shutterstock.com, (Rafael Santi, *Parnassus*) The Bridgeman Art

Library/PhotoPower; s. 112 (historia Sykstusa) Agata Raczyńska; s. 113 (teatr) Agata Raczyńska; s. 114 (kolumna dorycka) Shcherbakov Roman/Shutterstock.com, (kolumna jońska) DVARG/Shutterstock.com, (aulos) Jakez/Shutterstock.com, (lira) Collection Roger-Viollet/East News; s. 115 (kadr z filmu „Mumia”) Keith Hamshire/HOLLYWOOD ARCHIVE/BE&W, (kadr z filmu „Mumia”) UNIVERSAL PICTURES/Album Online/East News, (kadry z filmu „Indiana Jones”) Everett Collection/East News, (kadry z filmu „Titanic”) Everett Collection/East News, (chłopiec, dziewczynka, chłopiec) Agata Raczyńska; s. 116 (dżungla) Daria Brzezińska; s. 117 (stara kartka) R-studio/Shutterstock.com; s. 118 (jaskinia) andreiu88/Shutterstock.com, (stary papier i szkatułka) ULKASTUDIO/Shutterstock.com, (sakiewki) Ozornina/Shutterstock.com; s. 119, 121, 122 (symbole azteckie) Betacam-SP/Shutterstock.com; s. 119 (mity Indian) Agata Raczyńska; s. 120 (Indianin) Patryk Kosmider/Shutterstock.com, (Indianin) VICTOR TORRES/Shutterstock.com, (Indianin) Patryk Kosmider/Shutterstock.com; s. 121 (świątynia aztecka) Santi0103/Shutterstock.com, (symbol słońca) Tribalium/Shutterstock.com; s. 123 (kwitnąca gałązka) tungtopgun/Shutterstock.com, (kaczenie) Tatiana Volgutova/Shutterstock.com, (leszczyna) Rebecca McCree/Shutterstock.com, (przebiśnieg) Bildagentur Zoonar GmbH/Shutterstock.com; s. 124 (jabłoń) Ewa Olejnik; s. 125 (jabłko Adama, Wyspa Jabłek, symbol władzy) Ewa Olejnik; s. 126 (flaga Bahamów) pockygallery/Shutterstock.com, (flaga Chile) shtiel/Shutterstock.com, (flaga Australii) Filip Bjorkman/Shutterstock.com; s. 127 (zwierzęta) Ewa Olejnik, (owoc granatu) Valentyn Volkov/Shutterstock.com, (owoc figi) Ilya Sirot/Shutterstock.com, (orzech włoski) Tim UR/Shutterstock.com; s. 128 (kruk) Marcin Perkowski/Shutterstock.com, (wąż) PetlinDmitry/Shutterstock.com, (motyl) Butterfly Hunter/Shutterstock.com, (żółw) Mr. SUTTIPON YAKHAM/Shutterstock.com, (rama do obrazu) stevemart/Shutterstock.com, (Józef Pankiewicz „Martwa natura”) Muzeum Okręgowe w Bydgoszczy; s. 129 (król, Piast, Wanda) Agata Raczyńska, (smok, bazyliżek) Ewa Olejnik; s. 130 (maczuga Herkulesa) Marcin-linfernum/Shutterstock.com, (Morskie Oko z Mnichem) great_photos/Shutterstock.com; s. 131 (historia komiksowa) Agata Raczyńska; s. 132 (karteczki) Picsfive/Shutterstock.com; s. 133 (krzak) Maksym Bondarchuk/Shutterstock.com, (puma) Eric Isselee/Shutterstock.com; s. 134 (kiosk) Agata Raczyńska; s. 136 (ufoludek) Agata Raczyńska; s. 137 (potwór) Daria Brzezińska, (duch i człowiek) Ewa Olejnik; s. 138 (samolot) rimira/Shutterstock.com, (hieroglify) Albo/Shutterstock.com, (stary papier) koya979/Shutterstock.com, (róża wiatrów) In-Finity/Shutterstock.com, (dzieci) Ewa Olejnik; s. 139 (piramidy) WitR/Shutterstock.com, (labirynt) Oleksiy Mark/Shutterstock.com, (dzieci) Ewa Olejnik; s. 140 (stary papier) Nadina/Shutterstock.com, (mapa Ameryki Płn) Kjersti Joergensen/Shutterstock.com; s. 141 (kwiaty) Ilya D. Gridnev, (kajakarze) Ewa Olejnik, (figurka aztecka) Nino Cavalier/Shutterstock.com, (figurka aztecka) Lagui/Shutterstock.com; s. 142 (podróżnicy) Ewa Olejnik; s. 143 (szarfa) kanate/Shutterstock.com; s. 143–144 (postaci z legendy) Ewa Olejnik; s. 145 (kozyłki poznańskie) Łukasz Zandecki/BE&W; s. 147 (strona działowa) Ewa Olejnik; s. 148 (na spacerze) Agata Raczyńska, (dzieci) Ewa Olejnik; s. 149 (książka) Giant Stock/Shutterstock.com; s. 150 (torba ekologiczna) Elaine Willcock/Shutterstock.com, (Wieża Eiffla) Neirfy/Shutterstock.com, (Brama brandenburska) Claudio Divizia/Shutterstock.com, (Koloseum) vichie81/Shutterstock.com, (Big Ben) Luciano Mortula/Shutterstock.com, (flagi) Hudyma Natallia/Shutterstock.com; s. 151 (książka) designsstock/Shutterstock.com; s. 153 (ryba) Eric Isselee/Shutterstock.com, (mężczyzna w garniturze) Minerva Studio/Shutterstock.com, (owca) Eric Isselee/Shutterstock.com, (mężczyzna z czerwonym nosem) holbox/Shutterstock.com, (ziewający chłopak) photomak/Shutterstock.com, (kluski śląskie) Tobik/Shutterstock.com, (zimny drań) Agata Raczyńska; s. 154 (lekarz) Minerva Studio/Shutterstock.com, (żołnierz) R. Piątkowski/WSiP, (koszykarz) Ljupco Smokovski/Shutterstock.com; s. 155 (klepsydra) Kuzma/Shutterstock.com, (książki) Stokkete/Shutterstock.com, (płaskorzeźba) Peter Baxter/Shutterstock.com; s. 156 (oko) Nejrón Photo/Shutterstock.com, (nos) pzAxe/Shutterstock.com, (ucho) nrt/Shutterstock.com, (ręka) Triff/Shutterstock.com, (kula u nogi) Brian A Jackson/Shutterstock.com, (motyka) Kletr/Shutterstock.com, (słońce) Anna-Julia/Shutterstock.com, (dziecko w kąpielu) niderlander/Shutterstock.com, (kartka w kratkę) Picsfive/Shutterstock.com, (dziewczynka) Agata Raczyńska; s. 157 (kosa) =Mad Dog=/Shutterstock.com, (kamień) Givaga/Shutterstock.com, (kropla) night_cat/Shutterstock.com, (brzeg) UgputuLf SS/Shutterstock.com, (stół) Coprid/Shutterstock.com, (nożyce) Zvyagintsev Sergey/Shutterstock.com; s. 158 (frazelogizmy) Ewa Olejnik; s. 159 (książka) designsstock/Shutterstock.com; s. 160 (słowo, głowa, myśl, rozum, gonitwa myśli, dom na głowie, gra słów) Ewa Olejnik; s. 161 (król) Agata Raczyńska; s. 162 (historyjka) Ewa Olejnik; s. 163 (nauczycielka i chłopiec) Agata Raczyńska; s. 164 (chłopiec) Be Good/Shutterstock.com; s. 165 (rozmowa dwóch chłopców, trzech chłopcy) Agata Raczyńska; s. 166–167 (dzieci w samochodach) Ewa Olejnik; s. 168 (książka) LanKS/Shutterstock.com, (bibliotekarka i dziewczynka przy regale) Ewa Olejnik; s. 169 (cztający chłopiec, dziewczyna i chłopak) Ewa Olejnik; s. 170 (dziewczynka z plamami) Ewa Olejnik; s. 171 (prawda) Ewa Olejnik; s. 172 (bomba) N-trash/Shutterstock.com; s. 173 (strona działowa) Ewa Olejnik; s. 174 (niebieski potwór) Albert Ziganshin/Shutterstock.com, (płyta CD) Jonas Staub/Shutterstock.com; s. 176 (ściana z cegieł) tratong/Shutterstock.com; (rysunkowe śrubki) Ju Christina/Shutterstock.com, (sejf) Mmaxer/Shutterstock.com; s. 177 (stary papier) Andrey Burmakin/Shutterstock.com, (rycerz) Walhalla Inscenizacje Historyczne fot. Rafał Grzesiak/WSiP; s. 179 (pokój) Ewa Olejnik; s. 180 (porcelanowy aniołek) zdjeciarnia/Shutterstock.com, (porcelanowy słonik) Nastya L/Shutterstock.com, (porcelanowe dzieci) Sandra van der Steen/Shutterstock.com, (porcelanowy piesek) Kostyantyn Sulima/Shutterstock.com; s. 182 (pchła) Agata Raczyńska; s. 184 (hamburger) rvlsoft/Shutterstock.com, (hamak) Rozhkovs/Shutterstock.com,

(harmonijka) Matthew Hadidian/Shutterstock.com, (hełm) Kachalkina Veronika/Shutterstock.com, (homar) Edward Westmacott/Shutterstock.com, (hak) Ammit Jack/Shutterstock.com, (kadr z filmu „Asterix na olimpiadzie”) RED CARPET PICTURES/Entertainment Pictures/BE&W; s. 185 (chuligan) Agata Raczyńska, (dziewczynka na koniu) Roman Rybaleov/Shutterstock.com, (mówiący mężczyzna) Gelpi/Shutterstock.com, (słoneczniki) formiktopus/Shutterstock.com, (kobieta z termometrem) 5 second Studio/Shutterstock.com, (orzeł – montaż hipogryfa) FloridaStock/Shutterstock.com, (koń – montaż hipogryfa) Alexia Khruscheva /Shutterstock.com; s. 186 (kadr z filmu „Dziewczyna i chłopak”) Polfilm/East News, (kadr z filmu „Podróż za jeden uśmiech”), Polfilm/East News, (kadr z filmu „Historia żółtej ciżemki”) Polfilm/East News, (kadr z filmu „Hobbit”) Photographer/Everett Collection/East News, (kadr z filmu „Wakacje z duchami”) Polfilm/East News; s. 187 (mur) Kamira/Shutterstock.com; s. 188 (kolumna Zygmunta) strelka/Shutterstock.com; s. 189 (ulica Piotrkowska) Piotr Szpakowski/Shutterstock.com; s. 192 (Spodek) Jan Włodarczyk/BE&W, (Sukiennice) ppl/Shutterstock.com, (Iglica) Dariush M/Shutterstock.com, (Mysia Wieża) Jerzy Tatoń, (Pałac Kultury i Nauki) karnizz/Shutterstock.com; s. 193 (strzał ponad bramką) Michał Szalast/East News, (rzut zza linii bocznej) Iwanczuk/REPORTER, (piłka poza boiskiem) Łukasz Grudniewski/East News; s. 194 (ćwiczenie ze wstążką) Guryanov Andrey/Shutterstock.com, (skok do basenu) marcello farina/Shutterstock.com, (bieg przez płotki) FCG/Shutterstock.com, (skoki na trampolinie) Ted Foxx/Alamy/BE&W; s. 195 (snowbord) Ilja Mašík/Shutterstock.com; s. 196 (zamek w Pieskowej Skale) Dziewu/Shutterstock.com; s. 197 (Park Miniatur w Inwałdzie – Krzywa Wieża) Gerard/REPORTER, (Park Miniatur w Inwałdzie – Big Ben) Gerard/REPORTER, (Park Miniatur w Inwałdzie – Łuk) Marcin Liberski/REPORTER; s. 198 (zamek w Kwidzynie) nessa_flame/Shutterstock.com, (wycieczka) Agata Raczyńska; s. 199 (głaz narzutowy) Adam Lawnik/East News, (kamienie) Iwona Grodzka/Shutterstock.com; s. 200 (pani z psem) Ewa Olejnik, (litera R) martan/Shutterstock.com, (litera Z) martan/Shutterstock.com, (litera Z z bluszczem) Masekesam/Shutterstock.com, (kropka) Jacek Fulawka/Shutterstock.com; s. 201 (litera U) Sylverarts/Shutterstock.com, (litera Ó) Sylverarts/Shutterstock.com, (postument) avian/Shutterstock.com, (srebrny balon C) koya979/Shutterstock.com, (srebrny balon H) koya979/Shutterstock.com, (kolorowy balon H) koya979/Shutterstock.com, (dziewczynka) Ewa Olejnik; s. 202 (pan w kapeluszu, dziewczynka) Ewa Olejnik, (litera a, A) Nadezhda Bolotina/Shutterstock.com, (woda) lexigel/Shutterstock.com, (bańki mydlane) serg_dibrova/Shutterstock.com; s. 203 (rycerz) Ewa Olejnik, (tarcza) Image Wizard/Shutterstock.com; s. 204 (husarze) Ewa Olejnik, (flaga Polski) dedek/Shutterstock.com, (flaga Czech) fckncg/Shutterstock.com, (flaga Szwecji) Nicku/Shutterstock.com, (flaga Francji) Daboost/Shutterstock.com, (flaga Litwy) yui/Shutterstock.com; s. 205 (rycerze) Ewa Olejnik; s. 206 (sklep z herbatą) Ewa Olejnik; s. 207 (herbata) Smit/Shutterstock.com; s. 208 (czajnik z filiżanką) Crisp/Shutterstock.com, (samowar) Berents/Shutterstock.com, (ciasteczko z wróżbą) Lucie-Anne/Shutterstock.com; s. 209 (strona działowa) Ewa Olejnik; s. 210 (uprawa roli) Agata Raczyńska; s. 211 (drogowskaz) Iwona Grodzka/Shutterstock.com, (Poznań) Paweł Kielpiński/Shutterstock.com, (Szczecin) Dariusz Majgier/Shutterstock.com, (Gniezno) gkordus/Shutterstock.com, (Kraków) Neirfy/Shutterstock.com; s. 212 (gwoździe) Andrey_Kuzmin/Shutterstock.com, (wojownik) Walhalla Inscenizacje Historyczne fot. Rafał Grzesiak/WSiP; s. 212–213 (deski) Dziewul/Shutterstock.com; s. 213 (tarcza) Walhalla Inscenizacje Historyczne fot. Rafał Grzesiak/WSiP, (łuk) Dja65/Shutterstock.com; s. 214 (szyld) SCOTTCHAN/Shutterstock.com, (kobieta) Walhalla Inscenizacje Historyczne fot. Rafał Grzesiak/WSiP; s. 216 (sowa) Eric Isselée/Shutterstock.com, (słuchawki) Pedro Nogueira/Shutterstock.com; s. 218 (kłódka) andersphoto/Shutterstock.com, (lew) Eric Isselée/Shutterstock.com, (chleb) Anna Breitenberger/Shutterstock.com, (farba) Olesia Bilkei/Shutterstock.com, (konewka) Galushko Sergey/Shutterstock.com, (dźwig) Tonis Pan/Shutterstock.com; s. 219 (niebo) Olga Padenko/Shutterstock.com, (pierniczki) Agata Raczyńska; s. 220 (niedźwiedź) Eric Isselée/Shutterstock.com, (poduszki) Africa Studio/Shutterstock.com; s. 222 (drzewa) attila/Shutterstock.com, (sadzonka) isak55/Shutterstock.com, (wąż) Jason Mintzer/Shutterstock.com, (alejka) Paul Aniszewski/Shutterstock.com, (baner) KROMKRATHOG/Shutterstock.com; s. 224 (kropla wody) kobi nevo/Shutterstock.com, (drzewka) thaikrit/Shutterstock.com, (ławka) Anatoliy Kosolapov/Shutterstock.com; s. 225 (dżungla) wong sze yuen/Shutterstock.com, (Turcja) Svetlana Tikhonova/Shutterstock.com, (Norwegia) javarman/Shutterstock.com, (Rosja) Mikhail Markovskiy/Shutterstock.com, (Islandia) Mirko Macari/Shutterstock.com, (Kenia) Oleg Znamenskiy/Shutterstock.com, (Szwecja) Jens Ottoson/Shutterstock.com; s. 226 (koncert) Agata Raczyńska; s. 227 (dzieci) Ewa Olejnik, (dłonie na klawiaturze fortepianu) Blazej Lyjak/Shutterstock.com; s. 228 (wiolonczela) PhotoDisc/FPM, (skrzypce) Dmitry Skutin/Shutterstock.com, (gitara) Astronoman/Shutterstock.com; s. 229 (drzewo) Kamagiki/Shutterstock.com, (tuba) farbeffekte/Shutterstock.com; s. 230 (dziewczynka z trójkątem) Pete Pahham/Shutterstock.com, (trójkąt) tkemot/Shutterstock.com; s. 231 (pan Tomasz i harcerze) Ewa Olejnik; s. 232 (perła) silavsale/Shutterstock.com, (uczucia) Agata Raczyńska; s. 233 (samochód) Vector pro/Shutterstock.com, (zamek, las) rvika/Shutterstock.com, (znak zakazu) Libor Polesovsky/Shutterstock.com, (ustęp pierwszeństwa) Yulia Glam/Shutterstock.com; s. 234 (Reszel) puchan/Shutterstock.com, (Malbork) darios/Shutterstock.com, (Gniew) Patryk Kosmider/Shutterstock.com; s. 235 (Krzyżak) Walhalla Inscenizacje Historyczne fot. Rafał Grzesiak/WSiP; s. 236 (słup ogłoszeniowy) prism68/Shutterstock.com, (samochody) Ewa Olejnik;

s. 237 (krzaki) Maksym Bondarchuk/Shutterstock.com, (dom, chłopiec) Ewa Olejnik; s. 238 (muszla) LubaShi/Shutterstock.com, (wieloryb) Ewa Olejnik; s. 238, 239 (statek) stoyanh/Shutterstock.com, (piasek) Hydromet/Shutterstock.com; s. 239 (kraby) Edward Westmacott/Shutterstock.com; s. 240 (balon) creativedoxfoto/Shutterstock.com, (żyrafa) Sarunyu_foto/Shutterstock.com, (drzewo) Ewa Olejnik; s. 241 (kufer ze skarbem) Molodec/Shutterstock.com, (mag) Ewa Olejnik, (księżniczka) Ewa Olejnik; s. 242 (topór) 3drenderings/Shutterstock.com, (trucizna) Paul Fleet/Shutterstock.com, (miecz) oksana2010/Shutterstock.com, (klucz) Gavran333/Shutterstock.com; s. 243 (szmaragd) Boykung/Shutterstock.com, (zbroja) Maxim Petrichuk/Shutterstock.com, (zakonnik) Ewa Olejnik; s. 244 (pchła) Ewa Olejnik; s. 245 (kartka z samolotami) Murphylgor/Shutterstock.com, (ptak dodo) NATURAL HISTORY MUSEUM, LONDON/SCIENCE PHOTO LIBRARY/East News, (liście) Studio Barcelona/Shutterstock.com; s. 246 (Ameryka Południowa) Ridvan EFE/Shutterstock.com, (Australia) Kheng Guan Toh/Shutterstock.com, (Afryka) KERVELLA rafy/Shutterstock.com; s. 247 (taniec plemienny) Ryan M. Bolton/Shutterstock.com, (piramidy) N Mrtgh/Shutterstock.com, (Kilimandżaro) Graeme Shannon/Shutterstock.com, (krokodyl) BMJ/Shutterstock.com, (karawana) Vladimir Wrangel/Shutterstock.com

Aktualność linków, które występują w tym podręczniku i odsyłają do zewnętrznych stron internetowych, została sprawdzona przed ich opublikowaniem (dostęp z dnia 13.02.2024 r.). Wydawnictwo nie ponosi odpowiedzialności za aktualność i zawartość tych stron lub stron, do których linki tam zamieszczono.

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne oświadczają, że podjęły starania mające na celu dotarcie do właścicieli i dysponentów wszystkich zamieszczonych utworów. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, przytaczając w celach dydaktycznych utwory lub fragmenty, postępują zgodnie z art. 27¹ ustawy o prawie autorskim. Jednocześnie Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne oświadczają, że są jedynym podmiotem właściwym do kontaktu autorów tych utworów lub innych podmiotów uprawnionych w wypadkach, w których twórcy przysługuje prawo do wynagrodzenia.